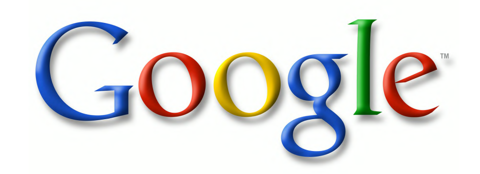
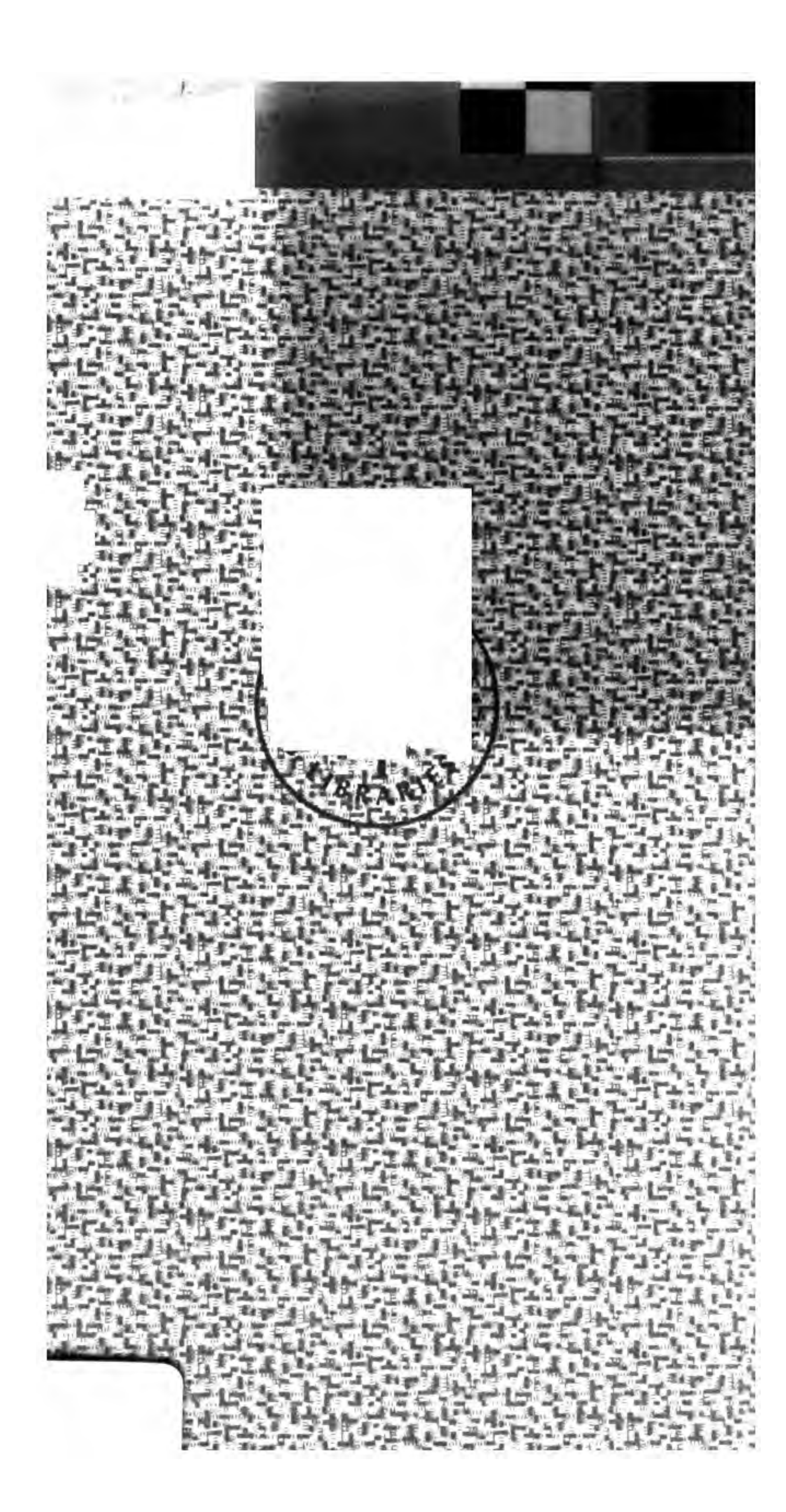
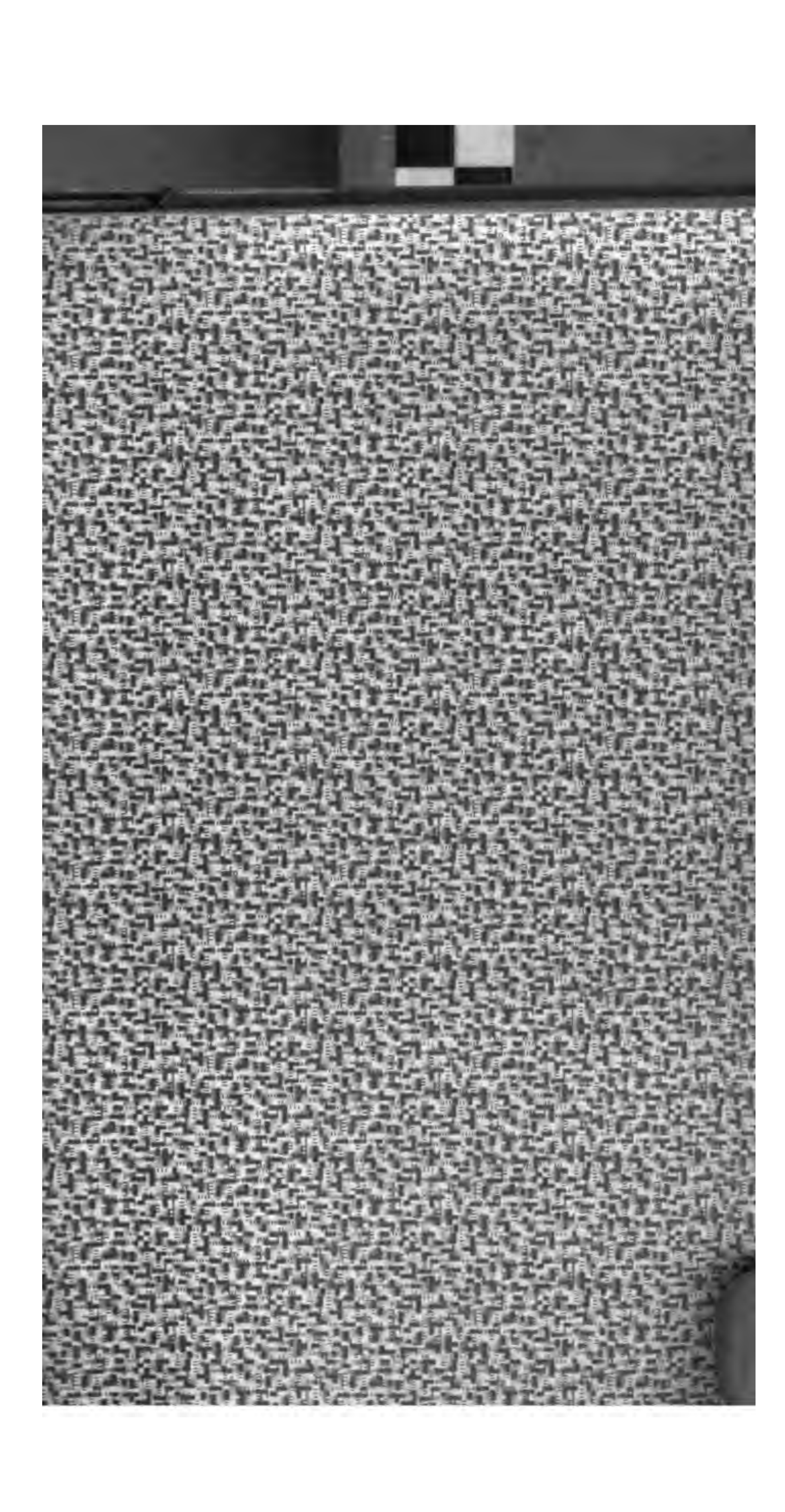

LIBRARIES

CURIAL Y GUELFA

CURIAL Y GUELFA

CURIAL y GUELFA

Novela catalana del quinzen segle

PUBLICADA Á DESPESES Y PER ENCARRECH

DE LA

«REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS»

PER

ANTONI RUBIÓ Y LLUCH

Soci numerari de dita Corporació

BARCELONA
ESTAMPA DE E. REDONDO.—Carrer de la Universitat, 29
1901

OBSERVACIONS PRELIMINARS

Durant les meves estades á Madrid, més ó menys llargues, sempre he acostumat á aprofitar les hores vagatives de les meves tasques, pera consultar códices catalans en la Biblioteca Nacional, de que n' es prou abundosa. En una d'elles, en la primavera de 1891, desitjós d' empendre un estudi seriós y d' algún profit pera les nostres lletres, demanat concell pera la recerca al caballerós y simpátich quefe de la secció de manuscrits, Sr. Paz y Melia, autoritat de pes en la materia, me vaig decidir tot de seguit per la poch coneguda novela generalment anomenada *Curial* y *Guelfa*, de qual oblit justament se planyia aquell eminent bibliófil. En efecte; demunt d' ella sols hi havían passat la vista á corre-cuyta, l'ilustre D. Agustí Durán, que 'n feu una molt lleugera descripció bibliográfica, y mon savi mestre D. Manel Milá y Fontanals que li dedicá un estudi de bona ullada crítica, mes sols de dues dotzenes de ratlles, acompanyat de la transcripció, no sempre acertada per la pressa que hi va dur, dels tres primers capitols de cada una de les parts en que la obra 's divideix [1].

Altres rahons ademés d' aquell oblit desvetllaven

(1) Aquest estudi fou publicat en 1876 en la *Revue des Langues romanes*, després en tirada apárt ab lo títol de *Notes sur trois manuscrits*, y reproduhit en 1890 en la replega de les obres de'n Milá feta per mon estimat condexeble don Marcelí Menendez y Pelayo.—Tomo III, p. 485 y s. s.

fortament ma curiositat y m'atreyan en vers lo codex madrileny. Creya qu' essent una novela original, com me semblá á les poques passades que vaig donar als fulls, havia d' esser digna pariona del *Tirant*, ab lo bon llevat de sava indigena que fá tan interessant la obra d' en Martorell. Sabia ademés que tota novela original de la Edat Mitjana, es una gran troballa, per la extrema escasetat del genre, no sols en les literatures peninsulars sino adhuc en les extrangeres. Les noveles que s' han escrit en aquell temps en Espanya se poden comptar ab los dits. Si á n' aquesta consideració s' hi afegeix la valua que tenen com documents psicológichs y socials, per quant retratan mes al viu que cap altra mena d' obres les costums y modo de pensar y sentir d' una época, lo llegidor se convencerá de que ma tria va esser bona y sortada.

La lectura del *Curial*, com d' aquí per endevant l' anomenaré, m' aná embadalint mes, á mesura que mes m' hi endinsava; y ben prompte los extrets, les breus apuntacions y les observacions fetes, constituhiren per sí soles un estudi revelador á la plena de sa importancia escepcional. Per sort de la novela y del publich, s' esdevingué que en la «Academia de Bones Lletres,» mercés á l' escalf catalanesch del meu amich sempre anyorat, D Gayetá Vidal y Valenciano, llavors son President, s' iniciás lo pensament de publicar una Biblioteca d' escriptors de la terra nostrada. Me paregué que cap altre llibre havia d' oferir més d' interés que lo present pera dignament inaugurarla, si passás avant la idea, y ab aquelles notes y extrets, vaig redactar á cops y empentes, un modest treball crítich que fou llegit en la sessió de 14 de Desembre de 1891, ab alguns dels capítols més triats. Tant agradá á la nostra docta Corporació, qu' en la matexa sessió, precehint la proposta del President, s' acordá per unanimitat la impressió del *Curial,* votantse ademés una curta subvenció pera que jo pogués traure á Madrid lo degut trellat.

En la primavera del següent any de 1892 emprenguí ma tasca; mes Deu me tenia destinat que ab ella hi barrejás les llágrimes mes amargues que fins ara he vessat en la meva vida. A les quaranta vuyt hores de comensada la copia me sorprengué con un llamp en la Biblioteca Nacional la mort soptada de la meva mare, may oblidada. Volant afanyós á Barcelona pera poder besar ses fredes despulles, ja no 'm va lleure tornar á Madrid fins lo mes d' Octubre del mateix any. A principís del de 1893 lo manuscrit reprodubit y clós en tres groxuts lligalls se trobava ja en poder de la Academia. La pérdua de son malaguanyat President D. Gayetá Vidal, fou un nou obstacle que retardá sa impressió, y aquesta no s' començá a fer de bon de veres fins l' altre any. Un altre ensopegada, per dissort meva, havia d'enterrar per llarch temps, los plechs y les galerades en la estampa: lo terrible accident als ulls que pará de copdescuyt mon viatje á Grecia devant de la augusta Acrópolis athenesa, en lo estiu de 1895, y que per espay de molts mesos reduhí casi á la impotencia ma activitat intelectual. Sento tenir que parlar de mi en les curtes planes que 'm quedan per aquest prolech. Mes alguna satisfacció dech á la Academia y á n' els llegidors que han esperat debades per alguns anys la aparició de la present obra. Avuy surt per fí á llum, y si de la tasca tantes voltes empresa, y tantes voltes, y no á grat scient meu interrompuda, n' ha patit lo llibre, y si alguns dels seus fulls s' en ressenten de les tristes condicions en que he tingut que corretgirlos, gracies sien donades á Deu que m' ha permés durla á cap, jatsia ab greus imperfeccions, pera honra y profit de les lletres catalanes. Mercés també á la Reyal Academia de Bones Lletres que ha depositat en mi la confiansa de la seva impressió, y que ni per un moment ha pensat comanar á mans y juhi més experts, lo honrós encarrech que 'm feu. Y ara anem á parlar de la novela que be s'ho mereix.

Lo codex que ara se publica per manament y á despeses de la nostra Academia, es una copia antiga, la única que 's coneix, no l' original. Careix de títol y portada y du la senyal Ee - 233 en lo Departament de M s s de la Biblioteca Nacional. Consta de tres llibres, dividits per simples apartats, sense numeració, en los següents paragrafs; 46 lo primer llibre; 146 lo segon, y 108 lo terç. A cada llibre preceheix un curt prólech. Lo text comença al fol. 3er. girat y careix de foliació. La lletra es clara, del carácter usat en la nostra regió á mitjans del segle XV ab poques correccions. Dels 228 fulls, de bon paper y en bon estat, son útils 222 y están en blanch los restants. Forman lo codex 19 quaderns de á 12 fulls ab la numeració corresponent. Les marques del paper son la roda, l' unicorn, lo monticul heraldich, la serp y la columna, que segons lo parer de mon bon amich y consoci D. Francesch de Bofarull, eren usades en lo segle XV en aquestes encontrades. La enquadernació del codex es mudejar, de la matexa época de la lletra, de badana negra, molt corcada, y ab tancadors de ferro. Respecte á la procedencia del manuscrit únicament se pot dir que pertany al fons antich de la Biblioteca Nacional.

Lo estudi del *Curial* no cap en les poques planes de que puch disposar, *spatiis exclusus iniquis*. Tindré, donchs, qu' esser mes breu de lo que ho demana la abundosa materia. Al primer cop d' ull la novela catalana de la Edat Mitjana sembla pobre, puig sols presenta dos obras verament originals: lo *Tirant lo Blanch* y *Curial y Guelfa*. Mes si se la compara ab la producció fantástica de les demés literatures peninsulars, llevat de la escasedat, en que no la venç Castella, les aventatja en ser mes original é indígena, per mes que totes presenten algunes coincidencies que mostran la comunitat genérica d' origen. Les hi du ventatja també en la antigüetat de sa aparició, al menys, per medi de la estam-

pa. Lo primer llibre de cavalleries imprés en la península es lo *Tirant lo Blanch*, qual edició princeps de Valencia es de 1490; la primera edició auténtica del *Amadís* es de 1510, y la del *Palmerin* de 1511.

Mes abans del *Tirant* la literatura catalana havía produhit verdaderes noveles ab los noms de *noves, visions* y altres, y valentse principalment del vers, forma preferida pera les narracions imaginades. En Milá y Fontanals fou lo primer en assegurar, y sa opinió es avuy per tothom admesa, que lo *Llibre de concells ó de les dones* de Jaume Roig es estat lo model de un génre molt conresat en la literatura castellana, ab lo nom de *novela picaresca* Novela realista com la den Roig ve á esser en molts indrets la *Disputa del ase* de fra Anselm Turmeda, plena de aventures y episodis trets de la vida dels frares catalans del catorzen segle. De manera que 'l llevat satírich y naturalista, principal sagell de la producció fantástica espanyola de la época d' or, lo trovem ja de molt abans en la catalana, com la seva principal característica.

Mercés á la present publicació ja no 's podrá dir de aqui endevant que lo *Tirant lo Blanch* es la sola novela de grossa empenta de les nostres lletres. Dintre de certa uniformitat propia de la classe, les dos presenten diferencies de fons, de forma y d' origen que no permeten reduhirles á un sol grupo. Més axís lo *Tirant* inspirat per la influencia bretona, com lo *Curial* nat al calor de la imitació italiana, una y altre les trobam estretament enllaçades ab la realitat histórica y ab lo sentiment popular, lo qual les dona un perfum d' actualitat que no tenen les narracions castellanes consemblants, filles d' una imaginació esbojarrada. La única escepció que pot aduhirse es *El siervo libre de amor*, de Rodríguez del Padrón, que te un sentiment de la naturalesa molt propi d' una producció gallega, y fins cert carácter histórich en lo tendre episodi que recorda les amors de D.ª Agnés de Castro.

En tot lo rigor de la paraula lo *Curial* no es una novela cavalleresca ni com apar indicar lo titol, una narració amorosa sentimental per l' estil de les bizantines posades de moda pel Renaixement. Es un llibre de caracter compost en lo que sembla que lo autor volgué assatjar totes les formes, si be predominant la fesomía de la novela íntima y psicológica de que foren primers models la *Vita Nuova* del Dant y la *Fiammetta* de Boccacci. En lo *Curial* se troba tot; la novela de aventuras, la cavalleresca, la sentimental y fins la moresca en alguns episodis que precehexen les histories amorosas de moros y catius que tant sovintejen després en la literatura castellana. No s' hi veu donchs la trassa y unitat d' aquelles belles obres: los italians tingueren sempre un sentiment mes exquisit del art que nosaltres. En lo *Curial*, los episodis cavallereschs y los combats á ultransa, que omplen sobre tot lo segon llibre, se succehexen d' una manera monótona, enllassats per una historia amorosa de senzilla trama y de poética tendresa, inspirada directament, á lo que crech, més que en una tradició provençal, en la narració del antich aplech toscá, *Il Novellino*, qual argument se basa á son torn en la cançó del trobador Ricart de Barbassieu [1].

He dit abans que lo autor del *Curial* sentí poderosament la influencia italiana. Les noveles de Petrarca y de Boccacci havien fet aquí llur aparició á derrers del segle XIV y principis del XV, com ho mostren la traducció de la *Griselda* per en Bernat Metge, les anónimes del *Decamerone* y la *Fiammeta*, ademés de la anomenada *Deiphila* y *Ecatonphila*, toscana també, d' autor que desconech. Dintre de la atmósfera italiana en que visqué nostra literatura, la més italiana de totes les llatines, se engendrá la present obra, y pera probarho n' hi ha prou ab passar los ulls en les notes que he posat al text,

(1) Vid. les notes 20 del segon llibre y lo del tercer p. 524 y 527 de la present obra.

en les que no crech haver agotat totes les fonts d' aquella procedencia [1]. Al Dant ben llegit se 'l tenía lo nostre autor; les cites de la *Divina Comedia* son mes abundoses tal volta qu' en cap altre text catalá [2]. No es lo Dant lo unich autor conegut. Hi ha també en la novela referencies de la *Fiorita* d' Armannino de Bolunya (p. 391), del *Decamerone* (p. 263), de Guido de Colonna (p. 58, 391 y 515), ademés d' haverse tret del *Novellino*, com ja he dit, lo argument en sa part dramática y sentimental. Me sembla també que tenen tirat molt marcat de narració italiana la historia de les amors de Curial ab la Guelfa á Montferrat, les indicacions geográfiques tan locals y los noms dels personatjes. Axí mateix se troben freqüents italianismes en lo llenguatje: *v. gr. aquistar, a cativa io, e pur, egregies sorelles, volenterosament etc.*

La influencia francesa no es menys visible, emperó no tan pronunciada. Induptablement lo autor conexía molt bé la literatura cavalleresca de la nació vehina. Lo llibre segón principalment, está plé de noms de cavallers y dames franceses, que han representat important paper en sa historia [3].

Mes á pesar de tan abundosa infusió d' elements fo-

(1) Pág. 521. nota 3, — p. 523, n. 11 y 13 — p. 524, n. 20 — p. 525, n. 2, 3, 4 y 5 — p. 526 n. 6.

(2) En la pág 124 recorda *lo leo qui á Dant se mostra;* en la 295, se recomana la lectura del *seten capitol del Purgatori*, pera conexer he al Rey Pere d' Aragó; en la pág. 355 aludeix al episodi d' *Amiclates* recordat en lo poema dantesch y en *Il Convito*, y en les p 296, 374. 380 y 384 se transcriuen versos ó terzines senceres del mateix poema en sa llengua original. Tot axó després d' imitar en lo cap. 25 la tendra visió del cor menjat de la *Vita Nuova.*

(3) En la nota 4 del Llibre primer (p. 517) he parlat de aquesta influencia francesa, no emperó tan extensament com voldría. Si com jo pensava s'haguessen pogut publicar los index onomastichs y geografichs de la present novela que tinch preparats, séria més facil ferse carrech del grau y extensió de dites influencies extrangeres.

rasters, á la qual se deu afexir la del Renaxement que ho omplena tot, y que merexería per si sola un especial estudi—donant un cayent pedantesch y candorós ensemps á tota la novela, y molt particularment al llibre III, lo mes retórich de tots lo que en ella crida mes la atenció y la distingeix de totes les obres consemblants de la época, es son caracter realista y humá, y encara més, son sagell históricli y nacional, en lo que es producció única. Fins en lo génre mes convencional é idealista que engendrá á ses acaballes la Edad Mitjana, y que nodrí lo Renaixement, clasich en tot, escepte en los llibres de cavalleries, los catalans no saberem allunyarnos del camp de la realitat [1] En nostre *Curial* lo cayent naturalista se veu molt mes manifest que en lo *Tirant*, al menys en quant al argument. Lo del *Tirant* se resent encara de la influencia maravellosa del cicle bretó, la qual s' obra pas en lo llibre II ab la historia del Rey Artús, que ja havía inspirat la *faula* del mallorquí Guillem de Torroella También se mostra lo element fantástich en lo tomo IV, ahont se refereix la historia mágica del Dragó de Cos, tradició antiga en les illes y costes del Mediterrani. Res de semblant se veu may en lo *Curial* Es veritat que en los seus fets, com en los d' Eneas, s' hi barrejen á voltes los deus olimpichs, mes sols d' una faysó retórica, per fer ostentació del Renaxement, com una proba de admiració per Virgili Quan s' aparta de lo natural, en lo sommi de *Curial* en Grecia, abans de decidir la famosa qüestió entre los falsaris Ditis y Dares y lo sublim Homer, lo

(1) Aquesta observació s'ha fet ja en lo *Tirant lo Blanch*, y com tothom sap es una de les qualitats que mes preu li donaren als ulls de Cervantes. Lo *Tirant* no es un texit de aventures monstruoses que ofeguen la accio y lo interés. Lo heroc, encara que idealisat, obra conforme á las lleys de la vida humana, casi may baix la influencia de fades y encisaments. Arriba per son valor sols, exagerat sens dupte, á la dignitat de Cessar del imperi bisantí ni més ni menys que Roger de Flor.

autor ab certa malicia mofeta, s' excusa ab que es un somni lo que va á referir. Y com sentint l' avís sabut del Dant, *semp e á quel ver ch' á faccia de menzogna* etc. (p. 384) exclama: *la mia ploma vergonyosa torna roia.. car parla sens testimoni e alguns noy donarán fe* (p. 383). Curial com heroe cavalleresch, es un cas esporadich, que sols s' assembla al Amadis y als demés de la familia dels cavallers errants, en lo poder exagerat de la seva espasa. mes aquí may protegexen fades, conjurs, ni encisaments. Es esclau com tots los mortals de la vida prosayca, ab totes les seves necessitats, y no s' arrisca á cap viatje si no va *ben provehit de diners e de letres de cambi* (p. 457) [1].

Aquesta set de veritat nos proporciona lo plaer de tenir en nostra literatura una novela, que ne podriam dir patriótica ó catalanista, ahont s' hi reflecta la ombra gegantina de la figura mes poética y cavalleresca de la nostra historia. Cap altre llibre de cavalleries espanyol se pot enjoyar ab una nota tan caracteristica. Lo nostre fuig de la atmósfera de cosmopolitisme fals y fantástich en que viuen les obres cavalleresques, en que no s' fixa jamay la época dels acontexements, ni la localitat geográfica; en que no s' hi veu mes que l' Orient com á lloch comú geográfich y la guerra contra 'ls turchs, com á lloch comú histórich.

Si Curial no es catalá, viu en íntim contacte ab catalans, y los cavallers mes valerosos, los que se 'n por–

(1) Pera preparar sa fugida de Tuniç li fan axi mateix de mitjancers mercaders catalans, (p. 438 y 450). Lo *Tirant* no s'escapa tampoch d'aquest ambent mercantivol. Lo Marqués de Luçana se embarca en una galiota desfressat de mercader (t. IV, p. 31); Ypolit s'allotja en la posada d'un mercader (III. p. 170). Tirant dona carrech que 's noliegen naus en Mallorques, *qui en aquells temps era cap de mercaderia* (IV. 141), ¿Mes perqué ha de extranyarnos que 'ls nostres cavallers errants tinguessen tractes ab mercaders, quan fins per introduhirse á Barcelona, á principis del s. IV los apostols africans Sant Feliu y Sant Culgat, ho feren en concepte de tals?

ten los primers llorers en los torneigs de França y de Italia, son aragonesos ó catalans y porten noms gloriosos en la historia patria; Dalmau d' Oluge, Pons d' Orcau, Aznar de Atrosillo, Galcerán de Mediona, Pere de Muntcada, Ramón Folch de Cardona, etc; lo torneig de Melu sembla un recort del famós palench de Bordeus; lo rey Pere 'l Gran que allí combat en persona, es lo qui venç sempre, lo qui s' en porta la admiració de tots. En una paraula, lo *Curial* es una glorificació, nova en los anals de la literatura de ficció mitj-eval, del esperit cavalleresch y nacional de la historia catalana, representat per lo rey Pere, sa principal y mes poética encarnació.

Essent tan patriótica y tan nostrada la novela, penso que son anónim autor degué de esser catalá. Los noms no extrangers dels que hi figuren, son casi be tots catalans, no valencians [1]. La escasa toponomástica de la terra es catalana; Barchinona, La Roca, Solsona. Al parlar dels pares del héroe la novela comença dient: *Fonch ja ha lonch temps segons jo he legit en* Cathalunya *un gentil hom*... Tant si se posa una coma abans ó després de Catalunya, resulta ó que lo autor llegí la suposada historia en Catalunya ó que de Catalunya fou fill lo pare de *Curial*. Les continuades alusions á la llengua catalana son una proba més de lo que diem [2]. Un valenciá per res del mon en lo quinzen segle haguera batejada á sa llengua ab lo nom de catalana.

De la personalitat del autor no se 'n pot traure en

(1) Al parlar de Galcerán de Mediona se dona aquest significatiu detall: *daquell linatge de Mediona son exits tots los de la casa de Pallars* (p. 448)

(2) «Yo vull seguir, diu, la manera daquells cathalans qui trasladaren los llibres de Tristany e de Lancelot ... en llengua catalana (p. 124)». Y en altre passatje observa que les *piques*, en *comun lenguatje cathalá son dites garces* (p. 334). La llengua no presenta valencianismes y te mes tendencia per las formes en *a* que en *e*.

clar altre conjetura, sino que la degué compondre en edat mes que madura [1]. Respecte de la época, he de dir, que á pesar de certs arcaismes y d' un llenguatje que pareix à voltes mes afectat que 'l de *Tirant*, no la crech molt apartada de aquella en que 's va escriure aquesta obra [2]. Les consemblances de fets y episodis que 's troben en una y altre novela no bastan pera afirmar llur recíproca imitació, sino que son filles d' un mateix ambent literari. Jo crech que s' escrigueren ab perfecta independencia una d' altre y sense conexerse mutuament. No son tampoch prou definides ni segures, les conjetures basades en la llengua. Les indecisions y cambis d' estil son los mateixos. En abdues en mitj d' artificiosa fraseología, deguda á la imitació italiana y renaxent, y entre afectats dialechs, se sent bategar ferma y vigorosa la llengua popular, si be en aquest punt lo *Tirant* li du aventatje. Es á dir, lo autor vacila sempre entre la influencia retórica y la vulgar.

Casi nos queda intacte lo judici de la novela, quan ja hem de posar punt an aquestes breus consideracions. No podent, donchs, entrar en son examen, nos contentarem avuy ab dir que es una obra de transició, plena per una banda del esperit de la Edat Mitjana, y per altra del Renaxement, una singular barreja de goticisme y clasicisme que recorda la de la arquitectura plateresca. Estich segur que de la lectura d' aquest llibre ben pagat ne quedará l' aymant de les nostres lletres, per la elegancia y puresa de sa llengua, de tirat ben catalanesch,

(1) «E si nom retengués la recordança que son stat jove é moltes vegades he errats los camins» (p. 339).—«e si yo les hagués (les muses) en la mia tendra edat servides» (p. 330).

(2) Dos alusions hi ha en la novela, qui comproben que no pot esser molt posterior á la meytat del segle xv; lo recort de Johan Lemengre, qu' es lo famós marescal de França, Joan II le Meingre, anomenat Bocicaut, que morí en 1421, y lo nom de Partenope que 's dona á Nápols lo qual indica qu' era recent sa conquesta per Alfons V d' Aragó, fet que tingué lloch en 1443.

y que si per la part del argument la considera, li semblará la novela mes novelable de quantes llavors en Espanya s' escrigueren, y que fins hi trobará certa trassa en la manera de portarlo Llástima que sofresca tan continuades interrupcions pera pagar tribut á la moda cavalleresca ó al mal gust retórich.

Haguera desitjat que la present edició sortís mès correcta de les meves mans. Tal volta ara en lloch de seguir les petjadas del venerable mestre Aguiló en la impressió del text, me inclinaría mes á la nova escola, jatsia que en ella trobi grops y espines que me 'n aparten. De totes maneres com nostra literatura no está sobrera de edicions de vulgarisació, no li fará mal que n' hi hage una de mes Per moltes que sigan les errades qu' hage comés, crech haver interpretat lo text, que es lo mes esencial en treballs d' aquesta faysó. Si en tot no he estat acertat, los crítichs m' ho dirán, y jo per endevant els hi agrahesch les lliçons que 'm donen.

A. Rubió y Lluch.

PROEMI

QUANT es gran lo perill, quantes son les sollicituts e les congoxes a aquells quis treballen en amor! Car posat que alguns amats de la fortuna, apres de infinits infortunis, sien arribats al port per ells desitjat, tants empero son aquells qui rahonablement sen dolen, que anuides pusch creure, que entre mil desauenturats sen tropia un que hage amenada la sua causa a gloriosa fi. E si ab dret juyhi sera esguardat lo cas seguent, jatsia que seran molts aquells qui diran que ells voldrien que axils prengues de les sues amors, empero sabent

la certanitat de les penes de les quals aquella dolçor amarga es tota plena, e no hauer certanitat de la fi si sera prospera o aduersa, se deurian molt guardar de metres en aquest amoros ans doloros cami. E per ço us vull recitar quant costa a un gentil caualler e a una noble dama lo amarse lun a laltre, e com ab gran treball e seguits de molts infortunis, apres lonch temps aconseguiren la guardo de lurs treballs.

LLIBRE PRIMER

1\. FONCH ja ha lonch temps, segons jo he llegit, en Cathalunya, un gentil hom [1]... apellat, lo qual fonch donat mes de seny e de gracia de les gents, que no de aquells bens que als homes a us comu la fortuna comana, car solament era senyor duna casa baxa. E hauent una bellisima dona per muller, apellada Honorada, desenuolupats dels trafechs mondanals, pobrement e honesta viuian; tots temps empero treballauen en aquistar la gracia del piados Redemptor, de la qual cosa mes que de alguna altra hauien cura continua. E jatsia en lo seu jouent no haguessen hauts fills, nostre senyor Deu los en volgue consolar en la sua vellesa, e sils dona

un fill, lo qual apellaren Curial, creatura segons la sua massa tendre edat pus bella que altre; e ab ell lo pare e la mare viuien tan contents axi com aquells qui molt lauien desitjat. Lo qual minyo apres pochs anys de la sua naxensa, morint lo pare, romas orfe. La bona dona, la qual per lo gran amor que a son fill auia nol denyaua partir de si, ans volia que de aquella pobretat que de son pare li era romasa se tengues per content, ab si lo tenia. Noble cor empero que en molts pobres homes se met, se mes en aquest, e tantost en la sua infantea li feu auorrir aquella vida; car veent que la sua mare no li donaua alguna desexida, pobrement e a peu li fugi. E anassen a casa del Marques de Monferrat, lo qual en aquell temps era joue fadri e poch temps hauia que per mort de son pare li era peruengut lo regiment e senyoria de la sua terra, e hauia una germana minyona de poca edat apellada Guelfa. Entrat adonchs Curial en casa del Marques, lo qual en aquest temps staua en un castell seu appellat Pont de Stura ([2]), mes se auant entrels cauallers e nobles homens e badant mirauals en la casa sperant si algu dells li parlaria; perque lo Marques exint de missa trobantse dauant lo fadri dixli: —¿De qui est?— Lo minyo respos: —Senyor, vostre son.— Lo Marques se atura e miral, e be que fos en tendra edat constituit, no menys li viu los ulls molt resplandents e tanta bellesa en la sua cara que natura mes non podia donar; perque respos tantost: —E a mi plau que meu sies. E regirant se als seus

dix: —Per ma fe anch no viu tan gentil creatura ne que tant me plagues. E replica: —E tu seras meu puys que a mi test donat, e ho series encara que a altre donat te fosses. E demanant li son nom, li respos hauer nom Curial. Perque tantost lo feu vestir e metre apunt, e dins la sua cambra, al seruey de la sua persona, per cambrer lo retench. Curial cresque en dies e en seny e en bellesa de la persona en tanta singularitat que, en comu prouerbi de la cort era caygut, que quant alguna grandissima bellesa corporal nomenar volien, nomenauen la de Curial. E axi mateix com Nostre Senyor Deu li hauia donada corporal bellesa, ab aquella ensemps li dona gracia de quants hulls lo veyen. Axi nol veya persona que dell no se namoras.

2. En aquest mateix temps lo senyor de Mila, lo qual joue e gentil caualler era, hauia una germana molt bella apellada Andrea. E oynt la fama de la bellesa de la Guelfa, la que sens alguna comparacio traspassaua en aquell temps la bellesa de totes les donzelles de Ytalia, no obstant que minyona fos que enuides lo tretzen any aconseguia, se enamora della, e feu tractar que si al Marques de Monferrat fos acceptable, volenterosament li donaria la Andrea per muller, cas que ell la Guelfa donar li volgues. La qual cosa apres de lonch tractat hach compliment. Perque lo senyor de Mila trametent la Andrea reebe la Guelfa ab molt gran plaer e parechli molt mes bella que dit

no li hauien. Perque axi fort della se enamora e sences, que altra cosa no oia ne veya, ne hauia be ne repos sino tant com ab la Guelfa staua. Era aquesta Guelfa molt sauia, e suau, e trempada en sos mouiments. E amant lo seu marit ultra mesura, ella dell sapodera e sensenyori, en tant que ell no feya ne ordenaua cosa alguna que primerament la Guelfa nou assabentas, e ella ab tanta discrecio se regia, que per lo marit era amada. No era empero complit lo segon any del seu maridatje, que al senyor sobrepres una gran febra, la qual succesiuament axi fort lo combate que tots los metges lo pronusticaren a mort, perque feu son testament, lo qual en presencia de tots los seus barons ordona. E volgue que la Guelfa ab marit o sens marit, fos senyora de Mila e apres dies della, fos de aquell o de aquells en qui a ella plauria peruengues, e axi ell viuint ho feu jurar a sos vassalls e passa daquesta vida. De la qual cosa la Guelfa dolor inextimable senti. Empero les lagremes donant loch a la longuesa del temps a menys planyer comença. Perque son frare lo Marques veent la joue, tendra, rica e cobeiada per molts, duptant se dalgun sinistre, la comença á sollicitar ab letres que li plagues venirsen en Monferrat colorant ab diuerses maneres de rahons la causa de la sua anada. La Guelfa que obedient era e amaua son germa sobre tota la sua felicitat, de present se mes en cami e sen ana a Monferrat a una ciutat apellada Alua on son germa era. La qual per lo germa fonch reebuda honorable-

ment, assignantli una e la plus bella part de son palau per la sua estaia. E souen la feya beure e menjar ab ell, o ell e la Andrea sen anauen a menjar ab ella e axi stigueren alguns anys fraternalment comunicant.

3. CURIAL seruint lo Marques jatsia que per ell fos molt amat, tant empero se era enamorat lo Marques de la Andrea sa muller que ia no curaua de degu, ans oblidaua totes altres coses. Perque lo dit minyo qui notable entrada en casa daquell senyor hauia hauda, per lo dit afeminat senyor era mes en oblit, e no anaua axi fauorit, ornat ne apunt, com fehia dabans que la Andrea vengues. Perque trobantse abatut e desfauorit nos metia auant axi com solia, ans se staua apartat, de que alguns enueiosos dels quals totes les cases dels grans senyors son plenes, hauien molt gran plaer. Perque lo fadri axi com aquell al qual seny no fallia, durant lo temps de la desfauor, per no perdre temps, apres gramatica, logica, rectorica e philosophia, e fonch valent home en aquestes sciencies e axi mateix poeta molt gran, entant que en moltes partides sabentse la sua sciencia deuench molt famos e era tengut en gran stima.

4. LA Guelfa, la qual joue e fresca era e a la qual cosa alguna sino marit no fallia, trobant se molt bella e molt loada, rica, fauorida e ociosa, requerida e per molts sollicitada, veent que son pare

nos curaua de donarli marit, ne a ella paria cosa honesta demanarlo, no podent resistir als naturals apetits de la carn qui ab continuus punyiments incessantment la combatien, pensa que si per ventura ella amas secretament algun valeros joue, puys que algun no sen apercebes, no seria desonestat, e que ja hauia esdeuengut a mes de mil altres; e posat que alguns per via de indicis, volent deuinar ço que no saben, sen apercebessen, no gosarien parlar de tan gran senyora com ella era. E axi dona licencia als hulls que mirassen be tots aquells qui eren en casa de son pare. E no hauent esguart a claredat de sanch ne a multitut de riqueses, entrels altres li plague molt Curial, car veent lo molt gentil de la persona e assats gentil de cor e molt saui segons la sua edat, pensa que seria valent home si hagues ab que. Perque pensaua auançar lo e daqui auant començal se a acostar e cridaual souen e parlaua ab ell molt volenterosament.

5. HAUIA aquesta noble dona un procurador, lo qual reebia e tenia per ella totes les rendes de Mila e aquells administraua, home molt saui, secret e valeros, ja de edat de cinquanta anys, Melchior de Pando apellat. La Guelfa amaua molt aquest Melchior e fiaua dell no solament les riqueses ans encara tots los seus secrets. Perque un jorn parlant ella ab lo dit Melchior de tots aquells de casa del Marques, vench los a memoria Curial, lo qual Melchior loa molt, e malahi la pobretat del joue e la poca conexença del

Marques. Car vijares li era que si aquell fadri hagues alguns pochs de bens, sens tot dupte deuendria molt valeros; de que la Guelfa mostrant hauer compassio pres carrech de aiudarlo, e adespit de la pobretat ferlo home. E tantost mana al dit Melchior quel sen menas a casa sua e que no descobrint li don li venia, lo metes en bon estat, e li donas del argent tant com lo dit Curial ne voldria en sabria desprendre. Lo dit Melchior qui fill ne filla hauia, e amaua lo dit Curial poch menys que la Guelfa, lo pres per la ma e amenantlo sen a la sua casa, en la seguent forma li parla:

6. Curial, yo conegui be ton pare lo qual fonch gentil home e molt prom e gran amich meu. He vista la entrada que fist en casa del Marques a la qual lo temps no ha succeyt segons li hauia donat principi, nem par que si disponga, car lo Marques no solament ha oblidat tu, ans encara si mateix e tots aquells de casa sua. E yo veent que fill ne filla no he, ne tals parents qui aiuden a desprendre ço que Deus ma donat, he deliberat si posible es, que les mies fortunes en ma vida, e yo veent ho, aprofiten a algun, comunicarte de present alguna partida de mos bens, e si veure que en tu los obsequis nos perden, de molt maior be apres de mos dies te fare senyor. E no lexant respondre a Curial prenentlo per la ma lo mes en una cambra, e obrint una gran caxa plena tota del thesor de la Guelfa li dix:—Fill meu vet aci una partida de mos bens; pren ne aton plaer tant com te

sera vijares que hages menester pera metret en bon estat, e no penses que per que ara non pusques portar tants com ne voldries, que gens per axo aquesta caxa not vedara lo pendren altre vegada; ans tots temps sera presta a ta ordinacio e non pendras huy tants que dema noy sien ja tornats, en manera que no sacabaran. Empero, fill meu, sies saui e veges que los estats se volen graduar e muntar per escala poch a poch.—Lo joue torbat ultra mesura daquesta tan gran nouitat, no hauia ardiment de fer se auant ne gosaua pendre dels diners. Empero lo prom pres daquella moneda e donali tanta com portar ne pogue e comanat lo adeu, lo licencia.

7. CURIAL tot enpeguit que anuides trobaua la porta per on sen anas a la sua posada, torna e comença a metre en obra ço que per lo prom li era estat manat, e vestis molt be, e sen caualca, e pres algun seruidor en casa sua. E no obstant que ell fos molt ben acostumat, de continent ques viu crexer destat, cresque axi mateix en virtut, e lexada a un depart la altra manera que tenir solia, si be se era bona, torna molt prudent e abte, car tantost fonch molt bell cantador e apres sonar esturments, de que deuench molt famos; axi mateix caualcar, trouar, dançar, junyir e totes altres abteses que anoble joue e valeros se pertanyia. E com fos molt bell de la persona es portas molt ornat, fonch tan gentil que quasi en tota la cort del Marques de altri nos fehia mencio, de que lo Mar-

ques hach molt gran plaer. E pensa que Melchior de Pando lagues adoptat en fill e li donas tot ço que lo joue despenia. E la Guelfa veent lo seu Curial crexer en bellesa e en virtut, mes de jorn en jorn lo sacostaua el confortaua a deuenir millor e maior, comtantli per diuerses nouelles, com los homens per diuerses accidents, moltes vegades de pobre estat venen a esser grans homes: e que a aço los ha amenar lo viure virtuosament, la qual cosa es en ma de cascu, maiorment de aquell aqui Deus fa gracia que pobretat nol te sotal peu. Melchior per manament de la Guelfa comunicaua tots jorns ab Curial el confortaua a ben obrar, donantli tots dies argent ab gran larguesa. E entant sauança, que tots los de la cort relaxades les altres coses de als no tenien parlament. E mentre que aquestes coses axi anauen, dos cauallers ancians que la Guelfa tenia en sa companyia, veent Curial comunicar molt souint ab la Guelfa e veent lo crexer destat e de manera, cuydant que aço fes la Guelfa, empesos per enueia parlaren entre si dients:

8. Certes aquesta senyora molt ha mudat de manera de viure de un temps ença. Car aquesta era una deles pus honestes dones del mon e ara es tota cambiada e ja no li plau consell ne li plau nostra companyia, ans malmet e dona los seus bens a aquell tacany de Curial, lo qual li fara perdre no solament la honor mas encara la fama. E si en aquests principis a aço no es ocorregut, aquesta malaltia pendra

molt gran creximent, e nos que res noy sabem, ne porem portar punicio, dela qual serem dignes si lo Marques non asabentam.—E jatsia que sobre aço molt se afermassen, empero finalment conclogueren que abans que daço fessen mot al Marques, guardassen attentament si porian veure indicis de alguna desonestat e que tantost al Marques ho manifestassen. Lo qual Marques sacostaua molt Curial, e aell comunicaua tots sos consells e tots los plaers que hauia. E veent que sa germana hauia plaer de rahonarse ab ell e de la sua companyia, loy trametia souen, de la qual cosa ella hauia consolacio sobirana. E quant mes lo comunicaua, tant mes en la sua amor sescalfaua e sencenia e viuia molt congoxosa perque ell no sen avisaua. E axi deya ella a Melchior ques duptaua que aquest joue seria couart. E aço dura per gran temps, car Curial qui no sabia ne pensaua que la Guelfa li donaua ço que despenia, tenia lenteniment molt apartat daquell de la Guelfa e per altre via la solaçaua en mots plasents e burles. Mas que ell la amas nunca loy donaua entendre ne mostraua senyal que entenes que ella amaua ell, de que la enamorada dona portaua insoferible pena. E si pensa un jorn que sola vergonya li tolia sos plaers; e que puys altre impediment noy hauia, ella lo cuydaua vençre e venir a fi de son desig. E estant imaginant en aço cercant via e manera com se tolgues dauant aquella cruel e desauisada vergonya, lo Marques trames Curial a la Guelfa pregantla que anas menjar ab ell. La qual sens pus

deliberar se leua dempeus, e faent passar deuant si tots los altres, ella e Curial qui del braç la tenia romangueren detras, e veent oportunitat, en la seguent forma li parla: —A catiua yo e com es mal esmerçada la mia amor en tu! Yo mesquina tant temps ha te amat et he donat ço que de Melchior has reebut, e dins la mia pensa te fet senyor de mi e de mos bens, e tu pus cruel que Erodes, axi com ingrat, menysprees los dons que amor pus piadosa de tu que tu mateix, ta ofert. ¡A carn de mesell e nunca sentiras los mots punyents que yo tantes vegades dauant tu he trets de la mia boca! ¡A vergonya, vine, vine a mi e fuig daquest insensat que par que nunca hage comunicades persones.— E dites aquestes paraules anuides les lagremes retengue. E ja eren junts a la cambra del Marques lo qual la reebe molt alegrement e meterense a la taula e començaren a menjar. Mas la dona pensant en ço que hauia dit e pensant encara com seria estada entesa, anuides menjaua, ans dehia que llauors se era lleuada del lit e quel apetit de menjar no li era encara vengut. Daltre part comença Curial a pensar molt en les paraules que hauia oydes, e hauent sabut que la Guelfa li hauia donat e li donaua ço que mester hauia, estech fort pensiu. E desijos de respondre li semblaua aquell dinar durar un any. E no obstant estigues molt apartat, encara miraua la senyora, quant los qui seruien ala taula e los altres qui dauant stauen se apartauan algun poch, e malahia tots aquells qui entre ell e ella

se interposauen. E quant aquells, per apartar los caps o en altra manera, fehien finestra, tantost los ulls de abdos los enamorats ocupauan aquell loch e com la finestra se tancaua tot plaer los fugia. E axi estigueren abdosos aquell dinar que ne ella menja ne ell reposa. E en lo pit gentil en lo qual alguna impressio de amoros plaer encara no era entrat, subitament sences una flama fogueiant la qual fins que mort lo ocupa nos pogue apagar. Lo dinar se acaba e les taules foren leuades de que abdues les parts foren contentes. E apres que la dona hach un poch estat, pres comiat de son pare, e a la sua cambra, acompanyada de molta gent notable, congoxosa torna. La qual dich a Melchior: —Digats a Curial queus respona a les paraules que yo li digui vuy. E girantse a Curial li dix: —Parlaras a Melchior axi com ab mi faries.— Perque Curial ana a casa de Melchior e mot per mot ço que la Guelfa dit li hauia li descobri; aiustant a aço que ell temps hauia que pensaua ço que era e esperaua loch que de la sua passio la pogues fer certa: e puys que Nostre Senyor a aquest punt aportats los hauia que lo manar era a ella. E que li suplicaua que aço volgues abreuiar a fi que discret orde a aquest fet donar poguessen; car mentre ell pensaua ella no esser disposta a complaurel, comportaua en una manera la pena, mas ara que entre ells per paraules la cosa era palesada, li seria pus dura cosa portarla. Lo prom qui ja dies hauia ques tenia per dit que aquella entrada aquesta exida deuia hauer.

amonesta lo joue pregantlo molt que fos secret e cautelos e que en aço hauia menester mes seny que enaltre cosa, per ço que tot hom se miraua en aquell spill. E que ja era molt enueiat e ara ho seria molt mes. Melchior tornant a la senyora li dix que Curial no era nat sino per seruir a ella e que ella ordonas, que ell no hauia a fer sino obeyrla. Perque la dona li dix:—Melchior yom he mes en lo cap de fer aquest home, per ço quem par que ho meresca. E he pensat quey ha molts homens que totes les riqueses del mon nols farien bons e sol amor es bastant a relleuarlos en un jorn. Es ver que ma intencio es ferlo home empero no li entench donar la mia amor sino treballar en ferlo prous e valeros donant li entendre quel am. E per ço al vespre menarets lo aci, car dauant vos li vull parlar metentlo en via de esser bo.—Vengut adonchs lo vespre Melchior pres Curial, ala cambra de la senyora sen anaren, e com foren dauant la senyora ella comença a parlar e dix:—Curial yo he deliberat comunicar a tu tots los meus thesors e sens dirten res he donat principi a la tua honor. Es ver que yot am, e axi com te atorgats los bens te donare altres coses quant a mi sera vist que hauer ho degues, perquet prech que vullas treballar encercar via per la qual la tua honor crexer pusques. E not faça dupte que diners te falleguen. Empero vull que aquesta ley me serues que tu james de la mia amor nom demanaças mes auant de ço que yom comedire donarte. E daltre part tauis, e membret be, que si tu en algun

temps per servidor meu te publicaras, me perdras pera tots temps et priuare del be que tu esperes hauer de mi. E daqui auant [no allegues ignorancia.— E prenentlo per les galtes lo besa manant li que a la sua casa sen tornas. Curial alegre sens mesura, ala sua casa sen ana, e anuides aquella nit pogue dormir; tant fonch ocupat de inextimable plaer. Empero com vench per lo mati a oyr la missa sen aña, e apres anant sen al Marques en plaers, burles é solaços ab ell tota aquella matinada consuma. E com vist li fonch ana a veure la Guelfa, la qual mes a ell que la propia salut desijaua; e axi estech ab ella per una stona, e pres comiat a la sua casa sen torna. Los enueiosos torbats no sabien ques fessen ne podien veure cosa que de rependre fos, sino la frequentacio del añar e venir, e semblantment lo creximent del estat de Curial quels era vijares que della isques.

9. MENTRE aquestes coses per aquesta via anauen, sesdeuench un jorn que la Guelfa anantse dinar ab lo Marques son pare, hauentse mesos dauant tots los homens, solament retengut Curial qui del braç la portaua, ella mouent lo cap al dit Curial sacosta, e a sos vijares, captada conuinent ora que degu nols vees, li dona un besar; en lo qual cas per sa desauentura los dos ancians girant los ulls vers aquella part, solament veeren lo apartat dels caps daquells dos que amor, sens auisarse de ço que feya, dolçament hauia a aquell besar perduits. E no parlant

mas murmurant, anaren fins a la cambra del Marques. Empero tantost quey foren junts sen isqueren e pensant que hauien suficient ocasio de metre en obra ço que tant hauien desijat, deliberaren denunciar ho al Marques. E axi son breu consell tengut, a dinar sen anaren e no tardant molt en lo dinar, tornats a la cambra, estigueren tant fins que les taules foren lleuades e la Guelfa en companyia de molts a la sua cambra fonch tornada. Perque de continent los ancians prengueren lo Marques a una part e lo un dells, Ansaldo nomenat, lo qual era molt bell parler e gran orador, obtenguda licencia del altre axi parla e dix:

10. SENYOR, abans que la mia lengua res diga, te prech et suplich me vulles oyr ab orella pacifica, e que les coses que yot dire, jatsia greus, not moguen repentinament a fer alguna cosa, fins que deliberadament e guardada la tua honor, la qual deu esser a tu molt cara, obrar pusques. Nosaltres per nostra desauentura, que ja plagues a Deu fos per fer, som estats en seruey de la Guelfa ta sor, la qual per algun temps mentre consell li ha plagut ha viscut assats honestament e a honor tua, en tant que nosaltres erem molt alegres pensant donar a tu bon comte de la sua honor. E creem que si a casa tua venguda no fos, lo seu viure de be en millor fora anat. Tu, pens, que cuydant ben obrar la fist venir aci, a la qual cosa nostre consell fonch fauorable, tenint nos per dit

que la successio de sos principis reebes millorament. E certament axis fora fet si un demoni, que ja plagues a Deu fos per nexer, a aço nos fos contraposat. Aço es ver que nosaltres fort durament hauem sostenguda la inhonesta e continua frequentacio de Curial ab la Guelfa, tenint nos per dit quen veuriem ço que hauem vist, e som estats fort prop moltes vegades de dir ho a tu, mas pensant que a tu plahia hauem fins aci callat. Dels bens della, los quals Curial prodigament consuma e guasta, no hauem gran ansia, maiorment pensant que la tua magnificencia hi suplis. Mas ço que huy hauem vist, e pronusticant rahonablement que mes hi deu hauer, nos ha de tot en tot torbats. E sino que duptam que per nostre silenci, crexent lo mal crexeria nostre delicte, encara no obririam la boca per parlar. Ço es, que huy en aquest dia venint la Guelfa a dinarse ab tu, fets metre dauant ella tots los homens qui la acompayauen e encara nos qui del braç la soliem dur, solament romasos ella e Curial, girant nos, veem que la besa; de que nos haguem intollerable dolor pensant que en nostra vellesa siam venguts aci per esser alcauots, la qual cosa a Deu no placia que nos qui en nostre jouent cuydam hauer ben viscut, ara venga un, no sabem qui, a furtar nos la gloria de nostre honor e fama. E axit pregam, amonestam e requerim, que tolgues la ocasio apartant Curial en la manera quet sera vijares de la casa daquesta dona, o hages a nos per escusats, car verament romanint lo fet en aquests termes, noy entenem pus aturar.

11. Lo Marques, qui saui e molt bon caualler era, donant fe a les paraules de Ansaldo tot sestremi, e fonch ben prop de moures cuytadament sens altre deliberacio que fer alguna nouitat a aquells dos amants. Empero laltre ancian, lo qual Ambrosio era nomenat, lo retench dient:—Senyor not vulles torbar de ço que aquest ta dit, mas recordat que est joue home e algunes voltes, per saui que sies, has obrat com a joue. E si aquells jouens sotsmesos a les forces damor, ans follia han fet o fan ço que no deuen, en tal acte no fan cosa noua; ans es moltes vegades per molts pus sauis que ells no son, estada feta. Perque reposat e tempera tots mouiments e pensay be, axi empero que not oblit ne la cosa pas sens retribucio, mas ab estudi e consell te prech que fer ho vulles, a fi que mills e mes a ta honor y pusques prouehir. E aquells qui han alienada la honor sua no facen a tu perdrel seny, del qual nostre senyor Deu per la sua gracia entrels altres jouens de Ytalia copiosament ta dotat.—Perque lo Marques no podent pus escoltar los dos ancians, murmurant e menant lo cap, dells se parti, e entrantsen en una cambra dins se tanca e solament a pensar ço que en aquest cas faria solament se dona. E axi passa aquell jorn que anuides de la sua cambra isque, ans estech tot torbat e pensiu dins si mateix, coses varies cogitant. E lo seguent jorn, presos en companyia dos cauallers jouens forts e valents e axi mateix Curial sens plus ab ells, en una esgleya entra e apartantse ab Curial solament en la seguent forma li parla:

12. CURIAL, fins aci yo te amat molt e te auançat deuant tots aquells de ma casa, pensant yo que ma honor fos a tu recomanada e per aquella te sotsmetesses a tot perill. Ara es me estat dit que tu ames molt mes tos plaers que no ma honor, de quen so molt marauellat. E pensar deus que la Guelfa es ma sor, e yo he a hauer sentiment de tot ço que contra ma honor en la persona daquella es fet. E si yo com a home en aço obrar volgues, ans que ara de mit pertisses te faria pudir la sua boca la qual ir, venint ab mi a dinar, se besist. E tant com de mi mes fauor, honor e profit has reebut, tant mes en aquest cas me deuria enuers tu encruellir. Pero pensant que en ma casa de petit infant fins en aquesta edat te est nodrit, no vull axi en un punt desfer la factura de les mies mans. Empero amant mes te remete luny que prop, te dich, que en aquest punt de tota la mia terra james no retornador te hages absentar, e cerca en altre part qui a millor port arribe lo teu jouent, que yo la infantesa no he fet.—Curial qui en aço no pensaua, senti de present en son cor dolor molt gran e en un moment li ocorregueren a la memoria diuerses coses, e pensa que aqui li conuenia esser home. Perque ab la cara segura e en res no torbada, de continent respos:—Senyor, no sabent yo qui daço ta informat, anuides sabre respondre, mas pur proueyre a la mia vera e simple escusacio, e apres si la calitat dels acusadors ho requerra seguint aquella aquestes dues mans, me faran quiti del carrech que es a mi agran

tort falsament imposat. E en aço tu pories esser ver judge sit volies, volent conexer aquells o aquelles qui to han dit si serien empesos denueia o per engraciar se a tu, car yo no sabent qui son no ho se pensar. La Guelfa, la qual ta germana es, crech que sia valent dona e apresent no la entench aescusar, car dauant tu no ho ha obs. De mi dich, que si cauallers o gentils homens son o tals homens a qui la present resposta pertanya, que menten falsament per les goles, e yols combatre a cors per cors, un apres daltre, fins que yo daquest blasme a ton juhi sie quiti. Daqui auant si tu mas auançat, yom pens que desquem se regonexer, to he ben seruit e ho entenia a seruir molt mes daci auant. Lo partir me de ta casa nom dol, e si fa lo llunyarme de ta persona, la qual he amada e am de tot mon cor hauent men tu donada raho. Empero viu en segur, que on que yo sere poras usar de mon seruey en la manera que fins aci has fet e molt millor.—Lo Marques oynt aquestes paraules, caygue li en lo cor que aço poria esser enueia daquells ancians, car verament ell no podia creure que Curial tal errada fes e replicant dix:—Ara vet Curial, la gran amor que yot port, mafalaga, requerintme que yo aquestes paraules e altres coses leix anar, e que sobre aço mes auant nos faça. Perque ara sie ver o no ver, yo ho vull hauer per no fet. Mes prech te que si ab veritat est estat a mi acusat, te guarts daci auant no cayes en tal follia. E si per ventura no es ver, axi mateix te vulles guardar de

donar manera de parlar de tu a fi de que yo en defensio de ma honor e de la mia vergonya, no hage a fer coses quem desplaurien. E per totes aquestes paraules, not penses hauer desauançat res en la mia amor, ans ab aquella matexa cara, ab aquell mateix comport que fins aci est per mi estat tractat, ho seras daci auant, axi empero quel anar e venir ala cambra de la mia sor hages per escusat sino que en ma companyia hi anasses.—E girant lasquena no volgue pus escoltar, ans ensems tots justats sen anaren, e per desfreçar la cosa e quels ancians coneguessen que ell tenia en poch ço que dit li hauien, com vench la via del dinar, mana a Curial ques metes a la taula, e axil feu dinar ab ell, de que los ancians se trobaren fort trists es tengueren per abatuts. Empero com fossen homens de gran astucia e no haguessen partit sino de callar, dissimularen la cosa esperant quina exida haurien aquestos fets. La Guelfa per via de Melchior totes les coses sentia, e fonch ben prop de barallarse ab son frare e tornar sen a Mila. Empero finalment delibera callar e dissimular, pensant que la cosa no iria mes auant, ans se callaria e seria mesa en oblit. Empero sostenia terrible congoxa perque lo seu Curial no venia a la sua cambra axi com solia. Mas ell continuaua lo junyer, la qual cosa ell feya mills que altre, e ella tot temps lo miraua. E com mes de veurel la oportunitat li era tolta, tant mes en la sua amor sencenia e sescalfaua; e lo dia que no si junyia Curial, tot lo jorn jugaua pilota dauant lo palau e era per ella continuament mirat e vist.

13. No passaren gayre dies que estant lo Marques, sa muller e sa sor en una vila apellada Casalo, un heraut vench Dalamanya, e cercaua un caualler qui en romiage a sant Jaume de Galicia era anat e trobal aqui en un ostal on jahie greument malalt, e donali una letra de la Duquesa Dostalrich contenent que desque ell era partit per fer son romiatge ella era stada acusada de adulteri, lo qual deyen que hauia comes ab ell, per la qual cosa lo Duch son senyor e marit la hauia dampnada a mort. Empero aprechs de la Reyna Dongria, qui sa cosina germana era, hauia obtengut qui si ell ab lo qual del adulteri era acusada, per batalla de son cors e dun companyo que hagues, contra dos cauallers qui la acusauan la volia defendre, vencent la batalla seria quita, en altre manera la sentencia seria executada, de que ella seria cremada e morria a gran tort. Lo caualler qui molt valent era, reebuda la letra e trobantse greument malalt e en punt de no poder socorrer ala Duquesa, senti de present en son cor dolor inextimable. E quasi fora exit de seny comença a cridar grans crits e afer lo pus fort e maior dol del mon. Plegaren aquestes nouelles a les orelles del Marques, perque lo Marques tantost acompanyat de Curial e de molts altres de la sua casa anaren veure lo caualler, lo qual trobaren fort trist e desconsolat, e apres quel hagueren saludat li demanaren quant temps hauia que era malalt e com se sentia, e si hauia res mester. Lo caualler malalt oynt aço comença a planyer se greument e responent

dix:—Lo mal que yo he es aquest que huy mes vengut, al qual per ma desuentura no puch suplir. E tantost feu legir la letra quel haraut li hauia aportada. Lo Marques oynt aço començal a consolar, pero la consolacio que ell li donaua era no res a la dolor que ell sentia, e a cap duna gran stona, lo Marques sen ana parlant tostemps daquell cas e dolentse molt de la Duquesa, la qual era molt valerosa dona. Lo caualler tantost que lo Marques se parti dell demana a alguns qui eran venguts a visitarlo, qui era aquell hom qui staua prop lo Marques, e fonch li respost que un gentil home molt valent apellat Curial, e en gran secret li fonch dit com pochs dies hauie era stat acusat de tal fet com lo seu, ab totes les circunstancies ques eren seguides sobre aquell cas. Lo caualler calla malaint en son cor tots aquells qui de aquestes coses tal se entremeten.

14. PUYS que Curial hach acompanyat lo Marques, secretament al caualler malalt torna, e parlant ab ell de moltes coses, lo haraut se mescla en les noues e dix:—Ay las, e com sera gran dan que tan noble senyora com aquella, dos maluats homens per enueia facen morir. Lo caualler oynt aço comença agrament a plorar, e tan greument se plangue que Curial estant present, conuidat de les lagremes del caualler, plora semblantment, e dix:—Caualler, yo nous conech, ne encara conech aquexa senyora la qual me diets que es a gran tort acusada, pero si axi es com vos diets

eus agrada ma companyia, volenterosament seria vostre companyo en una tal jornada com aquexa: de que lo caualler li feu moltes gracies, e acceptant lo per companyo, aferma ab sagrament que contra Deu e justicia e bona veritat li imposauen aquella infamia, en la qual Deus sabia que ell ne ella tenien culpa. La donchs Curial replica:—Caualler, esforçats vos be e fets proueyir a vostra sanitat, car puys que axi es, yo so prest ab vos e sens vos, com lo cas ho requira, defendre la honor daquexa senyora e la vostra. E pres comiat ala sua posada sen ana, e significat tot lo cas per Melchior a la Guelfa, ella nach molt gran plaer, e de present trames a Mila per armurers e feu fer arneses pera Curial e peral caualler.

15. Lo caualler malalt sesforça e en breus dies font restituit a sanitat. E Curial feu fer liurees, peraments molts richs e altres coses per la jornada, e abans que vengues lo temps saparella pera partir. Lo Marques lo conforta molt a ben obrar e li dona del argent e Curial ho pres encara que no li feya fretura. La nit vinent, la Guelfa mana a Melchior que, secretament e desfreçat, Curial li amenas: per que venint la ora, Melchior ab Curial a la cambra de la Guelfa ana, los quals la Guelfa alegrament reebe, e demana a Curial la manera com se era mes apunt, e ya Curial hauent loy tot engrunat, ella quasi la color tota perduda axi li comença a dir:—Curial, poca fretura fa a tu lo amonestar de una fembra flaca e

de poca valor axi com yo son. Solament te vull reduir a memoria quet membre que est meu, e que yo altre cosa en aquest mon no desig sino lo teu auançament e lo creximent de la tua honor, perque yo no veent altre via per la qual tu millor auançar te pusques sino aquesta darmes a la qual nostre senyor Deu ta aportat, he sostengut ab paciencia, no empero sens gran dolor de mon cor, que afer aquesta batalla liberament te sies ofert. E tant com es maior lo perill e la pahor tant es mayor la honor que ten seguira. Justa causa has empresa, e daço es estada la fortuna á tu fauorable, que batallaras per una de las pus nobles dones del mon e pus valerosa, segons he oyt, la qual ab aquell caualler a gran tort han acusada. Vaget lo cor que si daço, segons yo tench esperança en Deu, exiras ab la opinio deque daqui auant no sera qui de tu e de mi gose parlar, hauent esguart rahonable que qui la honor stranya defen ab doble cor defendra la propia. Pensa que seras deuant molts Reys e Princeps e que les pus nobles dones del mon te miraran. Scriu me souen e sapia yo ab homens qui stiguen en perades totes les coses. Nom faces morir de desig de saber noues de tu: net faça pahor quet fallega res, car yom dubte que tu goses despendre tant com Melchior te donara. E metent li un molt rich diamant en la ma ab los labis ya mullats de lagremes lo besa, e recomantlo a Deu li dix que sen anas. Curial volent respondre e que ja la boca obria per parlar, ella replica:—Vesten nom digues res:

sies membrant de mi. E axi com ell sospirant giras la cara e sen anas, ellal mira stant tota ferma: empero com ell se perlongas, lo cor li fugi e caygue mig viua en terra, al socors de la qual totes les sues dones vengueren e ab molts adiutoris la restauraren, e quasi en sopols en son lit la meteren. Curial fort doloros e trist, lagremeiant a la sua posada torna. Pens cascu ensi mateix quants pensaments e quantes varies cogitacions abraçaren aquella dolorosa nit los dos amants. La qual apres que fonch passada e vengut lo jorn, lo caualler alamany, qui Jacob de Cleves era apellat, se lleua ben mati, e mesa apunt tota la sua gent, munta a cauall e ala posada de Curial sen ana, lo cual axi mateix era ja a cauall, e no speraua sino lo Marques qui li hauia trames a dir quel speras que ab ell volia exir: lo qual vengut, principiaren son cami. La Guelfa qui oy sonar les trompetes demana quin bregit era aquell e fonch li dit que Curial sich partia acompanyat del Marques e de molta gent notable e que ja fora eren de la vila, pero que bels podia veure qui veurels volgues daquelles finestres. —Ay trista yo, crida la Guelfa e quils pot mirar sens esclatar! E be que ella fos dona de gran cor e sabia cobrir molt be les sues passions, certes a aquest partiment no pogue tenir, ans moltes paraules descompostes dix. Empero tant seny hague que feu exir totes aquelles qui eren en la sua cambra e tota sola longament la sua dolor plangue: mas en la virtut del seu valeros Curial e de la bona justicia de

la Duquessa hauia gran esperança. Qui totes les coses de la tristor dels dos amants volgues recitar per menut, faria lo libre molt gran, empero per esser breu lo lexare: solament aquelles quem par que sien molt necessaries volent scriure a vostra consolacio e plaer recitare.

16. COM a Curial fonch vist que lo Marques hauia assats anat se gira vers ell e li dix:—Mossenyor, tornats vosen que assats e molta honor nos hauets feta. Lo Marques la donchs dix:—Curial, yo prech Deu quet leix tornar ab aquella honor que tu desiges. Perque pres comiat los uns dels altres se pertiren. E axi los cauallers continuant son cami al Regne Dongria vengueren, e com per aquell alguns dies haguessen caminat, un jorn entrant per una Ciutat, venints a la plaça veren molta gent aiustada, e demanant quina gent era aquella, fols respost que un caualler vell que volien escapçar, per ço quel acusauan que malament e falsa hauia fet ociure en un cami un caualler molt valent, lo qual en aquella matexa plaça jahia mort. Curial demana:—¿E pot se prouar ell hauerlo fet occiure? Respongueren li que no: pero prouas que entre ells hauia mala volentat e quel caualler mort no hauia altres enemichs, e que lo vell moltes vegades lo hauia menaçat de ferlo matar: ara acusal un germa del mort lo qual es molt valent caualler. Es ver que lo caualler acusat a dos fills los quals, poch ha son venguts de Boemia, no gosan

respondre al acusador, quis ofer ferho conexer per batalla atot caualler qui contra ell presumira entrar en camp, e los fills, com auols cauallers, noy gosen respondre.—La donchs, dix Curial ason companyo, façam nos auant e veiam si per ventura porem metre algun remey ala vida daquest prom. Respos Jacob:—¿Quina cura hauem dels fets daltri? haiam cura dels nostres e farem prou. Dix Curial:—Si Deus me do honor, volenterosament me entreuendria en aquest fet per veure si hi poria fer algun be, en manera que aquest prohom desapoderat la sua vellesa nol faça malmirent. E metent se auant saluda lo pretor qui aquella execucio feya e no speraua sino que lo prom hagues confessat. Lo pretor veent los estrangers, desijos de honrarlos sacosta aells els torna los saluts. E Curial tantost dix:—¿Que ha fet aquest prom que axil volets fer morir? Perque volent respondre lo pretor, lo caualler acusant dix:—Ha mort falsament aqueix caualler germa meu qui jau aqui deuant vos. Respos lo vell:—Ments per la gola car yo nol he mort, ne se res en la sua mort, encara que mo hauia merescut. E si yo fos lo que solia yo ten faria desdir. Aperrin e Hans, no sots vosaltres mos fills, sino yo no morria axi ab fama de fals homeys. Los dos cauallers jouens sos fills qui aqui eren, tement la força del acusant qui era forts caualler e en armes molt prouat e famos, callauan, mas certes los seus ulls no stauen exuts, perque Curial dix:—Caualler, per Deu merce, hages pietat daquesta vellesa. ¿E que

hauras fet quant hauras fet morir aquest caualler qui nos pot defendre? Dichte que posat que ell sie malmerexent, la qual cosa ell nega, maior venjança es a tu lo perdonar que no ço que fas fer, tenint dauant tu sos fills, los quals per pahor de tu no gosen defendre son pare. Lo caualler respos quel hagues per escusat que quants ell noy mudaria res.—Si Deus maiut, dix Curial, vos hauets poca part ab Deu e menys ab honor de caualleria, la qual vos nega que judiciariament home quius hage ofes no deiats perseguir, molt menys aquells qui ofensa nous han feta. Laltre respos:—Caualler, molt son maravellat de vos e de ço que diets, empero puys tanta cura hauets dels fets enque res nous va, e vets sos fills qui sabent la veritat nol volen defendre, prenets ho vos que a mi plau donar algun poch de temps pera que vos haiats armes per combatre, e lauors sabrets que vol dir batallar contra dret. Aço que diets que a mi no es honor menar aquest fet per justicia, yo noy pusch als fer: be voldria que ell fos en edat que en altre manera demanar loy pogues, mas puys que aço mes tolt, e sos fills noy satisfan, prench la venjança que pusch, no la que voldria. E certes maior vergonya es a un linatge tenir un parent mort per iusticia que cent per batalla.

17. Lo caualler vell qui oyhi aquestes paraules dix:—A valent home quisque tu sies, hages merce de la mia vellesa: vet maci que en lo meu jouent he me-

nades moltes batalles aultrança defenent no la mia causa, ans la stranya: per que si algun deute has ab honor de caualleria prechte que aral mostres, car yot jur axi com a caualler, que en ço de que so acusat no son malmirent. E com Curial se volgues ja fer auant per oferir se ala batalla, Jacob de Cleues companyo seu lo escrida dient:—¿E que es aço frare meu? ¿e sou vos nat en lo mon per esmenar totes les coses darmes queus sera vist no esser ben fetes? Estau segur e lexau fer la justicia, car qui justicia demana no fa tort adegu, e lo pretor no lo condampnaria si abans no fos cert aquest hauer ho merescut. Lo caualler vell crida grans crits:—A Jacob yot conech be: ¿e no pots pensar que lleuantne la aiuda daquest gentil home me tolls la vida? Placia a nostre senyor Deu que axi sie ell en la tua aiuda lo jorn de la batalla que entens afer, com tu est ara en la mia. E si tal caualler fosses com cuydes esser, no degueres sperar que aquest se metes dauant tu per defendre la mia causa, car tu hi est obligat per moltes rahons les quals ara no he temps de dir, mas jo prech Deu te ponesca de la tua ingratitut. E tu gentil home, hauent misericordia de la mia vellesa, yot suplich que si james desiges ab honor tornar dauant los ulls qui veuret desigen, vulles mostrar aqui la tua virtut, e ab la valor de la tua persona la qual veig disposta a tal cas com aquest, mes que altra que jo james vees, te vulles dispondre a defendre la mia justicia, car aquell qui daçot vol retraure, yo fiu en Deu que no passaran molts dies

que haura mester la aiuda que yo atu aci deman, e desijos del socors que a mi vol toldre se veura en terrible congoxa. Bulli la sanch en lo cor de Curial oynt aquestes paraules, perque mirant lacusador en la cara dix:—Caualler, prech te per aquell be e per aquella honor que en tu es que vulles lexar viure aquest prom de caualler, lo qual encare que tu vulles, com sie ja de edat de vuytanta anys no pot viure lonch temps. Lacusador respos que non faria res, perque Curial mudat de prechs en fellonia li dix: —Veiam donchs que li demanes.—Yo li deman la mort de mon frare, lo qual malament feu occiure en un cami. E girantse Curial al prom li dix:—E vos que responets?—Que ment per la gola e si bons fills hagues ells me defendrien. E axius requir com agentil home que vos sots quem defenats daquest tan gran tort que mes demanat. Curial la donchs respos:—E yo ab la aiuda de nostre senyor Deu e de la sua preciosa mare vos defendre. E girant se vers lacusador dix:— Ara vets que puys que Deus ne la Verge Maria contra vos no han valgut pregant, la mia lança e la mia spasa vos pregaran e veurem si les obeyrets, e duy mes metets vos en larnes, car yo defendre la veritat daquest prom. Jacob de Cleues qui oyhi que Curial hauia atorgada la batalla dix:—¿Curial, perque prometets ço que no podets complir? Car vos sabets que vos e yo dintre poch temps deuem fer batalla aultrança ab dos cauallers e vos mo hauets promes axi, e ara veig que volets fer aquesta batalla, e dich vos

que si cent cossos hauets, volent fer segons començats, nous en sobraria un pera la mia jornada, tants porien esser los inconuenients quens donarien salt en lo cami: perqueus requir que aço lexets e venits ab mi, e fet ço que a fer hauem porets defendre aquest prom, lo qual yo mateix defendria sino fos en altre loch primerament obligat. Curial respos:—Jacob yo veis clarament que si en aquest punt aquest prom no es socorregut ell es mort, e lo seu fet no sofer dilacio, e son me obligat sus ara adefendrel: e que sus ara fallis ala mia paraula? ans muyra yo. Es ver que dret darmes nou sofer, pero demanaho la necessitat e la anima daquest prom que encara no voldria exir del cors, e finalment te dich que ço que tench present es ami primer. E axi prech me donchs loch que yo deliure aquest prom e tantost te seguire. E continuant dix:—Pretor, prech vos que otorguets a aquest prom tant spay de vida com durara nostra batalla, e si per ventura nostre Senyor e son bon dret li aiudaran, li vullats restituir la sua honor e fama, les quals aquell caualler ensems ab la vida li vol toldre.—Respos lo pretor esser content. Lacusasador sana armar, murmurant e dient que per ventura li valdria mes tenir son cami e fer son viatge, que empendre batalla que no li pertanyia.

18. CURIAL ab maior congoxa que dir nos pot, sen va corrent a la sua posada e fort yvarçosament desplegat son arnes, se feu armar, e haut un forts e

molt bell cauall munta sus per anar a la plaça. Curial be que fos estranger fonch molt ben acompanyat axi dels seus matexos com dels parents e amichs del prom. Era aquest Curial, segons en altres lochs e ja dit, un dels pus bells gentils homens del mon: e desplega son estandart, lo qual era burell e negre, mig partit ab un leo dargent rampant, qui trauessada (³) ab dues les colors del estandart: e semblantment trague un elm molt bell e rich ab un leo qui tenia en les mans un ocell; alguns digueren que era aguila, altres mila. Los cauallers jouens, fills del prom, foren prests per pendre lo un lestandart, laltre lelm, mas Jacob crida:—Lexats ho cauallers sens vergonya: yo prech Deu queus veia morir amala mort, car la vostra maluestat e gran couardia met en perill tots mos fets! Mills vos estiguera pendre armes e combatre per la deliurança de vostre pare! E tantost acomanats lestandart e lelm ados cauallers de la companyia de Curial, acompanyats de ministrers e trompetes, mostrant gran alegria ala plaça sen anaren. Lo pretor com viu venir Curial, miral e fonch molt marauellat com tan prestament ere vengut e dix:—E yo promet a Deu que anch no viu un caualler tan ben seent en sella com aquest. ¡A Deu! ¿e perque nom hauets fet tal? E seguint dix al vell caualler:—Si Deu me do honor, de molt sots tingut a nostre Senyor Deu que en cas tan estret vos ha en tal manera socorregut. Lacusador, qui Harrich Fonteynes era nomenat, era ja en lo camp e ab gran furor mostraua aquest fet pendre

gran dilacio. E com ells volguessen moure, Jacob de Cleues se mes auant e dix:—Harrich, tu veus que aquell gentil home ha Deus per sa part, car ta oferta pau la qual tu has menyspreada: yot prech per nostre Senyor Jesucrist, qui perdona la sua mort, quet partescas daquesta querella, maiorment que no es cert a tu lo prom hauer mort ton frare. E si per Jesucrist no ho fas, hauras Deu per enemich, e aquell caualler qui tens dauant. Harrich mostra molt maior furor que dabant, e pensa que pahor los feya axi parlar. Los harauts comencen acridar:—laxes los aler! (1) lo pretor feu tocar la sua trompeta, perque tot hom saparta, e los cauallers comencen a moure lo un contra laltre. Era aquell Harrich Fontaynes assats bon caualler e molt fort, e confiaua molt de la sua caualleria, e donant desperons correch vers Curial, lo qual contra ell venia ferint desperons atot son poder, perque encontrant Harrich a Curial per lescut, en aquell la sua lança rompe, mas de la sella nol muda. Curial, qui de molt maior força e virtut era, hauent una grossa e molt forts lança en la ma lo feri de tal virtut, que del cauall lo derroca, e si fonch la cayguda tan gran, que Harrich sestordi en tant que no mouent peu ne ma, tot hom se cuydaua que fos mort. Empero res no deyen, ans sperauen ço que Curial faria: lo qual com vees que lo caualler nos mouia, deualla del cauall, e leuant li lelm del cap, viu lo estar axi com amort, e miralse per una gran stona, dins la qual lo caualler recorda e viu se ente-

rra e entre las mans de son enemich. E no obstant que fes tot son poder de relleuarse, vanament empero si traballaua, car Curial li staua desus ab la spasa en la ma, e sis relleuas lo menaçaua de mort. La donchs dix Curial:—Harrich, sab Deus que yo no desig la tua mort, car no mas ofes de cosa alguna, et pregat hages per quiti aquell prom qui esta en les mans del borell a gran vergonya de quants cauallers e gentils homens lo miren, e maior de tu mateix, si ab dret juyhi lo volies mirar. E axi encarat torn a pregar, si pregaries de home qui la vida o la mort pot donar atu deuen esser oydes, quet vulles partir daquesta querella, e pensa que no fretura de caualleria, mas ta mala justicia, ta a aquest punt aportat. Harrich creent hauer mal dret e tement la spasa del altre que li staua sobrel cap, respos:—Caualler, yo per amor de tu vull hauer lo prom per quiti, car crech certament que nom es de res tengut, car si yo bon dret hagues, ne tu ne altre nom poguerets sobrar. Los feels, qui totes aquestes coses hauien oydes corregueren al pretor, lo qual tantost vench e lleua lo caualler, qui jahia, e deliura lo prom: e daqui auant trague del camp los cauallers, anant primer Harrich de Fontaynes e apres Curial e lo pretor. Gran fonch la honor que lo pretor feu aquell jorn a Curial, mas maior era lo plaer que Jacob de Cleues hach, pensant que hauent tal companyo en defensio dela Duquessa, la batalla se finaria a honor sua. ¿Queus dire del prom nomenat mossen Auger

Bellian? Ell sen ana a Curial e mes se agenolls dauant ell per parlar: mas Curial no ho soferi ans lo releua de present e dix:—Senyor caualler, yo prech Deu que beneyta sia la ora que vos aci sots vengut, car certes si vos vengut no fossets, lo meu cap ara no staria sobre les mies espatles. Yo tench en aquesta encontrada assats gran e molt bona heretat, de lo qual sus ara pera tots temps vull que siats senyor. E com aço sie fort poca cosa en esguart de ço que per mi fets hauets, prech nostre Senyor queus ho vulla guardonar, car yo noy son bastant. Curial ab fort alegra cara hi respos:—Mossen Auger, no he cura de la vostra heretat: sie en nom de Deu vostra e de vostres fills, e yo son assats e molt content de la honor que vostra bona justicia ma feta en aquesta jornada; e axi a Deu siats comanat, car no vull que per aço ami siats en res obligat. E fet plegar son arnes en lo jorn seguent sich parti. Mas certes lo pretor no fonch negligent ans se lleua gran mati, es mes en la sua companyia els dix:—Gentil home, yot prech per aquell be e per aquella honor que es en tu, quem vulles consentir que yo vage en la tua companyia en aquest viatge que fas. E si lo cas ho requerra me vulles fer parçoner en les tues honors, car yo conech certament que caualler que en la tua companyia sia no pot hauer sino honor en qualque loch que vage. Axi mateix mossen Auger lo prega quel reebes per seruidor, car per res del mon nol lexaria. Curial molt content en companyials pres e

molts altres que ab ell anaren per mirar la batalla, als quals ell donaua tot ço que mester hauien, axi que com foren on Lemperador era, eren gran e molt bella gent.

19. TANT anaren per lurs jornades que plegaren al Emperador, lo qual sabent que Jacob de Cleues venia per defendre la Duquessa e menaua en sa companyia lo gentil home que hauia vençuda la batalla, hach molt gran plaer, e molts Duchs e Princeps los isqueren per fer los honor, mes per desig de veure Curial que per altre cosa, ates que hauia fama del pus bell e millor home darmes del mon. Gran fonch la festa que fonch feta aquell jorn: mas Lemperador tenia prop si a Curial e nos podia fartar de mirarlo, e demana de la sua batalla, e per lo prom fonch tot lo cas recitat; de la qual relacio mostrant Curial hauer vergonya, anuides miraua degu en la cara. Lauors Jacob de Cleues en presencia de molts senyors dix al Emperador:—Senyor, yo he sabut per aquest haraut que la Duquessa Dostalriche es per dos maluats homens de adulteri acusada, e per aquesta raho lo Duch, creent massa leugerament, hauerla condampnada a mort. Perque yo e aquest companyo meu qui aci es ab la aiuda de nostre Senyor Deu, e confiant del bon dret de la Duquessa, som prests per defendrela; perqueus suplich, eus clam merce que la batalla se faça dauant vos, car nom par rahonable que lo Duch dege ne pusca esser judge e part.—Lempe-

rador respos:—Jacob, la batalla se fara dauant mi; e yo fare venir aci la Duquessa e los acusadors e encara lo Duch. E de present escriui al Duch que de continent vengues, menant en sa companyia la Duquessa, e semblantment aquells qui la acusauen, e fossen deuant ell per al dia de sant March, que es a vint e cinch dies dabril, car aqui hauia dos cauallers que volien defendre per batalla la honor de la Duquessa. Lo Duch fonch molt content, e per al dia assignat fonch dauant Lemperador, acompanyat de molts Barons e altra gent notable. Dins lo qual temps empero Curial se mostra molt, axi en arrear, com en conuits e molt grans festes, en les quals largament despenia, e semblantment en mantenir gran estat e en molts donatius que donaua; en manera que era tengut en estima molt gran. Lemperador hach feta fer la plaça on la batalla se deuia fer, molt bella e gran, enuironada de lotges per mirar, car los senyors qui per mirar la batalla eren venguts, eren molts Dalamanya, de França e de Ytalia e de moltes altres partides: e al un costat, fora empero de la liça, hauia un cadafal, assats alt, enuironat de molta lenya, sobrel qual staua la Duquessa acusada e lo foch ences a un depart. Lo Duch de Bauiera, qui viu muntar la sua filla al cadafal dix:—Filla mia, si tu est sens colpa daquest crim que atu es imposat, hages sperança en nostre Senyor Deu, que ell ten traura ab aquella honor que tu desiges, e veuras dels acusadors cruel venjança. La Duquessa sa mare, sobrada

de dolor, plora molt agrament e si feren moltes altres dones qui en sa companyia eren vengudes, e no menys la Emperadriu qui sa cosina germana era. Empero, manant Lemperador, cascu ana a son loch, malaint aquells dos mals homens qui en tan gran e tan desonest perill la hauien aportada.

20. Ementre que aquestes coses se feyen, vets los dos cauallers acusants venir ab un estandart blanch clar, tot sembrat de renarts burells, e tals los paraments dels caualls: e ben acompanyats, descaualcaren en la sua tenda. No triga molt que dela altre part vengueren Jacob e Curial ab un estandart burell e negre mig partit e un leo rampant en mig, ab gran brogit de trompetes e ministrers, acompanyats de infinits comtes e barons qui en torn apeu los anauen. Tota la gent dels lotges se gira amirar vers aquella part, e descaualcaren en la sua tenda. Los acusadors hauien oyt que Curial era molt valent home darmes a cauall, perque pensant hauer millor partit dell apeu, tengueren manera que apeu se fes; de que los altres foren molt contents. Perque exint de les tendes, ordonant Lemperador, los acusadors, dels quals lo un Otho de Cribaut era nomenat, e laltre Parrot de Sant Laydier, entraren en lo camp e feta reuerencia al Emperador, al seu paballo, qui blau clar sembrat de renarts era, continuant sen anaren. Tantost e sens triga vengueren Jacob e Curial, e axi com foren dins, Curial satura e mira vers aquella

part on Lemperador era e ana vers ell, e ficant lo genoll lo requiri quel fes cauallet. Lemperador deualla en una deles scales dela sua loia, e acostantse Curial lo feu caualler; e com sen fonch tornat dix als Princeps e senyors qui de prop li stauen:—Certes yo creech que he fet caualler lo pus bell gentil home qui yo james vees, e si ell es axi prous com es bell, no voldria esser lo un dels acusadors. Moltes coses foren dites en aquella plaça en loor de Curial, lo qual apres que hach feta reuerencia ala Emperadriu e atots los Duchs e Duquesses qui en la plaça eren, se lleua un plor molt gran en lo cadafal de la Duquessa de Bauiera, que a totes les dones e quasi los homens conuida aplorar: lo qual oynt Curial qui ala porta del seu tendello era senyantse ab lo ventallet, ab un gran crit feu un salt tan alt, que tots los quel mirauen feu marauellar; e entrat dins en la sua cadira segue. Era lo tendello de bellut bellutat burell e negre brocat dor molt ricos, sobrel qual hauia un standart mig partit de burell e negre ab un leo rampant dor. Lemperador mana als Duchs de Holanda e de Lorreine, los quals eren vells e molts sauis senyors, ques treballassen entre aquestos cauallers per veure si per ventura sens batalla aquest fet se pogues toldre de cami e la Duquessa fos deliure. E si començaren a tractar, e anant primerament als acusadors, los digueren quels recordas que eren christians e que Deu era just e mostraua la sua justicia en tals jornades, e axi ques tolguessen de la acusacio, en la qual nols

anaua res, e que cessas la batalla, o si per ventura algun partit sabien com la batalla sescusas, lo diguessen, car ells usarien daquell molt agradablement. Los cauallers respongueren que ells no sabien partit com la batalla pogues romandre, sino que los altres cauallers lexassen la defensa de la Duquessa: perque los Duchs continuant anaren al altre paballo, e entrats dins saludaren los cauallers els digueren com ells eren stats al altre paballo e hauien cert sentiment daquells dos cauallers, que aquella batalla poria romandre ells volent hi donar loch, per quels pregauan que a aço se volguessen acordar e que cercar se hia manera com aquest fet se lleuas de cami. Jacob respos: —Senyors, yo noy se sino un cami e es aquest: que aquells dos cauallers axi com han dit se desdiguen, e cessaria la batalla.—Com los Duchs responguessen que ells no tornarien als altres ab aquesta resposta, ni durien tal embaxada e axi quey pensas mills, que quantra aquest partit molt desonest los semblaua, e sobre aço sescampassen moltes paraules; finalment Curial, qui encara res no hauia dit, dix axi:—Senyors, clam vos merce queus recort que sots cauallers e fills de dones, e si degut esguart hi es haut aquesta batalla romandre no pot, ne nos sens gran nostra desonor lexar no deuem ne podem, car es interes de la Duquessa, per la qual defendre som aci entrats. Si solament fos interes de nosaltres, leugera cosa seria trobar partit que la batalla romangues; mas linteres de la part ¿com lo po-

dem relexar essent nosen mesos tan auant? Placieus que mirets ço que yo mir, ço es aquella trista e desauenturada senyora qui mira nosaltres duna part e lo foch daltre, e axi donant fi a paraules façam ço perque venguts hi som, car nom par que aquest fet, ni als altres ni a nosaltres, pogues donar honorable fi sino lo de la batalla: e de mius certifich que posat que mon companyo ho relexas, ço que no crech, yo no exire daquesta liça sens batalla, e acim trobarets mort o vencedor. Jacob ho conferma axi, perque los Duchs no tornaren pus al altre tendello, ans sen anaren al Emperador, lo qual oyda la relacio feu sonar una trompeta, e tantost los cauallers exiren de fora e forentlos donades les hatxes, e los paballons foren enderrocats e trets dela liça, e mana Lemperador que tot hom isques del camp, saluant los cauallers qui la batalla deuien fer e los feels, e axi fonch fet. E lo rey darmes per manament del Emperador feu crida a quatre angles del camp que degu no parlar ne fes signes sots pena de mort, e feu pendre sagrament als cauallers que no tenien escrits pedres, conjurs ne altres artificis qui aiudar los poguessen ([1]), sino les armes solament, que eren hatxes, spases e dagues. Ara podeu dir que mirantse los uns als altres se rahonaua lanima ab lo cors, e la Duquessa trista, desconsolada e de tot en tot aflicta, pregaua deu per los seus, e sis feyen totes les dones e la maior part dels homens qui eren en les loges.

21. STANT en aço lo trompeter del Emperador feu un toch, perque los feels prengueren los cauallers, els meteren al loch on los hauien partit lo sol, e axi com lo trompeta feu altre toch los cauallers mouen per ferir, al mouiment dels quals la Duquessa que staua en lo cadafal sesmorti e caygue. Empero algun nou hauia cura ne miraua vers aquella part. Otho de Cribaut vench vers Jacob de Cleues, e donen se deles hatxes grans cops en lo principi e apres se començaren a ginyar per enganar lo un laltre, e combatien molt valerosament axi com aquells qui eren valents e molt bons cauallers. Parrot qui en aquell temps era tengut per un dels millors e pus aspres cauallers Dalamanya, e lo qual moltes vegades se ere trobat en lliça a ultrança, de que tots temps hauia reportada honor, corregué vers Curial, ab la hatxa baxa, per ferir lo de punta en la cara, mas Curial trauessant un poch lo lexa passar, e donali tan gran colp de la hatxa per lo bacinet que lo manech trenca: e com Parrot se giras, Curial hach mes mans per la spasa e ajusten se molt brauament. Curial apres de molts colps donats e reebuts sacosta tant a Parrot, e pres lo ab la ma esquerra baix per les launes de les plates, e ab punta despasa comença li adonar grans colps, e les tirades que li donaua eren tals quel mouia el menaua ades ença, ades enlla. Axi que Parrot veent que la hatxa en aquell cas no li aprofitaua, la lexa, e mes mans per laspasa se comença a defendre valerosament.

22. Stauen aquestos dos cauallers en aquest punt quant los dos altres, ja lexades les hatxes, eren venguts a abraçar se. Mas Otho qui era molt pus fort que Jacob, lo sobra, el mes per terra, e si sesforçaua toldreli la vida, quant Curial mirant vers aquella part presa la sua spasa adues mans, dona ab la punta per los flanchs a Otho, qui staua encorbat sobre Jacob, que enterral mes despatles tot enuersat, e girant se vers Parrot qui cuytaua ja per ferre lo, li dix:— A fals caualler! ¿e cuydes que en tu hage a romandre la plaça? Perque ajustal tan fort e li dona tan grans colps, que certes Parrot conegue que hauia molt a fer en defendres de Curial; perque Curial conexent quel altre mes auant no podia, ans li fallia ale e força, cuytal molt poderosament, e lexada lespasa la ferra ab les mans e despuys quel hach un poch sodegat, de un torn lo mes per terra, e com fonch caigut fonch tan cansat que ne hauia cura ne poder de relleuarse. Curial, girantse, viu los altres dos cauallers ja lleuats e que feyen molt aspra batalla, mas Curial lals feu finar tantost, car aferra a Otho per les spatles e donali tan gran tom que altre vegada lenderroca: perque Jacob correch ala sua hatxa e abans que Otho se releuas lo feri pel cap de grans colps, en manera que Otho ne hach cura de leuar se ans fonch tot perdut e desesperat dela sua vida. Curial ja hauia leuada a Parrot la cara del bacinet, com Parrot qui tota la cara tenia mullada de suor e era tan cansat que no podia tornar ale, ne per conseguent parlar, jahia estes e no

feya continença de leuarse; perque Curial li dix:—Parrot, digues que ha mogut tu e ton companyo a lleuar tan desonest crim ala Duquesa. Parrot respos: —Caualler, demanaho a mon companyo si es viu, car ell to dira, que yo noy se res, sino que so estat aiudador com tu mateix est. Ladonchs Curial mira enuers Jacob, e viu que volia occiure a Otho metentli la daga per lull, mas Curial crida:—No faces, que altre fi deu fer aqueix caualler. E continuant Curial dix a Otho:—Digues, caualler desleal, e ¿quet hauia fet la Duquessa perque a aquest punt la has amenada? Respos Otho:—Certes ella no res, mas Jacob mauia tret de ma honor, lançantme de la priuadesa del Duch e yo no sabent com venjar men pogues, pensi que per aquella via lo poria sobrar e confiant dela caualleria de Parrot empris aquesta batalla, no pensant que a aquest punt vengues. Dix Curial:—Donchs la Duquessa no ha comes lo crim de que la hauets acusada.—Certes, respos Otho, no pas.—Ha maluat caualler, dix Curial, e com has poca part en Deu e en honor de caualleria! Perque appellants los feels, lo dit Otho sens oppressio, confessa dauant ells que malament e a gran tort hauia acusada la Duquessa, pensant que lo Duch trametria algunes gents qui matassen Jacob en lo cami, no creent que vers la Duquessa tan cruelment se volgues captenir. Perque Curial dix als feels:—Senyors, Jacob e yo hauem pus afer en aquesta plaça? Los feels respongueren: —No, que assats basta ço que hauets fet a pre-

sent. Exelleuats los cauallers qui en terra jahien, Lemperador deualla del cadafal e vench a Curial e prenent lo per la ma, li dix:—A valeros caualler, ja plagues a Deu que yo fos tal com tu, e tu fosses Emperador. A honor e gloria de tota la caualleria del mon e de quant te son tenguts los leals cauallers, certes lo Duch de Baviera not satisfaria de tanta honor com li has feta ab la meytat del seu ducat, ne lo Duch Dostalriche (lexem estar sa muller), ab tot quant ha en lo mon. E girant se als altres, dix:—E vosaltres, maluats cauallers, ¿quina pena sera bastant a punir vos de vostres culpes? Diga Curial que vol que de vosaltres sie fet. Respos Curial:—Senyor, no placia a Deu que yo procure la mort a algun caualler: aci son abdosos; alli es la Duquessa de qui es interes; fets ne aço que plasent vos sia, car yo no men entench pus en tremetre. Ja era ora de vespre quant Lemperador trague los cauallers del camp, e com isquessen primers los vençuts, la Duquessa de Baviera que ala porta dela lliça staua sperant la exida de aquells mals homens, los corregue ab les ungles a la cara cridant grans crits:—traydors..! Mas los senyors qui entorn stauen la retengueren e la lunyaren, e axi ab les cares baxes, carregats de vergonya los tragueren del camp. Lemperador comana Jacob de Cleues als Reys de Sicilia e de Boemia, e menaren lo en mig dells fins al palau del Emperador, lo qual pres Curial per la ma, e nulls temps del seu costat lo parti fins que al seu palau, e dins la sua cambra lach mes.

La Duquessa fonch deuallada del cadafal, e muntaren hi los dos falsos cauallers, e ences lo foch moriren a cruel e vergonyosa mort.

23. La Duquessa deliurada, que de alegria no sabia ques fes, vench a casa del Emperador, e demana per los seus cauallers, e foren li mostrats: e tantost correch enuers Curial e lexant se li caure als peus los li volgue besar, mas Curial tot vergonyos los li lunya e lleuant la, sagenolla dauant ella dient:— A senyora, per Deus merce, no prengats en tant aço poch que Jacob de Cleues per vos ha fet, car tengut hi es per deute de caualleria, e yo e tot altre caualler erem e som obligats per nostra dignitat: mas clam vos merce queus amprets de mi en totes les coses que yo seruir vos pusca, que yo ho complire per tot mon poder. La Duquessa e sa mare e moltes altres senyores plorauen de goig, de que Curial hauia molt gran vergonya. Perque Lemperador pres los cauallers, e per apartar los de la multitut dela gent quels infestaua, mes los en un retret, e ab poca gent dins ab ell se tanca. Lo gran sopar fonch aparellat e les taules meses: aquells dos cauallers, senyaladament Curial, foren honorablement en la taula collocats; les viandes foren moltes e foren seruits splendidament; perque lo Duch de Bauiera, volent dauant tots usar de la sua magnificencia, hauent una molt bella filla donzella de edat per ventura de quinze anys, e era la pus bella per fama e per fet que en

aquell temps en limperi Dalamanya se trobas, presa aquella per la ma, sen vench dauant Curial e dix li:—Curial, car amich meu, nom se en quina manera retribuir te pusca la honor que lo jorn de vuy mas feta, sino donant te aquesta mia filla per muller e que prengues la meytat de la mia terra, e apres de mos dies de tota sies senyor. Curial oydes aquestes paraules e vista la donzella, qui de bellesa era molt gran, torna tot vermell e inflamat, e abans que respongues, empero ja quasi obria la boca per parlar, Melchior de Pando, qui era vengut de Monferrat e hauia gran stona ques treballaua de acostarse aell, ab fort gran treball e pena se fonch mes entre la gent, e en presencia de tots, una letra scrita de ma de la Guelfa li dona. Curial perde tota la color que hauia presa e encara la paraula, car volent parlar balbuceia e li tramolauen los labis en manera que no fonch bastant a formar paraula alguna, ne fonch poderos a respondre. Mas lo Duch que molt saui senyor era, apercebentse que aquella letra laurie torbat, seguint ço que començat hauie dix:—Curial, nous vullats torbar de la oferta que vous he feta; yo men torn ala mia posada ab la mia filla, la qual men mene per vostra, tota vegada que avos vindra en plaer acceptarla. Lo brogit era molt gran de trompetes e ministrers hoc, e de la gent que cridaua, parlaua e murmuraua, que si Jupiter hagues tronat nol hagueran oyt. Empero com lo sopar fos acabat e les taules lleuades, Lemperador pres per la ma Curial e

ab molt alegra cara lo comença a festeiar, e manant que dançassen, prega Curial que dançås. Lo qual obeynt lo manament, feta fer primerament plaça en la gran sala, volgue començar una baxa dança, mas la Duquessa deliurada se presenta dauant ell e li dix: —Senyor caualler, veritat es que vos mauets estorta de mort, de que apres de nostre Senyor Deu som a vos tenguda mes que a persona que viua en lo mon, e hauent me feta deuallar del cadafal no mauets restituida a mon marit, ne mauets fet hauer la sua gracia, perqueus suplich queus en deliurets. Curial, tot vergonyos per ço que abans no ho hauia fet, pres la Duquessa e començа a menarla vers lo Duch, lo qual sentint que vers ella anaua, tantost se feu al encontre de Curial el saluda molt amigablement. Mas com Curial e la Duquessa se metessen agenolls per parlar, lo Duch, ab la maior cuyta del mon, leua Curial e semblantment la Duquessa. Curial lauors dix:— Senyor, a vos no cal explicar lo cas que ses seguit daquells dos cauallers qui presumtuosament assaiaren posar macula en la honor de la senyora Duquessa vostra muller, e com agran vergonya e dan dells la veritat es exida a lum, la victoria que dells es stada hauda no deu amon companyo ne a mi esser atribuida, mas solament a la bona justicia de la Duquessa, la cual los pus flachs cauallers del mon en aquest cas haguera fets vencedors; perqueus suplich que la reebats en aquella amor, en aquella gracia que en altre temps tenir la soliets. Lo Duch oynt aques-

tes paraules respos:—Curial, ver es que ma muller nomes de res offesa, e com ho fos, pregant men tal caualler com vos sots, nous sabria dir no. E prenent la per la ma li dix:—Muller, besats Curial axi com al millor e pus valent caualler del mon, e al qual vos e yo som tenguts de tant, que yo crech que en nostra vida no serem ni poriem esser quitis de tanta honor com nos ha feta. La Duquessa besa Curial e apres besala lo Duch; la mare dela Duquessa, que Duquessa era de Bauiera, veent aço vench a Curial e abraçant lo fali desmesurada festa, e moltes altres princesses e senyores. Lemperador ladonchs vench vers aquella part e mana que tot hom sapartas e que dançassen, e axis feu; perque Curial manant Lemperador, presa la Duquessa deliure per la ma, e seguint los molts senyors e senyores, feu una baxa dança, ab tanta gracia e ab tan gran donari que aço fonch una gran marauella. Lemperador, qui mirant staua la continença de Curial, marauellant se molt de ço que veya dix:—Certes yo anch no viu pera liça e pera cambra sino aquest, e per ma fe es gran dan de tot lo mon que aquest non es senyor. ¡A, malayta sia la ffortuna que aquest caualler no ha mes en pus noble estat! Dançat hauien ya gran peça e la nit sen anaua, com Melchior de Pando sacosta a Curial e li dix:—Curial, ora es que anets a vostra posada; perque Curial se recorda de la Guelfa e regirantse vers Lemperador obtenguda licencia, no sens innumerable companyia e molta gent notable ala sua posada sen ana. E descaualcant,

la collacio se feu molt gran. Aqui virats gast de infinits confits, de çucre e de preciosos vins. Mes era ya de la meytat de la nit passada, quant sonant les campanes en los monastirs se lleuauen a matines, e algu encara de Curial partir nos podia; perque Melchior conuida tot hom a anarsen e obtenguda licencia, cascu parlant tots temps de Curial, a la sua posada torna. Anuides era la gent exida de la cambra, quant Curial treta la letra de la Guelfa e besada aquella infinides vegades, se mes a genolls en terra e obrint la letra e mirant lo sotascrit qui deya, *Guelfa la tua,* los ulls seli ompliren daygua e venint li lo cor en un fil, seli engendra en lo cor un desig tan gran de veurela que tota la sanch li fugi. E cessant los seus polsos de moures, perduda la color no en altre manera que si lanima lagues desemperat, en terra caygue; la qual cosa veent Melchior e semblantment Jacob de Cleues qui dell nos partien, lo prengueren e en un llit de repos lo meteren. Tirauenli dels cabells e del nas e cridauenlo per son nom, mas certes aço era no res; los seus spirits se eran molt lunyats dell; de que los circunstants sobrats de compassio tots se planyien, e ab aygua freda e altres arguments se treuallauen reduirlo a sanitat, e axi ho feren, que com a cap de una gran peça reviscolas feu un sospir molt gran, e sens que no gosas res dir, comença aplorar fort amargosament e miraua a cascu en la cara, e sens parlar feya marauellar tots aquells que aqui stauan, los quals ab bones paraules se esforçauen consolarlo.

E com ell se fos ya reposat mana que tot hom de la cambra isques, e solament retengut en sa companyia Melchior de Pando, dix:—A Melchior, pare meu! e que es de la deessa del mon, e sili recorda de mi? A Cupido, les armes del qual port ficades en lo meu cor! yo mir souen en los cels e en lo terç contemple la tua mare, la qual ab los raigs luminosos dela sua gran resplandor sol il'uminar aquest sobres tenebros cor prometent me bona sperança; digues me si alguna cosa deles esdeuenidores es atu certa, si veure james aquella de qui son esclau, e sens la qual la seyoria de tot lo mon menyspPrearia e tendria en no res, sim vol be e sim te per seu, axi com me dix. Ay de mi trist, e quant li merexere los bens quem ha donats e les honors quem ha fetes em fa tots dies! E quals auis'mauien guanyat, ne quals fades me fadaren que aquesta reyna de noblesa a ses propies despeses me lleuas dela pols! Melchior de Pando lo qual tot aço hauia oyt, dix:—Curial, perque fets continença e diets paraules de fembra? exugats les lagremes que massa les hauets promtes, e no es obra de caualler, e lo be nous façа mal; legits vostra letra e nous plangats abans de hauerne raho. Perque Curial legi la letra e troba en aquella paraules molt consolables, e promissions de segura e ferma sperança, de que lo cor tot seli esclari; e apres que una e moltes vegades la hach legida e, ab los labis besant, mullada, plegala en un plech molt estret e ligada ab fils dor e de seda burella e negre las penja al coll.

E daqui auant feta la encastar en un leo dor ab moltes pedres precioses e perles grosses orientals, la aportaua tots temps penjada dauant los pits En tal reliquiari fonch mesa la primera letra que Curial hach de la Guelfa. Mes còm en aço haguessen ya consumada la resta de la nit, conuidats de Melchior, adormir se retiren. No hagueren gayre estat que lo dia vengue, e lo sol clar e luminos foragita les tenebres de la faç dela terra. Com Melchior de Pando lleuant se, senti ala porta dela posada de Curial gran brogit de trompetes e ministrers e de molta gent notable, e anant a Curial, aquell desperta e li dix:—Curial, lleuats sus, e exits de llit; vets la carrera e encara la casa plena de infinita gent que ve auos per fer vos honor. E axi com ell se lleua, lo Duch Dostalrich fonch vengut acompanyat de molta notable gent, lo qual ala porta de la cambra crida grans crits:—Curial, que es de vos? Perque Curial exint tantost de la cambra feu reuerencia al Duch, e en paraules e mots plasents passaren lo temps una estona, dins la qual Curial fonch acabat de metres apunt.

24. MAS Lemperador que la nit passada no hauia tota dormit, enuia a Curial lo donatiu seguent: ço es, una correia grossa dor ab moltes perles de compte e moltes pedres precioses, la qual valia molt gran preu, un collar dor ab perlas tan grosses que per ventura semblants no eren stades vistes, e

molts diamants e rubins. Encare li trames una esquerpa dor molt rica, e dues robes, una de ceti ras vert escur brodada en la seguent forma: hauia entorn de les faldes de la roba arbres ab les rayls, lo tronch e tots los rams de perles, les fulles batents totes dor fi, e lo fruyt que eren mores, era compost de marachdes, balaxos e safirs molt preciosos, e en tal manera aquests arbres ocupauen tota la roba que de aquella nos mostraua lo drap; laltre roba era de vellut negre, e hauia entorn de les faldes una testa de drach molt ben brodada que paria que devoras lome qui aquella vestia, los hulls dela qual eren dos rubis grans tan resplandents que eren de inextimable preu. E mes li dona tota la sua vaxella dor, e quatre caualls molt bells e deu hacanees molt belles. E axi com Curial acompanyat daquells Duchs e senyors començas exir de la cambra, lo donatiu del Emperador atengue, lo qual fonch mirat per tots, e loaren Lemperador de gran magnificencia dients que en aço hauia obrat molt notablement; perque Curial torna arrera e vestis una daquelles robes, e mes se demunt daquells joyells, los que li foren vists, per estrena de les quals robes e altres joyells, Curial dona al portador tota la desferra sua descuder, de que fonch loat molt. Los Duchs de Bauiera e laltre Duch son gendre foren venguts e ab la maior honor que fer li podien lo menaren al palau del Emperador, on era aparellat lo gran conuit, car Lemperador feu sala al Reys, Princeps, Duchs e Comtes que aqui eren.

Nos marauell degu que per aqui nos parla de Jacob de Cleues, car nos pertany a nostra materia parlarne pus, car solament hi som per recomtar los fets de Curial, e daltre part, no obstant que Jacob de Cleues fos festeiat, honrat e fauorit, empero en esguart de ço ques feya a Curial, era fort pobre cosa e per ço apresent non curarem. Melchior de Pando se temia molt que Curial no hauria cara per dir al Duch de Bauiera del matrimoni que li hauia mogut, veent la cosa tant gran e que no era de refusar al Rey del mon. E hauia dubte que si Curial ho atorgaua, atesa la honor que hauia guanyada, de que la fama plegaria a les orelles de la Guelfa, la vida della seria fort poca, perque ab gran treball per la multitut de la gent quey era se pogue acostar a Curial, lo qual entre aquells senyors staua, e dixli ab veu baxa:—Curial, si lo Duch de Bauiera vos torna a parlar, membreus de quius a fet home, ço es la Guelfa, a la qual, si aço donats loch, conuendra morir prestament o haura vida dolorosa. Curial, qui ohi lo nom de la Guelfa, mira en la cara a Melchior e cambias tot perdent la color, de que Lemperador li dix:—Que es aço Curial hay res de nou? Respos Curial: —Senyor, aquest prom que aci es, tench en loch de pare e quasi ma nodrit e a despeses sues ma fet home, donantme tots temps copiosament tot ço que yo he haut mester, e ara es vengut aci e ham recordat un negoci lo qual me carrega molt, perque es a mi molt necessari cuytadament tornar men en mon pahis. Lemperador se

gira a Melchior e feuli honor, e dixli:—Prom, not penidas de ço que en aquest caualler has obrat, car certes la tua vellesa ne los teus bens no podies mills esmerçar que nodrir tal caualler com aquest es, al qual mes que a altre del mon yo voldria semblar, e axi veges si la aiuda mia te pot en res esser aprofitable; digues ho, que per amor de Curial not fallire. Lo prom se lexa caure a los peus del Emperador, e semblantment Curial tot vergonyos li besa las mans fent li infinides gracies de la sua oferta. Ab tant Lemperador se mes a taula ab los Reys, Curial e la Duquessa solament, dauant la qual nauia altre molt gran on seyen Princeps, Duchs e grans senyors e ab ells Jacob de Cleues e Melchior de Pando, e apres altres taules on seyen grans barons e cauallers. La festa fonch molt gran e foren seruits esplendidament e copiosa de moltes viandes e preciosos vins, lorde del qual conuit lexare, per no tenir temps. Apres que foren dinats, los ministrers vengueren e comencen a cornar, e Lemperador pres la Emperadriu per la ma e tot rient comença una baxadança, apres dels quals seguiren molts, en dançaren altres molts. Gran e molt alegra fonch la festa que Lemperador feu aquell dia, entant que tot hom staua marauellat que si tots los Reys del mon hi fossen no poguera ferne mostrar maior baudor ([a]). La qual festa passada, lo Duch de Bauiera no oblidant ço que hauia principiat, com Lemperador sen anas a reposar, pres Curial per la ma, e pregal que sopas ab ell. Curial loy atorga molt

agradablement, e tantost lo sen mena al seu palau, e delibera ferli molt gran festa, e si ordona que en la taula principal no seguessen sino la Duquessa sa muller e Curial, e que no servissen sino dones, entre les quals ordona que la Duquessa deliure que filla sua era maior, e hauia nom Cloto, fos mestre dostal, la altre filla donzella, la qual Laquesis era nomenada, lo seruis de vi. Era aquesta Laquesis donzella que anuides lo quinzen any traspassaua, assats gran dela persona e de marauellosa bellesa, e la qual en aquell jorn se studia en aiustar artificial bellesa ala natural, de la qual nostre Senyor Deu la hauia dotada dauant totes altres del Imperi Dalamanya amplament e molt copiosa. No vull musar (7) en escriure per menut totes les circunstancies de la sua bellesa, mas aquell qui ho voldra saber, lija Guido de Colupnes alla on descriu la bellesa de Elena e sie content ab allo, e pense que a Laquesis no li fallia bellesa, car certes natura ab gran studi per fer marauellar les gens la produi tal en lo mon. E sobre totes les belleses que hauia, si tenia los pus bells hulls e pus resplandents e alegres que en algun temps fossen estats vists, ab los quals no era persona que ella miras que depresent noli fes oblidar totes altres coses, e solament de mirar a ella hauer cura continua; en tant que ab los hulls solament tenia moltes besties en pastura, los quals si ella no fos, hagueren cercat en altre part lur deliurança, no obstant que ella era tan freda que nulls temps de home algu per bell ne valent que fos se era poguda

escalfar, ne home del mon pogue conexer que ella mes a una part que a altre se inclinas, e amoltes senyores les quals, si aquesta no fos, hagueren molts requiridors, feu seruar forçada honestat. E ultra aço totes les coses que feya o deya eren dites e fetes ab tanta gracia e ab tan gran donari que aquesta era admiracio sobirana. Perque com Curial miras aquesta atentament e contemplas particularment totes les sues belleses, tantost furta lo seu cor ala Guelfa ala qual primerament lauia donat, es comença adispondre de presentarlo a Laquesis, la qual tenia los hulls ficats en aquells de Curial e dins si matexa, contenta de la bellesa e caualleria daquell, tota ansiosa, aparellaua noua manera com a Curial plaure pogues. E mentre ells dos stauen axi alienats, una noble donzella apellada Tura, la qual a Curial seruia de coltells, e no menys que Laquesis se era altada dell, sapercebe daço, e veent que Curial no menjaua, axi com aquella qui era assats bella e molt abta dix:—Curial, mirant ami vos oblida lo menjar, o per ventura nous alta mon seruey? Curial ladonchs desperta lo cor e apartant un poch los ulls dalla hont los tenia, alarga la desusada ma al plat e feu continença de menjar. Ladonchs la Duquessa dix:—Tura, plaer mas fet quel has sollicitat, e Tura rient respos:—Senyora, stona ha que ho haguera fet, mas tement la usança de la sua terra que dien que si hom los conuida ells sen van, he callat. La Duquessa ris molt; ladonchs Curial veent que dell reyen ris un poch, mas no fonch poderos a

respondre. Empero ell menjaua poch e beuia menys, car non gosaua demanar, perço que Laquesis anant ala copa noli giras lasquena. Mas la Duquessa mana a Laquesis que aportas a beure á Curial. Vestia aquest jorn Laquesis una roba de domas blanch forrada de herminis, tota brodada dulls, dels quals exien laços dor fets en diuerses maneres. E jatsia los llaços fossen buyts, certes molts hi eran cayguts e entrels altres Curial, al qual lo llaç estrenyia tant que ja no era a ell lo fugir. Axi Laquesis, acompanyada de molts caualllers e donzelles, ana per la copa e venint la presenta a Curial. Es ver que Curial conexia que li era molt gran carrech pendre la dela ma de Laquesis, e encara li semblaua maior carrech, refusant la, fer lay tenir, perque alargant la ma pres la copa e begue, e com Laquesis cobras la copa, la Duquessa sa mare li dix: —Laquesis, beu lo remanent per amor de Curial e axi ho feu. En apres la Duquessa dix:—Curial queus par de la mia filla? Curial respos:—Certes, senyora, yo crech que vos hauets la pus bella e pus donosa filla del mon. Replica la Duquessa:—E que es allo de que mes vos altats de la mia filla? Respos Curial:—Senyora, totes les coses que yo veig en Laquesis son les pus belles del mon, empero los seus ulls son tan bells que yo no crech que Deu sapia tornar altre volta a ferne altres tals; e certes la sua roba concorda be ab la sua faç. E axi parlant daço e daltres coses lo sopar fonch acabat. No vull musar en descriure les viandes ne en nomenar los conuidats; pens cascu que noy

tallia res que lo conuit pogues ennobleyir. Mas apres que les taules foren lleuades, lo Duch vench en aquella part, e mana seure la sua filla prop Curial, de que ell fonch tan content com de cosa que auenir li pogues. Segueren axi mateix molts Comtes e grans Barons e dames, damiselles en gran nombre, e aqui jugaren fort alegrement amoltes maneres de jochs segons que en tals festes enles grans corts sacostuma; apres deles quals com fos ya gran part dela nit passada tota la gent sen ana, mas lo Duch no lexa aquella nit Curial exir del seu palau, ans en la cambra on Laquesis dormir solia, molt ricament aparellada, ordona que dormis. Ne encara Melchior de Pando hach poder de parlar una sola paraula ab Curial, tant lo veya circuyt de dones e donzelles que ala cambra lo acompanyaren, perque ab molt gran desplaer, empero ben acompanyat, ala sua casa sentorna. Entrat adonchs Curial en la cambra e feta collacio, la Duquessa dix:— Curial, vets açi lo llit de Laquesis, dormits be e guardats vos que no somiets algun mal. Curial respos:— Senyora, aquest llit bem pens que sia plasent, no empero crech que sia de dormir ne de reposar; perque la Duquessa entenent les paraules de Curial, tota rient, pres comiat ensems ab les altres dones sen ana. Romas adonchs Curial solament ab los seus cambrers, e puys ques viu descarregat de la gent quel infestaua, pres se esment dela cambra de Laquesis la qual viu molt ricament aparellada de totes aquelles coses que ab una senyora tal se pertanyian. E entre les altres coses

hauia en aquesta cambra un altar a una part ab un retaule de mossenyor Sant March molt finament acabat. E tantost que ell viu Sant March en figura de leo si recorda de la Guelfa, e subitament oblidats los ulls de Laquessis se tengue per culpable e ficant los genolls deuant laltar ab veu baxa dix:—A catiu de mi e on son yo? Quin vent es estat aquell quim ha transportat de una terra en altre? O desauenturat, o home de poch seny, e que he fet e qual penitencia sera bastant a purgar tan gran crim com es aquest que he comes? A cor desleal e que has pensat? A ulls falsos e traidors e perque yo nous arranque ara de la mia faç, per tal que altre volta nom furtets a aquella de qui son? E mesclant ab aquestes paraules sospirs e sanglots infinits, recordant se dela gran falta que ala Guelfa hauia feta en mirar Laquesis ab ulls desijosos, hauia desig de planyer se greument, mas dubtant quel sentissen los qui eren en la cambra no gosaua parlar, perque lleuant se del altar sen ana al llit, lo qual era molt ricament cubert dun cubertor tot blanch, de domas forrat de herminis brodat dulls e de llaços dor, segons era la roba de Laquesis. Daquest mateix domas eren les cortines en aquesta matexa forma brodats, perque Curial mirant aquest llit se comença a marauellar molt, no solament de la bellesa de Laquesis, mas encara de la sua abtesa, aiustant a aço que ell no creya que pus abta donzella ne pus bella hagues en lo mon. E mentre ell axi pensaua, oblidats los sospirs alargant los ulls viu una

recambra que aqui era e entra dins, en la qual Laquesis sacostumaua ligar e metre apunt, molt ben empaliada de draps de raaç, en la qual hauia un altre llit molt bell e molt ricos sobre el qual troba totes les joyes de Laquesis, ço esfrontals de perles, arracades, collars, pitrals, esquerpes, cadenes, cintures, manilles, fermalls, anells e molts altres joyells dor ab pedres e perles de inextimable preu. E entre les altres coses plague li molt, un fermall assats gran en lo qual hauie perles molt grosses e diamants molt richs, en mig del qual hauia un leo ab los ulls de dos rubins fins, e era nafrat en los pits, de la qual nafra li exia un cartell ab letres qui deyen:—*Cuer desirous na null sojorn.* La vista empero daquest leo no hague tanta virtut com la del retaule, car noli pogue reduir amemoria la Guelfa, ans alargant los ulls e mirant los joyells tots de un en un, deya entre si mateix: certes no conuenen coses menys precioses a tan noble e tan bella senyora com aquesta es. E mentre miraua aquestos joyells la nit sen anaua sens Curial hauer ne sentiment, perque los cambrers seus li digueren:—Curial, ans de gran stona sera alba; e axi Curial tantost se despulla, es mes al llit, e anuides hi fonch que ell sadormi, axi fort com si fos litargich, en lo qual dormir somiant li vench la visio seguent:

25. UN minyo molt pobre li aparech e anaua tot despullat sens cubertura alguna, e anant demanant les almoynes de casa en casa no trobaua qui

res li donas ne li hagues misericordia, entant que li era vijares que peris de fam, e com strangolis e fos ya en punt de morir, a una porta viu una dona tan bella que Venus fora estada contenta de tanta bellesa com aquesta hauia. Era aquesta dona vestida tota de negre e en abit de viuda, e sens que lo fadri no li demanaua almoyna ne li gosaua parlar, tanta la veya de reuerencia digna, ellal crida e li dix:—Fadri ¿que cerques? Lo fadri respos:—Senyora, muyre de fam e de fret. E tantost la dona despullas la sua roba e vestilay, e fonch li vijares que be li venia. E mes se la ma al si, e arrancant se lo cor li dix:—Menja aqueix pa, e sies content, car bastant es a toldret la fam. E que lo fadri menjaua aquell cor e fonch li vijares que tan dolça vianda no hagues en lo mon. E axi menjant lo viu crexer e tornar molt bell home e gran de la persona; la donchs la dona dix:—Menja be, e fartat ab aquesta condicio, que si en algun temps me veges morir de fam, hages merce de mi. E per lo fadri li fonch axi promes. E fet aço, lo fadri qui ja ere home molt gran e bell sen ana, e ell e la dona romangueren. Apres daço se segui que li fonch vijares que ell vees aquesta dona en estat molt pobre, trista e molt aflic-cionada, ab los cabells tots descompostos e mal pentinats, e la cara molt trista e descolorida e quasi morint de fam, era tornada tan magra que entre los ossos e la pell no hauia carn alguna; e que demanaua a menjar a aquell qui ella hauia fartat, e el no lin volia donar, abans li giraua la esquena e de tot en

tot la oblidaua; axi que la dona mirant aquesta ingratitut quasi defallia e ignoraua quiny remey prengues, ne tan poch volia pendre res que altres li donassen; de que ella staua en punt de morir, maiorment que veya que aquell mal home donaua a altre dona lo pa que ella menjar deuia, e per aquesta raho Curial lo volia matar. Apres daço viu que los cels se obrien, e Febus, que totes coses veu, recomta a Venus aquesta ingratitut, perque incontinent Venus irada mana a Cupido fill seu, que en adiutori de aquesta dona se lleuas. Perque lo dit Cupido solla lo seu arch e llança dues tretes, una de plom, altre dor, e ab la de plom feri la dona per mig del cor e ab la dor feri lome ingrat, e axi fort los nafra que la dona sadormi, e lome bastaua e passaua la maior pena del mon, e desijaua la mort mas no la podia aconseguir.

26. Dura aquest somni per gran spay, entant que lo jorn fonch vengut e lo sol, uberts los seus ulls, dauraua la faç de la terra. E Curial encara dormia quant Melchior de Pando vench ala cambra e tocant ala porta fonch li uberta. Entrant troba Curial que encara dormia, e despertant lo dix:—Curial, massa dormits. Perque Curial, no en altre manera que si de mort fos tornat a vida, tot torbat se dreça en lo llit e dix:—Pare meu, vos mauets tret del maior treball del mon, car yo staua en punt de matar un home, lo pus ingrat e desconexent que yo crech que fos en lo mon. E daqui auant comtali lo sompni mot

a mot, ala qual cosa Melchior menant lo cap solament dix:—Mala cosa es ingratitut, ans vos dich que es tan gran pecat que atart o nulls temps naconsegueix hom remissio. Curial no entes ço que Melchior volia dir, ans se lleua fort prestament del lit, e axi com la porta dela cambra se obria, una donzella de Laquesis, acompanyada de altres donzelles, vench a Curial e presentali la roba blanca de Laquesis, la qual hauia vestida lo jorn passat, dient li axi: —Curial, Laquesis se recomana auos e diu que ir al sopar vos altas de los seus hulls, e si auos poguessen aprofitar o fer algun plaer apres quels se hagues trets, no curant de son dan ja los se haguera arrancats del cap per donar los vos; mas sabent que auos no valdrien res e aella farien gran fretura ha cessat; empero, tramet vos aquests dela sua roba, pregantuos que si volets la sua vida vosen façats jupons e, ella veent, los vistats. Perque Curial, ab molt gran plaer pres la roba, en feu tan gran festa que no es en dir. E fent infinides gracies respos que axi faria com Laquesis manaua, ala qual la pregaua lo recomanas. E tantost mana a un cambrer seu que daquella roba fes fer jupons segons era stat dit. E de present que foren fets, Curial no vestia altres jupons sino de aquella roba. Perque Melchior de Pando, que aço viu, dix:—Curial, aquesta donzella pot hauer nom Laquesis, mas ella es Antropos, certament e axi ho prouarets per temps.

27. Les honors en les quals Curial se veya, les quals de dia en dia crexian, axi com si ell hagues begut tot lo riu de Lethe, li feren oblidar no solament les coses de Monferrat, ans encara menysprearles. Perque no obstant que Melchior de Pando lo sollicitas de tornarsen, Curial no ho metia per obra, ans viuia tan content que no li era vijares que aquestes festes deguessen james defallir. Ja era lo Duch fora dela cambra e la missa aparellada, quant Curial isque e si li vengueren al encontre la Duquessa e Laquesis, la qual com viu a Curial totas cambia e perde la manera del anar que solia tenir. Axi que quasi fora exida de si, balbuceiant dix:—Curial, Deu vos don bon jorn. Curial, qui no era menys ences de la bellesa de Laquesis, abraçala e pren la del braç. La Duquessa dix:—Curial, ¿hauets ben dormit esta nit? Curial respos que si. E axi anaren ala missa. Lo Duch feu a Curial molta honor, e tots temps speraua que li demanas Laquesis per muller, puys que ell lay hauia proferta. Empero Curial, no obstant les coses que veya no podia creure que lay donassen, e daltra part recordantse dela Guelfa no hauia ardiment de ferse auant. E per ço staua tebeu e no gosaua obrir la boca per parlarne. Poguera esser que si altre volta lo Duch lon hagues conuidat, ell si fora debatut; empero al Duch paria cosa desonesta parlar ne pus, e axi lo fet no se executaua. Axi que oynt la missa, com vengues al pendre dela pau, lo Duch la pres, e crida la sua filla, e besant la li dix:

—Bella filla, anats a Curial e donats li la pau. Perque Laquesis, complit lo manament de son pare li dona pau. Besats adonchs Curial e Laquesis, lo un e laltre se enceneren axi fort, que tot hom conegue ubertament que eren namorats; car Laquesis torna tota vermella e tremolosa axi com aquella que nulls temps hauia amat. Semblantment Curial se torba tot. Empero com ella quasi ab passos descompostos sen volgues tornar, e la virtut li fallis en manera que paria que nos pogues moure, Jacob de Cleues apercebent se daço, cuyta e ana a Laquesis e aiudantli a anar, ab gran treball la torna al loch on era pertida; la qual anant axi com noua enamorada, no sabent cobrir les sues pasions, dues voltes se gira a mirar Curial. E axi ana fins ala Duquessa, sa mare, la qual reebentla li dix:—Tota la color has perduda. Respos Laquesis: —Senyora, tota esta matinada me ve un cobriment de cor qui cuyt esmortir. e ara mera vengut pus fort; e sino fos Jacob de Cleues quim aiuda, a força maguera hauda a seure abans que pleguas açi. La Duquessa la descenyi e metentli la ma al si, trobali lo cor tan batent, que aço era gran marauella; mas certes los polsos li eren defallits, car per molt que li fregassen los braços ells no feyen algun mouiment. Acabada la missa, tot hom sacosta al Duch e axi anaren fins ala sua cambra. E com hi fossen entrats un missage del Emperador, vench, lo qual dix a Curial que anas que Lemperador lesperaua a dinar, eli comtaria bones nouelles. Perque Curial, pres comiat

del Duch e dela Duquessa e axi mateix de Laquesis, feu la via dela posada del Emperador. Mas com Curial sich partis, Laquesis lo mira, e axi com lo perde de veure tots los spirits li fugiren, e ab tremolosa veu girant se a sa mare dix:—Senyora, yo muyr. E tantost perduda la color e los labis tornats tots blanchs, cuberta de una suor tota freda, caygue. La Duquessa, sa mare, crida grans crits, e ab aygua freda e altres arguments sesforçaua reduir la al primer punt; mas com aço los valgues poch, la mare, que auisada senyora era e pensaua be aquest mal don podia venir, crida grans crits:—Laquesis, vet aci Curial! Perque Laquesis, al nom de Curial, no menys que Piramus al nom de Tisbes, obri los hulls e obrint los braços alarga lo coll, e sa mare besala moltes vegades. Mas com Laquesis se trobas enganyada e no sabes cobrir la sua passio, dix:—¿On es? La mare respos:—Filla mia, aci es, e diu que si not esforces ell es mort. Prengueren la tantost e meteren la sobre un llit. No era just encara Curial al palau del Emperador, quant un missage dela Duquessa vench a Curial; e com Melchior de Pando lo conegues, demanali ¿que vols?—Senyor, dix lo missager, tantost que Curial parti, nom se quiny accident sobrepres a Laquesis, que ella caygüe morta; e sino que ab lo nom de Curial la han reuiscolada, morta era certament; perque la Duquessa lo prega molt que vulla tornar, e Laquesis no muyra per fretura duna vista sua. Melchior li respos:—Amich, tornaten ala Duquessa e

diguesli que Curial ja ho sab, e fora tornat volenterosament, sino per la gran cuyta que Lemperador li te que vaya aell prestament, e axi que tantost com hage sabut ço quel Emperador vol, fara lo manament dela Duquessa. Perque lo missage sen torna sens Curial sentir laccident de Laquesis. E com fonch junt ala cambra, Lemperador li feu molt gran festa e dixli:—Curial, oyts ço que diu aqueix haraut. E com Curial linterrogas, lo haraut respos:—Senyor caualler, yo son vengut aci per publicar com lo Rey de França ha ordonat un torneig deuant Melu, e deu se fer dins sis mesos, en lo qual entrara lo Rey personalment. E sera partit en quatre parts; ço es que los cauallers qui al torneig vindran, si son amorosos de viudes, vengan ab paraments burells e negres; e si son amorosos de dones maridades, hagen paraments morats; e si son amorosos de donzelles, hagen los paraments verts e blanchs; e si son de monjes, verts e burells; e per aquesta raho sera conegut cascu de qual manera daquestes dones sera amoros. Ara sapiats que lo Duch de Bretanya e lo Duch Dorleans, qui son joues e molt valents cauallers, ab licencia del Rey, lo primer dia de juny caualcaran ab docents cauallers cascu de son hostal, e a forma de cauallers caminants als errants, iran per totes les encontrades e combatran tots los cauallers qui al torneig iran, e si seran per los camins atrobats. E aquell caualler qui no ira aforma de caualler errant, no sera admes en lo torneig, ni li sera feta honor, ni sera tengut

per caualler. E certifich vos que molts Duchs e Comtes e altres grans senyors, sabent aço saparellen pera lo primer jorn de juny segons es dit, a caualcar o a crexer la sua honor. Oynt aço Curial, tota la sanch li bulli; e Lemperador abraçal e feuli molt gran festa e dix:—Yom pens que vos noy fallirets. Curial respos:—Senyor, no son meu, e per conseguent nom se quem sera manat. E tornant al haraut dix: —Digues amich: ¿e si lo caualler qui ira al torneig nulls temps hach aymia, quinys paraments aportara? Respos lo haraut:—Blanchs. Torna Curial:— ¿E sin ha hauda e ara non ha, que fara? Replica lo haraut:—Hage paraments tots negres. Respos Lemperador, rient:—Curial, nom pens que alguna daquestes dues maneres de paraments façen per vos. Mas certes ara veurem com se captendran aquells que ho donen a entendre a moltes. Lo dinar fonch prest, e meten se ala taula e puys que hagueren menjat, Lemperador se trague e Curial sen ana a son hostal, e troba dins la sua cambra parat lo llit de Laquesis, en lo qual la nit passada ell hauia dormit ab tots los paraments segons quel hauia vist, deque Curial salegra tot, en feu molt gran festa. Mas certes no feu axi Melchior de Pando, ans li fonch vijares que ab una flama li haguessen donat per la cara. Empero conexent Curial esser molt ences en lamor de Laquesis, si en un punt lon volgues retraure poria rompre ab ell e no hauria res fet; perque delibera poch a poch fer loy entendre, perque dix:—¡A! quant plaer haura la Guelfa e quanta alegria ocupara lo seu

cor com sabra les honors que hauets haudes, axi dela batalla com les altres! Certes yo crech que tan alegra dona no haura en lo mon: e axi Curial, yous prech queus spatxets daquesta terra. e lo prest que esser pusca partits daci e anem en nom de Deu. Car sapiats que de saui home es mentres las festes caldegen anarsen, e no sperar que refreden. a fi que hom no obtenga desfauor. Daltre part ja veets com aquest torneiament ses cridat, e axi anem e veurem la Guelfa que ordonara de vos. Certes yom tench per dit que encara que Lemperador hi vage personalment, sera afanat en esser en tan rich punt com vos serets, si be sera mills acompanyat. Mostra Curial hauer molt gran plaer deço que Melchior deya e respos:—¡A, las demi! e quant la veure yo, e si pore viure tant nem fara Deus tanta gracia que yo cresca la sua honor sobre totes les dones del mon, axi com ella ho mereix sobre totes les altres? Torna Melchior e dix:—Curial, prenets huy comiat solament del Emperador e partits daci, car hostes e peix a tres dies puden. E com vos vessen estar aci musant vostra honor ne valdria menys. E anau en nom de Deu alla hon hauets hauts principi, e si ara partits vos lexats aci la pus noble fama de caualler del mon, la qual en un torn poriets perdre per molts accidents dels quals hom nos pot guardar. Curial respos: —Pare meu, no diets sino veritat, empero pendre tan cuytat comiat seria molt vergonyosa cosa; mas prech vos que vistats tota la mia gent, en manera que yo torn nou en Monferrat, e entre tant yous spatxare.

28. Ementre ells en aço stiguessen un missage de la Duquessa vench, lo qual apres que hach saludat Curial, li dix:—Senyor, Laquesis es ja millorada. Curial respos:—Digats me, que ha haut Laquesis? Respos lo missatge:—Senyor, sapiats que apres que vos partis del ostal del Duch li vench tan gran defalliment que fins ara lan tenguda per morta, mas ara ja es en bon punt, Deu merce. Respos Curial:—Per ma fe aço yo no he sabut fins ara. E de present munta a cauall e ana al hostal del Duch on fonch rebut assats honorablement, e menaren lo ala cambra on Laquesis jahia, e axi com entra Laquesis lo viu, e en un moment perdent tota la virtut ella sesmorti e la Duquessa crida grans crits: —¡A, Laquesis filla mia, filla mia Laquesis! e prega Curial que la besas e axi ho feu perque besant la moltes voltes ella torna. E dix: —Curial, ades yo cuydi morir e tramis per vos e nom volgues fer tant de be que yous vees. Curial se comença a escusar dient que res non hauia sabut; ladonchs la Duquessa crida lo missage quey hauia trames, e ell respos que a Melchior ho hauia dit. Curial aferma ab jurament que nulls temps liu hauien dit mot, ne tal cosa era venguda a noticia sua, de que concebe tanta ira en lo seu cor que fonch una gran marauella. E sino fos lamor gran que ell hauia al prom, certes Curial haguera mostrat quant li ere vengut en enuig aquest fet. Empero com Laquesis fos ja millorada e en millor punt, Curial, pres gracios comiat, ala sua posada sen torna e dix a Melchior ques guar-

das altre volta de portarlo a tal proua. La liurea se feu tal com Curial volgue, empero tostemps ell vestia jupons de la roba de Laquesis. E comença a trametre la sua roba, e feu se una roba de llera negra, en la qual feu brodar un falco encopellat mudat, axi que no restaua a mudar sino los comiats. E anant al Emperador pres son comiat, al qual Lemperador se proferi molt el prega quel volgues visitar, e daqui auant escriureli de totes les coses que per ell pogues fer, car ell les faria abans que per home del mon. Axi mateix pres comiat dela Emperadriu. Lo Duch Dostalriche qui sabe que Curial sen anaua vench àell e presentant li dons molt preciosos, lo prega ques ampras dell de totes les coses que en plaer li venguessen e encara li dona una spasa, lo guarniment de la qual nos fora apreciat laugerament. E axi pres son comiat e semblantment de la Duquessa, anassen al hostal del Duch de Bauiera per pendre comiat e axi com fonch entrat, sabent Laquesis, Curial venir per pendre comiat de sa mare e della, feu seli al encontre e pregal que la volgues un poch escoltar. Perque apartats dela altre gent, Laquesis axi comença:—Curial, la necessitat en que son posada ha foragitada de mi la vergonya en manera quem ha contreta a dir ço que de bon grat haguera celat. E pensant que alguna escusacio sia ala dona o donzella que ama o vol amar, hauer elegit home noble e valeros e couinent ala sua noblesa he ardiment de parlar, e pur com aldre seguir sen degues, yo son en tal punt que si en altre

manera men volgues regir no poria. Aço es ver que yo nulls temps ami home del mon, ne lo meu cor a amar algun james se pogue inclinar, mas certes ara es de tot en tot alienat e fora de mon arbitre e es en vostre poder; perqueus suplich que puys lo tenits a vostra ordenança lo vullats ben tractar en manera que no peresca ne yo ab ell, car nom par que per voler vos be ho haiam merescut. E dites aquestes paraules no podent retenir les lagremes plora molt amargosament. Curial respos:—Senyora, cert es que no es cosa en lo mon que per vostre seruey pusca fer que no ho faça abans que per donzella que en lo mon sia, empero venint lo cas me prouarets, aço quem requerits que tracte be vostre cor; axius suplich tractets vos be ami qui pas no menys pena per vos, que vos diets que passats per mi. E dites aquestes paraules pres comiat delles, reebent dons de inextimable preu, e axi ja acomiadat dels altres senyors e senyores, muntat a cauall parti e al seu cami dona principi.

29. Laquesis que viu partir Curial comença a esser molt trista, e conexent ho sa mare, li dix:—Filla, not dolga la partença daquest caualler, car per amor de tu yo fare tant quel Duch e yo irem al torneig e allal veurem. Laquesis respos:—Senyora, es ver que ami seria alguna consolacio, esser certa de anarhi e de conexer Curial, mas qual deu me fara fermança que yo pusca hauer tant esforç que abans daquell

temps yo no muyra per ell? La mare li dix:—Filla mia, no es mester que axius captengats, mas esforçats vos be e pensats certament que totes les pus belles donzelles e dones del mon y seran, e axi fets que entre aquelles gosets comparar, e vostra tristor no hage tant poder quen furte vostra bellesa en manera que de vos en aquell cas a culpa vostra se fes poca mencio, e que aquell qui araus te en gran stima vos hagues a prear poch; car sapiats que amor no vol cor trist, ne marrit, e axi consolats vos, e fets que li trametats alguna cosa que port per vos en lo torneig a fi quel puscats conexer. Laquesis se consola, esperant anar al torneig, e daqui auant tota la sua cura mes en crexer la sua bellesa, segons que sa mare li hauia consellat.

30. ASSATS hauem parlat ara de Laquesis e de Curial e hauem relexada la Guelfa, la qual passaua no poch desig de veure Curial e estaua en continues oracions e deiunis per la salut de aquell, e tots dies del mon hoya tres misses, quant aella vengue la primera letra de la batalla que hauia vençuda en deliurança del prom, de que ella hach molt gran plaer e dins son cor feu tan gran festa que fonch marauella gran. E semblantment lo Marques ne feu fer en sa casa molt gran alegria, e dix moltes paraules en loor de Curial, de que la Guelfa hauia molt gran goig. Empero no ho ho feya apares, ans deya que no era noua cosa que un caualler valent e forts hauent mal

dret fos vençut per un altre no tant valent, e que aço tots dies se veya per experiencia, empero donaua materia tant com podia cubertament que daquest fet se parlas en la qual cosa ella trobaua consolacio sobirana, e no hauia altre be sino oyr parlar de Curial. Empero com unes noues facen oblidar altres, vench altre noua dela gran mencio que Lemperador hauia feta dela sua venguda, e de les grans festes queli feyen e com daltri nos parlaua, e que aquell se tenia per millor qui mes lo podia festeiar. Aço podets dir que plague a la Guelfa en tant que anuides ho podia cobrir, mas tota hora deya que ella be creya que gran festa li fessen, axi per ço que hauia fet com per ço que speraua afer, empero que tot hom deuia pensar rahonablement, que les fames son maiors que los fets, e que spesses voltes aue que los homens ço que veen e oen recitan ab usura. Tothom empero parlaua de Curial, car aquells qui eren anats en sa companyia axi per seruirlo com altres, scriuien tots dies, e lo Marques sabia totes les coses e les publicaua tantost a sa sor, la qual ja les sabia de gran res abans, empero ella les tenia secretes e lo Marques les paleşaua. Sabut empero per la Guelfa que lo dia de Sant March deuia esser la batalla, lo qual dia era ja molt prop, ellas comença a entristir e asentir en son cor dolor molt gran, e perdent lo menjar el dormir, torna groga e molt descolorida, e los metges cuydant la guarir, la purgauen e sagnauen, e ella tot ho prenia segons que ells ordenauan per cobrir la sua

malaltia, de la qual ells no hauian conexença alguna. Mas com ella pijoras cascun jorn, dix a son frare que sen volia anar aun monastir de dones quey hauia molt deuot e que si morir li conuengues daquest accident, en aquell volia esser soterrada. Perque lo Marques ho loa, e tantost lay aportaren, pregant son frare que hom del mon no la visitas. Hauia entre tant la Guelfa fet fer una imatge de Sant March, molt finament acabada, e si feu fer un altar alla on ella jahia, on feya dir continues misses, e per tots los spitals e altres lochs on podia sentir pobretats feya molt grans almoynes, e pregaua continuament Nostre Senyor Jesuchrist e la gloriosa mare sua, que aiudassen a Curial, e li fessen hauer victoria. Queus dire de Sant March? Certes ella vota deiunar la sua vigilia ab pa e aygua solament tots anys, e vota fer una esgleya a loor sua e dotarla noblement. E axi la enamorada dona, tota anciosa speraua noua que consolar o matarla degues. Vengut adonchs lo dia de Sant March, ella conuida tots quants pobres pogue hauer, e ella matexa a peus descalsos los serui e totes les monges ab ella, de que totes eren marauellades. E aquest dia apres que los pobres foren seruits, ella sens menjar ne beure se mes al llit, e certes totes les monges cregueren que aquest fos lo darrer de la sua vida, perque trameteren per lo Marques, e com ell fos vengut, li dix:—O molt bella sor, ¿e que es lo mal que vos hauets, que hom del mon nol vos ha pogut conexer? Yous prech que

prengats en vos algun esforç, e veiats si hauets desig de alguna cosa que hom donar vos pogues, en manera que axi no defallissets. Ella respos:—Senyor frare, yo no se quiny mal yo he, ne de ma vida tan grossers metges yo viu, car nulls temps algun remey ab tota la sua sciencia man sabut procurar; e placia a Deu, qui es poderos a guarir me e coneix lo meu accident, que ell hi vulla provehir e men traga ala millor part, car yous auis que si ell noy proueeix, dins vuyt jorns yo he per clar que sere fora daquest mon. Mas com la ora deles vespres sacostas, lo Marques dix:—Alas! e en quiny treball deu esser ara Curial? placia Deu que li vulla aiudar. E dites aquestes paraules, pres comiat e girant les spatlles sen ana. La Guelfa oynt aço, demanant la Abadessa, e manant ales altres que li fessen loch, dix:—Senyora, yo muyr. E tantost los hulls entelats e tota la color perduda, inclinant lo cap sobre lo muscle de la Abadessa, caygue; la qual crida grans crits. Les monges que della se eren partides tornaren tantost, e si se esforçauen ab diuerses maneres de arguments reuocar los seus spirits qui sen anauen. Vanament empero se treballauen; la Guelfa certes, en aquest cas era molt pus prop de morta que de viua. Empero, com molt hagues estat, retorna un poch e fet un sospir, totes les dones cridaren:—A Senyora, per Deus merce esforçats vos un poch! A Senyor, Sant March, aiudats li que huy es lo vostre sant dia! Empero com molt fos la Guelfa treba-

llada axi dela dolor com del deiuni, adormis un poch. No hach gayre dormit, que ella viu en sompni dues raboses qui dauant molta gent volien matar una dona nua, e que la gent staua tota sobre si que no li aiudauen. Empero com la dona se tengues per morta, venien dos leons molt braus e forts, e senyaladament lo un, e feyen fugir les raboses de que la dona era deliure e li donauen les sues robes e la vestien. Ladonchs mossen Sant March, aparexia ala dona e li deya:—Hagues bona sperança. Curial mantenia justicia e ha haut lo millor de la batalla, e ja es fora dela plaça. E axi la vissio e lo sompni sen anaren. La Guelfa, despertant, se esclari un poch la sua cara, e dix que menjar volia. Ladonchs les monges ab la maior cuyta del mon lin donaren, e li demanaren com se sentia. Respos:—Molt millor que dabans, e en ma fe crech que son guarida. Estant en aço lo Marques vench, car les monges hauien trames per ell, e troba la sua sor que meniaua, de que ell hach plaer molt gran, car amaua la molt. E Labadessa dix:—Senyor, desque partis daci es cuytada morir; empero ara ja esta be Deus merce, e parlant de moltes coses. E lo Marques torna adir:—A la ora dara ja es feta la batalla dels cauallers. La Guelfa no respos ne dix cosa alguna, e lo Marques replica:—Certes yo voldria quem costas una gran joya, e que yo en aquest punt sabes com es stada finada aquesta batalla, car en ma fe gran dubtem fa, car yo he entes que los altres son cauallers forts e molt valents; e

be que Curial sia assats e molt valent e forts, empero no ses vist tantes vegades en liça com los altres. Labadessa, qui callar no podia, dix:—Senyor, yo he oyt dir que Curial porta en les sues armes un leo; ara sapiats que aquesta nit passada, yo somii que dos leons matauen dues raboses, e en ma fe recordant aquest somni he pensat que Curial e son companyo son los leons e los altres les raboses qui demanan barateria, e axi que son vençuts e non sperem altre noua. La Guelfa girant lo cap vers la Abadessa, viu que lo somni concordaua ab lo que ella hauia fet, e tengues per dit en tot cas que Curial ere vencedor. E dix:—Senyor germa, tants son vuy los homens qui per enveia e en altre manera lleuen infamies ales dones, que nols poria hom comptar; e si aquests injustament acusauen aquella senyora, nom sperets sino bona noua, car Deus es just e no permet que longament stiga la verga del pecador sobre la sort del just, per ço que lo just no stena les mans a coses illicites; e axi lexats los estar; voldria yo esser ben guarida e sis vol vencessen los leons del somni de Labadessa. Replica Labadessa: —Ara yous jur per Deu que los leons han vençut certament. Respos la Guelfa: —Perque ho voldriets, e en ma fe yo crech que no ha degu aci que no volgues per amor de Curial, empero molt mes per amor dela Duquessa, que si en altre manera venia lo fet seria cremada. Per Deu, dix Labadessa, ella no sera cremada en aquest cas, que los leons

han vençut; ala porfidia dela qual la Guelfa ris un poch e sis feren totes les altres. E com molt haguessen parlat, lo Marques parti e al seu palau sen ana. La Guelfa era algun poch confortada, e dix a Labadessa: —En ma fe plaer he haut de vostre somni; també he somniat aquest poch que he dormit axo mateix; aiustant a aço tot lo fet de la dona nua, la qual pensaua que fos la Duquessa acusada, e apres li dix ço que Sant March li hauia dit. Perque Labadessa dix:—Sus, senyora, leuats del lit e vengan totes les monges e façam processio e cantem *Te Deum Laudamus*, que Curial tot es nostre e es stat vencedor certament, e mossen Sant March, qui es leo, li ha aiudat. Perque la Guelfa se lleua tantost e axi com si mal degu no hagues, ana tan leugerament que no hauia obs que la tenguessen. E feta processio e gracies a Nostre Senyor Deu, torna cascuna a son loch. Moria la Guelfa de desig de parlar de Curial e axi fetes desar les altres monges e ella ab la Abadessa romasa sola, comença entrar en les noues. E jatsia ella sabes molt, no sabe tant empero que pogues cobrir la sua amor que portaua a Curial; en tant que Labadessa conegue que gran afeccio li hauia. E si dix: —Senyora, yous prech per aquell Deu queus pot trametre bon nouell deles coses que mes amats en aquest mon, quem digats veritat duna cosa queus demanare. La Guelfa respos que li plahia. Ab tant Labadessa dix: —Senyora, per totes vostres paraules, he conegut vos esser algun poch

enamorada de Curial; perqueus torn a suplicar quem digats si es ver. La Guelfa respos:—Abadessa amiga mia, yo a vos no cobriria ne pusch cobrir cosa alguna que a altra persona hagues a descobrir, e si parlare ab vos obertament e siats certa que nom fall conexença, que si yo no se ne pusch cobrir les mies passions, mal les cobrirets vos o altre aqui yo ho recomanas, sabent que nous hi va tant. Empero lo desig que he de parlar daquest fet, e la auinentesa que he de vos me força que yous diga ço que si seny hagues deguera celar; pero aquesta pena haurets de mi si les paraules que yous dire vos ixen de la boca: que la lengua ab que haurets parlat vos fare arrancar. E daqui auant vos responch que yo no se que es amor, ne may nol viu quem recort, ne se qui es; be he oyt dir que amor es alguna cosa, empero yo no veig que sia res, sino furor encesa, e passio agradable. Es ver que yo vull be a Curial, e si aço vol dir amor, amor sia, car yo no ho se; sino tant que he plaer de oyr dell, e desig que fos lo millor e maior del mon, e voldria que estigues prop mi, e de mi nulls temps se partis. Ara sabets tot mon fet. Labadessa replica:—Senyora, si be les monges estan apartades, empero alguna volta son requestes per alguns homens que han pochs negocis, e yo en mon jouent he hoyda aquesta liço mes de quatre vegades. Es cert que amor no es sino una gran e ampla afeccio que hom ha ala cosa que li plau, la qual engendra desig de complaurel en totes

coses, e aquesta amor dura mentre la persona o la cosa li plau, car despuys noy ha gens damor. Empero dich vos que hauets molt errat en tenir mo tant temps secret, car gran aleujament es de la pena hauer a qui diga hom les sues passions. E daqui auant, abdues comunicauen tots los fets e legien les letres totes que hauia haudes, e dals no parlauen e eren ja tan amigues, que Labadessa sens alguna reuerencia li parlaua. Axi stigueren alguns dies, fins que Deus volgue que la Guelfa hach letra de Melchior, com la batalla era stada feta, recomtant li per menut totes les coses segons les hauia sabudes, de que la Guelfa e Labadessa hagueren plaer molt gran, empero callaren. No passaren gayres dies que un gentil home, lo qual lo Marques tenia en companyia de Curial, e lo qual hauia vistes totes les coses fins al donatiu que Lemperador li feu, vench e recompta al Marques tots los fets com eren passats, del dia que eren partits de Monferrat fins al jorn que ell parti de Curial, de que lo Marques salegra molt. E de fet sen ana al monastir, e troba la Guelfa ja guarida e en bon punt, e Landrea, sa muller, que ab ella staua. E tantost lo Marques feu recomtar al gentil home tots los fets per menut segons hauets oyt atras, de que la Guelfa hach molt gran alegria, mas non feya mencio. Mas certes Labadessa no sabia regir lo seu goig, ans lo mostraua tan fort, que aço era marauella. Recomtat hauia ja lo gentil home tots los fets; mas com recomtas la oferta quel Duch

de Bauiera hauia fet a Curial de la sua filla e dela sua terra, tot hom ne fonch marauellat e estech quasi entre si mateix. Mas certes la Guelfa no ho pres en festa, ans mira Labadessa en la cara e fonch prop de perdre la color. Mas Labadessa cuyta, dient:— E ell que respos, acceptala?—Respos lo gentil home: —No en aquell cas; car en aquest punt plega Melchior de Pando, es presenta dauant ell e li dona una letra. E Curial prenent la letra no respos al Duch, e daqui auant continua ço que lo Duch hauia dit, e axi mateix tot ço que era stat fet fins al altre jorn quel Emperador li hach trames lo donatiu, de que tots hagueren plaer molt gran e sperauen saber per altres missatgers los altres fets ques seguiren. E axi parlant molt daquest fet, lo Marques e sa muller sen anaren a sopar, tots temps parlant de Curial, car no sen podien fartar. Mas com Labadessa e la Guelfa romanguessen, fetes les altres apartar, la Guelfa comença a dir: —¡A mare mia, morta son! Certes jo no veure lo jorn seguent. ¡A mal home, e per aqui te yo fet! Certes Laquesis no mauia merescut que yo fes aquest caualler pera que ellal sen por tas. ¡A vida, e per que estas pus ab mi! Desemparam, yo ten prech, e no oia yo la altre dolor que esper apres de aquesta que huy he oyda. ¡A Laquesis germana mia, e per quet altist de ço del meu, e de tan luny mas robada la mia vida! Yo desauenturada, tramis socors ala tua sor, la qual speraua esser cremada, e tu per guardo has morta ami. ¡Ay que per

fer be tots temps hagui mal! ¡Ay Cloto, e perque nom tornes ço quet he prestat, ço es lo meu Curial! No tenia pus precios joyell quet tramete. Aquest ha valgut atu contral foch quet haguera cremada, e tu has lom furtat e donat ala tua sor. Bon mercat li has fet de ço que not costaua res. ¡A Medea noble e valerosa, arat vull be quet sabist toldre dauant la falsa Creusa, sabent encendre lo foch que la crema, mas yo per apagar lo foch daltri he ences lo meu, en lo qual morre certament. ¿Mas perque desige yo mal pera Laquesis; qual es la donzella que sentiment hage que de Curial nos altas, veent lo en lo punt que yol he mes?—Deya la Guelfa aquestes paraules plorant tots temps, de que Labadessa sobrada de compassio tota se planyia. E dix ala Guelfa:—Senyora, no llamentets axi, car segons que yo entengui, lo Duch es ver que li proferi la sua filla, mas Curial no la volgue aceptar.—Mare mia, dix la Guelfa, ¿e pensats vos que Laquesis no hage hulls, e no veia en Curial ço que yo hi he vist; e mes auant, daltre part, qual orat seria que tan noble e tan auantaios partit rebujas com hauer Laquesis per muller, la qual ab si aporta tot lo ducat de son pare? ¡Ay mesquina yo, replica la Guelfa, e hagues li Laquesis fet lo principi que yo li he fet e fos seu! Labadessa li dix: —Senyora, en ma fe yo no pusch creure per partit del mon, que Curial done loch atal cosa: e mes, que posat que Curial sia bon caualler, al Duch no fallira qui li diga que Curial no es pera fer ma-

trimoni ab sa filla, e yo no crech que sia ver que lay donen. E axi confortats vos, que tost ne sabrem altre noua; e cas que veritat fos ço que no pot esser, pensats que Curial haura a memoria los beneficis que de vos ha reebuts, e no reynara en ell tanta ingratitut; e axi senyora sopem, que en ma fe jur que noy ha res de veritat. La Guelfa malament se mes ala taula e pijor sopa, tots temps pensant ço que poria esser.

31. Com hagueren sopat Labadessa feu entrar totes les monges en un verger molt delitable e, present la Guelfa, les feu jugar a moltes maneres de jochs. Empero la Guelfa noy aduertia ans pensaua tan stretament en Curial, que no sabia si era nuyt o jorn; perque com Labadessa entengues que couinentment hi eren stades, leuant se dempeus ab la Guelfa sen anaren, e cascuna ason trast se mes segons hauien acostumat. Empero la Guelfa no feya sino pensar ne feu, fins que en altra manera lo seu pensament en millor se conuerti. No passaren gayre dies que altres missatges vengueren uns apres daltres, per los quals la Guelfa sabe que lo matrimoni no sera fet, mas tot hom pronusticaua ques faria, atesa la festa que lo Duch de Bauiera feya a Curial; e hach ni alguns que digueren com Curial tenia lo llit de Laquesis en la sua posada, e en aquell dormia e que dela sua roba sauia fet jupons, de que la Guelfa senti dolor molt gran. E jatsia hagues desig de morir, em-

pero totauia speraua veurel si cas era que vengues, e donarli entendre ques curaua fort poch dell. E mentre aquestes coses axi traspassauen, Melchior de Pando qui hauia lexat Curial en lo cami, atengue. Lo qual apres que hach feta reuerencia al Marques, ana ala Guelfa, la qual li feu molt gran festa, e sil interroga de moltes coses, ales quals Melchior respos. Mas certes no li romas per oblit que no li demanas de Laquesis, e Melchior dix com era una donzella molt bella e graciosa molt. E la Guelfa replica:—Sposada es ab Curial? Melchior respos que no, empero que be era veritat que son pare lay hauia proferta, mas Curial nulls temps hauia deliberat aceptarla, ne hom del mon se tenia per dit que lay donassen, car molts grans senyors se treballauen en discordar aquest fet, ne despuys nulls temps sen hauia parlat. Aço que deya deles festes que li feyan respos que era veritat, e que hom del mon qui vist no ho hagues no ho poria creure, e aquell qui ho hauia vist tampoch ho poria bonament explicar, e en aço ells hauien usat discretament atesa la honor quels hauia feta, e si axi no ho haguessen fet hagueren molt errat e certes nol podien tant festeiar com ell los hauia merescut. E digau, senyora, e en tant petit treball e perill se viu Curial com combate a Parrot de Sant Laydier, caualler de vint e cinch anys, tan gran com un jagant, fort e rebust pus que altre que fos en tot limperi, brau e ardit mes que un leo, en tant que en la plaça on ell era tot hom li feya loch e degu

nos gosaua pendre ab ell, ates que ja hauia morts tres en lliça a ultrança, que tan poca festa feya ell de un caualler pera combatre, com vos fariets daquexa vanya. E mes que hach a vençre e derrocar dues vegades a Otho de Cribaut, caualler molt valent, qui ja tenia a Jacob de Cleues en terra per occiurel, e qual Lançalot ne qual Tristany feren james tal fet; aço miracles son que no son obres de home mortal ne humanal. Reposa algun poch la Guelfa, mas certes no era contenta dels jupons que vestia.—Ara, dix la Guelfa, yom pens que ell no trigara de venir, si donchs no es que Laquesis ab los seus llaços lo prenga altra volta el faça tornar del cami. E digats, Melchior, ¿era ja molt luny de Laquesis?—Senyora, respos Melchior, lo cors era luny della mes de huytanta legues, mas lo cor nulls temps si acosta ab tornes de mil legues.—Tot sera vist, respos la Guelfa. En aquesta manera que oyda hauets, se treballaua la Guelfa sens que no podia trobar repos en cosa alguna, com Melchior de Pando scriui a Curial, pregantlo que no vestis los jupons de la roba de Laquesis, ne dormis en lo llit que ella li hauia donat, sino que fos cert que la Guelfa hi trouaria tant enuig que seria molt; perque Curial tantost dona los jupons, e axi per ses jornades vench en Monferrat. Lo Marques qui sabe que Curial venia, feu parar tendes e pabellons fora la ciutat en una gran praderia, e aqui feu bastir un torneig marauellos, lo qual ja dies hauia que feya aparellar, en lo qual personalment ell deuia

entrar. E com fonch lo dia de la venguda de Curial, fetes venir Landrea e la Guelfa, e altres moltes senyores, e muntades en lotges couinentment altes, Curial ates, lo qual reebut per lo Marques e per altres senyors molt assats notablement, alt en les loges entre la Guelfa e Landrea fonch collocat, de les quals graciosament fonch reebut e molt alegrament festeiat.

32. ERA lo Marques bell caualler assats e molt valent de la persona e trobant se molt delitos e en bon punt cuydant parlar secret, assaia de dir paraules no tan discretes com de tal senyor en tal jorn e en tal loch se pertanyien, ço es;—yo voldria que Curial fos dela altra part, car jo jur per la senyora que yo am, que yo li faria conexer de mon cors contral seu en aquest torneig, que ell no es amoros de tan bella senyora com yo, neli es tan leal com yo son ala mia. E axi tocant les trompetes ab molt gran brogit, se mes al torneig ab uns paraments de seda tots brodats de fulles de malues, e tal mateix lestandart. Dela altra part vench un caualler napoleta appellat Boca de Far, molt ben muntat e ricament aparellat e ab notable companyia, lo qual era vengut al torneig mes per amor de la Guelfa que dela festa, cuydant la hauer per muller, tractant los dos ancians, e axi ab dues les parts son en lo camp. E lo Marques broca lo cavall dels sperons e tenint una lança grossa e molt forts en la ma, feri lo primer qui dauant li vengue tan

poderosament que del cauall lo abate, e axi feu de dos altres apres. Mas puys que hach rompuda la lança, mes mans per laspasa, e comença a ferir adestre e a sinistre tan vigorosament, que per totes les parts on anaua li feyen loch. Curial quil miraua, —nulls temps los ulls partia dell—dix tan alt que tots los dentorn ho pogueren oyr:—Certes lo Marques es molt valeros caualler, mas ço que ara fa, mes sab a mortal batalla que a torneig. Ladonchs sacosta a Curial un gentil home e li dix les paraules que lo Marques hauia dites dell en la ora que volia entrar al torneig, de que Curial ences de ira tot se cambia e no respos per no barreiar sos fets, mas pensa que lo Marques si tot lo festeiaua lo deuia hauer per odios segons ço quauia dit. La donchs lo Marques venint vers les loges faent moltes marauelles desa persona, ab laspasa feria tan fort que per qual seuol loch que ell passaua trobaua cami ubert, e com sacostas vers aquella part on Curial era, dix:—Curial, nosaltres qui no som stats en Alamanya no sabem fer armes, ne sabem ferir de lança ne despasa, e axi prestats paciencia si no ho fem tan be com vos e los altres qui mes ho hauets usat. En aquest mateix punt Boca de Far ab lo seu cauall apellat Saladi, lo qual era lo pus sobrer, pus fort e millor que altre algu que fos en lo torneig, com hagues cercat lo Marques longament per lo torneig e nol hagues encara trobat, vench ales loges e viu que lexat lo parlament ab una lança en la ma brocaua lo cauall per ferir un caualler. Mas

Boca de Far metent se en mig encontra lo Marques axi asprament per mig lescut quel trague de la sella, el llança del cauall tan luny com la lança hauia de lonch, veent aço la Andrea, sa muller, e la Guelfa sa sor, e Curial e tota la gent de les loges e molts altres. De ques mes tan gran crit e tanta remor en les loges que aço fonch una gran marauella. Lo Marques ab molt gran afany, ajudat dels seus munta a cauall e mesclant se per lo torneig pres una molt grossa lança, e tant cerca amunt a cauall que ell troba Boca de Far, qui ab gran afany se defenia dels cauallers de casa del Marques quil volien apresonar. Mas lo Marques ences de rabiosa ira, vench e feril dela lança per mig lescut, empero dela sella nol muda, ans vola la lança tota en peces. Boca de Far qui conegue lo Marques, ferint dels sperons sacosta a ell, e en mig dels seus li dona tan gran colp dela spasa pel cap, que lo Marques embroncantse tot abraçant lo coll cuyda caure del cauall. La donchs venen altres en ajuda de Boca de Far e fan se fer loch ab les spases e aferren lo Marques, e certes portat lo sen hagueren sino fos un caualler cathala, lo qual era molt forts dela persona e caualcant un cauall forts e molt valent vench vers aquella part e ajusta Boca de Far de pits de cauall axi fort, que abdosos anaren aterra en un munt. Mas leuantse primerament lo catala, alarga la ma, e dix: sus, Boca de Far, e tantost Boca de Far aiudat per son aduersari, isque de dauall lo cauall seu qui de sus li jaya. Mas com Boca de Far se viu deliure

e volgues muntar a cauall, lo cathala dix:—Caualler, lexau lo fill dela egua, car certes no sera pus vostre, e si be li hauia aiudat, ladonchs lo feri dela spasa tan vigorosament, que Boca de Far se tengue molt per carregat; empero si comença a combatre contra ell ab gran esforç. E mentre aquests dos en aço stauan lo Marques no cura dela batalla, mas pres lo cauall de Boca de Far per les regnes e vench sen a les lotges e presental a Curial, lo qual Curial pres en feu molt gran festa, e conegueren que era lo cauall daquell quil hauia enderrocat. Gran peça hauia durat lo torneig, ela malenconia creexia de cascuna part, quant Curial prega lo Marques quel fes cessar e aquell jorn no si fes pus, perque lo Marques tantost mana les trompetes sonar a retraure e tot hom saparta. Mas lo cathala e Boca de Far tots temps feyen armes e degu nos volia moure de son loch. Ladonchs lo Marques mana que los standarts tornassen arrere, e axi alguns cauallers se meteren entre aquells dos e ab molt gran treball los partiren.

33. PARTIT adonchs lo torneig lo Marques sen munta en les lotges, e aqui les dones e Curial lo desarmaren. Lo Marques feu venir a Boca de Far, e feu lo grandissima honor, dient que era lo millor caualler qui en lo torneiament fos stat e lo qui mes hauia fet de son cors. Dix Boca de Far:—Marques, aço poguerets vos dir, si yo men hagues menat vostre cauall, axi com vos vosen menas lo meu. La-

donchs lo Marques ris e abraçal e festeial molt. Ab tant lo gran sopar fonch aparellat e tot hom vench a seure. Mas Curial sobrat de ira miraua enuers totes parts, e demana per un caualler, qui hauia aportat en lo torneig un escut vert ab una barra dor quil trauessaua; e fonch li mostrat. E tantost el los acosta, eli demana son nom e de quina terra era. E ell respos hauer nom Dalmau Doluge e esser de Cathalunya. Curial li feu molt gran festa, axi com aquell qui hauia vistes moltes belles coses per ell fetes en lo torneig, e senyaladament lajust que hauia fet a Boca de Far, e com mogut de gran cortesia lo aiuda alleuar, e puys lo combate molt valerosament; e dins son cor se tengue per dit, aquest esser lo millor e pus valent caualler que en lo torneig fos estat. Perque apartat lo Marques a una part, lo prega que li fes gran festa, car be si merexia, e per temps li porie profitar. Lo Marques ho feu axi, perque acostantse lo caualler catala, lo festeia molt. Ab tant segueren a sopar; e ordonant lo Marques segue Curial en mig dela Guelfa e de Landrea, e prop Landrea, lo cathala, e Boca de Far prop la Guelfa. e lo Marques dauant en una cadira; tots los altres segueren ordonadament. E seruia de mestre dostal una noble donzella apellada Arta, la bellesa en aquell temps dela qual ere tenguda en gran stima, e acompanyada de molts caualIers e gentils dones se feya conexer en la sala. Empero lo seruir que ella feya ere maiorment mirar Curial, la bellesa del qual resplan-

dia sobre tots e totes quantes e quants en la sala eren; mas Larta, no sabent cobrir ço que en lo cor li ere caygut, no partia los ulls daquells de Curial, de que la Guelfa, quasi ab malenconia e gelosia, dix: —Arta, yo nom pensaua quey hagues altres ferits sino los del torneig; mas ara veig lo contrari e crech que ni haura de apresonats. Arta, calla. Lo sopar fonch acabat e les taules leuades, quant Larta vench ab un bacinet darmes molt bell, e de part del Marques lo dona a Boca de Far, axi com al pus valent e millor caualler del torneig, de que lo cathala se torba tot, e dix:—Malay (*) son venguts los strangers no coneguts. Curial, oynt aço, veent que lo Marques no judgaua lo pus rahonablement a sos vijares, e daltre part hach vist que Boca de Far nulls temps partia los ulls dela Guelfa e li deya alguns mots, per los quals tot hom hauia conexença quen era namorat, trames cuytadament per una espasa sua, la qual li hauia donada lo Duch Dostalriche, lo guarniment dela qual nos fora stimat leugerament, e donantla al caualler cathala, li dix:—Tenits aquesta spasa axi com aquell qui mills e pus fort nauets ferit que caualler que yo hage vist vuy en lo torneig. Boca de Far mogut denveia, dix:—Per ma fe, yom tench per dit que lo caualler hage ben ferit dela sua spasa, empero daltres ni ha qui han fet tant com ell segons lo meu parer. Lo Marques mana que negu ne parlas pus. Perque lo cathala ab gran enuig sostengue aquell manament del Marques, per una gran stona, dins la

qual se parla de moltes altres coses. Mas lo cathala, qui no hauia oblidades les paraules que Boca de Far hauia dites a Curial, dix:—Caualler, ni cobdicia de vostre bacinet, ni cobdicia de furtar vos aquella poca honor que huy cuydat hauer guanyada me fa parlar, e si fa vostre gran orgull, lo qual yo no poria soferir; e perçous dich que lo Marques no ha judgat dret en donar a vos lo bacinet per via de pris, car altres hi ha quel han mills que vos merescut. E jatsia que en aquest cas yo no faça mencio de mi, com sie caualler de pobre fet, empero tota via seria prest com vos ho deliberassets, tornar en la plaça e fervos conexer, per batalla de mon cors contral vostre, que vos no merexets lo pris queus es estat atorgat. Boca de Far era gran senyor e era vengut molt ben acompanyat al torneig e si era namorat dela Guelfa, si be ella noy volia girar los ulls, e tench se a gran carrech que dauant ella aquell pobre caualler li digues tals paraules. E respos:—Amich, yo ara no he desig de combatre, maiorment per tal cas com aquest, sabent cert que lo Marques ma donat lo pris, mes per sa gracia que per mos merits, car sens tot dubte ell lo mereix mills que yo; mas com aell no parega cosa honesta pronunciar ell esser lo millor, ha ho volgut carregar a mi de que mo tench mes a vergonya que a honor. Replica lo cathala:—Ne encara lo Marques es estat lo millor caualler aquesta jornada, ne lo pris se pertanyeria aell. Boca de Far oynt aço estech tot entre si per una stona, pero respos:—Caualler, jaus he dit

que yo apresent no he voluntat de combatre, empero si vos volets mantenir ço que dits hauets, yous donare de mon ostal un caualler quius combatra sobre aquest cas. Respos lo cathala:—E yo donare a aqueix caualler altre caualler de mon linatge, de mon nom e de mes armes qui aci es, e yo combatre auos tota ora, car laltre quem proferits nom es de res offes. Lo Marques conech certament lo cathala esser caualler de gran esforç e desplahia li perques egualaua ab Boca de Far, e dix:—Caualler, yo nous se grat de ço que diets, car vos esforçats a abatre un dels cauallers qui man mes honrat en aquesta plaça. Lo cathala ab gran malenconia respos:—Marques, ell nous ha honrat, mas vos hauets honrat aell, qui les loch a la sua lança dauant aquesta loia e apres vos humilias a la sua spasa, e per ventura laguerats mes honrat si yo no mi fos contraposat, qui respongui per vos mills que vos no fets ara per mi, e encara ara lonrats, e veig que Deus nous fartaria de honrar aquells quius desonren. Curial se mes en les noues e dix:—Senyor, placius que bast ço que ses dit fins aci, car aquest caualler altres honors mereix que vos no li procurats. Boca de Far qui oy parlar Curial, sabent que abdosos volian tirar a una palatera, dix: —Curial, digats vos ço que aqueix caualler diu, que yous respondre. Curial respos:—Boca de Far, yo no dich res del Marques, mas tant com toca a vos, dich que a mon juyhi lo caualler cathala es stat huy millor caualler que vos, e mes ha fet que vos de gran res

e mills mereix lo pris. Boca de Far respos que mentia per la gola, e que ell e un companyó seu combatria a ell e al cathala sobre aquest cas. Curial qui oy aço respos:—Boca de Far, yo dich veritat e vos hauets mentit e mentis ara e mentirets tantes vegades com ho tornarets adir, e so content combatreus sobre aquest cas mon cors contral vostre, e si a aquest caualler cathala qui aci es sera plasent combatre contra vostre companyo, plaer naure, sino yom ofir trobar altre companyia. Lo cathala qui aço oy, tot escalfat e quasi mullat de suor, se feu auant e dix: —Boca de Far, massa hauets parlat, e ara veurem si serets home per mantenir ço que dit hauets, car yo li fare companyia tant com anima tindre en lo cors. E axi fonch per tots confermat.

34. Lo Marques hach de aço molt gran desplaer e comença a tractar concordia entre ells, mas lo cathala se mostra tan brau e tan aspre que nos en dir, e dix al Marques:—Marques, vos cuydats treballar en concordarnos. Dix lo Marques, hoch.—Ans fets lo contrari, dix lo cathala, car nosaltres concordes som, e vos nos volets discordar. Lexats nos, que yo vot a Deu altre partit no pendre sino dela batalla. Dela part de Boca de Far se feren auant dos cauallers, e digueren al cathala que on era lo caualler de son linatge que hauia dit, car ells voldrien hauer part de la honor de Boca de Far. E tantost se mostraren dos altres cauallers cathalans, lo un apellat Roger

Doluge, laltre Ponç Dorcau, e digueren que en nom de Deu e de monsenyor Sant Jordi, ells volien esser en aquella batalla contra ells dos, e axi se donaren la fe uns a altres: en manera que foren quatre per quatre. Boca de Far suplica lo Marques quels tengues la plaça, e jat sia lo Marques sen escusas molt, empero finalment los ho otorga, pensant que entre tant tractaria entre ells que lo debat se lleuas sens batalla, e assignals de volentat de les parts pera la batalla, lo dia de Sant Johan, qui era molt prop. Dins los quals pochs dies lo Marques se treballa molt en toldre la questio, empero nulls temps hi pogue donar recapte, ans tota via saparellaua cascu lo mills que podia per aquella jornada. Boca de Far dix al Marques:—Marques, veiats com hauets pres carrech de tenir nos la plaça, car ma intencio es tots temps venir ne a fi. E si vos no la lexats venir a fi, pensats que yo fare anar los cauallers en altre part, e dauant tal judge que la batalla passara fins a ultrança. Lo Marques dix que si faria, puys que veya axi ho hauien acordat. Moltes foren les noues e la festa fonch tota torbada, com lo Marques, ja vista la sua concordia e que als noy podia fer, los requiri dient si hauien a combatre a cauall o a peu. Boca de Far respos que a cauall, car caualler era e no volia esser peo. Als altres plague car los venia be sol que la batalla se fes; e concordats de les armes assi defensiues com ofensiues, lo Marques pres Curial e deuallant deles loges, fins ala sua posada lacompanya.

E apres al seu palau sen ana, e la Guelfa sen torna al monastir, cuydant hauer millor auinentesa de parlar ab Curial; perque tot hom sen ana a reposar. Lo Marques aquella nit feu metre guardes al monastir, per veure Curial si iria parlar ab la Guelfa, pero aquella nit Curial nos mogue de la sua posada, ans estech segur e com vench per lo mati, leuant se, ana al Marques, e ensems anaren a missa al dit monastir, on trobaren ja Boca de Far qui hauia oyda missa e bascaua per veure la Guelfa. La qual com sabes que lo Marques hi era e fos per ell demanada, nulls temps volgue exir de la cambra, per ço que Boca de Far no hagues plaer de veurela.

35. Curial, sabent Boca de Far esser amoros de la Guelfa deuench molt gelos, e ences de rabiosa ira laguera mort en qualseuol partit, sino pensant que dins breus dies la batalla se deuia fer e aquella toldria la questio car lo un dells hi morria, e daqui auant la Guelfa romandria pera laltre si ella ho volgues. Venint la ora del dinar, lo Marques conuida Curial el sen mena al seu palau e li feu assats honor, no empero tanta com lin feyen los Duchs e Lemperador. Daqui auant ordona que un jorn vengues al seu palau Boca de Far, altre Curial, e axi partiren lo temps. Lo Marques, demanantho Boca de Far, sen ana al monastir e mig forçada sen mena la Guelfa al seu palau dient que mentre aquells strangers hi eren, ell volia que alli stigues per festeiar los. Mentre tant

los dos ancians se meteren a tractar matrimoni de la Guelfa ab Boca de Far, de que lo Marques hach molt gran plaer, en parla ab ella, mes la Guelfa axi com aquella qui era molt sauia senyora e amaua Curial sens tota mesura, no obstant que hauia plaer de veure Boca de Far, qui era molt bell e bon caualler de molt gran linatge e marauellosament heretat e tan ben parlant que no hauia esmena, axi que tot hom hauia plaer de estar li de prop, respos a son germa: —Senyor, ver es que yo apresent no he desig de marit, ne he deliberat pendre aqueix ne altre, e com ho hagues a cor, pensar deuets que yom guardaria be de pendre per marit hom qui estiga en perill de batalla mortal, axi com Boca de Far es, car nom se quina fi haura la batalla, nim vull veure altra vegada en la dolor quem so vista de pendre marit, e yol me veia matar dauant sens que no li pusca socorrer. No sino que son purgues e restaurants aquells que ab lances e ab spases se donen. Clam vos merce queus en vullats callar car si tot es bon caualler Boca de Far, massa ha a fer al present. Loa lo Marques aquesta resposta e dix als ancians ço que la Guelfa li hauia respost, que lexas passar la batalla e apres ne parlarien. Tornaren los ancians aquesta resposta a Boca de Far de que ell fonch molt content e sis mes en gran punt per venir a la batalla.

36. Daltre part Curial qui totes les coses sentia, moria de gelosia e denueia, una per ques tenia per dit que la Guelfa amas Boca de Far, altra perque lo

Marques lo tenia en mes stima que a ell, e li feya major festa. E semblantment per que ell no podia parlar ab la Guelfa, de que tot en tot dins si mateix se consumaua. La Guelfa, que no hauia menys enveia a Laquesis, trames a dir a Curial que li donas lo lit e los paraments de Laquesis, axi com los li hauia donats, car ellals volia pera si, e semblantment li trametes les robes e altres joyells que donats li hauien en Alemanya, los quals eren molts, ultra los nomenats; perque Curial ho feu, e per Melchior de Pando loy trames tot. E tantost que ho hach vist retengue totes les coses; empero volgue prouar Curial, e ferli un enuig axi gran e pijor que Curial no li hauia fet a ella sobre lo fet de Laquesis. Perque tantost, secretament, mes mans a fer una tenda daquells paraments de cortines, e trames la a Boca de Far, pregant lo que aço tengues secret fins al jorn dela batalla, que la metes dins la liça on ell stigues. Curial moria perque no podia parlar ab la Guelfa, la qual jatsia fos molt guardada, encara hi podia donar loch sis volgues. E com viu que parlar no li podia, trametia letres per Melchior, mas ella nulls temps dauant Melchior les volia legir ney feya cara alguna, de que Melchior cregue certament lo fet de Curial esser tot barreiat. Mas tantost que Melchior hich ere partit, la Guelfa legia les letres una e moltes vegades, e les besaua e les festeiaua tant, que mes no podia, e ab Labadessa, que en companyia tenia, passaua temps parlant totauia de Curial, car altre be ne altre repos

no hauia ne podia hauer sino parlar dell e mirar totes les joyes que dell tenia. E be que Labadessa li consellas que nos captengues tan cruament vers Curial, totauia deya ella:—Certes abans fare pijor, car lo dia que Boca de Far vindra a cort, yo exire e li fare festa; e lo jorn que lo desconexent hi vendra, no exire nen fare mencio, e yo fare a ell tant enuig de Boca de Far, com ell ha fet a mi de Laquesis. E axi ho feu daqui auant; de que Curial devench tan trist, que tot hom se tenia per dit que hauia pahor dela batalla e jal tenian per mort. E lo contrari era de Boca de Far, car anaua tan alegre, que tot hom se tenia per dit que seria vencedor.

37. Los cathalans vengueren a Curial e digueren li quinys paraments volia que fessen peral dia dela batalla e quines cotes darmes. Curial qui staua tot desesperat e en res daço no pensaua, dix:—Senyors cauallers, yo tench lo cor en altra part, e per res no poria apresent pensar en axo, e axi prech vos que vosaltres ho façats car yon sere content, e dix a Melchior quels donas argent tant com ne haurien mester. Melchior respos que li playa. Los cathalans digueren: —Curial, aci no ha mester molt argent, car la pompa no val res en tal fets; esforçats vos be a menar les mans que aquelles vos han a honrar, e lals tot es fum, e axi nosaltres hauem per acordat si a uos es vist eus vendra en plaer, fer paraments blanchs ab creus de Sent Jordi sots la inuocacio del qual es fundat

lorde de nostra caualleria, e axi veiats sius plau, digats ho ara. E ell respos que era content e volia anar en aquella matexa forma, e axis partiren dell e feren fer los paraments e tot ço que mester hauien pera aquell jorn. Empero eren mal contents que Curial se era tant eclipsat que jal reputauan per mort. Curial trames a dir ala Guelfa que li trametes alguna cosa de les sues que aportas lo dia de la batalla per amor della. Ella respos que assats hauia dels jupons de Laquesis e que allo li deuia bastar; que nos tengues per dit que ella no sabes tots los fets com eren passats, e axi que sen flixas al present que quantres ella no li trametria res; de que Curial cuyda morir e Melchior lo volia confortar, empero no podia, pensant que la Guelfa de veritat fos irada contra ell. Curial qui viu aço dix moltes vegades:—Mes maguera valgut romandre en Alamanya. Respos Melchior:—Axi lin pren a aquell qui no ha sino un cor en vol fer moltes parts, empero nous desconortets, car les dones son de aquesta condicio que volen hauer dels homens que aman moltes proues, e si la Guelfa sabent ço que vos hauets fet se vol venjar de vos nous en deuets marauellar, mas siats ferm que aço no es res, que de pus amargosos calzes beuen los enamorats e moltes vegades aue que tal cuyda esser luny ques prop. Confortas algun poch Curial sabent que Melchior li deya veritat, mas replica:—E non haure una vista abans que entre en la liça? Certes si jo no la veig no haure honor, ans hi morre certament. Mel-

chior respos:—Curial, si la Guelfa nous amas, ella maguera manat que nous donas de ço del seu, ans ma manat que araus do ço que vullats molt pus copiosament que james, e axi haiats bon cor que la Guelfa vostra es en tot cas, mas yo conech que volent vos prouar vos fa dels despits que vos li hauets fets, e no men marauell car be loy hauets merescut; e axi Curial prech vos queus vullats confermar ab lo temps, car no sabria hom que es be sino se mesclauen alguns enuigs, empero pensats que no podets hauer pijor temps del que huy hauets, e nos pot fer que nos mude e per ventura en millor, e tals canten que ploraran en breu que axi van los fets del mon. Calla Curial e no respos, e trames per los seus cathalans, e poetant ab lo gest, mostra alegria finguint, si be sen hauia poca. Los quals venguts Curial los conuida, els feu gran festa e pres una arpa e sona marauellosament axi com aquell quin ere gran maestre, e canta tant dolçament que no semblaua sino veu angelical e dolçor de parays. Los cathalans hagueren plaer com lo veren alegrar e fonch los dit ques metessen a la taula car lo dinar era prest, e menjaren, e Curial menja millor que no hauia fet en los dies passats e apres que foren dinats, estat un poch e feta collacio sen anaren reposar. Mas apres que hagueren un poch reposat, Curial feu desplegar son arnes e armas; e com los cathalans lo veren armat sin hagueren molt gran plaer e feren venir atressi lurs arnesos e armant se feren moltes proues, e jatsia ells forts e

molt aspres cauallers fossen a gran marauella, encara conegueren Curial no esser menys fort que ells e entrells lo tengueren en gran stima e hagueren per clar que mala hi era vengut Boca de Far. Curial los requiri si hauien mester diners que ho diguessen, quell los en donaria prou. Dalmau Doluge respos:—Cauallér, nosaltres no hauem mester vostre argent car per gracia de Deu un Rey tenim, quens dona manera que sens pendre argent daltri podem cercar lo mon. E crech que en nosaltres no ha tant de be que gosem ne sapiam despendre ço que ell nos ha donat e dona sens cessar tots jorns. Mes prech Deu queus do gracia que en altre tal cas com aquest que tenim entre mans, en lo qual per crexer ma honor vos metets, vos pusca yo socorrer e seruir, car vos conexerets que ami bastaua lo cor una e moltes vegades afer per vos ço que vos ara fets per mi, e aço mentre anima tindre en lo cors (1).

38. ERA aquest Dalmau Doluge, home molt aperssonat e de grans espatles e fort espes de tots los membres, e axi era tan fort, que sens tota falla lo caualler qui ab ell combatia nos deuia tenir per segur. No era empero en res gentil dela persona, mas si hauia lo cor tan alt que assats fora estat per un Rey; tal era laltre caualler Doluge. Mas Ponç Dorcau, era home noble de linage, prim e lonch dela persona, joue de pochs dies, los cabells roigs e tan gentil, que paria que fos fet a pinzell; molt temprat e forts

e tan ardit que nos poria scriure, alegre cantador, tot enamorat, e finalment ben volgut de quantes persones lo hauien en priuadesa. Axi que aquests cathalans confiants de lur virtut, anant per lo mon feyan ofici de combatre, e nos podien fer grans fets darmes que ells no si trobassen e non reportassen gran honor; e axi eren tenguts en gran preu en moltes provincias, en les quals cercant honor que sens treball bonament nos pot hauer, eren stats.

39. MOLTA congoxa passaua la Guelfa, si bes feya lo fello, e hauia molt gran desig de veure Curial, e ara deliberaua trametre per ell, e sus ara sen penedia per venjarse de ço que ell contra ella hauia fet, e no sabia com sen regis. Perque un dia, abans que la batalla se fes, trames per Melchior, e dixli:—¿Que fa aqueix mal home?—Senyora, respos Melchior, aparellas pera la batalla.—¿E quinys paraments ha fets? dix la Guelfa. Respos Melchior:—Blanchs ab creus de Sant Jordi, tals com los altres companyons seus.—Ara digats li, dix la Guelfa, que nos do desplaer de ço que veura, que yo he donats los paraments de Laquesis a Boca de Far, car los bens de ma enemiga vull que tenga mon enemich; e axi donats a ell aquesta manilla de brufol e port la lo dia dela batalla; e tornarets a cap dun poch, que yous he mester. Melchior sen ana a Curial e donali la manilla, de que ell fonch tan content com si hagues guanyat un realme e parech li ja hauer vençut. Apres li

dich tot ço que la Guelfa li hauia dit; e be que hagues desplaer dels paraments de Laquesis, tanta era la alegria que en lo cor li era cayguda per raho daquella manilla que tot lals tenia en no res. E axi dix a Melchior:—Tornats a la senyora, puys que ella voso ha manat; e axi ho feu. La Guelfa, tantost que Melchior li gira lasquena. presa Labadessa per la ma, sen entra en una cambra petita e despullas tota nua, e pres lalcandora de impla ([10]) que vestia e donala a Labadessa, e prenent ne una altre tornas a vestir tantost, e entre ella e Labadessa ab la maior cuyta del mon, feren per lancandora, axi per los pits com per les espatles de altabaix, creus de Sant Jordi e semblantment per les manegues, e com fonch fet feu cridar Melchior, lo qual entra dins, e ella dixli:—Darets a aqueix orat aquesta alcandora que li dona Labadessa, e digats li que la port dema per cota darmes sobre larnes. Melchior la pres ab gran goig, e com sen volgues anar, dix Labadessa:—Melchior, digatsli que no lay do yo, que ella lay dona; e a bona fe desque vos partis ades daçi, las ha despullada, que ella la vestia vuy; es ver que jo li he aiudat a fer les creus. Ab tant Melchior girant lasquena sen va cuytadament a Curial, lo qual puys que hach presa lalcandora e hach oydes les altres paraules, hach tan gran goig que no sabia on se metes. E tantost sarma e assaias lalcandora e obrint la en certes parts feren tant que li vengue be, jatsia que en los pits ne en les espatles no li cobria sino fort poch, de que ell no

curaua gens, e tench se per dit que ab aquella alcandora venciria no a Boca de Far solament, mes a Tristany de Leonis si a la batalla vengues.

40. Vengueren los cathalans a Curial e trobarenlo tan alegre que no podia pus, e hagueren plaer per quel trobauen en tan bon punt. La nit seguent Curial e los cathalans sen anaren al monastir on la Guelfa solia estar, e aqui feren venir lurs arnesos e totes les altres coses que hauian mester pera la batalla. Labadessa que ho senti, pres lo comiat dela Guelfa per anar sen a casa sua. ¡Ay de mi, dix la Guelfa, que ab vos me son consolada fins açi! ¡A mare mia, e que fare yo esta nit! Certes crech que morre de pensament. A Curial, ¿e not veure yo? Tu staras alla on yo estar voldria! Labadessa li dix:—Senyora, yo nom partiria de vos, sino que lo cas ho requir en tot partit, car aquestos cauallers seran en casa mia e es molt necessari que yo hi sia per fer los honor; mas veiats que manats que diga a Curial, que yo loy dire certament.—¡A mare mia! dix la Guelfa, ¿e serets me pus leal que Laquesis?—¡Jesus! respos Labadessa; senyora, ¿e com podets pensar que per folla que yo volgues esser, Curial se altas de mi? Mas en ma fe aram farets parlar mes auant que no haguera fet. Senyora, ¿si vos matexa, nom se perque, vos tolets tots vostres plaers, quius en ha culpa? Yous dich certament que persona del mon nos deu planyer de vos.

41. Ay amarga yo! vença Curial e viua e sis vol no sia meu, de quis vulla sia, e sia vencedor! ¡Ay lassa, que com ell e Boca de Far hauien les paraules yo plaer nauia, e ara voldria me costas la vida e fossen per dir! ¡Ay mesquina, que yo ho he fet, car certes Curial no ho haguera empres contra Boca de Far sino per la gelosia que ha hauda rahonablement de mi e dell, e si Curial mor yo morta son! ¡Ay que totes aquestes morts que en esta plaça se faran, se carreguen a mi! ¡Ay desauenturada fembra e ¿perquem volia yo venjar de Curial si Laquesis li hauia feta honor, car faent honor a ell la feya a mi, e los homens tenguts son reebre les honors que les dones los fan e axi es costuma dells, e si Curial les prenia feya be, empero tots temps ere meu e menyspreava dins son cor totes les altres? ¡Ay lassa, que molt a fet per mi, car aquell matrimoni menysprea membrant li lo meu nom, car veent la mia letra torna mut en la taula on li presentauan Laquesis, verge alamanya, nada de clara sanch y rutilant per inextimable bellesa, e veent las dauant un poch de paper meu no li lexa alargar la ma per pendrela! ¡Ay, e quina dolor sera aquella, quant ell veura en lo camp les joyes que Laquesis li dona, e pensara que yo ho hage fet per venjar me dell! Certes no, ans creura e pus rahonablement, que yol he amat e festeiat, e desijant quell hagues honor lo he fauorit axi com ses vist. Mas ¿per quem acuse mesquina de mi, quem aprofiten les paraules, car veritat es que ell enuigs mauia fets, mas

molt son majors aquests que yo matexa me procurats? ¡Ay mare mia e com yo veure les spases sobre lo cap de Curial, les quals si yo hagues haut millor consell noy vengueren ¿que sera de mi? E metes me yo dins lo camp, e esperas les en lo meu pits nuu, e Curial ne fos preseruat! E que daciauant yo sia amada per Curial, posat que ell sie vencedor, certes non crech ni la raho, car dona que cerca desfauor e mort en aquell qui la ama, no vol esser amada longament, car çucre tots dies amarga. Mas perdonas me Curial aquesta e si nulls temps pus hi torn, faça ço que li sera plasent. Deya aquestes paraules tots temps la Guelfa plorant molt congoxosament, e dix mes:—¡O Melchior, e tu qui per mi las tantes voltes repres e castigat, afalagal una sola vegada e nol perda, podent lom tu conseruar. Melchior e Labadessa la confortauen tant com podien, e Melchior dix:—Senyora, confortats vos, car Curial ab la vostra alcandora ha oblidats tots los enuigs que ha sostenguts fins aci e ell es vostre, mas clam vos merce que com entrara en la lliça e será deuant vos lo vullats senyar, e almenys obrint un poch la boca li digats que Deus li vulla aiudar, per ço que ell entena que encara li volets be e fets tant com esser pusca que ell vos veia tota ora. La Guelfa, plorant, respos que li playa mirarlo e mostrarse a ell e pregar Deus que li aiudas, mas com seria segura de viure tant com la batalla duraria. Senyora, torna Melchior, confortats vos be que dema Curial haura mes honor que no hach caualler gran

temps ha. Dix la Guelfa:—Digats, son bons cauallers aquells cathalans qui son en sa companyia? Respos Melchior:—Hoch, los millors que yo hanch vees e sens falla ells ho mostraran dema, Deu volent.—Axi placia Deu que sia, dix la Guelfa, que quantres yo gran pahor he.—Tota quanta pahor hauets, dix Melchior, poriets donar per un diner, car yous promet en ma fe que no hauets raho de hauer pahor; e axi clam vos merce quens lexets anar, que ia es vespre e los cauallers seran al monastir duy mes. E la senyora Abadessa bey staria daci auant, perque al pendre del comiat, la Guelfa dix: —Mare mia consolats lo de ma part, e si es fello digatsli quem vulla perdonar. Melchior e Labadessa sen van al monastir e los cauallers encara no eren venguts. Melchior feu gran aparell de confits de çucre e de preciosos vins pera la collacio, e ab tant los cauallers foren venguts e totes les monges los reeberen ab processio e anaren ab ells a la Esgleya cantant ymnes deuots, e apres anaren sen a la cambra on la Guelfa solia estar. Curial qui viu laltar de mossenyor Sant March, on la Guelfa sagenollaua per dir oracio, agenollas tantost e feta oracio sen vench al llit de la Guelfa, e mirant lo sospira. Dix Melchior:—Curial, no sospirar, car per ma fe non hauets raho; car yo no crech sia caualler en lo mon mills amat de una senyora que vos sots de la Guelfa. Respos Curial:—E qui deu sospirar sino lo ben amat? Ab tant Labadessa li comta totes les lamentacions dela Guelfa, mas com Curial les oys estech com a mut e noy respos.

Dix Melchior:—E noy responets res? No, dix Curial, car no he licencia de parlar sino deuant vos solament. Ab tant los altres cauallers se mostraren a ells e feta alegra collacio se meteren a dormir.

42. Si la Guelfa hague bona nit, tal la don Deu a qui mal me vol, car certes ella no hach be ne repos, ans anaua per la cambra com folla que no sabia ques feya. Empero com lo dia fonch vengut los cauallers se lleuaren e ben mati oyren tres misses e apres armarense, mas Curial los prega que no aportassen los bacinets als caps, e axi ho feren. Perque muntant a cauall, en caualls molt forts e valerosos, començaren a anar sots un estandart blanch ab creu vermella e tals paraments; mas tot hom reya de la cota darmes de Curial, veent que era camisa de dona. Labadessa caualca e, cuytant, anassen a la Guelfa, la qual ia caualcaua ab Landrea per anar al cadafal, e feta li reuerencia li demana la Guelfa; ¿que es de la lum dels meus ulls?—En vostre llit ha dormit esta nit, dix Labadessa, e diu que nulls temps hach tant de be, pero sapiats que ab Melchior ha parlat molt, mes a mi no ses gosat descobrir.—¡Ay de mi, dix la Guelfa, que nom recorda que loy trametes adir que parlas ab vos axi com ab Melchior, e ell nou gosaria fer en altre manera! ¡Ay mesquina, que molt me tem; e veiats quina dolor, home qui no tem tots los cauallers del mon, tem a mi que som una flaca fembra que no li pusch fer dan! Ab tant Landrea e la Guelfa

acompanyades de molta notable gent, comencen a anar a la plaça, e en lo cami encontren los quatre cauallers qui hauien dormit al monastir. Anaua tot primer Ponç Dorcau, apres Roger Doluge, despuys Dalmau Doluge e derrerament Curial, lo qual com viu la Guelfa, senclina molt a ella e a Landrea, e dix:—Senyores, senyats nos, que ia no podem fer sino de nostre prou. Per que la Guelfa los senya e alçant lo bras loy mes sobre les espatles, e dix plorant:—Yo prech Deu vos aiut, car pregant per vostra vida prech per la mia, de la qual sens vos me curaria fort poch: dient aquestes paraules ab veu baxa que no les entes sino Curial.

43. PASSEN auant los cauallers e les dones, que totes volien be a Curial; sobrades de compassio totes se planyien dolorosament, e daltra part reyen de la camisa. Curial, sentint ço de que reyen, dix: ara pusch yo esser apellat lo donzell dela cota mal tallada. E axi anaren fins a la lliça, e descaualcaren en la tenda que era blanca de domas ab creus vermelles. No triga molt que Boca de Far vench ab los seus ab tanta ufana que no es en dir, e venien los dauant dotze caualls en destre cuberts molt ricament de paraments verts, brocats dor, e ab tan gran brogit de ministrers e trompetes, que aço era marauella. Lo qual com sacostas a la liça e volgues fer reuerencia a les senyores dels cadafals, la Guelfa se cobri lo cap ab lo mantell, e, malaint lo, nol volgue

veure; de que Boca de Far fonch molt content, pensant que ho hauia fet per cobrir les lagremes, e que de dolor nol podia mirar. E axi passaren auant fins a la sua tenda, la qual era dels paraments de Laquesis, los quals a Curial hauia donats. Mes com Curial vees la tenda de Boca de Far, dix entre si mateix: certes ara coue que yo sia caualler, e yo veure la Guelfa ab qual de abdosos romandra. Tantost ells ixen de les tendes e muntats en forts cavalls entran en lo camp. Lo Marques no cura de cirimonies degunes, ans los feu metre uns de una part, altres daltra, segons los hauien partit lo sol, e donaren los les llances, manant los de part del Marques que degu nos mogues fins que lo trompeta sonas; e axi tot hom isque del camp, e no romangueren sino los huyt cauallers solament.

44. Boca de Far saparta un poch dels seus, e signa a Curial ques apartas un poch dels altres; perque Curial en guisa de apartarse strengue la lança, e donant dels sperons, cridant, Sant Jordi, corre contra Boca de Far. Boca de Far semblantment corre contra ell, e donen se tan grans colps de les lances, quels escuts no foren tan forts que no fossen traspassats de la altre part. Mas los cauallers, qui eren forts e molt valents, romperen les lances, mas de les selles nos mudaren, ans tantost encesos de rabiosa ira, metent mans per les spases se comencen a ferir tan poderosament, que tot hom conegue que no sauien

gens damor. Tantost Dalmau Doluge ferint dels sperons correch contral seu, lo qual era apellat Gerardo de Perugia, e feril tan poderosament que del cauall lo derroca e passasen axi. que hom del mon nos cuyda que hagues tocat. Era aquest Gerardo de Perugia caualler molt abte e molt ardit e ultraios e gran emprenedor, empero no era gens fort, si tot a cauall cuydaua valer tant com altre caualler per aventaios que fos. No esdevench axi a Roger Doluge, car com ell anas contra laltre ytalia apellat Frederico de Venosa, el volgues ferir dela lança, lo dit Frederico feri lo cauall de Roger per mig lo front en manera que caent lo cauall mort, caygue Roger sens que no fe colp dela sua lança; empero ell desexintse del cauall se lleua molt prest e prenent la spasa en la ma, cuyta contra Gerardo, lo qual semblantment ere a peu, e donen se tan grans colps de les spases que aço fonch gran marauella. ¿Queus dire del altre cathala apellat Ponç Dorcau? Aquest era home de maior linage e de molt pus clara sanch que degu de sos companyons; e si li vench al encontre un caualler molt valent e de gran linage, apellat Salones de Verona, lo qual presumia tant de si, que nos tenia per dit que caualler del mon hagues durada contra ell. Perque baxant les lances encontrense en mig dels escuts; les lances eren forts e los cauallers valents e los caualls molt poderosos; axi que los colps foren tals, que no podentse rompre les lances, abdosos los cauallers volaren a la terra. Mas del caure pres fort mal a Salo-

nes, car com no pogues traure lo un dels peus del strep, anaua penjat e lo cauall lo portaua rocegant. e jatsia lo cauall anas poch e fort suaument. empero ab tot axo si estaua Salones en gran treball e perill. Ponç Dorcau qui viu lo seu caualler en tan auol punt, ana a les regnes del cauall e atural. e traent li lo peu del strep aiuda a lleuar lo caualler. lo qual ja haguera pogut matar si sagues volgut. Salones. quis viu fora daquell perill e conech que son aduersari li hauia aiudat, dix li axi:—Caualler. si aquest fet per que combatem fos meu axi com es de Boca de Far. certes yo no combatria pus. ans me retria a tu certament, no per por que yo he de tu. mas conexent lo benefici que de tu hauria reebut. Empero lo interes per que combate es de Boca de Far, lo qual combat segons tu veus, e yo son ab ell. e parriam que faria viltat que yo hagues pau ab aquells qui ell es en guerra e li volen toldre la vida e la honor. Ponç Dorcau, qui hach oyt parlar lo caualler, respos:—Caualler. not penses quet he aiudat per ton be. mas he ho fet per ma honor, e axi nom staluies alla on me pusques seruir, que sies cert que axi com te aiudi a lleuar de terra, taiudare a morir si yo pusch. E certament Salones conech aquest esser caualler noble e de gran esforç, e axi fonch partida la batalla. la meytat a cauall, la meytat a peu. Mas Dalmau Doluge veent Frederico de Venosa a cauall. lo qual jas dreçaua de venir contra ell. mes mans per la spasa. la qual ell portaua molt fexuga, axi com aquell qui

era quasi gigantas e molt forts, e feri lo dit Frederico tan poderosament sobrel cap, que Frederico no podent sostenir los colps que spesament li donaua, fonch forçat a abraçar lo coll del cauall, sino certament en terra fora caygut. E tantost Dalmau Doluge lo cuyta, e abraçantlo per los flanchs, tiral axi fort, que arrancantlo de la sella lo muda en lo coll del cauall seu, e axil aporta trauessat fins al cadafal del Marques e aquil lexa caure. De la qual cosa lo Marques se senya, e dix que nulls temps hauia oyt que caualler del mon tan grans sobres hagues fets a altre caualler. E descaualcant, com laltre jas fos lleuat, abraçal e tench lo tan segur com si fos mort, mes finalment altre volta lo mes per terra, e lleuant li lo bacinet li dix que nos lleuas sino que ell li lleuaria lo cap. Lladonchs ana enuers Ponç Dorcau, e trobal que feya ab Salones molt aspra batalla, mas Salones pijoraua molt e era ja tan cansat que no podia pus en auant, e axi Dalmau Doluge los se mira una gran peça e veya que son companyo hauia de tot en tot lo millor. Axi mateix combatia Roger ab laltre ytalia molt sforçadament, mas certes Roger era molt pus fresch e li duraua mes lo cors, en tant que tot hom conexia be lauantatge. Queus dire de Curial? Ell e Boca de Far feyan batalla molt aspra, e si era Boca de Far molt pus forts e pus aspre caualler de gran res que algun de sos companyons, mas tot li valia poch. Curial ere molt pus forts e pus valents e pus aspre que ell, e si a peu fossen, gran stona hauia que

la batalla fora stada finada. Mas Boca de Far hauia lo cauall molt auantaios e ab la aiuda del cauall se comportaua molt, e daltra part ell era forts e molt bon caualler, e axis mantenia, empero totora li donaua Curial grans colps, e ço que mes spantaua a Boca de Far si era, que veya que Curial milloraua donant pus forts colps e pus pesants, e pus virtuosament feria que james no hauia fet, e ell defallia continuament, si que ja no curaua de ferir sino fort poch e apartarse tant com podia dels colps de Curial.

45. Era ja passada gran part del dia e la calor crexia continuament, com Boca de Far nafrat en la exella dun colp quel atouaua, e com non hagues pus no podia scapar, car la sanch li cahia dins lo cors, la qual cosa li feya molt gran dan, en tant quel cor tot li defallia, perque una per lo defalliment, altra per lo colpeiar, ell ja no podia regir lo cauall. Tots los que mirauan veent lo ferir que Curial feya, stauan marauellats, e deyan que Curial no era caualler, ans era tempesta e destruccio de cauallers. Queus dire? Curial conegue que Boca de Far no podia pus, e crida li gran crit:—Boca de Far, qui mereix lo pris, vos o lo cathala? Boca de Far no respos, perque Curial li dona un colp tan forts e tan pesant sobre lelmet, que Boca de Far perdent lo seny senclina sobre lo coll del cauall, e Curial ab altres colps lo sopta tan poderosament, que Boca de Far desemparant lo cauall caygue e no feu continença de lleuarse, perque Curial se mes a peu

tantost e vench a ell e lleuantli lelmet viuli tota la cara sangonosa e mirant li be los hulls viu que nols mouia, axi com aquell qui ja ere mort, de que Curial hach molt gran desplaer, car bel haguera volgut vençre, mas no matar.

46. Mort adonchs Boca de Far, veent ho los companyons seus hagueren molt gran dolor e tenguerense per perduts, e no obstant que encara se defenien jatsia flacament, reteren se tantost. Perque los feels entrants en lo camp prengueren Boca de Far e mes aquell en un llit de morts, e cubert dun drap dor molt rich, tragueren los cauallers del camp en esta forma: que los dos cauallers quis eren retuts exien primers com a vençuts, apres de aquests dos venia Frederico de Venosa e derrerament portauen Boca de Far molt honorablement, no com a vençut, mes com a sobrat darmes. Apres de aquestos quatre lo Marques trague los altres quatre egualment, exint per la porta dela liça, e com los nach trets, los cauallers muntaren a cauall e lo Marques los acompanya fins a la posada de Curial, on soparen en companya de molta notable gent, mostrant gran alegria daquesta victoria. Los feels desarmaren lo caualler mort e semblantment los altres, e trameteren los arneses e los caualls daquells als vencedors. Lo jorn seguent los cathalans sen van al Marques e pres son comiat comencen son cami per tornar en Cathalunya. Curial los acompanya per una gran peça, e apres de moltes

profertes fetes per ell a ells e per ells a ell, e donats alguns joyells a ells per Curial, ell sentorna e ells continuaren son cami.

47. Hauia en aquest temps en Arago un Rey molt noble e molt valeros en estrem, appellat Don Pedro, caualler molt rebust, fort e valent, lo qual mentre visque feu de son cors en batalles moltes coses dignes de recordable veneracio, axi contra Sarrayns com altres gents. E com sabe que los tres cauallers seus venien de la batalla que hauien feta e fossen prop Barchinona, volent mostrar la magnanimidat sua, hauent tres fills, lo maior dels quals ere appellat Don Alfonso, e aquest mori abans que son pare, laltre hauia nom Don Jayme, laltre Don Frederich, feu los exir a rebre e honrar los cauallers en companyia de molta gent notable. E com foren muntats al reyal palau, ell los acolli ab molt gran alegria, els feu tanta festa com si fossen Reys, car aquest Rey tenia en tanta stima los bons cauallers que aço era una gran marauella, e per ço los cauallers, senyaladament los bons, tots se sforçauan a esser bons, en tant que en son temps pochs cauallers hauia en son Regne que cascu no treballas en fets darmes fins a morir. E axi lo Rey partia ab ells els donaua grandament, axi que feu seure los tres cauallers ab ell a sopar, e feu seruir de mestre dostal linfant Don Alfonso. Los altres dos fills Don Jayme e Don Frederich stigueren als caps de la taula ab sengles torxes en les

mans tant com lo sopar dura, e com se enujauen acomanauen les algun poch a cauallers notables qui de prop los stauen, empero com viandes venien o lo Rey venia, ells prenien les torxes. Los altres cauallers qui veren aço hauien enueia, no de la honor que aquestos aconseguien, mas de hauer ne altre tal. Lo qual sopar acabat, lo Rey no oblidant la gracia de la sua singular magnificencia, preciosos dons e grans heretats en que visquessen los dona, perço que daci auant on que anassen nols diguessen cauallers pobres. Tot hom murmuraua de la gran singularitat que lo Rey hauia feta en honrar aquestos cauallers, la qual cosa com lo Rey la sentis, apellats tots aquells que venir pogueren a un loch, los dix:—Yo no honre los meus cauallers per les sues persones, mas honre la caualleria que en ells es, la qual en los cossos de aquells tan valerosament se es mostrada, e aquesta matexa honor e molt maior li fare quant en lo cors dalgun de vosaltres se voldra mostrar. Loaren tots lo Rey de gran magnificencia e hagueren per determenat que mentre aquest Rey visques caualleria seria sostenguda, e morint ell caualleria vendria a menys (11).

FÍ DEL LLIBRE I.

LLIBRE SEGON

Aci comença lo libre segon:

1. AQUEST segon libre per la maior part es de caualeria usada en diuerses maneres, e es atribuida a Mars, lo qual segons la opinio antiga e poetiques ficcions, fonch Deu de les batalles. Aquest Mars es planeta calt e esli atribuida una virtut que tota cosa a ell noybla foragita. Mars, de sa propia natura importa guerra, batalles e scandols, falsedats, furts secrets. Importa graueses e valor danima e fa empendre coses terribles de batalles, dona franquesa e vartut a sostener [1] les nafres, dona tempre e força e leugeria de cors, e liberalitat e cauelleria. Importa muller, fa lo seu cors en dos anys e esta en cascun signe sexanta jorns. La sua casa es en lo

signe de Leo, dessus dell es lo signe de Aries, e regna en lo signe de Scurpi. Es de sua natura calt e sech, e es de color roia e resplandent e ha un poch de negror. Tempra Jouis e Venus la sua malicia, los seus efectes son calts, e de sua natura produeix luxuria, encara quel signe de Leo a açol conforta, e segons Macrobi la proppia ([2]) color es de foch, e la sua natura tota es enemigable e superba. E axi Curial en aquest segon libre, qui comença en lo vinten any de la sua edat e acaba en vint e un, fonch un poch soberbios, car a aquest vici lo conuida Mars. Con anuides pusca esser, per cortes e humil que lo joue darmes sia, que usant la guerra e les batalles, lo leo qui a Dante ([3]) se mostra en linfern en lo primer capitol de son libre, ab la testa alta aparega e campaneo no li tenga companyia. E axi hom del mon nos marauell si Curial, contra la sua propria calitat, deuendra un poch superbios, car lofici que vol usar ho requer e demana; es ver que en moltes e en les mes coses serua honesta temperancia, segons porets veure en la ordinacio del libre.

2. EN aquest libre se fa mencio de cauallers errants, jatsia que es mal dit errants, car deu hom dir caminants. Erre, es vocable frances e vol dir cami, e errar vol dir caminar. Empero yo vull seguir la manera daquells cathalans qui trasladaren los libres de Tristany e de Lançalot, e tornaren los de lengua francesa en lengua cathalana, e tots temps digueren

cauallers errants, car aquest vocable errants, que vol dir caminants, nulls temps lo volgueren mudar, ans lo lexaren axi; no se la raho perque, e axi dire yo errar per caminar, seguint la costuma dels antichs, jatsia que parlare impropri e sere algun poch digne de reprensio.

3. LEXATS hauia Curial los cauallers cathalans en lo cami e ell era ja tornat a la sua posada, com sabe que tots jorns venien noues de diuerses parts, deles marauelles quels cauallers errants feyen en moltes encontrades, e tenies molt per enuergonyit com ja no ere partit. E dix a Melchior:—Pare meu, ja oyts les marauelles que de aquests cauallers se conten tots dies, perque yom tench a gran carrech lo aturar aci sens fer cosa alguna, car per ventura en tota ma vida no haure auinentesa de exercitar lo cors en tan nobles fets ne ab tanta diuersitat de cauallers com ara. Perqueus clam merce que veiats a la senyora e li supliquets de ma part quem vulla ço que yo faça en aquest cas, car de vergonya no gosare exir de casa. Melchior ana ala Guelfa e explicali ço que Curial li hauia dit; perque la Guelfa, venint li a memoria lo fet de Laquesis, lo qual ella molt be sabia, ences se tota de rabiosa ira, e tota torbada, com persona ala qual fall juyhi, respos:—Digauli que com anaua a Laquesis nom demanaua consell, e axi nol me deman ara, ans faça ço que voldra, que yo nom cur gayre de sos fets. Lo prom estech tot en-

tressi, empero com be hach pensat, dix:—Senyora, molts son marauellat de vos perque prenets axi aquests fets, que ades vos enfelloniu ab vos matexa, ades vos matau ab vostres mans (1). Veritat es que Laquesis, donzella noble e bella, fauorida e rica sobre totes les de Alamanya, se enamora de Curial; empero si ell recordant se de vos ho ha tot relexat, ¿per quel blasmau? Per ventura tota persona qui ho sabes loy tendria a follia ço que ha fet, empero lamor queus ha es tanta, que tot lo mon sens vos tendria en poch. E axi clam vos merce quem façats aquesta gracia, que li parlets e ordonets dell en que manera vos sera plasent ques regesca, car ell no ha afer sino obeyr. Respos la Guelfa:—Melchior, yo no vull pledeiar ab vos ne ab ell, ne era volentat mia parlar ab ell apresent; empero puys que tant ho volets, tornarets ades a mi, e yo haure deliberat en aço e dir vos he ço que a mi sera vist que ell faça. Melchior se mes en altres negocis, e com li aparech ora de anar a la senyora ell hi ana, e trobantla solament ab Labadessa, se mes en noues ab ella, e tantost los vench al deuant lo torneig de França; per que la Guelfa dix:—Melchior, direts a Curial que en nom de Deu partesca daci totora que li placia, e vos donats li bastantment tot ço que voldra, e quem scriua continuament de tots los fets que faça, ara sien finats prosperament, ara aduersa, en manera que yo ho sapia tot. E port paraments verts e blanchs, los quals vos tenits; donats los hi. E hage lescut tot negre, e yol prech que

tant com pusca cele lo seu nom si plaer menten afer; car si res de be fa, basta que lo caualler del escut negre ho hage fet. E al vespre manarets lo açi ab vos, e yo li parlare, si be hauia proposat no parlar li al present, venint lo vespre. Curial, tot desfreçat, ana a la Guelfa, la qual li feu molt gran festa, e presents Labadessa e Melchior, li dix axi:

4. CURIAL, veritat es que yo te volgut be e voldre, mentre tu ho voldras; empero yot prech que nom cerchs los enuigs quem has fets en Alamanya, si vols la mia vida. E membret be lo punt en que eres, com yot comenci a auançar, car yot certifich que pensant yo en allo, e recordant la tua ingratitut, mas aportada en un estrem tan fort, que yom pensi que nom trobasses viua. Yo he dita a Melchior la manera quem es vijares que degues tenir en aquest viage que entens a fer, empero fes ne ço quet vulles. Daltre part hauia pensat que ten menasses Arta, aquesta donzella, per que vees totes les coses; mas sabent quet seria molt enuiosa e ten veuries en molts perills, no to he volgut dir, e axi veges que ten par. Prechte que not vulles treballar en escusarte a mi deles coses passades, car no faries sino refrescarme les plagues. Curial respos:—Senyora, yo nom vull escusar ni placia a Deu, car no he pecat ni entench a pecar de tal pecat que escusacio si meresca; empero Deus, qui esta de sobreguarda e veu los coratges de tots, hauent egual cura de totes les creatures, ma per

quiti, e axi ho deuets vos fer. Daci auant complire vostre manament en totes les coses. Si Arta volets que vaia ab mi, pense vostra senyoria quem treballare en donarvosen bon comte, car com anima tendre en lo cors. E per ço que mills veiats que yo recordantme de vos no tem perills, vos suplich lam doneu, car yo li fare aquella honor que a mi sia possible. La Guelfa dix que era contenta, perque estenent los braçes e quasi lagrimeiant lo abraça, el besa, e li mana que sen anas a la sua posada.

5. VENGUT adonchs Curial a la sua posada, abans que dormis, entrell e Melchior ordonaren totes les coses necessaries per al cami, e despuys anaren dormir. Era molt ben proueyt Curial de caualls, los quals, ja venint Dalamanya hauia tramesos per les encontrades que li era vijares que passaria anant al torneig, e semblantment armes bones e molts feels, e finalment de totes les coses a notable e gran caualler pertinents, ans encara a molt gran senyor, fonch auantaiosament proueyt. La Guelfa axi mateix dona molts joiells a Larta, e lin presta molts e molt preciosos, e treballas en metrela a punt tant com pogue. Perque lo seguent jorn, com vengues en la vesprada e ja la Guelfa volgues trametre Larta, li dix:— Arta, tu vas en la companyia de aquell que yo voldria anar; la causa perque yo ti tramet es aquesta: Segons yo he sabut, Laquesis, donzella, filla del Duch de Bauiera, hi sera, la qual dien que es la pus bella

donzella del mon; perquet prech quet auises be de la sua bellesa e sapies si es tanta com dien. E daltra part te prech que veges quina festa se faran ella e Curial; e scriume continuament de tot ço quet sera vijares, car tambe mescriure yo a tu. Ten manera tant com pusques que Curial no vage un pas sens tu desque al torneig serets, e si poras fertas ab Laquesis, e veges si es abta e com se porta. Yom pens que ella sera afanada de esser en millor punt que tu est, e axi ves en nom de Deu; tot aquest viatge tapellaras Festa, que axi vull que hages nom. E pres comiat e besada la moltes vegades, della e de Labadessa se parti.

6. Curial sen ana al Marques, e dient que volia anar en altres parts per afers seus, pres comiat dell, e abans que lo jorn vengues, lexada tota la sua gent aqui, exceptats alguns que ja dauant hauia tramesos, e solament presos dos escuders no coneguts, ab Larta ensems sen ana. Be sabia Larta com Curial e la Guelfa eren enamorats, empero per molt que dura lo cami e encara que mes hagues durat, nulls temps de la boca de Curial ne pogue res sentir, encara que si treballa per tot son poder.

7. Axi anaren tant per lurs jornades, que un dia entre mig jorn e vespres arribats a casa de un varvessor, lo qual ab Curial parlaua, una donzella vench caualcant en un palafre ab la maior cuyta del

mon, arrapantse tota la cara e los cabells tots descomposts, plorant e cridant a grans crits: ¡Ay de mi que morta som! Lo varvessor, qui ab Curial parlaua, llevas dempeus e dix:—¿Que hauets vos?—Senyor, dix ella, dos mals cauallers, volent me toldre a força a un cauallər molt bo germa meu que al torneig me menaua, han assallit lo dit mon germa, e pens que lauran mort; senyor, defenets me e no maten a mi apres dell. Lo varvessor, qui era ja prous e vell per molts anys, mira Curial en la cara e dixli:—Caualler, vos qui menats donzella en vostra companyia, sus, leuats e metets vos en punt de defendre aquesta, car yous certifich que aquests dos cauallers o diables que son, nan preses mes de vuyt de vint jorns ença, e prenen los cauallers, els desarmen, els fan les maiors ontes que poden, e axi veiam que farets que siats cert que ço que sera daquesta, sera de la vostra. Curial, ab la maior cuyta del mon, levas dempeus e armas e, pres un cauall molt bo e forts, volgue exir, mas Larta crida grans crits: Nom lexets! Perque muntada a cauall volent exir de la casa, ja veren los dos cauallers qui anauan derrera la donzella e en aquella casa la cuydauan trobar. Perque veent Curial ab altre donzella, cuydant que fos la que ells cercauan comencaren a anar vers ella, mas Curial crida: —Lexatsla, cauallers sens vergonya, que guardador e defenedor te la donzella.—Respongueren ells:—¿E com, defendrets la vos?—Hoch certes, dix Curial. Perque tantost Curial, tenint una grossa e molt forts

ança en la ma, dreça vers lo un dels germans e sil feri tan asprament en son venir, que del cauall lo abate, e fonch tan gran lo colp que pens que tot se stordi, en manera que no hach cura de lleuarse. Curial se gira e va enuers laltre, que rabiaua de mal talent e anaua enuers ell, e donense tan grans colps en lur venir, que lo caualler rompe la sua lança en lo scut de Curial, mas de la sella nol muda. Mas certes daltre manera fonch encontrat ell, car Curial lo feri per mig lescut tan poderosament, que de laltre part lo passa e tot lo ferro de la lança li isque per les spatles. Caygue lo caualler en terra tan gran efcrebar, que entelats los ulls e tot lo seny perdut, passa daquesta vida ans que fos reconegut. Perque tantost Curial deualla del cauall e anassen al primer, qui ja feya continença de leuarse, e mes li lo peu als pits, e dixli:—¡A maluat caualler e cruel! E vos e vostre companyo volets tornar en lo mon les males costumes de breus sens pietat? Sus, sus leuats tantost, e hage yo les donzelles que hauets preses, los caualls e los arnesos dels cauallers que hauets aontats, e jurats lexar esta mala usança, sino lo cap vos costara. Lo caualler li dix:—Senyor caualler, ver es que mon germa e yo hauem votada aquesta costuma per prouar nostres persones ab los cauallers errants, mas certes nulls temps hauem assallit caualler a traycio, ne hauem combatut sino cors per cors. Empero plau me donar vos tot ço que hauem pres, car lo nostre vot no deuia durar sino fins a tant que trobassem

caualler quins sobras, e a aquell retre tot ço que dels altres hauriem haut.—Sus donchs, dix Curial. Perque donant la ma al caualler li aiuda a leuar, e com ell vees son germa en terra que nos leuaua e viu per los pits, lo tronch e per les spatles lo ferro de la lança, crida grans crits:—O germa, ¿e que es de vos? Perque girant se contra Curial mes mans per laspasa e vench a ell, dient:—Apres mort daquest yo no vull viure, ans coue que yo muyra o venge mon germa. E tantost començali a donar grans colps ab laspasa per lescut. Curial sostengue per una gran peça los colps del caualler sens que no curaua sino de cobrirse, de que lo caualler prenia ardiment e feria tots temps lo pus fort que podia. Curial cobrint se totora del scut se abstenia de ferir, e no volia metre les mans en lo caualler per no matarlo segons hauia fet a son germa, e axi lo caualler se esforçaua lo mes que podia, e tant fou sobre lescut de Curial, que ell fonch cansat sense que Curial encara no li hauia donat colp. E com ell se vees cansat, feuse arrere per cobrar força e ale; Curial estech tot segur sens que nos mogues daquell loch. Quant lo caualler conech hauer couinentment reposat, volent anar contra Curial, parla, e dix:—Caualler, ja vets que yo vull tornar a la batalla, ab intencio de vencre o de morir; e axi prech vos que digats vostre nom, a fi que yo sapia qui ha trets daquest mon mon frare e mi si cas sera que yo muyra. Curial respos:—Daquest mon ha tret vostre frare, les fortes e grans desraons que

vosaltres fayets als cauallers errants, e la cruel e desrahonable costuma que hauiets començada, la qual encara que yo a temps no fos passat, no podia durar longament. Lo meu nom vos a present no podets saber per mon grat, neus veig en punt que per força lom fessets dir. Perqueus prech que amets vostra vida mes que no fets, car sino a mi sera forçat contra mon voler pendre de vos lo partit que de mi voldriets hauer.—Lo caualler qui oy parlar Curial en aquesta manera, miral e temel, empero per tota la temor no estech que no mogues contra ell, e donali grans colps tant com pogue per lescut, del qual Curial se cobria marauellosament e si dix entre si matex que lo caualler era de gran esfors, mas que lo cors no responia al seu valeros cor. Perque veent los colps no esser tals que molt li poguessen noure, axi com aquells qui exien de braç ja flach e molt cansat e aflaquien continuament, encara se sostingue de ferirlo, de que laltre caualler ere molt torbat. Eren encara marauellats tots los qui mirauen la batalla e no podien pensar la causa per la qual Curial lexaua de combatre. Empero com molt hagues durat e lo caualler no pogues pus, contret per lo cançament feu se arrere e ferma lo seu escut en terra e lleuas la ventalla del elm per cobrar ale e refrescar algun poch. En tot aço Curial nos mogue ans staua segur tota via, quant Larta se feu auant e dix a Curial: —Caualler sots encantat o que es ço que fets; no conexets que aquell caualler no cessa combatreus de

tot son poder e si pot vos menara a ultrança? E si nous fa dol vostra vida al menys haiats pietat daquesta donzella e de mi, a les quals si la crueltat daquell caualler pot tant queus pusca vençre, ço que Deus no vulla, conuendra pendre amargosa mort o viure dolorosament en longa seruitut. E yo no fuy a vos comanada per aço, ne vos axi ho prometes com prengues carrech de conduir me segura de tota aduersitat per tot vostre poder, e yo no veig que ara vos metats vostre poder en defendre a vos ne a mi, e axi prech vos queus despertets, e haiats a memoria aquella senyora quem comana a vos. Curial ris dins lelm e dix per trufa;—Donzella, tornats en nom de Deu en vostre loch que al menys duna cosa podets esser segura, que encara que siats presa nous mataran. De la mia vida no curets, car yo no pusch viure pus de ço que Deus ha ordonat e vos podets pensar que yo no pusch fer pus, sino ja ho haguera mostrat. Larta creent que Curial no podia pus, estech ab gran pahor, empero calla esperant la fi daquest fet. E mentre axi stauen vets venir dos scuders en sengles bons rocins e un baylet que menaua un bon cauall per les regnes e les armes de un caualler trossades sobre la sella, e com foren venguts, saludada tota la companyia, veren lo caualler qui era son senyor a peu ab la spasa en la ma, e son germa jaure a la terra mort, de que ells hagueren dolor molt gran e si començaren a fer molt gran dol. No triga gayre que un hom vench en camisa e a peu e com fonch alla on la

batalla se feya, veent lo un caualler mort, fica los genolls dauant Curial, e dix:—Senyor caualler, yo prech Deu que beneyta sia la ora que vos a tems sots vengut, car haurets tolta la pijor costuma que james fos en aquest realme entre cauallers errants. Vets maci yo son un caualler Dalamanya, lo qual per ma ventura ab una donzella que ma sor es, anaua al torneig de Melu, e aquests cauallers que vos aci vets, assalliren me un apres daltre e com lo un era cansat de combatre laltrem combatia qui venia fresch a la batalla, en manera que man sobrat pres e robat, e mes en lo punt que veets. Daquell que veig jaure e crech que sia mort, no dich res, mes aquest que es viu es lo pijor e pus descortes caualler que vos vessets james, e axi que vostra merce deliurats vosen e aquesta mala costuma sie tolta daquesta encontrada. La donzella qui germana era del caualler, corre als scuders dient: lexats mals homes les armes e lo cauall, e dat ça les robes del caualler, car certes huy es lo jorn que serà tolta la mala costuma que aquests falsos cauallers açi hauian mesa. Per que tantost preses les robes lo caualler se vesti es arma, e pres son cauall per les regnes, e stech sperant ço que seria dels dos cauallers. Curial com tot aço hach vist, dix al seu caualler:—¿Que es aço que entenets a fer daquesta batalla? ¿entenets la relexar ab condicio quem retats les donzelles que hauets apresonades, les armes e los caualls dels cauallers que hauets assallits, e jurats no mantenir pus aquesta costuma, o entenets la

menar a fi? Car segons que yo veig encara que yo no us do colp despasa, vos mateix vos vençrets abans que la nit no sie venguda, e si cas sera que la nit nos sobre presa, pensats que la plaça no romandra en vos, ans vos certifich que al mayor vostre dan, tan mala costuma cessara.

8. Lo caualler respos:—Ara, caualler, digats me vostre nom per tal condicio que yo apres faça tot ço que manarets. Curial li dix:—Lo meu nom no podets saber vos ne altri al present, e axi proueyts a vostra vida e farets seny mentre hi sots a temps e fets de la necessitat virtut. Lo caualler, duna part volia morir veent son frare mort dauant si; daltre part se veya lo pus enuergonyit caualler del mon, per raho com veya aquell caualler hauerlo vençut sens ferirlo, e ço que era pus fort, que veya que lo combatre no li profitaua res, no sabia quiyn partit se prengues. Perque lo varuesor, qui era bell e molt saui caualler, sen ana a Curial e li dix:—E caualler per Deu merce, e no vullats que aquest caualler qui açi es, apres del dan que per la follia dell e de son germa li es vengut, diga tan vil mot com aquell qui vos li demanats, e axi vets maci yom ret a uos per ell, e no si faça a present pus sobre aquest cas. E tantost sen ana al altre el prega que tornas laspasa en lo foure e no combates pus, e lo caualler ho feu tantost; e presos los cauallers a la sua casa los mena, e entrats en sengles cambres los feu desarmar e dona

des a ells robes fresques, los feu aportar de sopar cascu a sa part. E entretant feu trametre per les donzelles, per les armes e per los caualls dels cauallers qui hauien despullats, e leuat lo caualler mort de la plaça e desarmat, als dos scuders qui eren venguts lo liura, lo sen portaren e en una esgleya dun castell seu ab general dolor de tots los seus vassalls, fonch sebollit assats honorablement.

9. VENGUT lo mati, les donzelles preses foren vengudes, les armes e los caualls dels cauallers aonrats. E los cauallers oyren la missa, e lo caualler jura solemnement no mantenir pus aquella costuma ne assallir caualler qui allens passas. Curial prega molt lo caualler vell, que ell volgues acompanyar aquelles donzelles al torneig e menar los caualls e portar les armes dels cauallers aontats, afermant que no porie esser que elles no trobasen lurs conduidors, o parents o amichs qui les tornassen en lurs terres, e com tot aço fallis, lo Rey sens tota falla hi proueyria notablement e be. Lo varuessor loy otorga, e encara lo caualler vençut de son grat se oferi tenir los companyia, e axis pertiren, car lo caualler vençut sen ana al seu castell. Semblantment Curial munta a cauall, e per molt quel varuessor lo pregas no volgue aturar aquell jorn, empero dix: daci auant coue que hom vaia armat per lo cami, car ja som en terra on cauallers errants usen. Perque tornant a descaualcar armas molt be e muntat a cauall, donades la lança

e lescut als scuders seus, pres comyat del varuessor, lo qual caualca en un palafre e isque ab ell un poch e li dix:—Senyor caualler, yo nous he seruit ne hon rat segons deguera hauer fet e segons vostra valor mereix, empero suplich vos que vullats prestar paciencia, e que si a algun caualler vos es licit dir votre nom lo vullats dir a mi e hauer per recomanats dos fills meus, jouens cauallers qui son partits daci per anar al torneig vuy ha vint e cinch jorns e caualquen com a cauallers errants. Curial, qui hoy parlar lo caualler, aturas en lo cami e respos:—Bell hoste, si yo a caualler algun pogues dir lo meu nom, yol diria a uos volenterosament, e aço per lo be e per la honor qui en vos es; empero a mi no es atorgada licencia de dirlo en alguna manera, e axius prech queus en vullats flixar. De vostres fills, siats cert que si en la mia aiuda profitar los pogues, conexent los nols fallire, Vulla Deu que en cosa alguna que en plaer e honor vos pusca venir, vos meresca yo ço que hauets fet per mi en vostra casa, car per ma fe yom tench per molt obligat a uos. Respos lo vell:—E donchs senyor caualler, ¿nom direts vostre nom?—No, certes, dix Curial al present.—Per cert, dix lo vell, nom par qui sats vos dels cauallers qui per anar a una rome ria o per mudarse de un loch en altre, lexen en les portes dels hostals hon hauran posat, taules scrites e papers pintats de lurs armes ab los seus noms, ab elms pintats, e per ventura nulls temps los dugueren al cap, ne saprofitaren de arma que ells tenguessen sino dun ganiuet en la taula al menjar. ¿E vos qui

sots tal caualler com ir mostras, celats vostre nom? Anats en nom de Deu qui sia vostre conduidor, car yo conech que mes vos altats de la caualleria que de la fama daquella, e nous fallira honor en que vaiats. E axi Curial, pres comiat del caualler, continua son cami. E passant dauant lo castell del caualler mort començaren a repicar e les gents volgueren exir sobre Curial; mas lo caualler altre qui fonch scapat dela batalla los retench e no lexa exir degu, manant los expressament qui no isquissen, ne rompessen la fe que ell hauia promesa. Curial no sabia que aquell fos lo castell, e començas a aturar per veure quiny brogit seria aquell. Perque un prom exint del castell seu vench a ell e li dix:—Caualler, tenits vostre cami; aquest castell era dun caualler qui fonch mort anit vespre dun encontre de lança, lo qual dien qui fes vos, e ara tota la gent daquest castell es auolrotada per correr vos dessus. Yous prech que nous venga en enuig lo partir vos daci ans queus venga pijor, car gran tala seria que un caualler tan valeros com dien que sots vos, moris o fos aontat en la manera que vos seriets, si aci gayre aturauets. Larta, oynt aço, no lexant respondre a Curial, dix:—Caualler, anem e tengam nostre cami: segons veig aquest es lo castell on prenen les donzelles e aonten los cauallers; yous suplich que anem auant, e prenets lo bon consell qui per aquest prom vos es donat, car per ventura lo caualler qui huy ha jurat lexar la mala costuma, aiudat dels seus voldra pendre venjança daquell quil ha dampneiat.

10. CURIAL conexent la pahor de Larta ris un poch e sens respondre, pres la lança e lescut, e lauors dix:—Prom, ver es que nos passam per aquest cami axi com los altres cauallers errants fan, e no fem ne procuram dan a persona alguna; daqui auant si los del castell ixen pora esser qui noy tornaran tots.—A caualler, respos lo prom, ¿e sots vos sino un caualler tot sol e que poriets fer contra huyt cauallers qui aci son e altre molta gent quils aiudarien?—Si Deus me consell, dix Curial, yo voldria que isquessen e volguessen combatre a forma de cauallers errants, e poria esser que per ventura lexarien passar en pau los cauallers per son cami. E de mentre ells axi stiguessen parlant, vets venir un caualler errant per lo cami ab la lança en la ma e lescut al braç, e com fonch junt ab Curial dix:—Caualler, nom digats de no de una justa per la costuma qui huy es en aquest realme. Curial quil hoy giras vers ell e corren lo un contra laltre molt ardidament e lo caualler encontra Curial per mig lescut si que la lança feu volar en peces. Curial qui era molt pus fort lo feri axi asprament en son venir per mig lescut que arrancantlo de la sella a la terral feu volar molt laugerament, e de tant li pres ve que no hach altre dan sino lo colp qui en lo caure hauia pres. Curial nol mira pus, perque Larta dix:—Caualler, assats hauem aci estat, anem en nom de Deu que ja no poden dir los del castell que fugim per pahor dells. E Curial mira enuers lo castell e veent que no exia degu, pres comiat del prom, a

petit pas daquell loch se parti. Lo prom aiuda a pendre lo cauall del caualler qui romania a peu e loy restitui tantost. Anuides lo caualler fonch a cauall, lo qual apres de Curial sen volie anar, que los huyt cauallers del castell a despit del senyor foren exits, e veent ho Curial qui encara nos ere molt desat, corren sus al caualler, lo qual jatsia fos molt ardit e assats valent entre tots lo ahurten, el meten per terra e desarmen lo e tolen li lo cauall e començen lo a menar vers lo castell molt vituperosament. Curial qui nos era gayre llunyat e hach vista la gran maluestat, ences de rabiosa ira gira lo cauall e ab la maior cuyta del mon corre quantra ells e cridals:—A maluats homens, certes vosaltres no sentits que es honor de caualleria: perque encontrant ne un en son venir, tantost lo descaualca el mes a la terra e cuyta per altre e semblanment lo derroca. Queus dire? los quatre cauallers abate ab aquella lança, la qual apres que en lo quart se fonch trencada, mes mans per laspasa e comença a ferir en los cauallers maluats tant poderosament que ades un ades altre, tots los abate, de que ni hach tres greument nafrats. Mirauan aço tots los del castell e cridauan al senyor que isques a aiudarlos, lo qual respos: no placia a Deu que yo vage contra la fe promesa, e jals ho hauia yo dit, e no com eren vuyt, car si fossen cent un apres daltre, faria de tots ço qui daquests ha fet; de que los del castell ho hagueren a gran marauella, e prearen tant lo caualler que cascu desijaua que fos son senyor. Curial cobra les armes

e lo cauall e deliura lo caualler el fa armar e muntar a cauall. E trames per lo caualler qui hauia jurat lexar la mala costuma, e fets exir los regidors del castell, dix presents tots:—Caualler, no maviets vos jurat encara huy lexar aquesta auol e mala costuma? Yo promet, e jur per la bellesa daquesta donzella que en mon conduyt es, que yo son en punt de fer de vos ço que anit vespre no volgui fer, e no se qual Deu me te, que nos lleue lo cap de les spatles, car certes aquesta maluestat no durara pus. Lo caualler sescusa rahonablement, dient que contra son voler hi eren exits, e axi ho proua per los regidors. Ladonchs dix Curial:—A Rey de França, que aço nos deurie consentir en aquest Regne. E girantse als regidors los dix ara:—Yous promet eus jur que nos pot fer que si aquesta costuma mes auant mantenits que tots no façats mala fi e prest; e tots digueren que per certes noy serie pus mantenguda, e pregaren molt a Curial que volgues entrar dins per refrescar, mas la donzella cuytadament respos:—De tal refrescament me guart Deu. Anem daci yous en prech. Perque Curial e laltre caualler girant lasquena sen partiren.

11. No hagueren gayre anat que ells encontraren un caualler armat de totes armes, sol, sens alguna companyia, lo qual com viu los cauallers e la donzella, satura en lo cami e dix:—Donzella, yous prench per la costuma que nouament es stada posada en aquest realme. Curial sarresta e mira ço que Larta

diria e faria, la qual respos:—Caualler ¿queus he yo fet per que vos maiats a pendre? Respos lo caualler: —Vos no mauets fet res, mas es costuma de cauallers errants si encontren donzella o dona qui vage en conduyt de caualler errant pendrela, sino troba qui per força darmes lay defena. E apres que la ha presa, dix Larta, ¿que sen segueix? Respos lo caualler:—Tenirla ha en sa companyia fins que altre caualler lay tolga.—E sino lay tol degu, dix ella, ¿que fara?—Venits, dix ell, que yous ho mostrare; no despenats tant temps en paraules.—Anats, dix Larta, en nom de Deu, que vos no hauets mester a mi; hauriets somniat alguna cosa esta nit passada. Perque lo caualler se ompli de malenconia, e dix: —Ara, per ma fe, vos vindrets o per grat o per força. E alargant la ma pres la per les regnes e comença a tirarla. Larta crida grans crits:—Lexats me, ¿car vos no conexets lo caualler quim conduu, e per ventura nous senyas huy com vos lleuas? Ladonchs lo caualler dix:—Ara vos vindrets ab mi aquesta volta, e veiam qui es aquest diable de qui sa hom a senyar. Curial no dix res. Perque Larta se lexa caure del palafren e dix:—Certes, yo no ire ab vos, o abans vençrets aquells dos cauallers qui vets aci. En nom de Deu, dix lo caualler, ells no han cura de vos, sino ja hagueren respost perque yo nous en menas; mas yo crech qui ells vos preen poch o no son cauallers per conduir donzella per cami, e axi muntats a cauall, sino yous promet en ma fe qui yous fare onta en lo

cors. De que Curial, veent quels reexia la malenconia, ris molt; perque lo caualler qui anaua en companyia de Curial, dix:—Caualler, yom fora fet auant per defendre vostra donzella sino per no fer vos enuig, e axi prech vos que yo la defena eus reta guardo de la honor qui huy nos hauets feta. Curial respos que li playa, per qui lo caualler se feu auant e dix:—Caualler, lexats la donzella, e pensar podets que es gran presumcio vostra cuydar la toldre a dos cauallers que vets que som aci. Respos lo caualler: si toldria a mil mentre no lam defenessen, mas en la donzella tant dret hi cuyt hauer com vosaltres, e axi veiam de qui sera. Perque los cauallers comencen a uenir lo un contra laltre e sis feriren tan poderosament en son venir que lo defenedor rompe la lança del encontre, mas poch li valgue, que laltre li dona tan gran encontre per lescut, que del cauall lo abate molt vituperosament. E landonchs torna per la donzella e dix:—Venits ab mi, car certes aquests cauallers no merexen conduir donzella. E com ella refusas son conduyt, lo caualler alarga la ma e la pres per los cabells e dix: e vos vindrets mal queus pes.

12. LADONCHS Curial, qui tot ço passat hauia pres en burla, crida grans crits:—Estat segur vilan caualler que en poch estich de tallar vos la ma per la vilania que hauets feta. E cuyta per ell, e laltre axi mateix contra Curial, mas Curial lo feri tan poderosament que del cauall lo feu volar a la terra, e des

caualcat cuytadament ana enuers ell, qui ja treballaua per lleuarse, e pres lo per lelm e donali tan gran torn que altra vegada lo abate a la terra e arrancant li lelm del cap, lo pres dels cabells, e li dix:—Vilan caualler, les donzelles prenets vos per les treces? que resta pus afer a breus (5) sens pietat? Certes yo no crech que tan descortes caualler hagues en lo mon com vos seriets si la força del cors vos ho consentis, e nom se quim te que nous tolch la vida per la gran descortesia que hauets feta. Lo caualler estech tan esbayt que no sabia ques digues, empero totora dix:—Caualler, yo no he res fet que caualler errant no deia fer, car pendre una donzella que vage en conduyt de cauallers errants, usança es de cauallers, e si yo la pris de les treces fonch colpa sua, que nom volia seguir, e axi nom donets colpa de ço que yom cuyt esser quiti. Ladonchs Curial lo lexa e fonch tan fumos que en poch estech que no li talla la ma ab que les treces hauia preses, e torna a caualcar, e semblantment munta Larta en lo palafren e fan lur via sens que no curaren pus del caualler, e Curial caualcaua tan malenconios, que no parlaua ne deya cosa alguna, ne los altres tan poch lo gosauan metre en noues.

13. E mentre axi caualcassen, laltre caualler se feu ab Larta e li dix:—Donzella, yous prech que yo tropia en vos tanta cortesia quem digats qui es aquest caualler queus condueix, car per ma fe yo no crech que donzella sia huy acompanyada de millor caualler

que aquest qui va en vostra companyia, e be us podets tenir per segura estant prop dell. Larta respos: —Yo nous pusch dir pus, sino que es caualler. —Caualler es ell sens falla, dix laltre, e axo mills ho se yo que vos, empero totavia us prech me digats alguna cosa per la cual yo pusca hauer alguna noticia dell. Respos Larta:—Nous puch dir pus sino que si ell continua segons ha començat, en tota part lo poran tenir per caualler, mas prech yo a vos quem digats qui sots, si prech Deu queus trameta bon nouell de vostres amors. Ladonchs lo caualler supira, e dix: —¡Ay, desauenturat de mi, e quem hauets dit! Yo son de Sauoya, e son lo senyor̃ de Salanoua.—En nom de Deu, dix la donzella, yo he ben oyt parlar de vos e de madona Remunda de Gout, filla del senyor de Saut.—A las, dix ell: ¿e aquest caualler coneixme? —Yo nou se, dix Larta. Ladonchs dix ell:—¿E vos, senyora, com hauets nom? Respos Larta:—Yo son una donzella de poca nomenada, e nous vendria en plaer ne profit saber lo meu nom, ne tan poch lo us gosaria dir sens licencia del caualler, lo qual se quen trobariagran enuig —Deus me guart de enujar lo, dix ell, mas almenys digats me de quina terra sots abdosos. Respos la donzella:—Yous clam merce que no mo demanets, car nous en poria pus dir al present. Ladonchs ell calla, e encontraren dos camins, per que Curial satura e girant se vers lo caualler, dix: —Caualler, a partir nos coue, puys que los camins nos partexen, e axi elegits qual de aquests vos plau.

Lo caualler respos:—Senyor caualler, yo no se punt de grat als camins que axins volen partir, car volentes iria en vostra companyia e per mon grat nom partiria de vos si a vos venia en plaer. Respos Curial: —Caualler, en ma bona fe si yo degues tenir companyia dalgun caualler yo no lexaria la vostra, empero he deliberat anar tot sol apresent e axi triats lo cami que voldrets, car yo son content de pendre laltre. Per que lo senyor de Salanoua, pres comiat, elegi la man dreta e axis parti de Curial. Ladonchs Larta dix: —Curial, ¿sabets qui es lo caualler qui ses partit de vos? Curial respos que no. Larta dix:—Donchs sapiats que es lo senyor de Salanoua, vostre gran amich. —E en nom de Deu, dix Curial, yo he plaer que ell es aci, e hauets li dit qui son yo?—No pas, dix Larta. Respos Curial:—Arta, yous prech que per res que en lo mon sia nous donets a conexer a persona del mon, car per vos conexerian a mi, la qual cosa seria a mi pus greu que no pensats. Larta ladonchs li dix com la Guelfa li hauia manat que en tot loch daci auant se fes nomenar Festa, e axi ho volia fer si a ell venia en plaer. Curial ris e dix li que fes tots temps ço que per la senyora li era estat manat.

14. E tant anaren que arribaren a un monastir de dones, on foren reebuts molt alegrament, e moltes de les monges del monastir se altaren de la bellesa e graciositat de la donzella, la qual era tan bella que en poques partides haguera trobat par.

Empero totes se altauan de Curial, e nos podien fartar de mirarlo, e apres quels hagueren donat a menjar demanaren a Festa si era muller del caualler. Ella respos que no. Ladonchs se miraren unes a altres e començaren a riure, e digueren:—E donchs ¿com anats en sa companyia? Respos Festa:—E com ara ¿es cosa noua caualler errant menar donzella en son conduyt? Digueren elles:—No es noua cosa, mas encara que hagen nom donzelles, son dones.—En nom de Deu, dix Festa, no son totes, ne yo ho sere per ell si a Deus plau. Lladonchs dix la Priora:—No es mester que tots los homens sien mal nodrits. Un altre comença a riure, e parlant baix, cuydant que Festa no ho oys, dix:—Certes vos direts ço queus plaura, mas yo no creure huy ne dema que no faça mes juntes ab vos que ab los cauallers errants.—No men marauelle, dix un altra, que menys perill hi ha. Axi que totes, unes daça, altres della, començaren a mordre a Festa, la qual com se trobas picada de cada part, dix:—Yom pens que vosaltres lo voldriets hauer per sacrista; de que elles feren les maiors rialles del mon. E axi trufant totes ensems passaren aquell dia. Com vench lo vespre apres que sagueren sopat, fonch assignada a Curial una notable cambra on dormis, e digueren a Festa, ella si volia dormir en aquella cambra ab son conduidor. Respos Festa:—Yo moltes vegades he dormit ab ell en una cambra, e axi no men esquiuaria ara, mas trobant altre loch on dormir, tots temps lo prench.—En nom de Deu, dix la Priora, qui era joue

e molt bella senyora, dormits on solets e no curets daquestes trufes, car yous promet en ma bona fe que non veets aci alguna per santa que sia o cuyt esser, que no volgues anar al torneig en son conduyt axi com vos fets. E be estats ensems, car per ma fe, no obstant que vos siats molt tenguda a Deu per la bellesa gran queus ha donada, no menys li sots tenguda de tan bell caualler com vos ha donat per conduidor, car yous certifich que poch temps ha que son venguda de la cort de mon senyor lo Rey de França, on per fets del monastir era anada, e viu infinits cauallers, mas yo nom recort hauer ne vist tan bell ab gran res. Dix Festa:—Lladonchs, e com hauets nom vos, senyora? La Priora respos:—Yo he nom Yoland Lemengre, e he dos germans apellats lo un Johan Lemengre, en altre manera Mossen Bociqaut; laltre ha nom Rubin Lemengre, cauallers assats de bon renom. Festa qui ja per fama la conexie, sabe la Priora esser noble dona e de bon linage, e si la tengue en molt maior stima que dabans. E mentre que la collacio venia, segudes totes entorn de Curial començaren a jugar a molts jochs, empero la Priora ocupaua totavia a Curial e parlant ab ell no li donaua lloch de atendre als jochs, ne de respondre a les demandes que li feyen. Lladonchs una monja molt ben parlant e anaua molt be en noues, dix:—Senyora, yom pens que si aquesta donzella que açi es, hagues sabut que vos la deguessets retenir açi, e vos metreus en companyia del caualler per anar al torneig, crech que ab

dur cor hi fora venguda. La Priora dix:—Callau, que les dones no han per usança assallir camins ne apresonar cauallers.—Ver es, dix laltre monja, e yo nom se ell sis te per segur o per presoner aci on vos lo tenits en vostre poder, mas son certa que be axi o millor li sabriets traure lo coto del jupo com caualler errant qui vage al torneig; de que la Priora ris molt e sis feren totes. Curial semblantment reya, mas certes Festa cuydaua morir de malenconia, e si demana a la Priora qui era aquella monja que axi parlaua. La Priora respos:—Johanina de Borbo. Festa que oy lo seu nom, se gira vers ella e feuli molt gran reuerencia. Mas Johanina dix:—Donzella, nous cal afalagar, car yom pens que no traurets lo caualler del monastir aquesta volta, e si Deus vos fa gracia que james lo cobrets, guardats vos be de tornarlo en monastir de dones. Totes les monges feyen tanta festa a Curial e a Festa e ab tanta alegria reyen que aço era una gran marauella, mas com Festa sapercebes de la trufa, volent axi mateix trufar ab les altres qui la moteiauen, dix:—Ara en nom de Deu sia vostre lo caualler, e yous en quite tota ma part, car en ma fe yous jur que noy haurie estat longament queus faria mal goig.—E com en tal punt lauets mes? respongueren elles.—Yo nol he mes en degun punt, dix Festa, empero yous veig de tal pel, que encara esta nit jugariets a punyades qual de vosaltres lauria. Ladonchs una vella, si be sestaua un poch apartada, dix:—Amiga, per ço y estats vos, be que partirets la

brega tolent la ocasio, e yo no se de quiyn pel nos vets, mas yo veig a vos de tal que nol perdrets de vista sin sots creguda. Duraren les noues per gran peça, e la donchs una senyora joue e molt gentil, la qual Gileta de Berri hauia nom, e la qual encara no hauia parlat, acostantse a Festa dix:—Ma sor, no curem de burles, yous conuide a dormir ab mi aquesta nit. Respos Johanina:—¿E nous valdria mes conuidar lo caualler? Respos Gileta:—No, que nom valdria res, sia en nom de Deu, de la Priora, que yo conech que non faria part a degu, mas al menys en aquesta nom metra contrast. Festa ho otorga. Ladonchs la Priora donant fi als jochs, se lleua dempeus e si feren totes les altres. E la Priora dix: —Senyor caualler, en ma fe nom recort que tant plaer haguessem en aquest monastir des que yo hi som, com hauem haut per causa vostra e daquesta donzella; beneyt siats vos de Deu qui a temps sots passat. E axius prech per aquell be e per aquella honor que en vos es, quens digats vostre nom, per ço que puscam demanar e saber com vos haura pres en lo torneig. Respos Curial:—Senyora, yous promet lealment que si a mi fos atorgada licencia de dir lo meu nom a persona del mon, yol diria molt volenterosament a vos.—Almenys, dix Labadessa, yous prech de part de la senyora que mes amats en aquest mon, que vos me digats quiyn escut portarets en aquest torneig. Respos Curial:—Un escut negre.—En nom de Deu, dix la Priora, molts escuts negres hi haura,

mas quiyn entreseyn durets, perque hom naia pus certana conexença? Respos Curial:—Yo dire mes a vos que no entenia dir: yo aportare un falco encapellat ab una manilla de brufol al coll en lescut. E Labadessa li dix:—Yo prech Deu queus leix tornar ab aquella que vos desijats, e prech vos que si possible es, venint del torneig vullats passar per aquest monastir, la qual cosa Curial otorga. E ab tant totes prengueren comiat de Curial e anaren reposar, mas Gileta de Berri prenent Festa per la ma a la sua cambra la sen mena. Mas certes no lay pogue tenir a soles, car Johanina de Borbo, Violant de la Sparra, Ysabel de Bar, Blanca de Bretanya, Catarina Dorleans, Matta Darmanyach e Beatriu de Foix, totes justades anaren a la cambra e aqui totes feren estrema festa e ab tanta alegria que nos pot scriure, e demanaren a Festa dels fets del caualler. Festa los comta totes les coses que li eren esdeuengudes desque comença a caualcar com caualler errant, de la qual cosa totes hagueren gran goig e digueren que si Deus en altra manera ho hagues ordonat, molta disconueniencia seria que tan bell caualler com aquest no fos valent e venturos, e sil prearen molt mes que dauans no feyen, per que Johanina de Borbo volent riure mes auant ab Festa, dix:—Donzella, yous prech quem façats una gracia, que es be en vostre poder de ferla e nous costara res. Festa respos que era contenta poder ho fer.—Si porets si volets, dix Johanina, e ço que yous prech que façats es, que vos prengats aquest

abit meu e siats monja açi en aquest monastir, e yo iremen ab lo caualler e veure aquests cauallers errants com tracten donzelles per cami. Respos Festa:—¿E per ventura com yo mi acordas, la priora no ho consentiria? Respos Johanina:—Daxo langanarem molt be, car yo fare que diran que son malalta e vos starets tots temps al llit prenent exarops e purgues, e mostrant que hauets mal de hulls no exirets de la cambra ne consentirets queus sia messa lum e axis pora fer fort be, e com sesdeuengues que ho sapia, pur ja sera fet o al menys sera passat lo torneig e sere venguda. Rieren totes molt e digueren per cert trufant fos feta.—Vos bens trufa, dix Johanina, aquesta donzella que va per lo mon mirant totes les belles coses e a nos basta saber les per relacio. Molt sesforçaren aquella nit de festeiar Festa, e fet en terra un llit molt gran totes vestides jagueren ensems, en manera que no si dormi ans tota la nit en trufes e plaers totalment traspassaren.

15. VENGUT lo mati totes se lleuaren e sis feu Curial, e armat munta a cauall e pres comiat de totes. Muntada Festa en lo palafre, dix Johanina:—Digats, donzella, ¿e nom complaurets dels prechs queus fiu? Respos Festa:—Senyora, jaus respongui que si faria si era en ma man de fer ho, mas abans ho hauriets a acabar ab lo caualler.—Ara via, dix Matta, almenys estant aci sots segura que nous pendran per les treces; e axi rient sen partiren. E anaren tota aquella mati-

nada sens trobar ventura que mencio sen dege fer. Empero com haguessen caminat quasi la meytat daquell jorn e les besties eren cansades, axi del treball del cami com de la gran calor que feya, e no haguessen trobat loch on poguessen refrescar, un haraut atengue, qui gran stona hauia quels seguia, e com los hach atesos, dix:—Caualler, yous he seguit mes de dues legues per parlar vos de part dun caualler qui ve aci detras, e mantinent sera ab vos e pregaus quel sperets per ço que nous hage a seguir pus. Respos Curial:—¿E que vol lo caualler? Dix lo haraut: —¿E vos hauets caualcat molt per aquest realme? Curial dix que no.—Be ho par, respos lo haraut, sino vos sabriets ja que vol. Replica Curial:—E encara que yo hagues caualcat molt per aquest regne no ho pusch saber fins quem sie dit. Dix lo haraut:—Caualler, huy bon mati passauem per un monastir de dones on vos esta nit dormis, e com lo caualler se volgues informar de algunes coses noues si les sabessen, no li saberen contar noues sino de vos e de aquesta donzella, afermant totes aquesta esser la pus bella del mon, perque lo caualler desijos de hauer aquesta donzella per menarla al torneig, caualca fort cuytadament per aconseguir vos, e com vees que nous podia aconseguir, mana a mi que corregues fins que fos ab vos, eus pregas molt de la sua part que li trametessets ab mi la donzella e daço li fariets molt gran plaer, e vos poriets tenir quitament vostre cami, en altra manera queus plagues sperarlo, car ell seria

tantost aci per pendrela, segons la usança dels cauallers errants.

16. Curial oydes aquestes noues, ans que respongues, mira a Festa en la cara e comença a riure. Festa tota plena de malenconia dixli:—¿E de que riets? Anem, tengam nostre cami e entremnosen en alguna vila, car nos pot fer que non trobem alguna, e alli som yo certa que nom pendran per força, car no prenen sino aquelles que son atrobades en cami. Curial no respos a Festa, mas dix al haraut:—Digues amich, es prop lo caualler? Lo haraut respos:—Yo nom se com haura caminat, empero pens que sera luny mija legua poch mes o menys. Dix Festa: —Anem tota via lo pus fort que puscam, car a mon seny groseria seria sperarlo e fos vengut ab temps, e si vos me volets creure no starets pus aci, e si aço no volets, metets a mi en loch segur, car yo nous vull pus seguir e vos porets anar alla on voldrets. Curial li dix:—Amiga, yo nous pusch mills assegurar que tenir vos prop mi e metre mon cors en auentura per defendreus, e axi no curets, venga en nom de Deu lo caualler, car per ventura no haura cura de vos.—Senyor, dix ella, yous clam merce quem tragats daci e metets me en qualque loch segur. —Plau me, dix Curial, tornem al monastir e alla us lexare, puys que tant ho volets, mesquina.—Dix ella:—¿E si per aqueix cami ve lo caualler? Curial comença a riure. Lo haraut se feu auant e dix:

17. DONZELLA, nous venga en enuig sperar lo caualler, car per ma fe us jur que per ventura en la present jornada no caualca millor caualler ne pus valent per aquest realme, e yo son cert que desque laurets vist vos plaura be la sua companyia. E encara que aquest caualler quius condueix sia bo, nous deu desplaure hauer lo millor si fer se pot, car en ma fe torn a jurar que dels cauallers que yo conech fins aci, aquest es lo millor e pus valent. Be pensaua lo haraut que aquestes noues plaguessen a Festa e per ço sesforçaua dirne be tant com podia, mas ella cuydaua esclatar e ab los ulls plens de lagrimes se lexa caure del palafre, e fica los genolls dauant Curial e pregal molt, el requiri de part daquella senyora que a ell la hauia recomanada que no la retengues pus en aquell loch, ne speras lo caualler. Curial torbat com oy nomenar la senyora, no sabia que elegir, e com en aço stigues lo haraut crida un gran crit:—Vets aci lo caualler. Perque Curial tantost pres lescut e la lança e mana que Festa fos muntada a cauall e axi fonch fet; perque lo haraut sen va a son senyor e li comta com lo caualler lo hauia sperat e nulls temps hauia mudat lo peu de aquell loch on lauia aconseguit, aiustant aço que aquella era la pus bella donzella que james hagues vista. Dix ladonchs lo caualler:—Donar la ma en pau o voldra la defendre per batalla? Respos lo haraut:—Yom pens que defendre la voldra, car sino ho entengues a fer haguera tengut son çami, mas quant veig queus ha sperat nom par queus tema

molt.—Ara ves, dix lo caualler, diguesli que lam do o saparell a la defensio. Lo haraut ana e comtada lambaxada, respos Curial:—Digues al caualler que tal carn com la daquesta donzella a preu de sanch se ven, e no la pot hauer en altra manera. Perque Curial abans que lo haraut pogues esser anat ab la resposta, jas fonch mes en auinentesa de junyir.

18. Lo caualler oyt lo mot per lo haraut, semblantment broca lo cauall dels sperons e corre contra Curial e en son venir feril axi fort que tota la lança feu volar en peces, e com Curial lo volgues ferir per lescut, lo cauall del caualler alça lo cap tan alt que Curial lo feri per lo front, de guisa que lo cauall caygue en terra mort. Perque lo caualler exint de la sella crida grans crits:—Certes vos no hauets fet colp de caualler; car lo fill de la egua nous hauia ferit neus hauia demanada la donzella, mas vos axi com a couart, per fugir a la batalla hauets me mort lo cauall, e yo no pensaua que a preu de sanch de cauall la volguessets vendre, empero yous apell a la batalla a peu, e vot a Deu e a la Verge Maria que en venjança del meu cauall o yo perdre la vida o laus toldre si vos descaualcats, e si fugits, haurets fet dues vegades com auol caualler, e pensats que encara que yous sapia seguir ficant un bordo fins al cap del mon, nom escaparets. Curial lo mira, e auans de respondre se mes a peu e dix:—Caualler, molt parlau descortesament, car yo no feri vostre cauall per ma volentat,

mas en aquell cas que yo fuy junt ab vos per ferir, ell alça lo cap en manera que yo contra mon grat feri alla on no haguera volgut, e per ventura lo cauall fonch causa de vostra salut e porta la pena del oltrage que vos me demanats. Empero segons vostres paraules sonen, vos volets venjar vostre cauall e fer batalla contra mi fins a ultrança; açi es lo meu cauall, e puys que vos entenets que lo un de nos deu morir açi, al altre assats li bastara un cauall, car o no haurets obs cauall o us en menarets aquest quius portara fins quen haurets millor. Lo caualler anuides lo lexa acabar de parlar, ans ab lescut al braç e la spasa en la ma corre contra Curial e fer lo en lescut molt poderosament. Curial axi mateix fer laltre ab la maior força que pot, e doblant los colps, virats cantells de scuts caure per cada part, exir foch dels elms ferits de les spases; menen les mans los cauallers spessa ment e cascu se traballa en conquistar laltre. E si tot cascu cuydaua esser bo e valent, trobat hauia quil tendria a noues una stona, entant que ells daquell assalt combateren de tota lur força e sens manera, car no curauan daltra cosa sino de donar grans colps, e dura tant aquest primer assalt que cascu haguera reposat volenterosament si laltre li donas loch, mas la vergonya els retenia els feya ferir contra lur volentat. Ja los scuts eren tals que si la batalla mes auant duras poch los pogueren aprofitar e los asberchs tots romputs hauien perdudes moltes malles, e ells ja nafrats dalgunes petites plagues, empero tots temps

sagnauen, don los cauallers perdien força e la gran calor quels era molt enujosa, la qual continuament crexia, e ells qui no hauien aquell jorn menjat ne begut estauan embafats e ja no podien pus en auant, com lo requiridor torna atras un poch e fica aquell maltractat e poch scut que li ere romas en terra. Curial quil viu apartar nol segui nes mogue daquell loch, empero tan be hauia mester repos com laltre, car nulls temps hauia trobat qui tan a prop lo tengues.

19. Lo haraut qui hauia mirada la batalla fins a aquell punt, acostas a la donzella, la qual estaua de genolls, les mans e ulls deues lo cel scanpant lagremes de set en set, e dix li:—Donzella, no plorets, car o yo no conech res o vos romandrets aquesta volta ab vostre caualler.—Amarga yo, dix la donzella, e quim fa segura daxo? Respos lo haraut:—Laspasa de vostre caualler vos assegura, car per ma fe yo no crech que en lo mon hage ne pusca hauer millor caualler, car fins açi ell sen porta lo millor de gran res, e si ell se mante tan valentment daçi auant la batalla se finara a sa honor, car tro ara no he vist caualler sino lo vostre que contra mon maestre se sia pogut defendre, si be nauem trobats e prouats molts, empero aral veig molt cansat e no pot pus, sino jas fora mogut per combatre.

20. Reposat hauien los cauallers per una gran stona, com Curial viu gran pols de gents qui venien per lo cami fort cuytadament, per que dix:—Caualler,

yo veig gran pols e pens que sien gents qui venen vers nosaltres, e si auans que ells atengan no venjats vostre cauall, pens me queus sera tolta auinentesa de fer ho si ells se meten entre nos. Per que lo caualler alçat aquell romput e poch escut que li ere romas, streny la spasa e comença a moure contra Curial. Mas Curial feu un salt axi leuger com si aquell dia no hagues combatut, e acostantse al caualler fer lo de la spasa e lo caualler a ell ardidament, e cascu ajusta força a forces. E Curial desijant la honor daquesta batalla auans que aquella gent vengues, despen tota la sua força e prodigalment li dona durs e pesants colps, e combat lo molt vigorosament, e ab tanta virtut e aspresa, que lo caualler ja no sabia on tenia mans ne peus. Car no solament de ferir, mas encara de defendres solament no li era donat loch, ans tot torbat se feya atras, e ne trobaua loch on cercas la sua salut, car no hauia ja esperança en la virtut de la sua caualleria, e Curial lo feria continuament, e mills e pus fort que james. Perque lo haraut qui viu son senyor en tan auol punt, ficant sperons correch vers aquelles gents qui venien per lo cami, e troba que era la Priora del monastir don eren partits aquella matinada ab gran colp de monges, e dix los tot plorant:—Correts, senyores, sino mon senyor es mort. Per que les monges corren ab la maior cuyta que poden e per be que cuytassen ja lo caualler, qui de cansament e de la sanch perduda tenir nos podia, ere caygut despatles, e Curial staua tot ert e no sabia

ques fer sil alciuria ol lexaria a vida. Entant les senyores foren ateses, e metentse a peu corregueren a Curial, e clamaren li merce que no combates pus fins que haguessen parlat ab ell. Perque ell tantost se feu arrere, e be que ho hauia mester, car ere tant cansat que si laltre hagues pogut combatre no haguera durat longament. La senyora Priora ana primerament al caualler que jahia, e lo haraut lleua la ventalla del elm, e mirarenlo e paria que fos mort, empero ell ere viu sino que staua tan treballat del cansament, que no podia tornar ale ne per conseguent parlar, e daltra part que era fora de seny per los colps que hauia reebuts al cap. E axi staua tan tabuxat que anuides podia abrir los ulls, perque la Priora ab aquelles senyores, lançaren li aygua ros per la cara, e torcarenli la suor, axi que ell cobra lo sentiment, e elles, fet fer un llit de llurs mantells, meteren lo dins e sil començaren a interrogar com se sentia, e ell respos axi com pogue, que be e que volia tornar a la batalla, de que les monges e laltre gent rieren molt veent lo en tan auol punt e encara cercaua son dan. Perque la Priora dix: —Senyor caualler, yous prech per aquella honor e per aquell be que en vos es, que vos me vullats otorgar una gracia queus vull demanar; lo caualler ho otorga. La Priora dix ladonchs:— Ço quem hauets donat es la pau del caualler e de vos, e que hauentlo per quiti daquesta batalla sen pusca anar quitament. Lo caualler respos:—Senyora, per amor de vos yo son content

em plau ab condicio quem do la donzella per la qual hauem combatut. La Priora que ho hoy, comença a riure e totes les altres ab ella, e dix:—No curets ara de donzella que no la hauets mester, e com serets en millor punt per ventura ne porets hauer alguna que moltes ne van al torneig: lexats aquesta que nous vol. Perque lo caualler replica:—Ara, senyora, per amor de vos, ami plau lexar lay vuy, mas tengas per dit que si altre jorn yol encontre ab ella, yo lay toldre o no pore pus.—Axi sia, dix la Priora. e tantost anassen vers Curial, qui ab la sua donzella parlaua, e en la pus dolça manera que pogue en la seguent forma li parla:

21. O valeros e molt noble caualler e de nosaltres dolç oste, yo he malayda vuy mil vegades la mia vida per ço com yo ab aquestes son stada causa del treball queus es vengut, car aquest caualler qui Bertran del Chastell ha nom, no sabera que vos menassets donzella en vostre conduyt si nosaltres no loy haguessem dit. E com ho sabe, maiorment com nos hoy loar la sua gran bellesa, tot furios sen parti eus corregue detras, e jur vos per Deu que yo no fora venguda aci sabent que es aquest lo pus valent caualler e pus fort de tot aquest realme. E sapiats que tots los de aquell linage del Chastell, son molt forts e valents cauallers, e tement me de vos caualqui e he corregut tant com he pogut. Mas loat sia Deu que en altra manera venie lo fet que yo no hauia pensat,

de que yo he e he haut inextimable goig, e axi ab aquestes senyores que en ma companyia son, vos prech que perdonets aquell caualler lo qual per ma fe nom pens que storça de mort, e no curets pus de la batalla car segons lo punt en que yol veig encara que vos volguessets combatre, ell no porie certament.

22. Curial qui desijos era de complaure la Priora en tota manera, li respos que el, per cosa del mon no exiria de son manament, abans ço que feya li tenia a molt gran gracia, dient que si per aquesta via nos tolia la questio ell no podia pensar quina fi hagues poguda hauer aquella batalla, car aquell caualler era tan ultraios, car certament sino la mort nols haguera donada pau, loant a Deu que en aquell loch la hauia aportada. Totes les monges stauan en torn a Curial, e ab la sua donzella li strengueren les plagues, e anaren al altre caualler e semblantment les plagues li strengueren, empero ell estaua tan mal tractat, que nos lleuaua del lit on lauien mes, e axi Curial vench e dixli: —Caualler, vos me enuias a dir per aquest haraut, queus speras aci, e yaus speri, e encaraus sper e sperare tant com a vos vindra en plaer, si volets queus sper mes. Digatsmo car yous en complaure, o sim donats licencia que men vaia, yo fare ço que a vos plaura ordonar. Lo caualler respos: —Caualler, a pregaries daquestes senyores de les quals nom pusch, ni deig, nim vull defendre,

yo apresent vos he per quiti, mas si per ventura altre jorn vos encontre, o vos me donarets la donzella o la mort, e si aquestes senyores açi no fossen vengudes lo fet fora en altra punt. Curial ja fumos replica e dix: —Caualler, yo exire de la mia usança de parlar, e dire ço que no voldria nes pertany dir a caualler, mas vostre gran ultrage me força que diga ço que de bon grat callaria si vostra descortesia nom sobras. Yous haguera pogut ja traure daquest mon si yo hagues volgut, e prech vos si amats vostra vida, queus tragats del cap aquesta follia, car yo nous he trobat tan aspre ne tan forts, que preue molt vostres menaçes ne vos. E axi guarits e despuys porets menaçar, e per ço quem puscats seguir e conexer on que yo sia, sapiats que he nom Curial, e per tot aquest cami e despuys en lo torneig, aportare un escut negre ab un falco encapellat, e axim porets conexer. E si per ventura en aquest cami ne en lo torneig nons encontram, en la cort del Rey me trobarets si sere viu, e lices trobarets pera vos e a mi, e yo queus seguire de bon grat, e si tal caualler sots com esser cuydats, les paraules que hauets dites ne les que hauets oydes, nous deuran oblidar. E girant se a la Priora e a les monges pres son comiat, e elles labraçaren e li feren molt gran festa e axi mateix a la sua donzella, e muntats a cauall sen anaren e caminaren tant que vengueren a la casa de un caualler ja en dies e molt prom, e descaualcant foren reebuts molt honorablement e ben seruits, e aqui

Curial estech alguns pochs dies, dins los quals fonch guarit de les sues plagues, e aparellas mol be darmes e de cauall, e mes se en punt de partir e continuar son cami.

23. Les monges prengueren lo caualler e ab gran treball lo amenaren al monastir e meteren lo en un llit e aquil feren curar de les nafres que tenia, e entre tant nulls temps li parlaren de cosa que en enuig li degues venir. Empero per lo haraut hauien ben sabut tot lo fet dell e de Curial, e com se fos proueyt darmes e de cauall e volgues partir, dix:—Senyores, a Deu siats comanades, yous promet en ma bona fe que si yo encontre lo caualler que sabets, yo li toldre la donzella mal que li pes e fare dell ço que ell haguera volgut fer de mi si hagues pogut. La Priora, qui amaua molt a Curial, respos:—Caualler, ¿encara no hauets cobrat lo seny, e no hauets vergonya de dir aquestes paraules? ¿Per que no demanats a vostre haraut en quiyn punt erets com nosaltres venguem a vos, car veig que vos no ho sabets? Yous prech que no li anets pus detras ne haiats cura de la sua donzella, car segons ço que yo he entreoyt vos no guanyarets res ab ell, e siats cert que no trobarets en tot loch priores queus estorcen de mort.—¿E com, senyora, dix lo caualler, e en quiyn punt era yo com vos atengues?—Digats loy vos, haraut, dix la Priora. La donchs lo haraut li dix:—Certes mossenyor, vos erets en tan auol punt, que de vos a

la mort no hauia dos dits. car vos erets ja caygut despatles e no feyets continença de lleuar vos, e si laltre vos hagues volgut trametre al altre mon, ell ho haguera pogut fer certament e hagui gran por que ho fes, si del ultrage gran que vos li demanauets e de les paraules injurioses que li digues se volgues esser venjat. E jur vos en ma bona fe que segons que yo entench que sia, e de cert axi es, lo caualler, des que fonch de vos deliure, poguera combatre altre caualler qui fos tant valent com vos, e hauer ne tan bon partit com de vos hauia haut; tant lo viu venir fresch a la batalla del segon assalt, car tan fort feri com si lauors començas, e pensats en quiyn punt deuiets esser vos quant ara nous recorda. Siats cert que nulls temps viu caualler en tan auol punt com vos erets, e suplich vos que prengats lo bon consell que la senyora Priora vos dona e no anets detras aquest caualler, car no crexeriets molt vostres dies ne vostra honor. La donchs lo caualler baxa lo cap e feri lo cauall dels sperons e, sens parlar, tot plen de malenconia, daquell loch se parti.

24. PARTINT adonchs Curial de casa del prom, ana tant aquella matinada que ell encontra un caualler qui amenaua una donzella, la qual no hauia gran stona hauia tolta a un caualler qui en aquell cas hauia enderrocat, e la donzella feya lo pus doloros plant del mon. Perque com Curial anant per son cami sacostas a ells, la donzella plorant vench a Cu-

rial e lexant se caure dela hacanea, mullant en lagremes les sues amargoses paraules, dix:—Senyor caualler, yous clam merce quem retats a un caualler al qual aquest ma tolta poch ha, e lexal nafrat en aquell cami, e si no es socorregut pens que morira prestament. Curial respos:—Donzella, ¿e qui es lo caualler nafrat?—Senyor, dix ella, ell ha nom lo senyor de Monlesu. Curial, quel oy nomenar, tota la sanch li fugi, per ço com lo dit senyor de Monlesu era gran amich seu, e en Alamanya no hauia gayre temps se eren departits, on lo dit caualler hauia fetes armes, de les quals ere exit molt honorablement. E tantost ana vers lo caualler e dix li:—Caualler, prech vos tant com yo pusch, que lexets la donzella tornar al caualler qui la conduya car, segons diu, es nafrat e pora morir sino es socorregut. Lo caualler respos:—Yo sere content lexar aquesta donzella ab quem donets la vostra. Curial replica:—La mia vos no la podets hauer ni yo tampoch vull la vostra; empero si daçom voliets complaure, yous ho grayria molt, e en altre cas vos poria yo fer un altre plaer qui muntas tant com aquest. Lo caualler qui viu que axi graciosamente lay demanaua, pensa que no fos caualler per demanar lay per batalla, e dix:—Caualler, daquest fet ira axi; a vos coue justar ab mi, e haurets dues donzelles o no res, car en altra manera no podets partir daçi. E tantost fer lo cauall dels sperons e primerament apartat un poch torna lo cap contra Curial e feril en son venir ab tanta virtut,

que tota la lança feu volar en peces. Mas Curial, que de gran res era millor e molt pus fort e pus prous, lo feri de mig a mig tan asprament, que del cauall lo derroca tant com la lança hauia de lonch. Lo caualler, qui era molt lauger e assats forts, e altre dan no hauia pres sino del caure, se lleua molt prestament, e ab gran ardiment, metent mans per laspasa, dix: —Abaix, caualler, abaix, descaualcats e metets vos a peu per venir a la batalla de les spases, car de les lanças yous do lauantage al present. Curial respos:—Caualler, la costuma dels cauallers errants es fer una justa, e aquell qui ha lo millor sen porta la donzella. Lo caualler replica:—Certes no laus en durets vos si primerament no combatets ab mi a peu. Curial respos que no hauia volentat de combatre, ne combatria pus per tal cas. E acostantse a la donzella dix ques metes a cauall; e com un dels scuders de Curial fos desmuntat per aiudarli a muntar en la hacanea, lo caualler ab laspasa arrancada, se mes en mig, tolent li la facultat de muntarla. Perque Curial, ja un poch fumos, feu se auant e dix:—E per ma fe ella muntara, vullats o no, e crida al scuder:—Sus, auant, muntala a cauall, e no obstant quel caualler cridas, certes no la muntara, lescuder se feu auant e pres la donzella per muntarla. Per que lo caualler, tot furios e ences de rabiosa ira, feri lo scuder ab laspasa en manera que lay mes per lo ventre, e lescuder crida un gran crit:—¡Senyor, per vos muyr! E lo caualler encara no content, girant se vers la donzella, qui per

tot son poder se guinyaua per caualcar, ferila semblantment de la spasa, per forma que la mes morta per terra.

25. Curial qui hach vista la mort del scuder e de la donzella, cuyda perdrel seny e fonch ben prop que axi a cauall com staua li corregues de sus, el trepijas ab lo cauall, car no merexia altra mort. Empero finalment elegi descaualcar e combatrel, perque tantost se mes a peu. Lo caualler no spera que Curial vengues a ell, ans se feu auant e ab incredible ardiment corre ab laspasa contra ell. Curial semblantment sobrat de colera corre contre ell, e donense de les spases durs e terribles colps, e lo caualler sesforçaua molt, axi com aquell qui era molt ardit e de gran esforç. Mas certes la força no resposia a la altesa del seu cor, perque com lassalt hagues durat per molt gran stona, e lo caualler fos tan cansat que no podia alçar lo braç de cansament, ne podia tornar ale en alguna manera, pensant que Curial donas loch a retraure, segons la usança dels cauallers errants per reposar algun poch, feu se atras. Mas Curial no cura dallo, ans lo segui el combate molt pus asprament que dabans e ferial tan spessament que nol lexaua recordar, de que lo caualler se tench per perdut E no curant de ofendre axi com aquell qui no podia, treballas algun poch en defendre, pero no li valch res, car Curial lo volia metre a mort en tot cas, el tempesteiaua tant terriblement, que ja lo caualler

no podia pus en auant. Perque parlant a Curial, dix:—Caualler, ¿vos sabets ab qui combatets? Respos Curial:—No, ne ho vull saber.—Ara donchs sapiats que yo som mort per vostra batalla e hauets mort lo senyor de Monbru, e acabant de parlar caygue. Curial respos:—Certes si vos sots mort, yo dix ques mort breus sens pietat e no altra, e ara siats senyor de Monbru o de Monnegre, vos hauets ben merescut lo dan que tenits e pijor. E mana al altre scuder seu que li lleuas lelm del cap, per que lleuant li lelm troba encara viu lo caualler, empero Curial mana al scuder que li tallas lo cap el lanças tant luny com pogues, e axi fonch fet.

26. MORT adonchs lo senyor de Monbru en la forma que oyda hauets, Curial mana a son scuder que daquell loch nos mudas fins que ell hagues enuiat per lescuder e per la donzella morts, e ell caualca fort cuytadament e ana tant per aquell mateix cami per lo qual hauia vist venir la donzella e lo caualler, que ell troba lo senyor de Monlesu en terra, lo qual per lencontre del caualler era caygut e hauia rompuda la una cama. Perque tantost se mes a peu e dixli:—Caualler, ¿quiny mal hauets vos que nous lleuats de terra? Lo caualler respos:—Senyor caualler, gran stona ha que yo venint per aquest cami ab una donzella que menaua al torneig, encontre un caualler sol sens alguna companyia e volguem pendre la donzella per la costuma del realme, que

per ami conuengue junyir ab ell, e encontram ab tal virtut quem derroca ensems ab lo cauall, e lo cauall cayguem sobre aquesta cama en manera que lami rompe en dues peces, de guisa que yo nom son pogut moure daçi, e ell no cura sino de menarsen la mia donzella per aqueys cami on venits, e bem marauell que no laiats encontrat.—Si he certes encontrat, respos Curial, ço que molt me desplau. Per que tantost ana a pendre lo cauall del caualler, e axi com mills pogue ab la donzella que li aiuda, meteren sus lo caualler, e demanaren li si hauia alli prop algun loch on poguessen albergar. Respos lo caualler:—Si, aci prop ha una abadia de monges don yo parti encara aquesta matinada. Per que tantost feren aquella via e atengueren al monastir, on foren reebuts e seruits molt notablement, e mes lo malalt en una cambra feren curar dell molt be. Curial en un punt trames per lescuder e per la donzella qui eren morts, e feu los soterrar en aquell monastir on lexa scrita la causa de la mort del caualler e dels altres. E daltra part trames al cami e feu desarmar lo senyor de Monbru e feu lo soterrar en mig del cami, on feu ficar un gros pal, en lo qual mana que larnes del mort fos penjat, e feu scriure en una taula, la qual en lo pal feu clauar, la causa de la mort del senyor de Monbru lo cruel, e sens esser conegut del caualler sen parti, e ab la sua donzella continuant lo cami de Melu parlant daquests fets caualca. Empero abans feu haraut lo seu scuder e li mes nom *Venjança*, e li feu fer les sues armes e

la sua deuisa, en la qual hauia unes letres dients: *no puges tant que ten endenys, net baxes tant que valles menys.*

27. A Curial desplayen molt aquests scandols, empero ell be hauia plaer de prouar lo cors, mas volguera ques fes sens mort e sens ofensa de Deu. e axi anaua fort trist. Empero la fortuna encara no era contenta e cascun jorn li cercaue coses noues on infortunis trobas, perque axi com del monastir fonch partit en lo qual alguns jorns hauia reposat, no hach gayre anat nes era molt dell lunyat que encontra un nan, lo qual com los vees dix:— Caualler, prech vos que us sperets un poch fins que yo hage parlat ab vos. Curial sespera e dix: —Amich, digues ço que dir vols que yot sperare e escoltare de bon grat tant com a tu vindra en plaer. Lo nan dix: —Senyor caualler, prech vos quem digats si partits daquest monastir qui esta aqui prop. Respos Curial: —Si fa; alla son stat alguns dies. Dix lo nan: —E hauia hi altre caualler menys de vos? —Si hauia, dix Curial. Ladonchs lo nan dix: —Senyor caualler, dirvos he per que ho dich: yo son enuiat per dos cauallers qui van cercant un caualler qui dien que ha mort lo senyor de Monbru, ara pochs dies ha, e son cert que sil encontren ell es mort certament, e voldria que algu lauisas daquest fet en manera que ell nos vees en aquest perill tant gran. Respos Curial: —E qui son los cauallers quit trameten?—Lo un ha

nom Carles de Monbrun, caualler valent e pus germa del mort, laltre ha nom Jaques de Monbrun, oncle seu. ¿E venen per aquest cami? dix Curial: —Si fan, respos lo nan; auans de gran stona los trobarets. La donchs dix Curial: —Amich, ves en nom de Deu, que com seras al monastir trobarás noues del caualler que vas cercant, e poras saber tot aqueix fet com ses esdeuengut. Respos lo nan:—Donchs senyor, prech vos que mudets lo cami, car aquells dos cauallers venen tan fellons que per res del mon nous lexeran sens batalla. Curial dix:—Moltes gracies per lo bon consell: de mi ells no hauran cura que tan poch haure yo cura dells.—¿E si ells nous lexen anar auant sens batalla, dix lo nan, que farets? Respos Curial: —Ara no ho se, quant vindra lo cas, vindra lo consell. Ab tant lo nan sen parti, e ana al monastir on troba lo senyor de Monlesu que encara no ere guarit, ne sabia res del fet, car Curial hauia manat que no loy diguessen, e lo nan interroga Labat sobre aquest cas, e Labat li mostra lo cartell on era scrita tota la gesta. Perque lo nan dix:—Es lo caualler que yo encontri ara en lo cami, ab una donzella, e portaua un escut negre. —Aqueix mateix es, dix Labat.—Certes a la ora dara, dix lo nan, yom pens que ell sie mort, car ell feya tal cami que ell encontraria certament los quil van cercant per toldre li la vida. Perque en un punt metent se a cauall fort cuytadament, sen torna per lo cami on ere vengut, e ana tant que aconsegui a Curial, e dix li:—Caualler, ¿com hauets tan poch seny sabent

ço que hauets fer e hauent oyt ço que vous he dit, anar per aquest cami? Curial respos:—Encara huy no he vist altre cami sino aquest, e nol pusch lexar fins que tropia altre.—Vos vosen penedirets, dix lo nan, quant nous valdra res. E ferint de los sperons cuyta per los cauallers. No hach gayre anat quell los encontre, els dix tot ço que li hauia sdeuengut, axi del primer parlament del caualler com de la anada del monastir, de la mort del senyor de Monbru, lo qual era stat mort a gran colpa sua per un caualler, lo qual venia alli prop, e com li hauia parlat altra vagada e no hauia volgut mudar lo cami per be que ell loy hagues consellat, dientli com lo cercauen aquells dos cauallers.

28. Los cauallers ladonchs saturaren en lo cami, e dix lo germa del mort:—Senyor oncle, vous prech que vos no metats ma en lo caualler, car vol combatre e venjare mon germa, car si abdosos lo combatiam, fariem molt gran vilania e a gran vilania nos serie tengut. Loncle respos que era content, perque Carles de Monbru saparella pera la batalla, e trameteren lo nan al caualler que saparellas a la batalla fins a ultrança. Curial pres la lança e lescut e feu be strenyer lo cauall, e tench son cami a petit pas tot suau. Los dos cauallers venien tan corrents que nols era vijares que james fossen a temps a fer son dan. Perque axi com foren junts ab lo caualler, Carles de Monbru dix:—Caualler, tu has mort mon germa ma-

lament. Curial respos:—Tu ments per la gola, que yo nol mati malament, e si tot fuy causa de la sua mort, non son en culpa, e sobre aquest cas defenent me combatre contra tu. Perque responent Carles, dix:—Auans que partiats daci ho pagarets. Curial respos:—Tal cuyda venjar les ontes daltri que creix les sues, e aço moltes vegades aue. Carles de Monbru fica sperons al cauall e ab la maior velocitat que pot va contra Curial e fer lo tan poderosament, que tota la lança conuerti en lenya. Curial, que viu que aqui li conuenia mostrat tot son esforç, feril tan virtuosament, que traspassant li lescut li mes tot lo ferro dela lança per los pits, del qual encontre Carles de Monbru caygue a la terra mort, e Curial, rompent la lança sen passa de la altre part. Perque lo seu scuder tantost sacosta a ell e li dona una altra lança molt forts que li aportaua. Presa Curial la lança mira enuers laltre caualler sperant si voldria fer res. Lo caualler speraua que laltres lleuas; perque Curial, veent que lo un caualler nos lleuaua de terra e laltre nos mouia, dix al scuder seu e a la donzella:—Anem en nom de Deu, e començaren a anar. Perque Jaques de Monbru, que viu que son nebot nos leuaua e quel caualler sen anaua, crida grans crits:—Sperats, caualler, que no partirets axi daçi. E ficant los sperons corre contra ell e fer lo per mig lescut axi fort que la lança rompe, mas certes ell no fonch axi encontrat; car Curial lo feri tan virtuosament per mig lescut, que del cauall lo derroca fort vituperosament e fonch

tan gran lo colp que pres en la cayguda, que perde tota la disposicio de combatre. Perque Curial sarresta e nos mogue sperant que voldria fer, e dona la lança a son scuder. Lo caualler ab gran treball se lleua de terra, e ranqueiant que en altre manera nos podia moure, dix a Curial:—Caualler, yous prech que deuallets del cauall, car yous vull parlar. Curial tantost se mes a terra e vench vers lo caualler, lo qual lo prega que li digues com era mort lo senyor de Monbru. Curial loy dix tot, que no li menti de res. Perque lo caualler li dix:—Amich, anats en nom de Deu; yous he per quiti on que vos anets, car vos hauets fet ço que bon caualler deu fer, e si als fet haguessets haguerets fallit a caualleria. Perque Curial tantost caualca e sen ana. Laltre feu leuar lo caualler mort e anant al monastir aquil feu soterrar sens honor, e feu scriure en publichs monuments la causa e la manera desta mort. E parla ab lo senyor de Monlesu, qui era parent seu, e no era encara guarit ne sabia res del fet, e com sabe la mort de la sua donzella cuyda perdrel seny. E sabent tots los altres fets qui seren seguits volguera hauer conegut lo caualler quil hauia venjat tan complidament, mas tart sen apercebe, que nulls temps sabe qui ere.

29. Axi ana Curial tota aquella matinada per aquell cami, cercant loch on poguessen albergar, e Festa li dix:—Curial, prech vos que no caualquets pus a forma de caualler errant, car grans perills veig

queus en venen e no poria esser que alguna volta nous en seguis gran dan. Curial li respos que per res del mon, ell no ho lexaria, ans seria tots temps axi fins que fos al torneig, car a ell seria gran vergonya que en altra manera anas. E anaren ab aquella calor del mig jorn quant lo sol ha maior força per aquell cami, morts de set e les besties cansades, sens trobar loch on refrescar poguessen gran stona; e Festa miraua a Curial e recordaua tots los fets seus darmes. E axi anant alargant los ulls, veren luny una gran arboreda e tiraren vers aquella part, e com hi fossen, trobaren una gran cequia daygua que exia de una font molt bella e clara que aqui prop hauia, e tantost descaualcaren e a la frescor de la aygua e a la ombra dels arbres se començaren a reposar, e tragueren pa e vi e altres refrescaments que portauen per menjar, e semblantment desenfrenaren les caualcadures e lexaren les anar paxent la erba, la qual hi era tendra e bona. E mentre ells se stenien per aquella verdor, un cauall tot blanch molt bell, fonch vengut al cauall de Curial, e començaren se a mordre e a fer molt gran brogit, perque Curial e los seus se giraren vers aquella part e, veent lo cauall, se marauellaren molt, e Curial dix: —Aquest cauall es scapat a algun caualler, prenets lo e sie guardat per a son senyor; perque los scuders corregueren al cauall, mas com hi atenguessen, quatre scuders altres foren venguts e prengueren lo cauall el sen menaren, e los de Curial sen tornaren a son logis. Ladonchs Curial dix: —¿Que

homens son aquells qui sen han duyt lo cauall? Respongueren: —No sabem, mas dien que es llur e axil sen han menat. Stant en aço, un dels scuders qui lo cauall sen hauien menat, torna e vench fins on Curial era e, saludada tota la companyia, dix: —Senyor, yo son trames açi de part de quatre cauallers qui son de laltra part daquests arbres aleujats, e dien queus placia ferlos tanta honor, puys que tenda no tenits, de anar a les sues on porets star mills que no fets açi e mes a vostre plaer. Curial dix: —Amich, ¿e qui son los cauallers que aci us trameten? Respos lescuder: —Ells son Darago. —En nom de Deu, dix Curial; en Arago molts cauallers hi ha, e bons, mes si los noms me podets dir, farets men gran plaer. —Si fare, dix lescuder: lo un, qui mon senyor es, ha nom don Johan Martines de Luna, laltre ha nom don Pero Cornell, laltre ha nom don Blasco Dalago, e laltre ha nom don Johan Ximenes de Urrea. ¿E vos monsenyor, com hauets nom? Respos Curial: —Amich, yo som destranya terra e so un caualler pobre e de poca nomenada e no conegut, e axi not valdrie res saber lo meu nom, empero, diras als senyors cauallers, que yols faç infinides gracies de la sua molt gran cortesia, de la qual yo usaria volenterosament si açi volgues aturar, empero sus ara mich deig partir, per que no he obs pendre la graciosa oferta que per aqueys nobles cauallers mes stada feta, e axils ho diras de ma part. Lescuder mira be la donzella, e si li sembla la pus bella que james hagues vista, e girant les noues

a ella li dix: —¿E vos, senyora, voldries hi anar? La donzella respos que lo caualler hauia respost per tots, car tots eren a son comandament. Perque lescuder pres comiat sen torna als cauallers, els dix ço quauia vist e oyt; e com ells oyssen que donzella hi hauia e que era tan bella, digueren: prengamla per la costuma que huy es en lo realme. Perque lleuant se en peus Pero Cornell, dix: —Aquesta ventura ami sespera, car tots hauets combatut vuy e yo no he fet res, e axi prech vos que lam lexets, e axi lay otorgaren, mas un haraut molt abte que venia en lur companyia, e hauia hoydes totes les paraules, dix: —Senyors, que entenets a fer?—Anar a pendre la donzella, segons la costuma dels cauallers errants. Respos lo haraut: —Vosaltres farets gran maluestat si axo assaiats per dues rahons; la una que ells stan aleujats e no es la usança sino aquelles que hom encontra caminant ab caualler armat; laltre quels hauets proferta tenda e bona companyia, e ara assallirlos on estan en son aleuiament, vosaltres conexets que no seria ben fet; hoc mas, ell ha sabuts nostres noms e no ha volgut dir lo seu. Respos lo haraut: —Digues, scuder, ¿e lo caualler feu te força en dir los noms de aquets senyors? Respos lo scuder: —Que no, ans lon prega, e per sos prechs lols dix. Lavors dix lo haraut: —Senyor caualler, e que cercats? Tornats a seure que no crexeria molt vostre honor si assalliets vuy lo caualler. Altre jorn pora esser que lencontrarets e li porets demanar la don-

zella e pora esser que la haurets, o per ventura voldriets hauer callat, que axi van los fets del mon; mas si us vendra en plaer, yo ire a veure lo caualler e parlare ab ell e pora esser que sabrets alguna cosa de son estat. Perque tantost sen ana, e com Curial viu lo haraut, coneguel per ço quel hauia ja vist altre vegada en companyia de Jacob de Cleues, e semblantment lo haraut conegue a Curial. Perque lo haraut tantost com lo viu, ana enuers ell, e feuli molt gran reverencia, la qual los cauallers veren per entrels arbres, e dix Curial: —Bon Panser, vos siats lo ben vengut. Senyor, dix ell: —E vos lo ben trobat, car per ma fe yo he mes plaer de hauer trobat a vos que a caualler qui vuy sia en lo segle. Ladonchs Curial li dix: —On anats? Respos lo haraut: —Yo vaig ab quatre cauallers Darago, qui van al torneig e no son stats james en aquesta terra, perque yols conduesch per aquelles encontrades que pus forts e pus aspres auentures degen trobar, e axi hauem cavalcat fins açi, e siats cert que tro la present jornada han fets tals coses de lurs persones, que si axis mantenen, daçi auant ells tornaran ab gran honor en son pays. Respos Curial: —E tots temps caualquen ensems? Hoc, dix lo haraut: car lo Rey, lur senyor, los ho ha manat, e que per ventura del mon nos partescan sino per nafres o malaltia, e axi van totora ensems, e sapiats que yo no crech que al torneig vagen millors quatre cauallers. Car ells son forts de les persones e molt valerosos e de gran treball, e

daltre part son tan alts de cor que cascu cuyda valer un Rey, e vos veurets que axi ho mostraran lo dia del torneig. Curial hach gran plaer de aquestes noues e dix: —Ara veurem lergull dels bretons e dels angleses a que vindra, que creen que altres cauallers no hage al mon. Dix lo haraut: —E dels normants queus en parria? Yous promet que aquests quatre tenen recapte pera altres quatre, los millors dells.

30. Gran fonch lo plaer que Curial hach en parlar ab lo haraut, e dixli: —Bon Panser, yous prech que vos no digats lo meu nom a ells ne a altre, car yo no vull esser conegut aquesta vegada. Ladonchs lo haraut mira la donzella en la cara, e viu la tan bella que li fonch vijares que non hagues vista tal james, e dix: —Senyor, bella donzella tenits. Dix ella: —Nom se si li son bella, mas yo crech que li sia assats enujosa, e sere mes si la companyia gayre dura. Lo haraut ris molt daquestes paraules e, pres comiat, volguessen partir, mas Curial lo prega quel recomanas als cauallers. E tantost lo haraut sen ana, e dix a sos maestres com lo caualler se recomanaua molt a ells. E ells lo interrogaren sil conexia, respos que hoch, empero que lo seu nom no podia dir per que loy hauia defes, mes que fossen certs que aquest era un dels pus nobles e pus valents cauallers del mon e pus cortes, e que be ho veurien per temps, e ha feta bona companyia ja a cauallers de vostre Regne eus vol gran be a tots. De que los cauallers

hagueren molt gran plaer e sils cresque lo desig de conexerlo, e tornaren a trametre lo haraut, dient que aquells cauallers qui aqui eren, en tot cas lo volien anar a veure e semblantment a la sua donzella. Perque tantost Curial respos quell los pregaua que apresent volguessen abstenir de veurel, empero que la donzella li playa be que vessen. E tantost dix a Festa ques metes a punt e anas a ells, e mana al haraut que no tornas als cauallers fins que la donzella fos apunt, e axi fonch fet, car Festa ab la mayor cuyta que pogue se mes apunt. Entre tant Curial sarma e munta a cauall, e com Festa fonch arreada, feula muntar en lo palafren e acompanyada dels scuders e del haraut, trames la als cauallers, los quals la reeberen molt honorablement e festeiarenla tant com pogueren. E ladonchs, Festa dix: —Senyors, aquell caualler ab qui yo son, vos prega molt que li vullats perdonar per ço com no ses mostrat a vosaltres, neus ha dit son nom, empero que ell es ben prest a vostra honor, e si cas era que ventura vos amenas en punt que la sua companyia vos pogues aprofitar, lo hauriets ben prest certament, car ell es enamorat de tota vostra nacio. Los cauallers li feren gracies infinides de la sua proferta, e semblantment se oferiren a ell e a ella tant com pogueren, e certament tots digueren que aquesta era una de les pus belles donzelles que ells haguessen vista. E mentre axi parlauen, don Johan Martines de Luna sacosta a Festa e donali una cadena dor molt rica, dientli:—

Donzella, yo nom recort hauer vista donzella tant bella com vos sots, ne que tant me plagues, e axius prech que per honor del caualler quius condueix e per amor de mi, vullats aportar aquesta cadena, e axi lay mes al coll. Festa aceptant lo present, lin feu mes gracias que dir nos poria, e dix: —Senyor caualler, certes pus cortes sots vos que no es aquell quim pres per les treces; e comtals lo fet daquell caualler, de que en part rieren e en part hagueren malenconia, e aço per la villania quels fonch vijares que lo caualler hagues feta, empero tots temps digueren que certament deuia esser bon caualler, car encara que fallis a cortesia no hauia fallit a caualleria. E sabent que Curial era ja armat e a cauall, acompanyaren la donzella fins a ell, axi a peu com stauen, de que ell los senti molt grat e ells miraren lo caualler, e veren lo ab lo cors molt gran e en bona continença, e sis oferiren a ell molt, e ell a ells tant que mes no podia. Ladonchs Curial dix: —Senyors cauallers, sabent yo que vosaltres sots del Rey Darago, lo qual de la sua lança es vuy lo millor caualler del mon segons e oyt dir, son tan enamorat de tots los seus, que yols seruiria en tot ço que pogues, e per çous tramis aquesta donzella, que en ma fe us jur que no la haguera tramesa a cauallers del mon si de vostra nacio no fossen. Ells lin faren moltes gracies, e axi Curial pres comiat sich parti.

31. Axi ana tot aquell jorn ab Festa parlant dels cavallers, dient Festa: —Per ma fe no crech que pus corteses cauallers hage al mon. —Certes, dix Curial, axi mo es vijares e ells estan en so de bons cauallers, forts e valents. Ab tant atengueren a una vila on foren aleuiats notablement e be, e estats aquella nit, tantost per lo mati sen partiren, mas Curial dubtant esser conegut, se desfreça tant com pogue e haguera cubert lo seu scut sino per ço com hauia promes a Bertran del Chastell, portar per tot lo cami e en lo torneig scut negre ab lo falco encapellat. Empero feu enuelar la Festa perque no li vessen la cara e tantost se mes en cami. No hagueren gayre caualcat, que ell encontra los quatre cauallers qui en una altre vila prop daquella hauien dormit la nit. E com ells veren lo caualler, trameteren li lo haraut dient ques aturas per rompre una lança segons la costuma dels cauallers errants. Perque Curial tantost sestanca, e presa la lança en la ma, se gira enuers ells, e metent se primer don Pero Cornell, ana en vers lo caualler e feriren se tan poderosament que les lançes volaren en peces, sens que no sembla los cauallers hauer res fet. Curial tantost pres altra lança de un de sos scuders, e semblantment se mes auant un dels altres cauallers, e ana enuers ell, e ferirense axi virtuosament, que semblantment les lançes romperen sens ells moures de les selles. Un altre dels quatre cauallers mes se apunt per junyir semblantment, mes lo haraut se li mes dauant, e dix:—

Que es aço que vos volets fer, no conexets que lo caualler no te lança nen pot hauer aci, com donchs junyirets ab ell? Lo caualler respos: —Puys que lança no te, yol combatre ab la spasa. —Certes, dix lo haraut, vos ho errarets molt, car la costuma dels cauallers errants no es sino de rompre les lançes, sino es que altre cas se seguis, per lo qual batalla hagues loch; e daltre part quem par que sia lo caualler que ir se parti de nosaltres, si tot ses desfreçat. Ladonchs aquell que ja hauia mesa la ma a la spasa, stech segur, e dix al haraut: —Certes, Bon Panser, yom pens que tu digues veritat. Curial staua segur, que nos mouia sperant ço que voldrien fer, mas lo haraut ana al caualler, e dixli: —Senyor caualler, mal hauets fet en junyir ab aquest amichs vostres, car vos axi desfreçat com estats no sots estat per ells reconegut, sino no haurian junyit ab vos, mas puys que vos los conexiets, los deuiets esquiuar. Respos Curial: —Bon Panser, les saluts dels cauallers errants encara que sien germans, es lo rompre les lançes, segons que tu sabs be; empero yo nols ne haguera conuidats per quels conexia, mas si ells conuidant men los digues de no, me par que haguera feta descortesia a ells, e ami poguera esser notat a couardia, e axi recomanam a ells. E tantost girant les spatles continua son cami.

32. Lo haraut torna als cauallers els dix com lo caualler se recomanaua molt a ells, perque ells

sabent certament aquell esser lo caualler ab qui hauien parlat lo jorn passat, digueren que certes aquest era un valent caualler e que no hauien vist encara tan bon feridor de lança com era aquest, e semblantment tengueren son cami apres del caualler fins que altre cami trobassen, per lo qual sen poguessen apartar. E axi anant plegaren a una vila, e Curial dreça a un hostal on fonch aleuiat molt be. Semblantment los quatre cauallers hi foren, es aleuiaren en aquell mateix hostal, e per be que Curial samagas dells, un scuder qui era en lur companyia, lo qual en lo torneig e en la batalla de Monferrat ere estat en companyia den Ponç Dorcau, lo viu e coneguel tantost, e correch als cauallers e, present lo haraut, los dix: —A la fe, senyors, yo conech be lo caualler ab qui hauets rompudes les lançes. Digueren ells:—¿E com se pot fer que tul conegues? Respos lescuder, perque ell es aleuiat açi.—Ver es digueren ells, mas ¿com lo coneys tu? Ladonchs dix lescuder:—Aquest es lo caualler qui mata a Boca de Far en companyia den Ponç Dorcau, ab qui yo era, e dels altres cathalans. Ladonchs ells se miraren los uns als altres e digueren al haraut;—¿Diu ver aquest? Dix lo haraut: —Ell ho diu, yo no dich res. Ladonchs ells digueren al haraut que puys sabien qui era lo caualler que sen anas a ell e li digues que daqui auant nos celas aells. Perque lo haraut tantost ana a Curial, e li dix:— Senyor caualler, tant nous sots guardat que vos sots stat conegut per un dels scuders daquells quatre

cauallers, lo qual, present mi, los ha dit que vos sots lo qui matas Boca de Far, en companyia dels cathalans.

33. Curial hach molt gran desplaer quant viu que era conegut, e dix al haraut: —Certes, Bon Panser, molt me desplau ço quem hauets dit; es ver que puys conegut hagues a esser, volguera axi com ho vull, mes esser conegut per aqueys que per altres; empero si a Deus hagues plagut ben volguera esser celat dells e de tots altres cauallers. —Senyor, dix lo haraut; aço no es esdeuengut a colpa vostra, mas la fortuna ho ha ministrat. E puys que axi es, ells vos preguen que daçi auant nous vullets dells celar, car nos celarien ne celaran ells de vos. Perque Festa tantost dix: —Curial, sabets com va del fet segons yo veig; aquests cauallers son nobles e bons, e no sabets queus haurets mester, e segons ço que hauets obrat per lo cami, pensar deuets que haurets molts enemichs e enueiosos, e queus faran la pijor companyia del mon. Car vos hauets desonrats molts linages e abatuda lur fama e renom, entant que molts hauran contre vos gros lo ventrell, eus aminuaran si poran, e puys que saben qui sots e volen vostra amistat, vullats la sua, car vostres fets ne poran mes valer. Ladonchs Curial sens pus pensar, dix al haraut: —Digueslos que aquesta donzella e yo volem anar a la sua cambra e dinar nos ab ells. E tantost lo haraut ab la maior alegria del mon ana ab lambaxada als

cauallers, e com ells ho saberen foren tant contents, que aço fonch una marauella gran, e sis treballaren molt en fer los honors. Curial tantost vestint se be e molt enjoyat, atresi mesa la Festa apunt, saparella per anar als cauallers, e com la ora del dinar fos venguda, lo haraut torna e dixli que podia anar á dinar totora que li plagues. Perque Curial exint de la cambra e presa Festa per lo braç, ana a la cambra dels cauallers, on fonch reebut molt honorablement e ab gran alegria, e com ells lo veren tant bell e en tant gran punt, sen foren marauellats, e semblantment mirant la bellesa de Festa digueren: partir sia de qui mes ama, quius partira ous voldra partir. E don Pero Cornell dix: —Senyora, de present que yo sabi que aquest caualler menaua donzella en son conduyt, volguila demanar per la costuma del realme, e pens que haguera vanament treballat, e men fora tornat camus; e si per ventura la fortuna hagues ordonat que yous hagues guanyada, per ma fe vos haguerats molt perdut e haguerats fet mal cambi segons que veig; de que tots rieren. Ladonchs presa aygua a mans, se meteren a la taula e foren splendidament a gran marauella seruits.

34. JA eren prop Melu on lo torneig se deuia fer, e les gents hi venien de infinides parts, e los capitans ja hauien meses les sues banderes a quatre anglens del camp. Com ells stants axi a la taula, un haraut vench, lo qual entrant per lostal, demana si

poria albergar, e fonch li respost que hoch; e tantost descaualca, e Bon Panser conexent lo, ana a ell e li demana de noues, e lin dix gran colp. Perque Bon Panser torna e dix als cauallers: —Senyors, açi es Bonte, haraut del Comte de Foix qui ve de Melu, eus contara gran colp de noues si les voldrets oyr. Curial calla, mas los altres li digueren:—Ea caualler, manats si volets que entre, que per nosaltres no stara. Curial respos que entras en nom de Deu. E tantost lo haraut entra e saluda tota la companyia e ells li tornaren les saluts. Lo haraut dix: —Senyors, yous suplich quem vullats dir si sabets algunes noues dun caualler qui aporta un scut negre e una donzelle en sa companyia? Respos Curial: —Molts cauallers aportan scuts negres e donzelles en lur conduyt e axi not sabrem dir qual daquells cerques. Lo haraut replica: —Yo cerch un caualler, que pochs dies ha vence vuyt cauallers e tolgue la mala costuma dalbines, per queus suplich que si res ne sabets que me vullats dir, car yo li comtare unes noues que li plauran molt. —Yo ara not poria res dir del caualler, mas pens que sera al torneig, e quil poras trobar auiat, be quel pusques conexer; empero cas quel tropiam digues si vols que li digam alguna cosa, car nosaltres ho farem de bon grat certament.

35. Lo haraut respos: —Senyors, veritat es que yo vaig cercant un caualler, lo qual es vuy per fama e crech que per obra, lo millor caualler del mon

e sabent la fama de aquest caualler del scut negre que fa tantes marauelles, pensant que altre caualler no poria fer lo que aquest fa, tench me per dit que sia aquell, e una noble donzella lo fa cercar per totes les encontrades per saber ne noues, e certifich vos que si yo lin podia dur qualque certenitat, yo seria home de bona ventura e lo caualler sens falla ne seria content molt. Festa respos: —E qui es la donzella quel fa cercar? Respos lo haraut: —Ella ha nom Laquesis, filla del Duch de Bauaria, la pus bella donzella que sia en lo mon.—Guarda que dius, digueren los quatre cauallers. Respos lo haraut: —Yo se be que dich, e axi es certament. Stant axi, Bon Panser dix a Bonte: —Venits vos dinar e despuys vos direm ço que sabem del caualler. Perque los harauts sananaren dinar e los cauallers e la donzella romangueren a soles. E tantost Festa dix: —Curial, aquest haraut auos cerque; cuyta te Laquesis segons veig, com tan vos fa cercar. Yous prech que vos digats al haraut que diga a Laquesis, que lo caualler sera al torneig certament e fara quellal conexera en tot cas, mas que ho tenga secret e que altre no ho sapia. Dix Curial: —Yo no loy diria, per raho que per ventura parlar en aquexa manera, no seria sino dir yo son: fare que Bon Panser loy dira. E axi fonch acordat per tots, perque cridat Bon Panser li digueren que fes aquesta resposta á Bonte, e axi fonch fet. Perque lo haraut apres que fonch dinat torna als cauallers, els dix: —Senyors, qual de vosaltres me fa aquesta resposta?

Dix Festa: —Bon Panser lat fa e axi no dubtes en res; vesten en nom de Deu. Ladonchs dix Curial: —Digues, amich, e qui son capitans en aquest torneig? Respos lo haraut: —Per part dels alamanys e dels ytalians, lo Duch de Burgunya; per part dels angleses e dels escots, lo Comte Arbi; per part dels de lengua doch ab tota la lengua Despanya, quem pens que seran pochs, lo Comte de Foix; e per part de tots los altres franceses e altres gents, lo Duch Dorleans. E jatsia que aquesta ordenança sia feta, nom pens que si serue orde ne en aço ne en los colors dels enamorats; es ver que ja ha quatre banderes a quatre angles del camp e cascun jorn a mati e a vespre se rompen lançes e fan grans festes. Empero encara noy es lo Rey ne la Reyna, si tot hi ha molta gent e infinides tendes e tots jorns que ve gent noua: es ver que tot hom guarda los paraments e altres arreus para quant lo Rey hi sia e la cort sera plena. Digam, amich, torna a dir Curial: —E Despanya hay molts cauallers? Respos lo haraut: —No, car no ni se sino dos; un de Pinos, altre de Barges. Es ver que dien que caualquen per lo Realme uns dotze cauallers molt notables, e han fets e fan tots dies gran marauelles, empero encara no son atesos a la plaça. —E saps tu los noms? dix Curial. Respos lo haraut:— No, sino don Blasco Dalago e don Pero Maça e un Dorrea. E volen dir alguns que lo Rey Darago hi sera, mas nos pot saber de cert: crech que lo Comte de Foix qui es son seruidor ho deu saber. Empero dal-

tres cauallers Darago qui caualquen com a cauallers errants, he oydes grans marauelles, en tant que tot hom creu que Tristany hi Lançalot qui en los temps passats hagueren fama dels millors cauallers del mon, no prouaren aquesta nacio, sino per ventura los actors qui dells scriuiren hagueren mesa mesura en lurs plomes e tot hom haguera cregut que mes voluntat que raho los hagues moguts a scriure ço que cascun jorn legim en aquells llibres. Respos Curial: —E lo Rey Darago, tal caualler es per son cors que ell venga al torneig? Dix lo haraut: —Ell es lo millor del mon sens falla segons que yo oig, e vol mal al Duch Danjou e a tota la sua casa segons que he oyt per ço com ha mort lo Rey Mamfre son sogre, e be li plauria que lo Duch Danjou caualcas com a caualler errant, e per ventura lo faria penedir de ço que ha fet. A las, dix Curial, e com lo voldria conexer! Respos lo haraut: —E vos no anats al torneig? —Dix Curial: Si faç. —En nom de Deu, dix lo haraut, nous cal demanar per ell, car si ell hi sera la sua lança e la sua spasa lous mostrara tantost: e que los quatre cauallers rieren molt. Lauores dix la donzella: —Digues, e hay donzelles? Hoc, dix lo haraut; tantes que serien bastants a desconfir tot lo mon si vergonya nols ho tolia. —E en qual part esta Laquesis? dix Festa. —Yo non se, dix lo haraut, mas pens me ques metra en la part on sera lo seu caualler si conexer lo pot. —Digues, amich, es venguda ben abillada? Hoc certes, dix lo haraut, mills

que quantes ne vistes fins aci, empero moltes ni ha que sestogen pera quant la cort sera plena. E ab tant pres comiat dells se parti.

36. AQUEST haraut dona materia de parlar e de pensar a tots los cauallers, e ell sen torna a Melu, e dix a Laquesis ço que hauia vist e oyt, perque Laquesis en aquell punt creent certament, segons les entresenyes qui li hauia donades lo haraut, aquell esser Curial, feu caualcar Tura, donzella sua, e ben acompanyada trames la ab lo haraut ensems alla on hauia lexats los cauallers. Los quals apres que aquell jorn fonch passat e volguessen ja partir per anar al torneig, Festa dix:— Senyors cauallers, lo torneig aquest, segons que oyg, durara ben vuyt jorns, e axi si ho acordassets açi deuriets aparellar totes les coses que hauets necesaries pera quant hi serets, en manera que res nous fallega. Perque tots acordaren que era ben dit e axi aturaren; perque Curial feu venir alli lo seu paballo, lo qual era lo pus rich e maior que fos en lo torneig. Era aquest papallo tot vert e blanch de vellut vellutat brocat dor, e les cordes totes de seda verts e blanques e dor, e alt en la sumitat hauia un pom molt gros dor, sobre lo qual hauia un leo qui tenia abraçat un ocell, qui deyen que era mila, altres dien que era falco. E semblantment feu venir tots los caualls que tenia per los pasos, e los arnesos e tot lo seu abillament, senyaladament molts scuts negres, les quals coses com los aragone-

ses les vessen, sen marauellaren molt. Atressi los aragoneses feren venir les sues tendes, no les que portauen continuament per cami, mes altres molt riques et tot lur abillament, e aparellaren se lo mills que pogueren. E com fossen ja apunt, Tura entra per lostal, e sens que Curial no sen pogue amagar, ellal viu e feuli molt gran reuerencia, e Curial, puys viu que als noy podia fer, se feu ab ella e la pres dels bras e li feu molt gran festa. Lo haraut sen ana a Festa e li dix: —Vets alli una donzella de Laquesis. Per que Festa tantost trames a dir a Curial que no digues que ella era en son conduyt, sino dels aragoneses, e prega semblantment a ells que ho otorgasen. Los aragoneses digueren: —¿E per que ho fets axi? Respos Festa:—Per ço que aquesta donzella nos guart en res de mi. Digueren ells que eren molt contents. E tantost Curial mena Tura a la cambra e Festa li feu molt gran acolliment, e Tura li demana don era; Festa respos que Darago; e que com hauia nom, dix que Festa. —Per ma fe, dix Tura, vos hauets bon nom, e sens vos poch valen los fets del mon. Era aquesta Tura bella molt e ben parlant, e tan alegra, que aço era gran marauella. Perque Curial li dix:—Tura, yous prech que nom nomenets, car yo no vull que aquests cauallers sapien lo meu nom. Tura dix: —¿Es lur la donzella? Curial respos que hoch. —Per ma fe, dix Tura, ella es molt bella, mas dauant Laquesis no sera res. Curial noy respos. Ladonchs Tura dona a Curial una letra de Laquesis e

semblantment li dona un xapellet dor ab moltes pedres precioses e perles molt grosses, e li dona lo fermall del leo, lo qual el hauia ja vist. Atressi li dona una tenda ab quatre retrets molt bella, tota de ceti ras carmesi, brodada de laços dor e de ulls, e en la porta hauia un lebrer blanch molt ben fet qui semblaua fos viu, e tenia un collar fet de perles e de safirs, e per les vores de la porta de la tenda hauia letres de perles e de pedres precioses qui deyen: *Comant pora mon paubre cuer pourter, la grant dolour que li faut a soufrir.*

37. TOTES aquestes coses dona Tura a Curial de part de Laquesis, los quals Curial pres ab molt alegra cara e los festeia molt, axi perque ho merexien per raho de la sua valor, com per qui los trametia, e feta venir collacio hagueren molt gran plaer. Mas Festa acostantse a la orella de Curial, li dix:—No lijats la letra sens mi. Curial calla. Apres daço donaren en lostal una gentil cambra a Tura on saleujas, e axi sen ana a reposar, car venia cansada del cami, e dix a Curial que mentres ella dormiria un poch, scriuis, car tantost hich volia partir. Curial respos esser molt content. Ab tant Curial e los altres cauallers puys que a la sua cambra la hagueren acompanyada, sen tornaren a la sua cambra, on trobaren Festa molt pensosa. E mentre en aço stiguessen, Festa dix a Curial que sen tornassen a la sua cambra. Perque tantost pres comiat dels cauallers, a la sua

cambra sen anaren, e axi com hi foren, dix Festa: —Curial, Curial, yo no dich que vos no façats festa a Laquesis, empero yous prech que siats recordant de la mia senyora, la qual si ella sab que vos fets enuers Laquesis un pel mes auant de ço que ella voldria, vos certifich que aquell mateix jorn la poran soterrar, e aixi veiats que farets. Respos Curial: —Festa, daquest fet ira axi com vos matexa ordonarets e no si fara pus; empero ¿pusch vedar yo a Laquesis que nom faça festa ne honor, nem vulla be o refusare la honor quem voldra fer, que no ha Rey en lo mon que no aceptas los bons acollirs e les festes de tal senyora com aquella, e no ha caualler en lo mon, per enamorat que sia que, guardant la sua lealtat, no seruis a Laquesis de tot son poder? Bastar deu a mos vijares a la senyora, que yo en tot cas sie seu e no daltre persona del mon: nom se que mes le pusca fer, e yom penit molt per quey son vengut, car per ma fe yo no pusch creure quem sapia regir en la forma que a mi seria mester, e los absents creen massa laugerament. Perqueus prech que vos no li scriuats sino veritat, car daquella sere content, e yo he tant desplaer perque aquesta donzella ma encontrat, que no es en dir; e axi veiam que deig scriure a Laquesis. Ladonchs dix Festa: —Lijam la letra de Laquesis; e axi feren. E veren per aquella com Laquesis se dolia molt que per nulls temps li hauia scrit ne hauia feta mencio della, e com se recomanaua a ell molt, e com li trametia aquelles joyes e lo

tendello, dins lo qual lo pregaua stigues, per ço que ellal anas a veure e conegues on seria. Dix Festa: —Aquesta bona letra es, e yo la trametre a la senyora en scusacio vostra, e prech vos que no scriuats a Laquesis, mas trametets li a dir per la donzella que vos hauets votat no dir vostre nom ne scriure a persona del mon en tot aquest viatge; queus plau star en lo seu tendello, empero que la pregats que noy venga, car fer vosia conexer a molta gent, mas que vos irets a ellá abans quel torneig ne sera finat. Curial fonch content de fer aquesta resposta, perque com la donzella hach dormit, Curial fonch prest e ana a ella e parlaren molt, e apres li dix ço que hauia deliberat. e Tura dix que be era, empero molt li plaguera que scriuis si esser pogues, mas Curial respos que no podia scriure. Aportaua Curial al braç sinestre un braçalet dor ab moltes pedres e perles, e unes letres entorn que deyen: *Ami sens amie*. Perque Tura veent lo braçalet, dix a Curial que trametes a Laquesis aquell braçalet, puys que letra no li enuiaua, e tantost Curial loy dona, e Tura mirant lo braçalet legi les letres e dix: —Lo contrari esta en veritat. Respos Curial: —Nous entench a combatre sobre aquest cas. Ab tant, pres comiat de tots los cauallers e de Festa, tantost sich parti.

38. No sabia Festa que Tura sen portaua lo braçalet ne sen apercebe, perque venint lo temps del torneig, los cauallers enuien los seus paballons e tota

lur desferra al camp e foren fermats prop una fontana assats luny del camp, entre unes arboredes molt grans, e aqui lo dissapte per lo mati ells foren en lurs tendellons e totes les sues coses foren meses en orde, perque los quels vendrien a veure coneguessen que eren cauallers de mencio e de gran estat. E certes los tendellons de Curial eren e foren los pus notables e pus richs que james fossen stats vists en tals aiusts.

39. EN aquest mateix temps, lo Rey Darago que tres mesos o mes hauia caualcat continuament a forma de caualler errant e sens esser estat conegut hauia fetes coses de son cors dignes de recordable veneracio, e sino que no pertany a nostra materia tractar sino dels fets de Curial, yo scriuria açi alguns notables actes qui son venguts a noticia mia, los quals per les sues valeroses mans foren finats a honor sua, no menors ne de menor perill que aquells que desus hauets legits, trames les sues tendes al camp, no sigues per ço que les tendes nol descobrissen, e mana que fossen fermades en lo pus desuiable loch que si trobas, e axi fonch fet. Perque los qui les assegueren cuydant se apartar, caygueren prop daquelles de Curial e dels aragoneses. E com lo Rey vengues a la sua tenda e fos descaualcat, un scuder daquells cauallers Darago lo conech e vench a son senyor e li dix com hauia vist lo Rey. Perque son senyor ana a ell e feta li reuerencia, li demana com es vengut tot sol. Dix lo Rey: —No son; certes que la mia spasa

ma feta companyia on qui sie stat. Digues, dix lo Rey, ¿ha altri en vostra companyia? —Senyor, hoch, lo caualler de Monferrat qui combate contra Boca de Far en companyia den Ponç Dorçau e dels altres. —Feslo venir, dix lo Rey, mas nol digues qui son yo. Perque lo caualler parla ab los altres companyons, els dix com lo Rey era aqui aleujat prop dells e que volia veure Curial, mas que no li diguessen qui ell era, e axi fonch fet. Perque tots digueren a Curial: —Açi ses mes prop de nos, un caualler parent nostre, fort e molt valent, e axi placiaus per esser tot sol que li façam honor el acullam en nostra companyia. Curial respos que era molt content. Perque tantost anaren al caualler e saludaren lo, e ell los torna los saluts. Lo Rey, mira a Curial en la cara e viu lo bell e ben proporcionat de tots sos membres e altas molt de ell. Axi mateix Curial, mira lo Rey, e viu lo molt espes de tota la persona e de condecent statura, terrible en lesguart, los ulls tots ardents e que paria que alla on miraua metia terror; parlaua poch. Mes haguera mester mes temperancia en sos mouiments, car era molt executiu e confiaua tant de la força del cors e de la lealtat dels seus vassalls, que emprenia moltes coses temibles e de gran perill, en manera que no dubtaua res. Perque Curial dix als altres cauallers: —Per cert, aquest deu esser un valeros caualler, e si nou es, no deu hom fiar de talla de home del mon. Entre tant los seruidors del Rey, tragueren lo dinar prest. Perque lo Rey dix: —Sus,

metets vos a taula. Curial dix: —Senyor caualler, placiaus fer a aquets cauallers e ami tanta honor queus vengats dinar a nostres tendes qui stan açi prop. Respos lo Rey: —Temps hi haura pera tot. Seguerense a dinar egualment e sens diferencia, sino que a Curial era feta honor queucom mes que als altres. Empero, en la manera del seruir, Curial conexia que aquell caualler era de maior dignitat que los altres, e viu tota la vaxella dor e totes les coses molt riques exceptuada la tenda. E com foren dinats, los cauallers del Rey foren venguts; bells e molt forts, molts millors que encara Curial nols hauia vist. Perque Curial estech molt marauellat, e veya que com eren a part los altres cauallers, no per que lo Rey ho volgues, mas per la costuma, li feyen reuerencia, cregue per aquestes coses e per les que hauia oydes al haraut e a molts altres, aquest esser lo Rey Darago; empero callaua tots temps.

40. VENGUE la ora de anar a les vespres del torneig, perque lo Rey dix quasi en so de manar a tots: —Sus, sus, cauallers anem a les vespres. Perque tots se armaren lo millor que pogueren, e hauts scuts negres cascu ab la sua diuisa, Festa fonch mesa a punt, e tantost mogueren e feren la via de les loges. E feta muntar Festa en aquelles, fonch reebuda molt honorablement, car la veren tant ricament ornada, entant que pera la maior de totes hi hauia assats, e veren que era venguda acompanyada de sis cauallers

molt ben muntats, e per ço la honraren mes que no feyen a altres qui per ventura eren de maior stat, e daltre part, la sua bellesa era tanta, que conuidaua moltes gents a ferli companyia. Lo Rey aportaua en lescut dues spases entrecroades. E com veu que la donzella era ja collocada, acomiadantse della, girarense en vers aquells qui rompien lançes. E lo Rey qui hauia un poch lo ventrell gros contrals franceses per raho del Duch Danjou, qui hauia mort son sogre, mira vers aquella part on los angleses rompien lançes contrals franceses, e axi lo Rey fica esperons al seu cauall apellat *Pompeu*, e si ana vers lo Duch Dorleans que anaua ab la lança en la cuxa, cercant a qui poria ferir. E lo Rey li dona tant gran encontre per lescut axi fort quel derroca tal luny del cauall, com la lança hauia de lonch. Ladonchs los francesos cuyten per releuar son senyor. E lo Rey encontre lo Comte de Poytieus axi fort quel mes per terra, e no sarresta sobre aquell, ans ne fer un altre qui Jaques de Barbant hauia nom, e sil encontra tan poderosament que aterral mes, e en aquest lo Rey rompe la lança. E axi del primer ahurt feu tal loch als seus cauallers qui detras li venien, que ells podien ben passar sens empachament. Mas los cinch cauallers qui ab ell eren venguts, veent lo Rey tan marauellosament ferir de lança, foren molt marauellats. E axi mateix ells començen a ferir e quisque al deuant los venie ere forçat ana a la terra, en manera que en poca dora se feren conexer per tot. Hauia en aquest cas en la

plaça, un normant molt valent, apellat Guillalmes de Roam, lo qual en aquella vesprada hauia fet marauellosos colps de lança. Perque veent ço que los sis cauallers dels scuts negres feyen, exi de la pressa e muda cauall e refresca. E presa una lança molt grossa en la ma, ana en aquella part on los sis cauallers eren, e mira lo caualler del falco encapellat, e volguel ferir, mas viu que no tenia lança, e dubta fer contra sa honor. Empero veya ques feya vespre e lo sol declinaua, e li seria tolta facultat de fer armes; elegi anar contre ell, e feril tan poderosament en son venir, que lescut li passa e tot larço de la sella. E empero a la carn no li vench; empero si fonch aquest lo maior encontre que Curial null temps hagues reebut. Mas lo caualler del falco, strenyent la spasa, lo feri sobrel cap, no solament un colp, ans molts; e anaua pegat ab ell, que nol lexaua recordar nes podia girar en manera del mon, tant lo tenia a prop per forma quel feu venir a abraçar lo coll del cauall. Empero com altres cauallers segons lestil dels torneigs, se metessen en mig, e a força los partissen, cascu tengue son cami e cerca armes en altre part, mas no triga molt que lo normant torna, e estrenyent laspasa en la ma, va contre Curial e Curial contra ell, e donense fors colps e combaten ab iniquitat. E si molt hagues durat, sens tot dubte ells se foren malmenats. Empero don Joan Martines de Luna, vench a cas vers aquella part, e viu lo normant lo qual lo hauia enuiat ja una gran stona e conexent

lo, fer lo duna lança per mig lescut axi poderosament, que passant loy de laltre part, li feu una nafra assats gran e de gran perill, el feu volar á la terra molt vituperosament. E no curaren dell pus, añs passaren auant e com ja lo sol declinas, lo Rey de França mana tocar a retraure, e axi tot hom se retrague. Perque los scuders cobraren la donzella e muntada en son palafre, per altre loch apartat, no per on eren venguts, tornaren a lurs tendes e tots loaren lo Rey de ço que hauia fet. E com Curial vees la festa que aquells tots feyen al Rey, dix: —Senyor, yous suplich que vos me digats qui sots. Lladonchs lo Rey dix: —Yo son lo Rey Darago, vostre amich. —A senyor, dix Curial, quis lexa caure de genolls en terra e li besa les mans, certes yo no pensaua que tan noble caualler e tan valeros hagues açi per mestre e per senyor. Lo Rey lo feu leuar e li mes los braços sobre les spatles molt alegrament; e Festa veent aquell esser lo Rey, dix: —Senyor, si tots los Reys de cristians eren tals cauallers com vos e tenien tals vassalls, no hauria moro en lo mon (6). E axi segueren a sopar. Los altres cauallers del Rey Darago, anauen cercant son senyor per tots los aleuiaments, e non podien res saber. Mas digueren los com sis cauallers ab los scuts negres, hauien fet marauelles en aquella vesprada. E demanaren: ¿e aqueys cauallers porten algunes entresenyes en los scuts? Respongueren los: —Hoch: lo un porta dues spases entrecroades; laltre un falco encapellat. E axi los caualers entengueren,

aquells esser los que ells cercauen. E demanaren si sabien on eren aleuiats, respongueren los que no; mas mostraren los per on sen eren anats, e per qual part eren venguts. E mes los digueren, que si lo jorn seguent tornauen al torneig, malay vindrien pera ells, car lo Duch Dorleans hauia votat, no entendre sino en ells solament. Perque aquests sen partiren, e anant cercant deça e della de aleuiament en aleuiament tant anaren, que veren entre uns arbres gran luminaria de torxes, e feren aquella via e trameteren un scuder per veure si eren ells; e lo scuder anant vers aquella part conegue en los servidors, que alli era lo Rey. E acostantse a un, li dix: si era alli lo Rey, car nou cauallers Darago lo anauen cercant; perque entraren per dir ho al Rey. E com ho sabe, mana que venguessen e decontinent vengueren, e feta reuerencia al Rey, saludaren tota la companyia, e fets ficar les sues tenden, aleuiarense. Empero digueren al Rey ço que hauien oyt que lo Duch Dorleans hauie dit contra los cauallers dels scuts negres. De que lo Rey hach molt gran plaer e acostantse a Curial, dix: —Yom pens que si ell se mescla molt ab nosaltres, no sen partira ab la testa sana. Perque un caualler dix: —Senyor, yous clam merce que dema no entrets en lo torneig e veurem que sera, que a temps porets de fer armes, tota vegada que en plaer vos vindra. Respos lo Rey: —Abans que aquests maguessen dit lampresa del Duch Dorleans, mo deviets dir, e per ventura ous haguera

cregut o no mas; ara maurets a perdonar que no ho lexaria, e provarets si tench tan dur lo cuyr com vos o los altres. Curial dix:— Senyor, si yo fos tal caualler com vos sots, tan forts e tan valent, no tembria caualler que sia en lo mon. E ab aquestes paraules segueren a sopar, e lo Rey mira entorn e viu quinze cauallers, e dix: —Yom pens que abans quens hagen romputs suaran, e encaran deuen mes venir que be serem trenta cauallers sins podem trobar ensems; mas com no fosem mes dels que som, me tench per dit que aiudant nos la bellesa de la donzella nostra, nons desconfiran leugerament. Estant en aço, Bon Panser vench de les loges del Rey e fonch reebut molt alegrament e ab gran plaer, e dix com lo Rey e tots los cauallers e les dones hauian loats los cauallers dels scuts negres de caualleria e la sua donzella de bellesa, empero que lo Rey entraua dema en lo torneig personalment, e que lo Duch Dorleans sauia mes en lo cap de abatre los cauallers dels scuts negres, e que lo Rey li hauia dit que gran empresa fahia, empero que ell li faria companyia. Lo Rey Darago qui aço oy, fonch molt content e dix: —Cauallers, los fets van be e iran millor si a Deus plau, e qui dira que pus bella donzella a la nostra es venguda al torneig, no sabra ques dira e haura massa afer en sostenir ço que haura dit, e axi donzella haurats bon cor. —Senyor, dix Festa, puys que vostra senyoria o vol, mal quels pes haure yo a esser la pus bella aquesta vegada: de que ella e ells rieren molt. Los lits foren fets, e meteren se adormir.

41. JA reposauen los cauallers dels scuts negres, mas lo Duch Dorleans, qui era enamorat de Laquesis tant que nos veya, ne lo Comte de Poytieus, no dormiren aquella nit axi tost; ans acordaren que era mester que los cauallers dels scuts negres hauien esser abatuts, sino ells romanien enuergonyits per tots temps, e axi anaren per tots los aleuiaments pregant los cauallers que algun no portas scut negre, e axi fonch fet. Daqui auant lo Duch Dorleans hach trenta cauallers molt bons ab scuts verts e ales dor en los scuts, qui dell nos partissen, e lo Comte de Poytieus vint, axi mateix ab scuts verts e unes franges pintades e letres qui deyen: *franges son*. E acordaren anar junts e on que trobassen scut negre carregassen sobre aquell flanch. Sabuda per lo mati aquesta deliberacio, en manera que Bon Panser qui gran mati se ere leuat e era anat a les loges, ho sabe per ço que dals nos parlaua, e tornant corrent, ho denuncia al Rey e a la companyia tota, de que lo Rey salegra molt e sis feren tots los altres cauallers, mas Curial feya una festa tant gran que nos pot dir. Ladonchs lo Rey feu alçar un standart negre ab dues spases entrecroades e feu lo metre dauant la sua tenda per ço que los altres cauallers quil cercauen lo poguessen trobar, e axi vengueren tots en manera que foren poch apres del sol exit, vint e vuyt cauallers molt ben muntats tots ab scuts negres. Lo Comte de Foix ana vers aquella part tot sol e desfreçat, e feta reuerencia al Rey, lo suplica que fes sa

merce quel acollis en la sua companyia. Lo Rey li respos que aquella jornada no ho faria per cosa del mon, mas que bes poria fer, que un altre jorn lou complauria. E encara li dix que ell era capita del un quarter del torneig e que no li venia be metres en altre companyia. Respos lo Comte: —Senyor, ja son desfetes aquexes ordonançes de capitanies, e no si seruara orde sino qui mills menara les mans, aquell sen portara la honor de la plaça, e vos senyor, tenits petita companyia pera tant com haurets a fer, car si res sabiets les empreses que son fetes contra vos, no refusariets proferta de caualler queus fo feta. —Comte, respos lo Rey, lo maior desig que yo he en lo mon es prouar e saber per experiencia quanta confiança pusch hauer en lo meu cors, e si so ho sere per combatre en liça altre caualler, o per entrar en batalla entre moltes gents o metrem a gran treball. Aquestes coses man menat aci; e dich vos que nom desplau sino que un caualler que yo conech no es aci, sino yo li faria conexer de mon cors contral seu que no ha fetes be moltes coses que ha meses en obra; empero si del cel sera ordonat e Deus me prestara la vida, a la proua sera mes. Ladonchs lo Comte li dix: —Lo Rey de França entrara en lo torneig huy e ab ell molts cauallers bons. Lo Rey respos:—Temps ha que no he hagut tan bona noua, e axi, Comte, tenits vostre cami e nons destorbets, empero guardats vos de dir qui som nosaltres en tot cas. E axi lo Comte sen ana ab dur cor, car certes tots temps volguera esser en aquesta companyia.

42. Ladonchs lo Rey feu venir Curial, el prega que la sua donzella fos mesa en lo pus rich e millor punt que esser pogues, per que Curial sen ana a Festa e li dix ques treballas en abillarse be e ricament e mills que james hauria fet, e axi fonch fet, que Festa se mes en tan alt punt que no hach par en tota la plaça. Lo Rey e los cauallers menjaren ben mati, e entre tant vengueren altres cauallers e lo maiordom del Rey, los mana ques metessen a la taula. Puys que foren dinats, lo Rey mana a Bon Panser anas a les loges per veure en quyn punt ere lo fet, e estat fort poch, retorna dient que la mes quantitat de la gent era ja en lo çamp, empero que encara no feyen res, per raho que la Reina ne les altres grans senyores nos eren encara mostrades, e que ell hauia sabut per un haraut del Duch de Burgunya, e encara per altra del Rey Danglaterra, que si los cauallers dels scuts negres hauien mester aiuda, demanantla la porien hauer, en altra manera cascu faria sos fets. Lo Rey mana que tot hom sarmas e que açi anaua molt a la honor de cascu, e axi que sesforçassen. Tot hom sarma e lo Rey pres lestandart seu, qui era tot negre ab les spases entrecroades, e com miras entorn, viu un gentil home de poch dias, mas valent e de bon cors, lo qual lo Rey sauia nodrit en la sua cambra e era de les montanyes Darago, appellat Aznar Datrosillo, e fent lo caualler, li dix: —Yot coman aquest standart e ma honor. Lo caualler nouell en un punt armat e muntant en un cauall

molt fort, pres lestandart, e lo Rey mira entorn e viu que eren trenta e cinch cauallers armats. Perque presa collacio e presos tots scuts negres, cascu ab la sua deuisa, per ventura mal pintada per ço que la breuidat del temps no consentia que millor se fes, laçats los elms als caps, e muntada Festa en una molt bella hacanea, dix lo Rey:—Nom par que hauria massa bon seny ne prearia molt la sua vida, lo caualler qui ara prengues Festa per les treces; de que tots rieren, e caualcaren a petit pas e anaren a la plaça.

43. LAQUESIS que no era stada a les vespres del torneig, vench en companyia de sa mare a les loges en lo pus noble punt que ellas pogue metre, e si fonch molt loada de inextimable bellesa, car tot lo seu studi era crexer la bellesa sua a tot son saber, car no era mestre de medicina que abte fos que nol tengues ocupat en ordonar e fer materials per mudar la pell, aprimarla e esclarir la cara, pits e mans. Pens yo que ella no creya que altre parays ni hagues, sino esser bella e alegrarse dels terrenals desigs. E ultra aço vench tant ricament enjoyada que feya marauellar tots los que la veyen, e portaua en lo braç sinestre lo braçalet de Curial, lo qual ella no preaua poch; nol haguera donat leugerament a qui li hagues demanat. Mirauen la tots, enceniamse de la sua amor car, ultra la bellesa que hauia, era tan graciosa que no la veya persona que della nos altas. Lo Duch Dorleans axi

com sabe que venia Laquesis, isqueli a cami axi armat com staua per acompanyarla fins a les loges, empero ella refusa la companyia, dient per trufa que no voldria esser causa que altre caualler lo combates per voldrelay segons la costuma del realme, e axi ella munta en les loges; e si tot la Reyna li feya festa per esser ella gran senyora e strangera, empero no la amaua molt.

44. ARA ve Festa acompanyada dels cauallers dels scuts negres, e fonch reebuda assats honorablementent, e meteren la prop Laquesis pensant tots que essent tan ricament abillada e tan noblement acompanyada, no podia esser que no fos dalt loch e molt gran. Mirauen la tots e totes, la cual com la vessen plena de incredible bellesa tot hom se li acostaua volenterosament. Festeiauala la Reyna en extrem, loaua la sua bellesa no solament perque era gran e molta, mas encara per fer despit a Laquesis, axi que les belleses daquelles dues se cómbatien continuament e nos podian vençre la una a laltra. Mudauen elles les colors oynt los juyhis que delles se feyen. Unes deyen:—¡A Santa Maria, quins hulls! Altres deyen:—¡A Deu, quina boca e dents. Axi totes les engrunauen. Mirauen les ensems totes les persones e despuys particularment; no sabian quey diguessen ne trobauan res que correccio meresques. ¡O celestial bellesa, o angelicals cares, e com se delita lo Senyor e Creador de natura humana en crear aquestes dues donzelles

segons la opinio mundana! E si tot Laquesis hauia treballat en crexer la sua bellesa, yous promet que Festa no fonch negligent ne remissa, ne fonch grossera, ans ab tanta art, ab tant sabir atquirit per lonch e treballos studi, mogue les mans e ab aquells delicats, prims e lonchs dits e aquelles ungles de vori aiusta bellesa a belleses, car en la sua cara, cap, pits, ne mans, no vagaua cosa alguna que millorament de afaytar ne creximent de bellesa artificial reebre pogues. ¡Ay, e com les conegue aquell gran philosoph apellat Plato, quant dix que lo seny de les dones tot sta en la bellesa e per contrari, la bellesa dels homens en lo seny! Axi que la bellesa de aquestes dues, segons es dit, batallauan e nos podien sobrar; solament fonch entrels miradors pronunciat, la alamanya hauer lo coll pus lonch e la ytaliana la boca pus chica; tot lals feya be a medir. Empero Festa viu que Laquesis aportaua lo braçalet de Curial e coneguel en les letres qui deyen: *ami sens amie*. E demanat qui era, fonch li respost que Laquesis filla del Duch de Bauiera: de que Festa se torba e dix entre si matexa: per ventura mal braçalet sera aquest pera aquell quil li ha donat.

45. LADONCHS vist lestandart de les spases, e los caualers dels scuts negres ab ell, tot hom corre a aquella part a mirar aquells cauallers. Perque Bon Panser per manament del Caualler de les spases, ab gran brogit de trompetes, feu crida a quatre angles del camp, que tot caualler que volgues dir que la

donzella del scut negre no fos la pus bella de totes les de les loges, se fes auant, que aqui hauria qui loy faria conexer per força darmes. Aportaua aquest jorn Festa al coll una cadeneta dor, ab un scut petit negre penjant, lo qual li venia sobre lo pits squerra, tot entorn plen de diamants molt richs e perles molt grosses. Tota la gent sespanta e dien: aci haura gran batalla, car lo Duchs Dorleans e lo Comte de Poytieus los fara huy tal joch que pera tota lur vida los deura recordar. Lo Duch Dorleans trames per lo haraut e dix li:—Digues qui ta manat fer aquexa crida. Respos lo haraut: —Lo Caualler de les spases. Dix lo Duch:—digues li que Orleans diu que molt pus bella sens tota comparacio es Laquesis filla del Duch de Bauaria, e no solament que la del scut negre ans encara que totes les del mon, e axis prouara huy en esta plaça. E axi lo Duch Dorleans vench auant amb un standart vert e una ala dor, e tot hom pronustica que per ço com Laquesis era alamanya, feya aquella ala. Era aquest Duch pres nouellament de lamor de Laquesis, e era tan ences que no veya mes auant de ella, e era prous e molt bon caualler e ardit. E lo Comte de Poytieus qui venia ab ell axi mateix era molt bon caualler e forts. Lo Rey stant alt en les loges miraua la continença dels cauallers com venien, e com viu tots los cauallers dels scuts negres a una part ab son estandart, dix axi alt que molts ho hoyren:—Yom tench per dit que en aquells dels scuts negres romandra vuy la honor de la plaça, car molt venen en so de

marauellosos cauallers. Aportaua don Johan Martines de Luna en lescut deceplines dor, e cascu dels la sua deuisa segons los era stat vijares, molt marauellosament encaualcats, mills que los altres del torneig. Lo Duch Dorleans mira be vers aquella part del standart negre e dix:— Par me que molts sien aquells cauallers. E fonch li dit que be eran trenta e cinch, e que los burgunyons e los angleses deyen que si ayuda hauien mester demanant la a ells la porien hauer. Respos lo Duch:—En nom de Deu qui vencera los dels scuts vencera tot. Lo Rey feu mirar per tot e fonch li dit que tot hom hi ere, perque lo trompeta del Rey feu un toch e cascu dels cauallers pren la lança en la ma es met en punt de moure. Mas lo Rey Danglaterra trames a dir al Duch de Borgunya que miras que farian los dels scuts negres, e semblantment ho trames a dir al Duch de Bretanya, perque ells stigueren segurs. E mentre lo haraut deya al Caualler de les spases ço que lo Duch Dorleans li hauia dit de la bellesa de Laquesis, en acabant la derrera paraula, lo trompeta del Rey feu altre toch.

46. Los standarts mouen e començen a ferir marauellosament, axi que los dels scuts negres tots justats e molt strets feriren als del Duch Dorleans e del Comte Poytieus, qui eren molta gent e senyaladament los cinquanta qui vengueren prop lestandart de la ala, tan poderosament, que del primer encontre nabateren molts e partiren los per mig en dues parts,

el standart de la ala fonch mes per terra. Mas tantost la multitut dels cauallers a despit dels altres lleuen lestandart. Empero los crits hi eren molts daquells qui entre los peus dels cauallers jahien, e axi començaren no solament torneig, ans paria que fos batalla mortal. Perque tantost lo Comte Darmanyach en ayuda dels de Orleans mogue, e daltra part corre quantra ell lo Duch de Holanda e encontrense molt valerosament, de que molts foren descaualcats. Lo Rey Darago viu que lo Duch Dorleans e lo Comte de Poytieus anauen ensems, e on que anassen se treballauan en noure als dels scuts negres, perque tantost cridat Curial ensems anaren contre ells. E lo Rey presa primerament una forts pesada lança en la ma, com ne volgues ferir al Duch Dorleans, lo Comte de Poytieus se fonch mes en mig e reebe lo colp en lo seu scut, mas no lin pres gayre be, car ell fonch encontrat de mig a mig tan fort que caygue del cauall agrament nafrat, e metent lo Rey la ma a la spasa, cuita per lo Duch Dorleans per ferirlo. Curial veent que un caualler apellat Jaques Dagrauila vengues per ferir lo Rey, corre contra ell e donali tan gran encontre de la lança que del cauall lo derroca, perque lo Rey cuita lo Duch Dorleans, e donali tan forts colps e tan pesants sobrel cap que torbal, e anaua lo Duch tot balanceiant que no sabia on se staua, e laltre continuament lo feria demanantli qual deles donzelles era pus bella. Los del Duch corren per aiudarli, e sis fan los dels scuts negres per resistirlos, e mesclense ab

ells tan virtuosament que tot hom hauia que fer. La donchs lo Rey afferra lo Duch Dorleans per los flanchs e donant desperons lo tira axi fort que, vulla o no, lo trau de la sella, e mudat aquell en lo coll del seu cauall lo porta a les lotges a presental a la donzella del scut negre com a la pus bella de totes.

47. Lo Duch fonch ben vengut, plant empero molt festeiat, mas com lo volguessen desarmar no ho consenti, empero trames a dir al Caualler de les spases, que era allo que ell hauia a fer per exir de preso. Lo caualler li respos, que no pus sino dir publicament que la donzella del scut negre era la pus bella donzella del mon. Lo Duch qui oy que li conuenia dir aquestes paraules si al torneig volgues tornar, fort secretament feu venir un scut negre e suplica a Laquesis que li posas la ma damunt. Lladonchs lo Duch dix:—Yo dix que la donzella que te lescut negre es la pus bella del mon. E axi de continent, llaçat lelm al cap, munta a cauall e torna al torneig. En aquesta manera fonch enganat lo Caualler de les spases, car ell no senti lengan, sino poguera esser que abans quel torneig se fos acabat, lo qui hauia llegit lo test haguera feta la glosa, el haguera declarat.

48. En aquesta hora lo Duch de Borbo e lo Duch de Bar junts entren en lo torneig, contra los quals lo Rey Danglaterra ab tota la sua gent ana. Encon-

trense marauellosament los uns als altres. Aqui virats cauallers enderrocats e caualls sense senyor en gran copia, mas los cauallers dels scuts negres se tornen aiustar, e tots ensems començen aferir adestre e a sinistre. Ladonchs virats arrancar elms de cap e scuts de coll tan marauellosament, que on que ells vagen ferint passen e lexen cami ubert, e tot hom los feya loch. Ladonchs lo Duch de Bretanya se met en lo torneig, contre lo qual los Duchs de Bern e de Barbant anaren. Encontrense en lur venir molt asprament, axi que ni hach molts enderrocats. Lo Rey de França de les lotges miraua los colps que los dels scuts negres feyen, los quals combatien tant marauellosament que entre ells no hauia que triar, perque dix:—Certes o yo no pore pus, o lo Duch Dorleans venjara vuy les sobres que li son stades fetes. Lo Comte de Foix que encara no era entrat en lo torneig, com stigues prop lo Rey e oys aço ris molt, e dix al Rey en grans rialles:—Ea, per veuran si encara huy serets presoner de la donzela del scut negre. Lo Rey axi mateix ris dient:—Non prench comiat, car cosa es ques poria ben fer. Lo Comte crida Febus son fill, e dix li:—Febus, ves cuytadament a les tendes e armat, e pren scut negre e ab quatre altres cauallers sens plus, tots ab scuts negres, ves al torneig, e on que tropies lo Caualler de les spases entrecroades, diguesli com lo Rey de França entrara sus ara en lo torneig contra ell per venyar lo Duch Dorleans, e suplicali quet faça caualler, e not partescas dell. Perque Febus, complit lo

manament de son pare, no sabent qui era lo Caualler deles spases ana enuers ell, e tant lo cerca quel troba, e dix li ço que lo Comte li hauia dit, suplicant li quel fes caualler. Lo Rey alsa la spasa e donant lin pel cap dix: —Deus te fara bon caualler.

49. Lo Caualler de les spases tantost crida tots los seus e fets venir aquells en un loch, isqueren del torneig. E apartantse a cert loch refrescaren e mudaren de caualls freschs e bons, e lo Rey demana a Febus qui era era e ell li respos que era Febus fill del Comte de Foix, de que lo Rey hach gran plaer. E puys que hagueren refrescat, preses grosses e molts forts lançes començaren ab passos suaus tornar al torneig. E encontraren Bon Panser e dix los:—Ja es a cauall lo Rey e duy mes entrará en lo torneig. Perque lo Caualler de les spases pres Curial per la ma e dix:—Ara veurem que sera, que peruentura tal cuyda ontes daltri (¹) que creix les sues. Lo Rey de França era ja en lo torneig, e feya bones armes ell e molts cauallers qui eren venguts ab ell, e no obstant que lo Duch de Borgunya fos vengut contra ell ab molta gent, lo Rey sen metia la plaça tota e cercaua los cauallers dels scuts negres, mas nols trobaua. Empero com ells ja plegassen al torneig e los franceses los vessen, començen a cridar:—Açi son, via a ells! Mas certes nulls temps digueren mot de que tantost se penedissen, car los dels scuts negres meten lestandart per mig dells, e tots junts feren de tal virtut que cascu derro-

cal seu e apres distribuexen se entrells, esquexen los, rompen los, partexen los en parts, nols donen auinentesa ques tornen a aiustar, e puix que les lançes hagueren rompudes, meten mans a les spases, van contra aquells franceses e feren en ells, e ells se defenen, e lo brogit del ferir era tan gran que paria que fossen molts ferrers qui a grans colps ferissen sobre moltes encluses.

50. Lo Comte de Foix qui viu aço dubtant se de qualque sinistre corre al Rey de França, lo qual ja hauia fetes assats armes, e dix li:—A Senyor, e que es ço que fets? No es temps que perdonets a aquests treballs? Yous suplich quem fassats una gracia. Lo Rey li respos que era content. Adonchs dix lo Comte:—Exits de la plaça, que aço mauets donat, e no combatats pus. Lo Rey dix que li playa, solament que abans rompes una lança en lescut de les spases, perque tantost lo Rey que era assats notable e molt bon caualler presa una lança en la ma ana contra lo Caualler deles spases e feril per lescut si que la lança feu volar en peces. Lo Caualler deles spases qui viu lo Rey de Fransa ab paraments tots blanchs, veent quel hauia ferit de la lança, va a ell e ferlo de la spasa per lelm tan gran colp que tot lo feu inclinar, e com li volgues donar un altre colp, lo Comte de Foix se fonch mes en mig e reebe lo colp en lo seu scut en manera que lin lleua un gran cantell. E axi lo Rey de França dexant lo torneig sen ana a les loges e

fonch desarmat, e dix que hauia rompuda una lança en lescut del millor caualler del mon, de que era molt alegre e de alegria en tot aquell jorn no li fonch demanada graçia que no la otorgas. Ladonchs Curial qui de rabiosa ira fonch ences per raho de un angles qui falsament ab una lança lauia ferit e nol pogues atenyer, tan yuarçosament li desaparech, alargant los hulls viu altre angles, qui Mosen de Claucestre hauia nom, e lo qual fins en aquella ora los cauallers dels scuts negres per tot son poder hauia infestats molt, e si dresa lo cauall contra ell e ab una lança en la ma cuyta derrera ell e aconseguil dauant les lotges. Langles qui oy cridar, *Açi es lo caualler del falco garadell,* giras de continent e tenint una lança en la ma sen va per ferirlo, e sil feri per mix lescut en manera que tota la lança feu volar en peces. Curial qui tot rabiaua de mal talent, encontra lo caualler de tal virtut que passant li lescut li feu sentir la lança en la carn crua, el derroca de cauall fort vituperosament en manera que no sabia si era nuyt o jorn. E deuallant del cauall e tenint aquell per una regna li lleua lescut lo qual era tot blanch ab una corona dor, e sil trames tantost a les loges dient:— Ves donal a la pus bella donzella de totes. Perque aquell quil portaua lo dona a Laquesis de que ella fonch molt contenta e cregue certament aquell esser Curial, empero en aquest torneig nol conexien sino per lo caualler del falco encapellat. Laquesis pres lescut, ab molta alegria, el feu penjar dauall los seus pits, en la loia. Mirauen gent

infinida e deyen; per cert Laquesis es la pus bella donzella de totes car lo caualler del falco ho ha dit; de que Festa cuyda morir denueja, e sobrada de ira jura fer a Curial altre desplaer que muntaria queucom mes que aquest que ell li hauia fet. E certes yo crech que les mes dones no saben regir los mouiments quels venen ab regnes, abans lo seu cor lança tantost defora lo odi que haura per ventura injustament concebut, e per aquesta raho sesdeue que al cas fuig les mes vegades loch de venjança. Ladonchs Curial se met per lo torneig molt ardidament, e axi com si en tot aquell dia no hagues res fet, comença a ferir tan frescament com si lauores començas.

51. MAS un Comte angles apellat Mossen de Salisberi, lo qual era de la persona molt gran, valeros e famos caualler, hauent vist ço que Curial hauia fet, fet abans lleuar Mossen de Claucestres e mig mort a la sua tenda trames, crida tots los cauallers qui en companyia del dit Claucestre eran venguts e, no relexant los seus propris, tots los amonesta que era necessari que lo caualler del falco aquell jorn fos abatut. Perque sens ferir se met per lo torneig, e tan cerca amunt e auall que ell viu lo caualler del falco qui feya armes deuant les lotges, e la sua strenuitat resplandia entre tots los cauallers. Perque Salisberi quil viu, corre contra ell e mes de cinquanta cauallers qui ab ell tots junts venen, e encontren a Curial dels pits dels caualls axi fort que per valent e per poderos

que fos lo seu cauall li fonch forsat anar a la terra. Mas Curial trobant se a peu en mig de tanta gent, ab la spasa se defenia tan marauellosament que no era degu que lo seu colp no temes. Empero per molt que ell fes li leuaren lo cauall a força, el sen menaren, es treuallauen en apresonarlo. E sens falla aportat ho hagueren a efecte, si no fos un caualler qui crida lo Caualler de les spases dientli:—Sus, correts cuytadament al caualler del falco qui es apeu e deuant les loges lo volen apresonar. Perque lo Caualler deles spases ab un gran crit aiusta dels seus tants com pot, mou lestandart e ab la maior velocitat que pot, ences de rabiosa ira, a manera de leo famolent, romp aquella turma de gent, fan se fer loch e ab gran treball venen lla on Curial a peu combatia, lo qual en defensio de sa honor fins asi hauia fetes coses de recordança dignes. E un dells apellat Pere de Muncada, veent Salisberi en un gran e molt bell cauall, cuyta per ell e ab una lança grossa e molts forts que en la ma tenia, lo feri tan asprament que del cauall lo derroca les cames altes, e caigue be prop de Curial.

52. CURIAL que viu Mossen de Salisberi als peus, donali la ma e en un punt lo aiuda aleuar, e diuli:—No pensets queus he aiudat per vostre be, ans conue queus defenats, sino vos porets perdre cosa que cuants Reys ha en lo mon no laus porien tornar. Ladonchs li dona pel cap espessament terribles colps, axi que lo seu elm per bo que fos, nulls

temps fonch tan prouat. Exien ne purnes de foch e malmenaual axi fort que ia Salisberi no podia sostenir los durs e pesants colps que Curial li donaua, ans fonch constret aficar los genolls, e certes tot hom feu juyhi quel haguera mort sino fos lo Rey Danglaterra, qui cridant grans crits a aquella part vengue, e metentse per la pressa ab innumerable multitut de cauallers, fer en los cauallers dels scuts negres, e no obstant que tots junts fossen en aquell loch, certes no pogueren tant fer que Salisberi no fos deliurat. Empero tots temps lo seu cauall romas e per lo dit Pere de Muncada fonch donat á Curial, lo qual apres que fonch muntat veent lo Rey Danglaterra, e conexent lo per raho duna lança dor que aportaua sobre lelm, ana enuers dell e feril tan asprament sobrel cap que lo Rey no fonch bastant a tenir se dret, ans a fina força hach a abraçar lo coll del cauall. Mas Curial no arrestantse sobrell, fer altre angles tan poderosament que del cauall lo derroca. Lo Caualler de les spases axi com hauia en oy los franceses, amaua de tot son cor los angleses e axi mana que tots los cauallers dels scuts negres daquell loch se partissen, la qual cosa sentint lo Rey Danglaterra haguen molt gran plaer, e fonch molt desijos de saber qui era lo caualler. Perque mouent lestandart van sobre aquells del Duch de Burgunya, entre los quals hauia dos cauallers molt valents, lo un dels quals ere apellat lo Senyor de Sent Jordi, laltre, lo Senyor de Vergues. E com lo Caualler de les spases vees lo

Senyor de Vergues aportar una cota darmes feta tota a vergues vermelles e dor, les quals son armes del Rey Darago, mana a tots los seus que contra aquell degu no combates. E daltre part viu lo Senyor de Sant Jordi ab paraments blanchs e creus vermelles, e dix:—O com me fore mesclat ab aquests burgunyons e flamenchs sino fos les armes que porten; lexau los per amor de mi; anem contra los franceses! Perque Bon Panser ana al Senyor de Vergues e al de Sant Jordi qui companyons eren, els dix ço que lo Caualler deles spases hauia dit, la qual cosa oyda per ells meten les spases als foures e tiren se a una part e digueren:—A Bon Panser, digues a la honor de la caualleria de tot lo mon, ço es lo Caualler de les spases e a la sua noble companyia, que oyt ço que ell ha ordonat nosaltres exim del torneig pera vuy, que certes noy feriren colp. E axi torriaren atras e miraren que seria trametent a dir al Comte de Flandes que ells per res del mon no combatrian pus aquell jorn, lo qual jaent malalt en la sua tenda hauia comanada la sua gent al Duch de Burgunya. Certes no foren axi segurs los franceses, ans se meten entrells e feren adestre e a sinestre molt vigorosament, e qual caualler es aconseguit li es forçat caure de cauall e abraçar lo coll daquell, perque en poca dora foren coneguts esquiuats. Los burgunyons, qui contra los franceses aquell jorn se eren molt treballats, anaren al seu Duch e li digueren:—Senyor, los cauallers dels scuts negres han per cortesia lexat de combatre contre vostres

gents pero fan als franceses gran dan. Es ver que nosaltres vuy los hauem molt infestats empero no deuem donar loch que altres los infesten. Manats ço queus plau que façam. Per que lo Duch va vers aquella part e viu los tots a una que feyen coses nulls temps vistes ne oydes, e dix: —Per ma fe no seria massa cortes qui treballas en toldre a aquests la honor que per força darmes en aquest jorn han guanyada. Perque acostantse al Caualler de les spases dix li:—Senyor caualler, yous prech que entre vos e aquesta gent nos façan huy pus armes. Lauors Curial sacosta al Rey qui be no ho hauia entes, e dixli ço que lo Duch deya per que lo Rey tantost saparta daquell loch. Eren ja passades vespres bona stona hauia, e tots los standarts se eren retrets que degu quasi no volia pus treballar, com lestandart de les espases ab tota la sua gent sen ana deuant les lotges e comencaren a reposar se. Ladonchs los Senyors de Vergues e de Sent Jordi vengueren a ells e saludada tota la companyia, digueren:—Senyors, nosaltres no hauem pogut huy conexer qual de vosaltres es stat millor caualler, mas hauem vist que vos Senyor deles spases, aquesta jornada sots estat capita de tots, e per ço nosaltres si en enuig nous ve, vos pregam vullats acceptar nostra primera pregaria ço es que axi com sots tots justats, passat lo torneig per avuy, vos placia venir sopar e reposar a nostres tendes.

53. Lo Caualler de les spases los respos que entrells no hauia senyor ni maior car tots eren companyons e amichs, e que lo seu conuit acceptarian molt volenterosament si a ells fos possible, empero a present no podien, e axi quels haguessen per scusats. Ladonchs digueren los flamenchs que si a ells no era acceptable anar a les sues tendes ells irian a sopar ab ells a les lurs, sils venia en plaer, de que lo Caualler de les spases fonch molt content e axi stigueren sens que en lo torneig nos feya cosa alguna. Lo Rey de França volgue licenciar lo torneig pera aquell jorn, la qual cosa sentint lo Caualler de les spases, fa caualcar lo seu standart e cridant grans crits corregueren per la plaça amunt e auall, mas degu nos mogue contra ells, car tot hom era cansat e las, perque lo Rey de França veent aço mana que lo torneig hagues fi aquest jorn. E axi cascu sen va a son logis.

54. Lo Rey de França sen entra en la vila, perque cascu cobra les sues donzelles, exceptat Curial, car la Reyna prega molt la donzella del scut negre que volgues romandre ab ella tant com lo torneig duraria. La donzella ho atorga, volent ho empero lo caualler del falco ab lo qual ella era, perque la Reyna trames fort cuytadament a ell per demanarlay, e tantost lay atorga. E axi la sen mena, e feya li portar dauant una copa dor cobertorada, e en lo cap hauia moltes perles grosses e pedres fines, la qual era atorgada per pris al millor caualler, e jatsia bona-

ment entre los dels scuts negres no hagues que triar, empero totora la donaren al Caualler de les spases axi com aquell qui hauia molt treballat e era estat capita aquell jorn. E perque ell sen era anat feyen portar lo pris dauant la sua donzella, e anauan dauant e derrera della totes les altres per grans senyores que fossen, e Laquesis a despit seu li hach a fer coa, de que cuyda morir denueia.

55. Ay! e com dura poch lo fum daquesta vanagloria! Per cert la donzella del scut negre nos fora cambiada aquell jorn per Santa Catarina, tant se veya fauorida e festeiada. E la Reyna que nos veya sodolla de festeiarla e de loarla e dir be della, entant que no sabia acabar de parlar loant la de bellesa, destresa, gracia e altres virtuts sobre quantes nauia vistes fins aquell jorn, crech que lin prenia axi com als frares menors qui no saben on se posen a San Francesch lo dia de la sua festa com preiquen. Laquesis sen ana ab sa mare mal contenta, empero molt acompanyada e fauorida. La Reyna comença a interrogar la donzella del scut negre, demanant li daquina terra era, e ella li respos:—Senyora, axo yo nous pusch dir, car a mi es defes.—E al menys me digats vostre nom, dix la Reyna, e ella respos hauer nom Festa. De que ris la Reyna, e dix: —E per ma fe vos hauets lo pus noble nom e pus plasent que yo anch oys, e sens tota falla sots vos a tots aquells queus veen, car a mi es stada festa lo teniruos vuy de prop. E aquell qui dona les-

cut a Laquesis, erra lo cami al durlo, car certes mills se pertanya a vos que a ella. E axi com Deus vos ha feta bella, sius ha donat per conduidor lo millor caualler qui sia en lo mon, e lo pus valent. Beneyt sia Deu que axius ha aiustats. La Reyna volia gran mal a Laquesis per ço que era tan bella e daltre part que Laquesis hauia menys preada la bellesa de la Reyna.

56. FESTA era enuironada de totes parts de dames e damiselles, e com lo Rey sabes que Festa era romasa ab la Reyna, hauent ne gran plaer, la feu venir, e faent li molt gran honor li demana don era. Ella li respos que per res del mon ella no loy podia dir, entant que lo Rey sabe solament que hauia nom Festa. De que ell ris molt e dix:—Sens falla festa sots vos a quants ulls vos miren, exceptats los de Laquesis quem tench per dit quen ha enueia, empero en ma fe noli caldria, car assats e molt la ha Nostre Senyor feta bella. E sabent lo Rey que ella era ab lo caualler del falco, la prega molt que li digues qui era aquell caualler. Festa respos:—Mossenyor, la Senyora Reyna mo ha fet demanar e despuys ella matexa mo ha demanat e yo, no hauent licencia, no loy he gosat dir. Empero puys que tant vos plau, yol vos dire, ab tal condicio quem prometats abdosos que no ho direts a persona del mon e axi li fonch promes. Perque Festa dix: Lo caualler ha nom Curial.—E Santa Maria, dix lo Rey, e quinys noms! Per ma fe aquest nom se pertany be a tal caualler com ell es (⁸). E digats,

Festa, lo de les spases qui es senyor?—Dix ella:—Yo nol viu anch sino de ir ença, ne als altres cauallers dels scuts negres, car entre ir e vuy vengueren tots, empero ell vench tot sol. Beus certifich que ell es senyor de tots los altres e axis mostra en totes les coses, e Curial li fa reuerencia de genoll.—A Verge Maria! dix lo Rey ¿e qui porrá esser aquest caualler?—Certes, dix Festa, yo no ho se, mas crech que sia lo millor caualler del mon. Respos lo Rey:—En moltes maneres ho ha mostrat, e si Deus me do honor yo no crech que en lo mon tan noble companyia de cauallers hage; car certament entre ells no ha que triar, e pot se fer que hage maior, mas no millor, que tots arreu son tals que sens tota falla sera foll lo caualler qui presumira empendre ço que cualseuol daquests lexara.

57. E axi parlant de moltes coses los cauallers del torneig quis foren desarmats, vengueren al Rey e, feta li reuerencia, veren aqui la donzella dels scuts negres, e com sabessen ella hauer nom Festa tots començaren a riure, dients:—Certament millor festa e pus alegra es star prop vos que prop vostres cauallers, car per ma fe mal acostar se fa a ells en lo torneig.—En nom de Deu, dix Festa, tals son ells que pera liça e pera cambra son disposts, e yous promet que si ells açi fossen vos altaria be lur companyia tant com de altres quen vessets. James tota aquella vesprada nos parla sino dels cauallers dels scuts negres, e no ni hauia degu qui assaias a dir

qual dells era lo millor; tant eren stats valents. Empero com lo Rey vees que tota la mes gent era cansada, no volgue que si torneias pus aquella setmana, fins lo diumenge apres venidor que tot hom haurie couinentment reposat, e axi fonch manat als Reys darmes e atots los harauts que ho denunciassen per tot. E axi soparen e hagueren molt plaer.

58. APRES que hagueren sopat lo Rey trames a dir a la Reyna que vengues e menas Festa ab si. Perque la Reyna vench, e lo Rey pres a Festa per la ma, (*) on que vos siats no staran sens festa. Aqui dançaren e cantaren e feren molta alegria, e Festa cantaua axi be e mills que donzella que fos en lo mon. E com molt haguessen festeiat, Festa, alargant los ulls entre la gent, viu Melchior de Pando, lo qual tot lo dia hauia mirat lo torneig e no hauia conegut Curial, perque Festa li signa que callas e stigues segur. Empero com molt hagues stat, lleuant se empeus, sacosta a ell e li dix com Curial ere ab los cauallers dels scuts negres. E mostrant li lansenya del loch on eren aleuiats, li dix que sen anas vers aquella part e axi sen parti. Lo Rey e la Reyna e tots aquells senyors e senyores, licenciada tota la companyia, com ja fos gran part de la nit passada, sen anaren a dormir.

59. EN la forma que oyda hauets se partiren del torneig los cauallers dels scuts negres e feren la via de lurs tendes, los quals seguiren lo senyor de

Vergues e lo senyor de Sant Jordi, los quals foren aleuiats en les riques tendes de Curial. E com foren entrats dins, lo sopar fonch prest e, desarmats, soparen ab molt gran plaer, tots temps parlant de les marauelles que aquell jorn en lo torneig se eren fetes. Los senyors de Vergues e de Sant Jordi qui veren Curial, digueren que certes aquest era lo pus bell caualler que james haguessen vist, e altarense dell en tant que a altra part no podien girar los ulls. Empero Curial feya tanta reuerencia al Rey com podia. La donchs lo senyor de Vergues, qui viu la honor que al Caualler de les spases era feta e nol conegues, moria de desig de saber qui era. E acostantse a Curial, pregal tant com pogue en lo mon que li volgues fer tanta gracia, que li volgues dir qui era aquell caualler. Curial respos que puys ell era present, que loy demanas que sens falla ell li ho diria. E com abdosos se girassen a mirar lo Rey e Curial ries, lo Rey dix:—¿Que es axo?—E ell respos:—Senyor, aquest caualler se rancura de vos rahonablement, car diu queus es deguda gran honor e molta reuerencia, segons lo seu parer, e ell no sabent qui sots, no pot fer ço que deuria a son semblant, e axi es. E mes diu que aci no ha enganats sino ell e son companyo, car tots los altres vos conexen e ells no poden pensar qui sots. Per queus suplica tant com pot, per esser vengut aci en vostra companyia e semblantment per queus sie obligat tota la sua vida, que nous vullats a ell celar. E yo se certament, senyor,

que si ell sabia vostre nom, ell seria volenterosament e de bon grat vostre seruidor. E dites aquestes paraules calla. Lo caualler, seguint les paraules de Curial, dix:—Senyor caualler, yous clam merce que vos nom siats carestios de dirme vostre nom, per condicio que yo sia vostre e a vostre manament tant com a vos vindra en plaer. Lo Rey la donchs dix:—Yo son lo Rey Darago.

En aquest punt lo senyor de Vergues se mes de genolls en terra, e lo Rey lo leua e li mes los braços per les spatles, e axi mateix al senyor de Sant Jordi, qui semblantment se era mes a genolls. E lo senyor de Vergues dix:—Senyor, aço es stada una cosa en la qual Deus ma feta molt gran gracia, e vuy es stat complit lo maior desig que yo hauia en lo mon. Yo, senyor, son de vostre linage, e port vostres armes, e per conseguent vostre seruidor contre totes les persones del mon. E no era cosa en lo mon que yo tant desijas com conexer mon senyor, lo qual sots vos. Perqueus suplich eus clam merce que daci auant maiats per seruidor, em vullats manar totes les coses que a vostre seruey sien e a mi sien possibles de fer, car certament noy fallire. Axi mateix lo senyor de Sant Jordi se proferi molt al Rey, lo qual respos al senyor de Vergues que ell hauia plaer de conexer los, e que daçi auant venissen en segur, que faria per lo un axi com per parent, e per abdosos axi com per amichs. Gran fonch la festa

que en aquelles tendes se feu aquella vesprada e tot hom staua en tant plaer que mes no podia. E lo senyor de Vergues demana en gracia al Rey que son companyo e ell poguessen dur scuts negres e fossen en la sua companya lo dia del gran torneig. Lo Rey lols otorga, e axi anaren dormir. E lo Rey licencia tota la companya e, solament retengut Curial ab si, mana que cascu sen anas per sa part fins al dissapte venidor, com no fos volentat sua aturar pus en aquell loch per no esser conegut, ne tan poch haurie plaer que als altres coneguessen. E axis tengue cascu per dit de apartarse lo pus cubertament que pogue. E per ço auants del jorn lo Rey se leua, e leuats semblantment los altres, cascu feu sa via, lexant aqui les sues tendes sens alguna guarda. Empero lo Rey mana al senyor de Vergues que anas a la cort, e si la sua donzella hauia res mester se dispongues a fer per ella ço que li fos possible. Lo senyor de Vergues, molt alegre per ço com lo Rey se ampraua dell, respos: — Senyor, sab Deu que yous desig seruir dauant tots los senyors del mon, e axi fare vostre manament en tot cas. E ab tant sen ana a son aleuiament ab lo senyor de Sant Jordi qui dell nos partia. E lo Comte de Flandes los demana on eren stats, e ells respongueren que foren conuidats per uns cauallers e hauien ab ells sopat e dormit. Semblantment lo Comte de Foix demana a son fill, que era dels cauallers ab los quals era stat. Respos que anats sen eren tots, e hauien lexades les tendes sens alguna guarda, de que lo Comte se marauella molt.

61 PASSADA adonchs la nit lo dia vench molt clar, e lo Rey continuament hauia pensat qui serien los cauallers dels scuts negres e senyaladament lo de les spases. Empero lo seu pensament anaua molt luny de la veritat, car ell no podia imaginar ço que era, mas tench se per dit que tots los cauallers vendrien a ell e que axin poria entrar en alguna conexensa. Daltre part Melchior de Pando, la nit passada, no pogue trobar les tendes dels cauallers dels scuts, mas per lo mati cerca tant que ell los troba e conexent la tenda de Curial, entra dins mas noy troba degu ne per conseguent en alguna de les altres, de que ell se marauella molt. E acordaua aturar se en les tendes pensant que retornarien e axils poria veure. Despuys pensaua que ell que faria tot sol alli, que poria esser que algun vendria per robar les tendes, o diria que ell era entrat per robarles e quel mataria, e axi que mes li valia anarsen a Festa si per ventura sabria ella alguna cosa que en certenitat lo pogues metre. E ab tant sen ana, empero ell no pogue parlar ab Festa aquell jorn en lo qual lo Rey celebraua gran e molt solemne conuit. E entre les altres coses hauia feta aparellar una taula molt gran per tots les cauallers dels scuts negres en lo pus honorable loch de tota la sala. Mas com vengues la hora del dinar e tot hom fos vengut, lo Rey noy viu los cauallers strangers e per ço spera quant venguessen e axi lo dinar se tardaua molt. Lo Rey feu venir a Festa e dix li:—Festa, yo no conech los Caualler de les spases ne del falco,

per queus prech que si aci son los me vullats mostuar per ço que yols pusca honrar e festeiar axi com a.aquells qui ho han ben merescut. Festa ana per tot e tornant al Rey li dix com ells no eren en aquell loch ne algun altre de aquella companya, de que lo Rey hach molt gran desplaer empero si speraua que venguessen, e axi lo dia crexia e lo dinar trigaua. Lo Comte de Foix se acosta al Rey e li dix que speraua, que nos dinaua. Lo Rey respos que speraua los cauallers dels scuts negres. Lo Comte dix:—Senyor, nols sperets car anats sen son, de que lo Rey hach molt gran desplaer, en mostra molt gran sentiment, es tengue per groseria en no hauer hi mills proueyt. E axi tot hom segue, mas en aquella taula lo Rey no consenti que segues degu, ans estech axi vuyda, e lo Rey estech aquell dinar tan pensiu que no menja ne hach plaer. E com foren dinats lo Rey dix a Festa: —Yo no se qual de vos e de mi hage perdut mes, car vostres cauallers sen son anats e han vos aci lexada. Empero mentre yo tengue dells tal penyora com sots vos, nols tem perdre. Lo Comte de Foix dix: —Ladonchs, Senyor, ells han lexades les sues tendes sens guarda alguna; e axi manats que sien guardades. Ladonchs lo Rey dix que ell sen volia anar a aquelles tendes mentre ells noy fossen, almenys si se li poria pegar alguna poca de la bondat quels altres hauien, de que lo Comte ris molt. Perque passada la sesta lo Rey sen ana a sopar a aquelles tendes, e viu les dues de Curial molt riques e assignales a la Reyna,

e ell mes se en aquella del Rey Darago no sabent que sua fos, encara que ab tornes de molt no era tan bella com les altres.

62. TOTA la gent parlaua daquells cauallers es marauellauen com sen eren axi anats sens dir res al Rey de França, empero pensant lo Rey que puys les tendes hauien lexades ells tornarien e lladonchs los poria conexer, dient entre si matex que certes no li scaparien axi. Festa no hauia desplaer per que sen eren anats, car ja sabia que no la lexarien alli ans vindrien per ella certament e per aço se confortaua molt. Melchior de Pando vench a ella e li demana sin sabia res e ella respos que no, mas ques tengues per dit que alli tornarien almenys per ella, cas que de les tendes no curassen. E mentre lo Rey se solaças en aquelles tendes e tots los cauallers les mirassen, la Duquessa de Bauiera e sa filla vengueren, be e molt notablement acompanyades. Vestia Laquesis una roba de seti ras carmesi brodada de ulls e de laços dor e portaua en la manega lo (10) ..... e les letres tal com eren en la tenda que hauia donada a Curial. E com fos regoneguda tot hom dix: aquella roba e aquesta tenda tot es una cosa. Perque lo Rey feu venir a Laquesis, e li dix:—Laquesis, la vostra roba me fa creure que vos deuets conexer lo caualler de qui aquesta tenda es, e axius prech que vos me vullats dir son nom e tant com sapiats de sos fets. Laquesis li respos com aquell caualler hauia nom

Curial e hauia vençuts los cauallers Dalamanya qui acusauan Cloto sa germana, e daqui auant li dix ço que hauia fet en deliurança del vell caualler. Semblantment li recompta com hauia mort a Boca de Far e totes les marauelles que hauia fetes venint al torneig, significant li aquest esser lo caualler del scut negre qui per los camins tan notables coses hauie fetes. E moltes altres coses li dix en loor del caualler, de que lo Rey hach molt gran plaer e li cresque lo desig de veurel e de retenir de casa sua si pogues, tant que en als no pensa e li demana com era que ella vestia tal roba com era la tenda del caualler. La donchs Laquesis li dix:—Senyor, yo fiu fer en Alamanya aquesta tenda e lay tramis a fi que yol conegues aci en lo torneig, e sapiats Senyor que no es cosa en aquest mon que yo tant am. Induexen me a aço les coses queus he dites que ell feu en deliurança de ma sor, per la qual cosa li son e li vull esser tenguda e obligada a fer per ell tant com a mi sie possible. E tant de be dix Laquesis del caualler que lo Rey conegue ubertament ella esser enamorada dell, tant que no ho podia ne ho sabia cobrir. La donchs lo Rey li demana si sabia res dels altres cauallers qui eren en sa companya. Laquesis, li respos que no.—O! dix lo Rey ¿e quant los veurets? Certes a mi triga molt que yols pusca veure, e si yo sabes on los degues trobar yo iria a ells. Empero tota via se tench per dit que lo diumenge los veuria en lo torneig e que alli ell treballaria tant que los conexeria.

63. Durant aquesta setmana lo Rey de França delibera star en les tendes totora sperant veure los cauallers e fent molt grans festes. La Reyna hauia molt gran desplaer perque lo Rey feya tanta mencio de Laquesis, la qual lo Rey anuides lexaua partir de si, e per contrari la Reyna festeiaua e fauoria tant a Festa que no podia pus, e li donaua joyells e robes no obstant que ella nagues prou, e la loaua tots temps de bellesa e daptesa sobre quantes donzelles ella hauia vistes, e semblantment lo Rey li feya molta honor, axi que aquestes dues donzelles sen portauan lo fauor de la cort.

64. En aquest mateix temps com daltre cosa sino del torneig apenes se parlas, Salisberi fonch molt repres de la empresa que hauia feta contra lo caualler del falco. Car si lo dit caualler hauia derrocat a Mossen de Claucestre e li lleuaua lescut, lo caualler del falco ho hauia fet e feya be com a caualler, combatent lo a cors per cors a Salisberi, puys que personalment se trobaua en aquell debat e volgues aiudar o aiudas a Claucestre; aço podia ell fer molt be e sens carrech seu. Mas mirant aço, lexarlos, e anar a cercar cauallers, e aiustarlos, e tots dahurt venir contra un sol caualler, açols paria mal fet, e que no fonch obra de tal caualler com ell cuydaua esser. Car si peruentura, mentre ell anaua a cercar e aiustar los altres cauallers, lo caualler del falco hagues mort a Claucestre, Salisberi se fora trobat sens cosin germa e per-

uentura li fora tolt loch de venjança, e daltre part que deute de caualleria no sofer que aquells ahurts se façen en tal cas, ne per tal via. Molts han dit que Achilles ocis Hector malament e no com a caualler, empero pot esser que erren, mas mata Troyol malament e com a flach caualler e couart. Car si Troyol infestaua los Mirmidons batallaua com caualler pus valent e ardit, e Achilles, si en defensio e aiuda dels seus lagues mort per son cors, be haguera fet. Mas mostras clar quel dubta com nos gosa metre en la batalla sol contra ell, mas amonestant e mouent los seus tots contra laltra solament, manant que per ells tots fos enuironat circuit e mort. E axi ell ab tots los altres com per son cors no ho gosas empendre, lo mataren. E ço que pior e de pus vil renom li fonch, lo caualler tan valent, mort axi malament com oyt hauets, ligarlo a la coa de son cauall e rocegar lo per tot, aquesta es obra de jueu qui en aquells qui defendre nos poden mostren crueltat. Altres dien que Achilles usa be en matar Troyol a qualseuol partit, car las victorias se cerquen en moltes maneres e aquell es tengut per saui caualler o capita qui pus sauiament e ab pus cautelosa manera, ab menys dan, e menys perill, e ab maior seguretat, sab cercar e hauer la cobeiada e dubtosa victoria. E com sobre aquest debat se escampassen moltes paraules e ja quasi descompostes, lo Rey qui era molt saui senyor, manant los callar, tolgue la questio.

65. DURANT aquest mateix temps un fill qui lo Rey hauia, fonch greument malalt, de que la festa fonch tota torbada e la Reyna suplica al Rey que no se torneias pus, e axi fonch per lo Rey ordonat. Perque licenciant lo torneig sen entren en Melu e lo Senyor de Vergues mes se en les tendes, de que cuyda crexer gran desamistat entre ell e lo Comte de Foix. Car lo Comte volgue guardar les tendes e enuiar alla son fill axi com aquell quin cuydaua hauer raho. Laltre per esser parent e nouell seruidor e que li ere stada recomanada la donzella la qual ell honraua molt, semblantment les volie guardar, e ni lo un ne laltre no gosauen dir de qui eren. Empero molts los reprenian qui deyen que no ho feyan sino per retenir pera si, cas que los cauallers no tornassen, e sobre aço se feyan diuerses juhis. Lo Rey ere torbat e no sabia que sen fes, perque crida Festa e dix li, que qui tendria aquelles tendes. Festa respos que un prom lo qual ella hi trametria guardaria les dues; de les altres no sabia res dir. Ladonchs lo Rey li dix: —Festa, Festa, par me que vos no curats sino daquelles de Curial, respos ella:—Senyor, si voldria curar si pogues de totes, em fossen recomanades; empero yo no pusch fer pus.

66. ARA, dix lo Rey, yous prech que vos me façats un plaer ab lo qual haurets satisfet al maior desig que yo he en aquest mon, sens que a vos no costara res neus en vindra dan. Festa loy atorga. Are

donchs, me digats, dix lo Rey, qui es lo Caualler de les spases. Senyor, dix Festa grans sobres me fets en ferme dir lo seu nom contra la sua volentat, empero puys tant ho volets yol vos dire per tal condicio que vos nol nomenets a persona del mon. Lo Rey loy promes, perque ella li dix:—Aquest es lo Rey Darago, e es huy de la sua lança lo millor caualler del mon. A las! dix lo Rey ¿e perque he licenciat lo torneig? Certes ell noy tornara altra volta, ne yol veure james. A trist de mi! Certes no sabia yo que tal caualler fos vengut en mon regne.—¿E donchs, dix Festa, es ver que sia bon caualler?—Certes, dix lo Rey, hoc, lo millor del mon, e tots callen deuant aquest. Parlaren de moltes coses en la cort, empero dins breus dies lo fill del Rey fonch guarit, de que lo Rey salegra molt e li desplague hauer licenciat lo torneig e si pensa sil poria restaurar, empero no si pogue trobar remey car los strangers tots sen eren anats.

67. Lo Rey Darago qui hach sabut que lo torneig era licenciat, hach molt gran desplaer e dix a Curial: —Curial, puix que lo torneig es licenciat, yo men vaig e daqui auant tornats vosen, car ma intencio no es pus aturar aci ne tenir companyia de caualler del mon, e axi a Deu siats comanat. Empero prech vos quem vullats visitar, car yous certifich que yo haure tant plaer de veure a vos com a caualler qui sia en lo mon. Curial li suplica quel lexas anar ab ell almenys fins que fos tornat en son reyne

e hagues trobat altre caualler dels seus quil seruis e li tengues companyia. Lo Rey no ho consenti, ans lo prega que sen tornas e li saludas la donzella molt, e axi lo Rey sen torna en son regne. Curial ana la via de Melu, e anant a les sues tendes troba en aquelles Melchior de Pando, lo qual li recomta noues de la Guelfa, empero no li porta letra alcuna; mas dix li com ella li hauia manat que seguis lo cami que ell hauia fet, es informas be de tot ço que li era esdeuengut. E que axi ho hauia fet e que sens falla ella hauria plaer de les letres que ell li hauie trameses. Mes auant li dix com la intencio de la senyora era que ell sestigues algun poch de temps en la cort del Rey de França, empero ques guardas si esser pogues que no sabessen les coses fetes per ell, en manera que a ell no fossen al present atribuides.

68 CURIAL hach molt gran plaer perque la Guelfa lo manaua aturar en França e dix a Melchior: —¿E de Festa que li plau que sia fet? Respos Melchior:— Yo la men menare. Lo Rey de França sen entra en Paris e feu pendre les tendes del Rey Darago, e mes los en la Esgleya de Sen Danis dient que no sabia de qui eren, empero que stiguessen alli ben guardades fins que aquells de qui eren los volguessen cobrar. Curial empero secretament se viu ab lo Senyor de Vergues e de Sant Jordi els intima com lo Rey Darago sen era anat els saludaua molt e prega lo Senyor de Vergues que li trametes la sua donzella a Melu. E

axi scriuirien a Festa que vengues a Melu ab aquella companyia que lo Senyor de Vergues li donaria. Perque Festa pres comiat del Rey e de la Reyna e reebuts dells preciosos dons, ab infinides saluts als cauallers dels scuts negres sen parti, la qual lo Senyor de Vergues acompanya una gran stona e apres, donada a ella honorable companya, a Melu pervench on fonch reebuda per Melchior e Curial molt alegrament e feren tots della molt gran festa. La donchs Melchior li dix com la Guelfa manaua que sen tornas ab ell en Monferrat e Curial romangues en Paris e axi ques aparellas per al cami.

69. CURIAL demana a Festa ella si hauia dit lo seu nom a algu. Ella respos que si hauia dit al Rey e a la Reyna qui liu hauen feta força; de que Curial hach molt gran desplaer car ell no volguera esser conegut per cosa del mon. Empero tota via dix que puys que la senyora ordonaua que aturas en Paris li playa fer sen manament, empero que la pregaua quel volgues hauer per recomanat e semblanment lo recomanas a la senyora molt. E axi stigueren tots justats en Melu quatre jorns e apres Melchior e Festa se ordonaren para partir. Ploraua Festa agrament e nos podia consolar; mas certes Curial, com viu que al partir eren venguts, començas a planyer molt e sobrat de congoxa no podia parlar, perque Melchior li dix: —Curial, no plorets car no es obra de caualler; yous dich que en totes coses sots caualler mills que altres

mas en plorar sots fembra, y aqueix vici vos tol gran part de vostra virtut e honor. Respos Curial:—Ans vos dich que es virtut alegrarse ab los alegres e plorar ab los plorants; empero cas que axi fos com vos diets, yo noy poria aldre fer, car com a mi recorda quim trob luny de la senyora, certes cuyt perdre la vida, e ara que me a partir de vosaltres me par que lanima se parteix de mi.—Ara, dix lo prom, com se vulla sia, yom pens que la vostra aturada aci sera a vos honorable e profitosa e en aço la Guelfa ha vist molt be, car scrit es que no es algun propheta acceptable en la sua patria. E si vos be hi voliets pensar, Monferrat massa es streta cosa pera vos, segons ço que la Guelfa enten a fer e axi romanits a Deu. Solament vos prech queus vullats regir discretament, e no façats que aquella senyora se enfellonesca contra vos. Yous trametre tota vostra gent e la vostra desferra, e no dubtets de pendre cambis sobre mi car yols complire certament. Curial respos:—Senyor pare, sab Deu que tot lo meu desig es star prop la senyora afi que la pogues seruir en totes les coses que en plaer li venguessen, empero puys que a ella plau, yo noy puch als fer; yo stare alla on ella menara. Empero yous prech abdosos, que li vullats dir que no crega falses informacions, e que per sa merce nom faça proces dabsencia, ans si per ventura de mi alguna cosa li sera dita que en enuig li dege tornar, me vulla oyr auans de condampnar. E girant se a Festa dix:—Festa, germana mia, certes la mia sort

no ha sostengut que yous tornas al loch don vos tragui, eus presentas a aquella senyora que amius comana. E axi suplich vos que si yo nous he honrada tant com la vostra valor mereix ne segons deguera, mo vullats perdonar car nous he fallit per voler, mas vullats ho atribuir a la mia grosseria que noy he sabut fer pus. Empero vull que tots temps ordonets de mi car yo son tan desijos de complaureus com a persona que sia en lo mon. E abraçada la fraternalment, quasi tota la color perduda, a Deu la recomana. Ladonchs dix a Melchior:—Pare meu, clam vos merce quem scriuats continuament, car yo no haure be ne repos sino tant com legire vostres letres, e si la senyora me voldra scriure aço es la mia vida. Melchior respos:—Curial, confortats vos que prestament ab Deu volent haurets tals noues queus plauran. E axi sen anaren Melchior e Festa fins en Monferrat, e Curial romas en Melu plen de pensament e tan trist que nos podia alegrar. Empero les lagremes son de tal condicio que fan loch a la longuesa del temps, e axi Curial oblidades les lagremes, veent que li eren infructuoses confortas, e lexat aquell pensament, a ordonar la manera de la sua vida totalment se dona. E anant sen a Paris compra un alberch molt bell, lo qual orna de draps de Arras e molta altre tapiceria notable, e compongue axi discretament son stat que quisque a la sua posada venia arbitraua lo seu stat esser condecent al seu renom e fama, e axi que ressecades les superfluytes les rahonables romanguen en copia e abundancia gran.

70. Yo no pusch creure que el art que yo he de scriure sie bastant a metre en scrit propriament la seguent materia, ne los meus dits sapien gouernar la pluma qui torna roya e vergonyosa en la mia ma, quant començ a pensar que a mi coue scriure en aquest capitol la alegria que la Guelfa hach com viu la sua donzella. E senyantse, inflamas tota e la sua cara met noua color; torbas tota dauant aquella, ques lexa caure als seus peus e li besa les mans dient:—Ab quanta afeccio, o molt noble y magnifica senyora, aquell valeros Curial vos besa les mans! Certes no es ora en lo dia que de vos no li membre, e nulls temps ou vostre nom que no encline lo cap encorbant lo genoll. Dich vos certament, o molt egregia senyora, que yo no pusch creure que en lo mon hage tan benauenturada senyora com vos. Dix la Guelfa:—Racomtam, Festa e alegria mia, be meu e repos meu, totes les coses que has vistes desque daçi partist; nom mentas amiga mia. Calla, no digas res, sperat un poch; donam spay que obra la boca e cride la Abadessa, qui es stada parçonera en les mies desijades penes. Vet que ja ve ab passos cuytats, e la boca uberta defallint li lale; vet que no pot parlar; compta li los saluts si alguns lin aportes; parla que ella no to pot demanar.

71. No era yo encara fora de tot en tot de la casa on lexaua aquell amargos Curial, que yo senti gran brogit de peus qui detras mi venien corrent e

girantme viu aquell doloros Curial venint cuytàdament, se aplega a mi e no podent me res dir posas dauant los ulls un drap ja mig banyat de lagremes e, com ja un poch fos stat sens parlar e la congoxa li donas licencia que parlas, dix:—Dolça vida mia, recomanam a la Abadessa, anima mia molt cara. E yo miril un poch e no podent formar en la mia boca paraula alguna, una ymage de marbre torni, mas Pandolfo, qui tots temps me tench companyia, me auiua los spirits qui mig vius stauan, dient:—Respo-nets, e anem. Per que yo solament hagui auinentesa de dir:—plaume. Girant donques lasquena voliem moure per venir ença tirada per lo desig de veure vostra senyoria; tirauan me detras los sospirs de Curial axi fort que nom podia partir daquell loch, com Pandolfo exclama dient;—anem. Perque yo plorosa relexi aquell doloros, quem pens que nos muda dalli aquell malait jorn.

72. No pogueren retenir les lagremes la Guelfa ne la Abadessa, ans se plangueren molt tendrament. Empero com molt haguessen plant dix la Guelfa:—Dolça Festa mia, començam a comptar per menut totes les coses que vist desque partist daçi; vet que yo obre ya les mies orelles e aparell couinent loch a les tues paraules; ja lo meu cor tempra les plomes e saparella ab los seus amaestrats dits scriure les en la mia memoria per ço que yo continuament las pusca legir e recordar, e sere auara en

guardar lo thesor que volenterosament com a per diga voldria despendre.

73. TANTOST aquella sauia donzella comença a comptar lo cami fins a la casa del Varuessor e, no oblidant lo mal sopar, compta la batalla de Curial e dels dos germans, e arreu totes les altres coses per orde quels eren esdeuengudes. Labadessa e la Guelfa moltes voltes hauien gran por de Curial e escoltauan les coses ab gran dubte; altres voltes reyen, axi com del fet del monastir e del pendre les treces. Finalment tot aquell jorn e altres molts la Guelfa e Labadessa consumaren ab molta atencio en oyr les noues de Curial, e aquell jorn anuides pogueren menjar, ne la nit dormir rocordant aquests fets. Empero la Guelfa tots temps se temia de Laquesis e la judgaua per molt freturosa de vergonya, e per ço la sua honestat valer menys, e dix que era propri lo deu damor no hauer ulls. Nos veyen empero contentes de parlar de Curial, empero la Guelfa tantost tornaua a Laquesis e no la podia oblidar; tanta hauia la pahor gran que ab la poca vergonya loy furtas. E com molt daço haguessen parlat, una fonch la sentencia e conclusio del parlament e en aquella safermaren; que la Guelfa continuament trametes e donas a Curial no solament les coses necessaries a son despens, ans encara les voluntaries, per ço que per pobretat no hagues a perdonar a voler que li vengues. E axi fonch mes en obra, car tantost fonch manat a Melchior que donas

a Curial totes les coses que volgues, sens contradiccio alguna, e trameteren li tota la sua gent e tota la sua desferra e moltes altres coses que la Guelfa nouament li dona, de que Curial com ho reebes fonch alegre molt.

74. STANT Curial en Paris no volia que dell se fes mencio ne encara quels fets seus darmes se sabessen, e si alguns se sabien no fossen mesos en gran stima. Empero per lo senyor de Vergues e per lo senyor de Sant Jordi, fonch mostrat al Rey. E lo Rey los acosta e li feu festa molt gran e moltes profertes, e fonch fauorit assats de que alguns eren molt contents e a altres desplaya molt. Empero Laquesis lo festeiaua publicament e no hauia be ne repos sino tant com ab Curial staua. No reposauan tant ne hauien plaer lo Duch de Bretanya, lo Duch Dorleans, ne Carles de Borbo, qui jouens cauallers eren e cascu ere amoros de Laquesis, es treballauen en plaureli tant com podien, e ella axi mateix los feya bona cara. Empero com Curial hi era, tota la festa ere sua, e los altres morien denueia e de gelosia. Axi que aço procuraua alguna desfauor a Curial. Certament aquells senyors lo fauoriren per les virtuts e gracia que en ell eren, si Laquesis no fos en mig, e per ço se treballauen ells en procurarli tota la desfauor e abatiment que podien. Empero daltre part Curial era molt fauorit per lo Rey e per molts altres. Axi mateix lo Comte de Foix, lo senyor de Sant Jordi e lo

senyor de Vergues, los acostauen molt, en tant que per ventura molts hagueren assaiat ferli algun enuig si aquests no fossen, los quals encara foren causa que lo Duch de Borgunya qui souen e moltes vegades lo sen menaua a son hostal, lo fauoris el se acostas. E axi ho feya, es treballa que Curial volques pendre ell e esser seu, empero Curial nulls temps si acorda.

75. En aquesta manera anauen los fets e anaren per alguns mesos, dins los quals molts torneigs e juntes se feren en Paris. E com venia lo temps, Curial feya apares ques apartas en manera que algu no sabia res dell; e despuys venia desfreçat a la plaça e certament ell sen portaua lo pris cascuna vegada. Empero hom del mon no podia conexer ne saber qui ere; de que lo Rey e tota la cort eren marauellats. E axis gouernaua certament que sino Laquesis altre persona no sabia sos fets. La qual com un jorn de una gran festa ella fos hujada de dançar, e lo Rey la tengues a parlament e loas per causa molt a Curial, a desuergonyada fembra per donarse fauor dix al Rey: —Senyor, un secret vos voldria dir, car se quey trobarets gran plaer e hauets gran desig de saberlo. Dix lo Rey: —Digats mo donchs, yous en prech. Ella replica: —Ja ho haguera dit, sino tement me que sia sabut per altres persones e yo hi perdria molt, per queus suplich que puys vos haure dit sia vostra merce tenir ho secret. Lo Rey respos que si

faria. Senyor, torna a dir ella: —Vos desijats saber qui es lo caualler qui sen porta lo pris cascuna vegada del torneig e de les juntes; sapiats que es Curial: e faho tan secret que sino yo, a qui los joyells guanyats envia, no sab qui es lo guanyador. Respos lo Rey: —Tots temps pensi que era ell per dues rahons; una perque ell es lo pus valent caualler que al jorn de vuy sia en tota aquesta terra, altra perque quant les tals festes se fan, nulls temps lo veu hom. Era aquesta Laquesis molt treballada per les instancies grans que li feyen molts per via de matrimoni, en tant que sa mare, qui era molt tenguda a prop per lo Rey que donas sa filla per muller al Duch Dorleans, e a la mare plagues, la volia forçar ques fes aquell matrimoni. Empero Laquesis, postposada tota pahor, li responia que mort li podia donar, mas no marit. Empero Laquesis no volia tornar en Alamanya, si be la mare sen volia anar e cascun jorn ordonaua la manera de son cami.

76. Ementre que en aquest punt staua la cort atengue un caualler breto venint del Sant Sepulcre, lo qual era nomenat Bachier de Vilahir, en altre manera lo Sanglier de Vilahir, per ço com hauie les dents molt grans e axi mateix que deyen, que com era en batalla o era fello spumaua com si fos porch senglar. Era aquest caualler molt gran de la persona, terrible en son sguart e sens temperancia en sos mouiments, molt ergullos e de gran arrogan-

cia, e de ço li crexia la superbia, que era tan forts de la persona que no dubtaua cosa que dauant li vengues, e mes auant que los fets li hauien succeyt be fins aquell jorn. E daltra part que era en fama del pus valent caualler del mon, pus ardit e pus brau, e ell sentint la fama, e semblantment trobantse per aquesta causa molt fauorit, loat e temut, menyspreaua tots los altres cauallers. E deya publicament que no eren stats res los fets de Tristany ne de Lançalot, car los cauallers eren sens armes e la gent era molt flaca, axi de força com de cor, e si per ventura algun se gosaua mostrar algun poch, tots los altres fugien e li hauien pahor, e que si ara fossen vius e ab ells encara Hector, Hercules e Achilles, dels quals les actors tantes coses hauien scrites, trobarien sens cercar molts cauallers quils faren atentar. E per aquesta via aquest Senglar de Vilahir ere en gran stima, e los senyors li feyen molta honor e fonch tan festeiat en la sua venguda que cuyda perdrel seny. E com fos demanat de ço que li hauia esdeuengut en lo viage que hauia fet, comptaua moltes marauelles, les quals aparien miracles als que ho hoyen, axi de batalles entre moros, en les quals ell ere stat e tots temps vencedor, e axi mateix ab altres gents per terra e per mar, atribuint assi mateix la gloria de la victoria, affermant que si ell no fos, de tot en tot foren perduts aquells ab los quals ell era. Tots lo mirauen e quasi torbats de tanta strenuitat lo hauien per lo pus singular caualler del mon, e molts deyen;

certes si aquest fos stat a Melu los dels scuts negres no sen portaran los renom que sen dugueren aquell jorn. Tant e tant se parlaua dels fets daquell caualler, que no podiets anar en loch que no trobassets noues dell, marauellant se com natura en aquest temps hauia produit tan terrible e tan espauentable monstruo.

77. DURAUA lo parlament que de aquest Sangler se feya tant, que ja als homens sentits venia en fastig, e senyaladament Curial se apartaua de qualseuol loch que del Sanglier se parlas. E tant que un jorn com alguns fadament los fets del Sangler loassen e Curial fos present, e sens res dir sen volgues anar, un noble scuder, gran amich del Sanglier, dix:—Curial, vos no trobats plaer que hom diga be sino de vos, e puys vos sots bon caualler nous deuria venir en enuig oyr be daltres bons cauallers, maiorment daquest qui per ma fe entre tots los bons obte maioria e principat. Curial respos:—A mi, no desplau lo be que oig del Sanglier, ans sim aiut Deu me plau molt, mas oir una sola cosa moltes vegades es enuig. —A la fe, dix laltre, la negra enueia que li hauets vos fa enuiar de ço quels altres han plaer. Curial, ja ences un poch de les noues del noble home, respos: —Yo encara no he vistes coses del Sanglier qui degan moure a enuexa mi ne altre. Lo noble hom replica: —Ne encara vos sots tal caualler quel Sanglier ne altre degen prear molt vostres paraules. Curial ja

exit de seny no sabent se regir, tanta era la colera quel sobraua, alargant la ma pres lo noble home dels pits dient:—Vostres paraules preu yo poch, e si lo Sanglier les deya yo li faria conexer que hauria mal parlat. Tots los que stauen en torn se meteren en mig e apartaren lo un del altre, e ab gran treball retengueren lo noble home, lo qual era tan fumos que aço era cosa del altre mon. Curial nos feu tenir, ans tench sa via e sen ana a son hostal varies coses cogitant.

78. La fama de les paraules obri les ales e ab yuarços cors ana al hostal del Duch de Bretanya, lo qual ab lo dit Sanglier e ab altres cauallers, a manera de aquells qui cerquen pel en lou e nuu en lo jonch, cercauen via com porian desfauorir Curial en manera que dells nos fes alguna mencio. E axi com les oyren, dix lo Sanglier:—¿Que cercam pus? Ja nos pot scusar batalla entre ell e mi. E tantost trameteren per lo noble home qui Guillalmes de la Tor hauia nom, e a manament del Duch dix totes les coses que entre ell e Curial eren passades, de que lo Sanglier mostra hauer tant sentiment que cuydaua morir de ira. Aplegaren se aquell jorn en casa del Duch de Bretanya, lo Duch Dorleans e Carles de Borbo e altres molts, e tengut consell conclogueren que lo Sanglier combates a Curial a cors per cors, e axi fonch deliberat, e lo Sanglier promes metre en obra aquest fet.

79. DALTRA part lo Duch de Borgunya sen ana al ostal de Curial, e axi mateix lo Comte de Foix, lo senyor de Vergues, lo senyor de Sant Jordi e altres grans Barons en gran nombre, e tengut consell, lo Duch de Borgunya tenia que Curial deuia scriure al Sanglier. Lo Comte de Foix e tots los altres tenien que no; car lo Sanglier no hauia de res ofes a Curial; ans Curial hauia ofes lo Sanglier, no per sa propia voluntat, mas empes de les paraules de Guillalmes de la Tor qui follament hauia parlat. Empero Curial li hauia satisfet de paraula e de fet, ofenent encara per ventura lo Sanglier que mal no merexia. E per ço era millor sperar que faria lo Sanglier tenint se per dit que ell era tal caualler e hauria tal consell que no voldria perdre un pel de sa honor. E axi sen anaren cascu a dinar a son hostal, exceptats lo senyor de Sant Jordi e de Vergues que romangueren ab Curial.

80. COM fonch ora de anar a la cort, lo Duch de Borgunya, lo Comte de Foix e molts altres grans Barons, pres Curial, anaren tots juntats. Ja los altres hi eren gran stona hauia, e sperauen la venguda de Curial. Lo Rey, axi mateix pensant que daço poria exir gran brogit, com oys que Curial venia axi, acompanyat com oyt hauets, trames per lo Sanglier e dixli que hauia entre oyt que volia parlar ab Curial sobre algunes follies que li serien stades dites e quel pregaua que no ho volgues fer, ans se lexas daques-

tes coses, car Curial era caualler stranger e molt cortes, e li era recomanat e no li plauria que algun altre caualler li cercas ne li fes enuig. Lo Duch de Bretanya que hauia Curial en oy per raho de Laquesis, respos al Rey: —Ans seria molt gentil cosa que un caualler stranger que no sabem qui es, viua entre nosaltres, e nosaltres nos esforcem honrarlo e ell a menysprear nos. E ab tant Curial ates, e tantost lo Sanglier dix: —Curial, vostre nom no concorde ab les obres; yous volia parlar, mas es me defes per lo Rey mon senyor, solament vos dich queus vull combatre a tota requesta, e que vos deuisets les armes e cerquets judge e plaça, ab aquesta condicio: que si lo judje que vos haurets elegit no lexara venir la batalla á fi, vos romangats vençut, fementit e traydor; e sino yo moblich hauer judge ab aquest mateix carrech: que si ell no lexara venir a fi la batalla, yo romanga vençut, fementit e traydor.

81. CURIAL oydes les paraules, nos cuyta molt a respondre; ans estech un poch sobresi. E despuys ab paraules molt blandes e suaus, respos: —Sanglier, yo accepte la batalla e jatsia que dret darmes o al menys la usança dels cauallers qui fan armes o combaten en duello vulla que yo deuise les armes e cerque la plaça, totora empero, plau a mi si a vos es vist e aquest carrech volets hauer, que deuisets les armes e cerquets la plaça. Ab aqueix carrech que hauets deuisar, e sis vol vuy o dema,

entrem en la liça, que acim trobarets prest per obrar per les mans ço que vos per la boca hauets gosat parlar. E axi fonch fermat per abdues les parts, responent lo Senglar que era content.

82. GRAN e molt gran fonch lo plaer que los Duchs Dorleans e de Bretanya hagueren de la concordia de la batalla, e tantost suplicaren lo Rey quels tengues la plaça e juras lexar la venir a fi. Es ver que al Rey era molt dura cosa que aquella batalla se fes e per cosa del mon ell no volguera tenir aquella plaça, sino que los Duchs tots junts foren tan inportuns, que lo Rey nos pogue scusar de tenirla, mas dix que per cosa del mon ell no juraria lexarla venir a fi, mas que tot hom se tengues per dit, vista la malenconia dels cauallers, de la qual ell tenia sa part, li plaura lo dia de la batalla veure pera quant es cascu, e que per ventura ells voldrian no hauer feta ne dita tal follia. E que sens falla, puys tots hi venien acordats, ell los donara entendre quels fora millor hauer pau, e asignals lo dia de Sant Jordi pera la batalla. Passat aquell jorn tantost lo Sanglier per un haraut trames a Curial una letra, per la qual li deuisaua les armes en aquesta forma. Primerament, que cascu se pogues armar a sa voluntat e plaer ab arnes comu de guerra, e que no poguessen dur rahors, punçons, conjurs, pedres ne altres coses, e que haguessen hatxes, spases e dagues eguals, significantli la larguesa de cada una daquestes armes. Axi mateix li

trames la letre del Rey, per la qual los manaua que fossen en Paris lo dia de Sant Jordi, prests per entrar en la liça e fer la batalla.

83. HACH molt gran plaer de les letres Curial e conuida lo haraut, empero dix que li paria que lo temps que lo Rey hauia assignat li paria molt gran, e dona al haraut una roba sua molt rica e gran colp de franchs dor, de que lo haraut fonch molt content e tornassen al Sanglier, dientli gran be de Curial. Lo Duch de Borgunya, lo Comte de Foix e molts barons e cauallers feyen molta honor a Curial, una per que ho merexia, altra per despit dels altres, e anauen a la sua posada, el acompanyauen fins a la cort, el tornauen a son hostal, e aço cascun jorn, en manera que Curial era molt ben acompanyat e ab molta fauor. Axi mateix Guillalmes de la Tor moria de desig de entrar en aquella plaça, e per aquell mateix haraut, de volentat e consentiment del Sanglier, trames a dir a Curial que be sabia ell que les paraules per les quals hauien a combatre ell e lo Sanglier, eren stades entre ells abdosos e que fora molt pus propri que ells abdosos fessen la batalla; mas pus que no podia esser, quel pregaua molt que volgues cercar un companyo contra lo qual ell pogues combatre e que fossen a dos per dos.

84. CURIAL respos que ells no hauien tal amistat per la qual ell lo degues complaure de cosa quel

pregas, mas puys que veya que demanaua son dan, que ell lou complauria ab maior larguesa que ell no sauia demanar e axi que hagues licencia del Rey, que no li fallaria quil matas. Guillalmes de la Tor tantost suplica lo Rey que per sa merce donas licencia que aquella batalla se fes a dos per dos. Lo Rey dona la licencia ab molt gran plaer, car la malenconia que ell hauia daquest fet era molt gran, e per ço li plauria que fossen molts los qui fessen son dan, e que com maior fos lo mal, abans li passaria la fellonia. E axi lo haraut torna a Curial e li dona la licencia del Rey, de que Curial hague molt gran plaer, es mes a pensar qui hauria per companyo aquella jornada. E com be hagues pensat, delibera no pendre companyo en tot lo realme de França, no obstant que molts se oferien a ell pera aquella batalla, ans scriui al Rey Darago denunciant li lo punt en lo qual ell era, e li plagues trametre li un companyo pera aquella jornada. Lo Rey Darago hach molt gran desplaer daquella nouitat e publicala a tots aquells de casa sua, e puys que fonch sabut, veuriets alegrar cauallers e cascu mostrarse afectuos per anar en França e fer la batalla. Alegrauas lo Rey e no sabia on sestaua de goig veent la volentat dels seus cauallers, que cascu suplicaua e cercaua suplicadors per si, empero lo Rey se retengue aquell jorn. Mas Aznar Datrosillo qui oy aço, sens dir res, en aquell punt parti de Barchinona e sen ana a dormir a la Roca e dalli scriui una letra al senyor Rey per la qual li denunciaua com era partit

per anarsen a Curial e fer aquella batalla; perque li suplicaua e li clamaua merce que nol priuas de la sua gracia, ans li plagues scriure a Curial que ell loy trametia. E leuas a mijanit e continua son cami a jornades tirades, tementse quel Rey li trametes detras per empacharlo. E axi vench a Paris es presenta a Curial, de que Curial hach molt gran plaer, car conexial per ço com hauia aportat lestandart al torneig e era valent e molt valeros, forts e ardit, en tant que tot caualler quil hagues per companyo deguera esser rahonablement content.

85. Lo Rey com reebes la letre de Aznar ris e legila dauant tots e dix:—Sim aiut Deu, tots temps conegui que Aznar hauia mes mester fre que sperons, e sens tota falla ell es bon caualler e marauellos, e sera encara molt millor si a Deus plau. A molts desplague aço, perque cascu volguera hauer part de la honor de Curial; perque lo Rey ab molt gran cuyta feu fer paraments molt richs e trames los a Aznar ab gran colp dargent, e scriui a Curial e al Comte de Foix, al senyor de Vergues e al de Sant Jordi, quel haguessen per recomanat. E com Curial reebes les letres del Rey fonch molt alegre e dona les sues als dits senyors, perque tantost se proferiren al dit Aznar e prengueren lo en mig e amenaren lo al Rey per que li fes reuerencia, es presentas a ell. Car Curial nulls temps lo hauia aceptat per companyo, pensant que fora follia, hauent scrit al Rey, pendre com-

panyo sens licencia sua. Empero puys que hach reebuda la letra del Rey accepta lo dit Aznar, joue de vint anys, molt gran luytador, tirador de barra, gran mestre en tot exercici darmes, axi despasa, de hatxa, com encara de daga, e tan leuger, que al saltar o volteiar paria que volas. E era tant forts, que en lo regne on ell se era criat fins aquell jorn no hauia par. Hauia los cabells durs e molt aspres e gran flota de cabells, grans mans, amples spatles e pits, e era molt prest e ardit com un leo. E com hach feta reuerencia al Rey, lo Duch de Borgunya dix:—Senyor, vets aci lo companyo de Curial. Lo Rey lo mira, e mira semblantment a Guillalmes de la Tor qui present era. E mentres Aznar fonch menat a fer reuerencia a la Reyna, dix lo Rey a Guillalmes de la Tor, tan alt, que molts ho hoyren: —Gran desig hauets haut de fer vostre dan, mes yom pens que Deus vosen bastara, que vengut es quius gratara la tinya, yom pens. Dien alguns que aquest Guillalmes era stat tinyos, e lo Rey li volie gran be. Mas ara lo desamaua molt per ço que aquest fet era vengut a gran culpa sua, era stat causa de tot. Miraren tots a Aznar, e feren raho que aquest deuia esser valent caualler e mol forts encara que fos molt joue e tendre. E per tots se feu general juyhi que tots quatre hauien assats e molt a fer.

86. Amaua Laquesis a Curial sobre tota la sua felicitat, e axi com sabe la batalla faedora entre ell e lo Sanglier, senti en son cor dolor molt gran, e molt

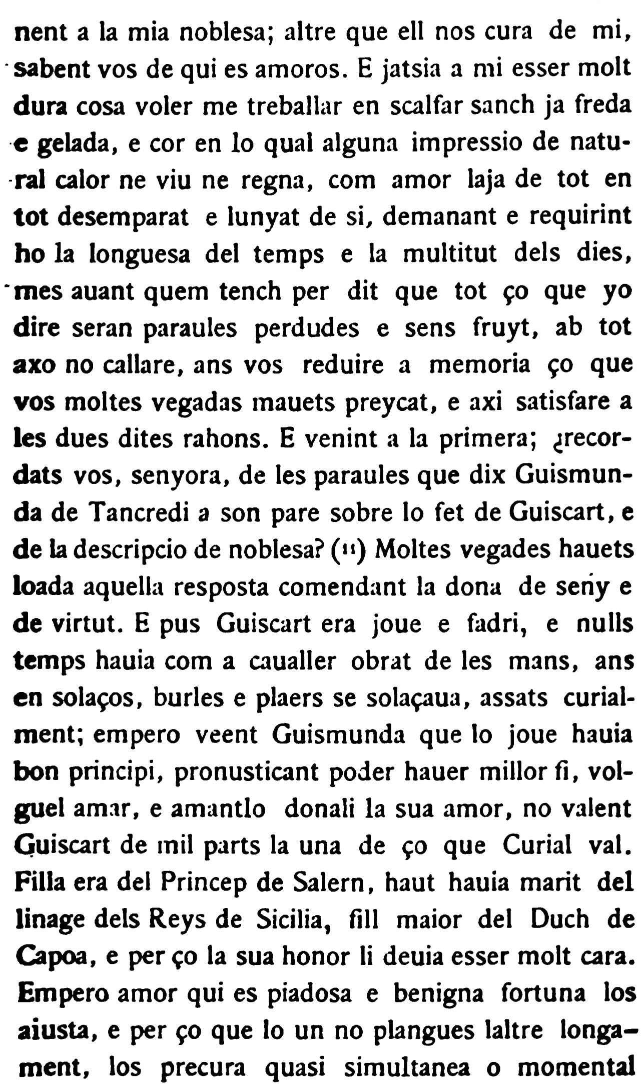
ansiosa prega sa mare, que axi ab lo Rey com ab los altres senyors se volgues treballar que aquella batalla nos faes, sabent certament que no obstant que Curial fos valent e molt forts caualler, empero lo Sanglier, segons la fama e les brauures que de si feya, passaua e excedia tots los cauallers bons. E encara que Curial fos tan bo e millor, ella no volia sperar la pahor de la fi de la batalla, la qual esta en gran dubte. E dix mes: —Senyora, segons yo he entes, ells no han raho de combatre, ney ha cas per lo qual batalla hage loch. E axi a vos que sots dona ja en dies, se pertany tractar tals paus e lleuar de cami aquest fet; sabent certament que si, ço que Deu no vulla, los fets succehian mal a Curial, de mi deuets sperar la mort, car ja no placia a Deu que yo visca tant que oia males noues de Curial, nel veia morir mala mort ne en perill daquella. E daltre part, que aço tot es gelosia e enueia que li han per mi: e tot hom diria; per Laquesis venen aquestes coses. E pensats quina honor men ve. Ja plagues a Deu que nulls temps lo hagues vist o al menys no fos venguda açi.

Filla mia, yo he ben entes tot ço que tu mas dit, e veigte enganyada en tres maneres: la primera, que tu ames home qui no es couinent a la tua noblesa; la segona, que Curial ama altra que yo per oyda conech molt be; terçament, que perts per ell un dels pus nobles matrimonis del mon. E que

yom meta a fer tracte que digan que interes propri menpeny e no humanitat a moure aqueix fet, par me molt dura cosa, veent que en ma vellesa per crexer ma honor cobre renom de alcauota. E axi lexals, que Curial es assats bon caualler, e no es laugera cosa vençre un tal caualler com Curial es; e aço es ja stat vist e prouat moltes vegades e per molts. Mes auant pots pensar rahonablement que lo Rey qui es senyor tan saui, haura tal consell que veura ço que tu veus, que la batalla no ha raho, e axi no carregara sa consciencia. E pur com yo deliberas metrem en aquest treball, no es encara temps, car la cosa es tan fresca que no reebria consell.

88. Escoltades adonchs Laquesis les paraules de la Duquessa, sa mare, estech entresi. Apres mudant un poch la color, en la seguent forma parla:— Nos marauell vostra excellencia e molt illustre senyora de la resposta que oyrets, ne vullats imputar aquest fet a poca vergonya, car la necessitat en que yom veig romp e trenca les leys, no solament de la vergonya, ans de tota la raho, e ja que vergonya degues hauer, dauant vos no ha loch, car sots mare e sabets tots mos fets e tota ma necessitat. Perque he deliberat passar e vençre la vergonya abans que reebre dan, podent lo scusar. Moltes coses mauets dites, a les quals si yo volia plenament satisfer, seria molt longa la resposta. Solament les que aci em recordare, e son dues; una que Curial no es perti-

nent a la mia noblesa; altre que ell nos cura de mi, sabent vos de qui es amoros. E jatsia a mi esser molt dura cosa voler me treballar en scalfar sanch ja freda e gelada, e cor en lo qual alguna impressio de natural calor ne viu ne regna, com amor laja de tot en tot desemparat e lunyat de si, demanant e requirint ho la longuesa del temps e la multitut dels dies, mes auant quem tench per dit que tot ço que yo dire seran paraules perdudes e sens fruyt, ab tot axo no callare, ans vos reduire a memoria ço que vos moltes vegadas mauets preycat, e axi satisfare a les dues dites rahons. E venint a la primera; ¿recordats vos, senyora, de les paraules que dix Guismunda de Tancredi a son pare sobre lo fet de Guiscart, e de la descripcio de noblesa? (11) Moltes vegades hauets loada aquella resposta comendant la dona de seny e de virtut. E pus Guiscart era joue e fadri, e nulls temps hauia com a caualler obrat de les mans, ans en solaços, burles e plaers se solaçaua, assats curialment; empero veent Guismunda que lo joue hauia bon principi, pronusticant poder hauer millor fi, volguel amar, e amantlo donali la sua amor, no valent Guiscart de mil parts la una de ço que Curial val. Filla era del Princep de Salern, haut hauia marit del linage dels Reys de Sicilia, fill maior del Duch de Capoa, e per ço la sua honor li deuia esser molt cara. Empero amor qui es piadosa e benigna fortuna los aiusta, e per ço que lo un no plangues laltre longament, los precura quasi simultanea o momental

mort. E daço hagueren la fortuna fauorable que abdosos hagueren un mateix sepulcre. Curial, cert es a tots, e si les pedres parlassen dirian esser fill de gentil home e de gentil linage, e com vos e yo. Primerament lo veem en gentil e fort noble stat; lo coneguem fauorit per Lemperador, e per los Reys e Duchs tengut en gran stima. Que sia caualler vull mo callar per ço que tan be ho sabets com yo, e per ventura no tan be, car yo, a qui coue mes lo fet, he cura de informarmen millor e pus plenerament; pero assats ne sabets, sius recordats quanta honor nos ha feta la sua caualleria Ay mesquina! que ara tremol em par que veia lo foch qui deuia cremar Cloto, germana mia maior! Empero ab laygua de la caualleria daquest lo apagam, e que lo senyor Duch, mon pare, me presentas a ell ab tot lo seu ducat, be ho sabets vos. E com Curial en un punt stigues torbat e no respongues, lo senyor Duch replica: —Curial, per vostra la men mene, tota via que vos la voldrets laus liurare. ¿E fare yo mentidor mon pare e rompre la sua ley e ordenança? No ho vulla Deu. Mes, que ab tota la feruor damor qui mencen, yo nom son hauda desonestament, ans he guardada vostra honor e la mia, e guardare mentre sia viua. Ne confiu encara tan poch en lo be que Deus ha mes en Curial, quem demanas ne prengues de mi, posat que yo ho consentis, cosa que a desonor me tornas. Vullam li be almenys, per los beneficis que dell hauem reebuts, e si som tan ingrats que no lin donem guardo, no

ho oblidem, e si ho oblidam, no retam mal per be car seria diabolicalment usar. A la segona, e si Curial es ben volgut de la Guelfa, a mi plau e yo lin sent grat; car la Guelfa la criat, la fet home, el ha mes el soste en lo punt e estat en que es. E donchs ¿qui poria rependre Curial si yol be a la Guelfa? A la fe blasmel qui vulla, que no ho fare yo, maiorment que se la Guelfa esser una de les pus honestes dones del mon. Humanitat e virtut la han moguda a auançar aquest per sos merits. Nulls temps oy parlar a sauis ne folls desonestament dells, e pur encara que fos, no es interes meu ni he tan poch seny quen faça enquesta, al menys no es son marit. En la ma de Deu es lo fet dels matrimonis, ell lo donara a qui li sera plasent. Una sola cosam pensi que voldriets obiscir contra mi, ço es que fonch gentil home pobre. Yo nulls temps lo viu pobre ans fort rich e tots temps en real estat. E cas que fos ver, no men cur; la gentilesa ja la te, fall li donchs la heretat; mon pare lay ha proferta, e com lay hage donada, tant valdria e mes que ell. E si mon pare no hauia heretat valdria tant com Curial? Certes no, car Curial sens heretat val molt. Donchs com haura heretat mes valdria que altre, que en ma fe ja ho val. Les altres coses que hauets dites lex vidues de resposta. Daqui auant fets ne ço queus vendra en plaer, car nous en entench pus a enujar.

89. AQUESTA reposta torba molt la Duquessa, e replica:—Filla mia molt cara, per les tues paraules son feta certa de la tua disposicio, e conech certament que en moltes coses de les que mas dites has raho. Empero que ab Guismunda te vulles fer fort, en aquest cas erres molt. No negare que Guismunda no fos tal com tu dius, molt valerosa, sauia e de molta virtut, e les paraules que ella dix conech esser dites molt sauiament. Empero cert es a tots que ella ab Guiscart usa menys honestament e indiscreta, e per ço vench a la fi que sabs. Als ha mester la dona sens saber parlar: molt millor li fora no saber tant o al menys no confiar tant de son saber, car creent les dones que ab paraules sabran cobrir les sues errades, se alarguen a fer coses que si tal confiança no haguessen, cessarien. E daço no pus; tots temps te entench a complaure de ço quem has pregada. La pregaria es honesta e per ço que tot hom sab quens ha fets molts e grans plaers e honors, haure alguna color de entremetem en aquest fet, e axi com lo temps nos donara loch, nol lexare passar en va.

90. JA la Guelfa hauia entre oydes algunes paraules de la batalla deuia fer Curial e ab la maior ansia del mon sperauа esser certificada plenerament, com a ella vengue un gentil home de Curial e li dix tot lo fet, de que la Guelfa senti dolor molt gran e li desplague molt per ço com hauia manat restar Curial en Paris.—¡Ay, trista yo, dix la Guelfa, e

nunca cessaran les mies dolors! ¡A Curial ¿e per quet ha fet Deus tan noble e tan valeros? Millor fora a tu esser de menor força; ja not seguirien tants infortunis e al menys series presseruat de perill e yo de pahor. ¡O com es segura cosa tenir les vies mijanes, car los extrems no procuren repos! Molts delits he hauts en pensar la virtut de la tua caualleria, mes les pahors que he passades e aquesta que es maior que totes les altres, crech que daran fi a mos dies. Mas yo mesquina ¿perque lamente, quina aiuda faç a Curial, ne quiny profit lin segueix? Millor me par seria lexar les lagremes e procurarli alguna salut si es a mi possible. Una sola cosa es la quem conforta, que se certament Curial esser bon caualler, mas alla on ha un bon caualler na un altre tan bo o millor. Ara açi no ha pus sino que yo li aiut ab los bens e ab les lagremes, que no son de pus tenguda. E segons que veig, lo dret es de Curial, que laltre la volgut combatre a tota sa requesta e Curial coue ques defena. E axi, Paulino, torna ten tantost a Curial e digues li que per amor de mi se esforce be e ordene ço que li plau que acis faça per ell, que tantost sera mes en obra.—E escriui letres a Curial les millors e de maior confort que pogue e sabe fer, e trames li dines e joyes. Empero la dolor del cor ab ella romas, e feu fer una image de Sant Jordi e cada dia hoya tres misses, totes dites a loor del dit sant. Paulino sen torna en Paris e donades les letres e les joyes de la Guelfa a son senyor, Curial fonch tan alegre que no

sabia on sestaua de goig, e aparellas para la jornada lo pus honradament que pogue. Dins aquest temps foren tractades moltes coses per toldre de cami aquesta batalla, mas lo Sanglier no prenia ne volia pendre partit sino de la batalla, ne encara los Duchs de Bretanya e de Orleans li consellauen que la lexas, tenint se per dit que Curial ja ere mort, e cascu pensaua que mort aquest senyoreiaria Laquesis de tot en tot, no faent compte si ella vendria en plaer.

91. E axi mateix los tractadors de les paus venien a Curial pregantlo que lexas aquesta batalla. Curial responia tots temps que aquest fet no era en son poder, car lo Sanglier ho hauia a fer; que ell no hauia a fer sino a defendres, e si lo Sanglier nol combatia posat que fos dins la lliça, ell nulls temps se mouria, e responia tan blandament e ab tan suaus paraules, que tot hom hauia per clar que hauia gran pahor e li plauria be que aquest fet cessas. No feya axi lo Sanglier, ans ab tanta ferocitat parlaue e ab tan braues paraules, que tots los cuidaua aterrar, e finalment com molt lo tenguessen aprop los dix que sen anassen en bon guany o en altre, que nols escoltaria pus. E axi cascu saparellaua pera la jornada lo pus honorablement que podia; la qual com sacostas, lo Sanglier en mig dels Duchs Dorleans e de Bretanya ana al Rey e li feu la suplicacio seguent:

92. Be sab vostra excellencia, o molt pus alt dels Reys, com una e la principal de les condicions que son posades en la concordia de la batalla faedora per Curlal e per mi, es que si lo judge que yo elegire no lexara venir la batalla a fi, yo romanga vençut, fementit e traydor, e per ço Curial remes a mi aquest carrech. Yo veent vos, senyor, esser lo maior Rey de christians e per conseguent del mon, e yo esser vostre vassall e hauer vos seruit no solament en vostra presencia, mas en moltes estranyes partides, axi deça com della mar, publicant la grandesa de vostra real maiestat, volgui elegir a vos per judge per ço que yo qui en tantes parts me son mostrat tantes vegades, una sola volta me mostre deuant vos, en manera que conegats qui son yo, que se fer e a que son bo, e veiats per obra ço que per fama hauets oyt.

93. Ja lo Rey hauia respost que ell sobre aço faria ço que Deus li administraria, empero que no trauria tal paraula de la boca, com a Curial fonch dita la suplicacio que lo Sanglier feya, perque corregue ans vola, e fincant lo genoll deuant lo Rey, suplica al dit senyor que per sa merce volgues complaure al Sanglier de ço que demanaua. Dix lo Rey: —Encara nom ha dit que vol, e yo per ço que no mo diga, pensant ço que vol dir, me son cuytat a respondre. Dix lo Sanglier: —Nous deman quem donets terres, diners, ne joyes, solament vos deman que de vostra paraula sie fet segur que lexarets venir la batalla a fi,

car en altra manera, sens combatre, seria yo vençut, fementit e traydor. Curial torna a dir: —A, senyor, que maiors gracies solets vos fer als que les vos demanen, ¿e no farets aquesta petita a aquest caualler que diu que tan vos ha seruit? Fets lay almenys a suplicacio de tots com açi son, los quals veig queus ho tindran a gracia molt gran. Ladonchs tots tornaren a suplicar de nou. Lo Rey viu se carregat de cada part, e los Duchs que li eren molt importuns, no podent se scusar, quasi contra son grat dix: —Puix que tant ho volets, a mi plau e axi ho permet. De la qual cosa Curial, no sperant que de tot hagues acabat de dir lo mot, se cuyta e li besa la ma. Tots digueren; per ma fe Curial es molt abte, e no es hom al mon que li pusca auançar dun pel, car ell sen porta la honor daquesta suplicacio. E axi sen anaren cascu a sa part, aparellantse pera la jornada que era molt prop.

94. DINS aquests mateys dies los dos cauallers ancians de la Guelfa hauien feta gran instancia al Marques ques treballas en donar marit a sa sor, acusant la sua gran negligencia e tarditat. E com lo Marques respongues que li plauria si tal matrimoni se oferis que fos condecent a la honor de sa sor, ells axi com aquells qui en als no pensauen sino en apartar la Guelfa de Curial, li replicaren que segons ells hauien entes, en França hauia molt grans e notables matrimonis. E que si a ell venia en plaer, ells se tre-

ballarien en mouren algun, a fi que aquella senyora tan noble e tan valerosa no perdes vanament son temps, aiustant aço moltes coses que serien longues de comptar. E daltre part li digueren que be hauia oyt e sabia que Anthoni, mossenyor oncle del Duch de Burgunya, se donaua dret en lo seu marquesat e moltes vegades per letre lauia request que li lexas ço del seu, sino a ell seria forçat cerquar partit de cobrar ho en tot cas. E que puys Curial ere en aquelles partides e en tal fauor, seria raho que aquest fet se leuas de cami, e que nulls temps lo Marques hauia haut temps pera fer sos fets fins ara; oferintse com al Marques vengues en plaer, anar personalment per tractar tots aquets fets, en manera que ell fos seruit, e per defalliment de seruidors sos fets ne sa honor no valguessen menys. Plague aço molt al Marques, e encarregals tots los fets, manant los que tant com toque als fets de Anthoni monsenyor, comuniquen ab Curial, empero que del matrimoni que entenen a tractar no li descobrissen cosa del mon. E axi conclogueren lo parlament, tractant aquests fets en diverses jorns, e fets los memorials e letres, pres comiat de la Guelfa, partiren de Monferrat e tingueren son cami fins que foren en Paris.

Curial per Melchior de Pando fonch certificat de la anada dels ancians, e lo jorn que degueren entrar en Paris, isquels a reebre molt honorablement acompanyat, e menals sen'a posar a seu

hostal. E aqui los festeia e honra molt, els dona tots temps mentre alli stigueren tot ço que mester hauien, en manera que ells no despenien res. E si publicaren a Curial la causa de lur venguda, solament denunciant a ell lo fet de Anthoni mossenyor, al qual fet Curial se oferi per seruey del Marques fer tot ço que a ell fos possible; empero quels pregaua que lexassen passar la sua batalla, car lo temps dins lo qual se deuie fer era tan breu que ell no poria entendre en altre cosa. Ells respongueren que eren molt contents e que no obririen la boca sens manament dell. El axi ho feren, e venguels molt be per moltes rahons, les quals se diran dauall en son cas e loch.

96. DEXADES los ancians aquestes noues, interrogaren Curial del fet de la batalla que deuia fer, e ell los dix tot lo fet. A les quals coses ells replicaren: —Senyor Curial, aci no ha mester consell, car ja lo fet es en tal punt que nos pot mudar, solament vos reduim a memoria queus membre esser caualler, e les honors que caualleria vos ha fetes, les quals confiam de nostre senyor Deu crexeran ara en tal manera que no haura tan honrat caualler en lo mon, que ja ho sots molt e ho serets ara mes, Deu volent. Curial respos:—Cars amichs, jo a Deu no li deig sino un jorn, e aquell li pagare tota ora que li plaura. Ma intencio nulls temps fonch requerir caualler de batalla per flach que fos, ne dir de ño a caualler quim requira per valent que sia, e axi yo son request e

cuyt hauer bona justicia. Deu es en mig al qual recoman la mia causa; faça de aço e dels altres fets meus a sa volentat.

97. DONADA fi a les paraules anaren sopar, e foren seruits esplendidament en copia gran de viandes e de diuerses maneres de preciosos vins. Marauellanse los ancians, e miren lo un laltre com se veen en tan gran casa, tan ornada, plena de tants seruidors, e tan composta de tan diuerses maneres de arrears; miren la vaxella tota daurada e en gran copia; miren lo orde del seruir, miren los homens dedicats cascu a son ofici seruir sens remor; arbitren aquesta no esser casa de caualler, ans de Duch o gran senyor; veen les viandes venir ab ministrers, veen venir durant lo sopar cauallers e grans barons, e alegrant se fer festa e honor a Curial, e ell a ells. Empero totavia Curial honraua los cauallers ancians e mostrauals als altres, perque tots los feyen honor e moltes prefertes per amor dell. Apres del sopar, lo Duch de Bergunya, lo Comte de Foix, los senyors de Sant Iordi e de Vergues, vengueren a la posada de Curial e com trobassen los ministrers cornant, meterense a dançar e a festeiar. E axi passa gran part de la nit entant que, passat aço, cascu sen ana a son hostal, romanint Curial ab los ancians alegres molt, e com fos temps de anar dormir, foren als ancians mostrades lurs cambres e, obtinguda licencia, partint se de Curial sen anaren dormir.

98. VERITAT es quels ancians venien cansats del treball del cami, e hauien obs reposar. Empero lo acolliment que Curial los hauia fet, no donaua loch al dormir; ans desques veren apartats denuncien lo un al altre tot ço que hauien vist, axi com si cascu no ho hagues vist tot. Demanen lo un al altre; ¿hauets vos vist tal cosa?—¿E vos tal? diu laltre.—Certes deya lo un, yo no ho haguera cregut encara quem fos estat dit, si donchs no ho hagues vist.—Responia laltre; ni es encara creedor, car per ma fe aquesta es una gran marauella. Ara com se vulla vage del fet yom pens que nosaltres veurem de Curial, ço que tant hauem desijat, car lo Sanglier, segons dien, es lo pus fort e pus valent caualler del mon; e si tot Curial es bon caualler e valent, no es tal ne tan forts com dien que es laltre. E axi ell morra en esta plaça e sera desonrat pera tots temps. E si per ventura es lo contrari, ab lo matrimoni que tractarem lo apartàrem de la Guelfa, e com lo matrimoni nos fes, per ventura se trobaran altres maneres per les quals nol caldra tornar en Monferrat. E cas que res daço no sia, ja som tant sos amichs que valdrem mes per ell, e axi nostra venguda no pot esser infructuosa. Meterense a dormir, e sino quels donaren dos lits en que dormissen e estigueren apartats, nom pens que aquella nit haguessen dormit en alguna manera, car la enueia de la qual ells eren plens nols ho haguera consentit, nem pens encara que reposassen molt pensant en quina manera li porien noure.

99. A mesquina e desauenturada enueia! Vella, falsa e sens algun be ¿com vens ab la cara magra, tota rugada, los ulls lagrimosos e lo cap tremolos, a metret dins los ossos daquets dos vells, e que ha fet aquell valent caualler, o quina roho as de maltratarlo? Veiam quiny profit te ve daquesta dampnada e auorrible condicio. ¿Com no penses que encara que Curial caygues del estat en que es tu, no ten milloraries de una agulla, car les virtuts sues nos mudarien en tu ne li series succesora en los bens ne en les victories? Si solament enueiaues les coses pertinents a tu, e que perdent los laltre tu los poguesses hauer e daço fosses certa, no obstant que es gran pecat, no seria tan abhominable; mes hauer enueia e meniar te les entramenes per cosa que tu no pories hauer en un partit ne en altre, es treball sens profit, car la Guelfa perdent Curial, no acolliria tu en loch daquell, ne donaria a tu ço que ell dona, ans per ventura se retrauria en menor estat, en manera quet foragitaria de la sua casa no hauent mester tan gran nombre de seruidors. ¡O, be es mesquina e catiua condició la tua que no aprofites a tu, ne a altres, e tots temps treballes sens profit! Dius quet alegras e has plaer en hauer nogut a aquell. ¿No pots pensar que per ventura sera pus odios a tu son sucessor, en manera que tu no guarescas daquexa auorrible malaltia, ans tots temps de mal en pijor vages? Respon me: ¿quiny be se segui a tu en fer lançar los angels del cel, en fer pecar lo primer pare, e tans

altres e tan grans mals com per causa tua se son seguits? Certes not conegueren be los jueus en la acusacio del Saluador; vegen ausades ço que han guanyat ab tu, e si totes les gents te coneguessen tan be com yo, no trobaries posada en loch on anasses. Lexa, falsa e mala, treballar cascu en sa eleccio e parteix te dels homens, car la tua canina manera es a Deu e a les gents odiosa.

100. PASSADA hauien los ancians aquella longa e molt treballosa nit. Com lo dia fonch vengut clar e luminos, e per mostrarse esser altres que no eran, anarensen a la cambra de Curial, e com ell los vees saludals ab molt alegra cara, reebent los molt curialment e demanant los si hauien pogut dormir. Respos lo un:—Certes, senyor, yo no he dormit plenerament pensant en aquest vostre fet; prech Deu queus en traga ab honor. Certes si la victoria estigues en la mia ma, vos la auriets sens demanar. —Moltes gracies, dix Curial: axo e mes esper yo de vos, empero prech vos que no perdats lo dormir per aquest cas, car nou a vos e a mi no te profit, e no es seny despendre lo temps vanament. Donats vos plaer, que en ma fe axi faç yo, e en la batalla no pens molt per dues rahons: la primera, que yo son request e no he a treballar sino en defendrem solament, car yo no he a conquistar laltre, ans si ell nom conquista roman vençut, e axi es a ell doble treball mes que à mi: la segona, que tench Deus per ma part. E per

aquestes dues rahons, estant sen Deus cominal no obstant que tots temps lo invoque en aiuda mia, tench alguna seguretat de la victoria, la qual lo Sanglier no ha ne pot hauer a present, e axi donats vos plaer, que aquest fet aquestes mans lan a fer e no vostre pensament. Cessaren les paraules: lo Duch de Borgunya vench e los altres senyors en multitut copiosa e, oyda la missa, caualcaren e anaren a la cort. Lo Rey mana als quatre ques deuien combatre que tantost com fossen dinats li trametessen les armes axi ofensiues com defensiues, car ell les volia veure e anar personalment a la plaça, e ordona on se metessen les tendes dels combatedors. E axi Curial lo mateix dia feu metre una tenda fora la liça, e axi mateix lo Sanglier ne feu metre altra contra aquella deuant la qual fica un estandart tot negre ab unes letres dor molts grans qui dehien *Abur*. E axi lo Rey sen torna a son hostal, es mes a la taula e cascu sen ana a dinar. Tantost que foren dinats, los cauallers trameteren les armes al Rey e ell les viu e les feu regonexer, e despuys mana quels fossen tornades. La gent era infinida que era venguda per veure aquella batalla. Moltes loges foren fetes en torn de la liça la qual era couinentment gran.

Vespra era de mossen Sant Jordi que lo Rey
101. trames per Curial e per son companyo, e apres que foren venguts, los dix publicament: —Curial, per esser strangers vosaltres no pensets que siats

freturosos de fauor ne que los altres hagen, de dit ne de fet, un punt de honor ne fauor mes de la quels pertany, car yo mentench a regir aquest fet ab tanta egualtat como a mi sia possible, e axi no siats dubtosos de res. Semblantment si cosa alguna vos fall que mester haiats, digats ho, que yo laus fare donar si sera en mon poder. Al qual Curial respos: —Mosenyor, yo nulls temps pensi ni entench a pensar que vostra excellencia se deia gouernar en aquest fet, sino en la manera que hauets dita. Gran Rey sots e valent cualler, e son cert que donarets tal compte de vos que hom del mon nous pora rependre. —E tu, dix a Aznar, has mester cosa alguna? Digues ho, car not fallire. Respos Aznar:—Una cosa he obs e aquesta us deman, ço es, quens desempachets, car vot a Deu una senyora que am nom lexa dormir, ans vos jur que de nit me par que la veia em diga:—desempaxa e vine. Per queus torn a suplicar quens desempatxets e ella no sie frustada en son desig. —Digues Aznar, dix lo Rey, es bella? Respos: —Daçom tench per dit que sia la pus bella del mon; que no la vea persona alguna que della nos enamor. Lo Rey torna a dir tot en rient: —Digues, vol te be? Respos: —Per ma fe, senyor, yo crech que hoch, e dema Deus volent ho veurets per obra, car per dit me tench que recordant me della lo qui contra mi combatra fara son dan e axi sera certament. Ris lo Rey molt, e tot hom murmura dient que aques deuia esser molt valent home darmes e daria bon

raho de la sua honor. Ab tant se partiren del Rey e sen anaren a son hostal molt ben acompanyats. Lo Rey resta ab molts Duchs, Comptes e grans Barons e cascu dix publicament que tan gentils dos companyons pera una lliça no hauien vist com Curial e Aznar eren. E que be era ver que lo Sanglier era molt valent e forts caualler, brau e molt ardit e gran emprenedor, empero que Curial no era menys caualler que ell, si tot no parlaua tant. Dels altres dos cascu veya lauantage. Era Guillalmes de la Tor un caualler de poques carns e no molt forts, empero tan viu e tan ardit com un leo, e tan ultraios que era diables son fet; axi mateix ere molt destre e molt exercitat en tots fets darmes que a caualler se pertanyien. E per aquesta raho se hauia en ell alguna poca sperança, car en altre manera dell a Aznar tota comparacio era desygual.

102. Vengue lo jorn de la batalla; la gent se lleva gran mati e van per pendre loch on poguessen mirar, e no solament les lotges, ans encara tota la terra en torn era plena de infinides gents. Lo Rey e la Reyna vengueren; e nom se com ne en quina manera yo nomen lo nombre de les senyores qui de parts molt lontanes vengueren, e la gran multitut de cauallers e grans barons; yo no crech que semblant semblea fos james per tal cas. Car aquest fet despulla les grans ciutats, roba les viles de gents e los castells lexa sens guardians. Car la fama daquets

cauallers era tan gran e tan stesa, que totes les gents hauien desig de veurels, senyaladament en tal stat. Los duchs e grans senyors cascus treballa en fauorir los seus, e ab la maior pompa e ufana que pogueren los menaren a la plaça. Curial e Aznar anaren sen drets al cadafal del Rey e feren li reuerencia, e feta semblantment reuerencia a la Reyna e als altres senyors e senyores, ab gran brogit de ministrers e trompetes anaren sen a la sua tenda la qual era rica en estrem. Les sues cotes darmes eren blanques ab creus de Sant Jordi. Daltre part lo Sanglier e Guillalmes de la Tor, no menys pomposos ne ab menor brogit venien, les sues cotes darmes vermelles e creus blanques. E Guillalmes de la Tor prega lo Duch de Bretanya quel fes caualler, e com lo Duch rebuias fer lo caualler en presencia del Rey, lo Rey li trames a manar que ho fes, e axi fonch fet caualler. E entraren axi los quatre cauallers, cascuns en ses propries tendes. Lo Rey donant principi a les cirimonies ques acostumen fer en en tals jornades, trames tractadors de concordia e pau; mas lo Sanglier, al qual primerament anaren, spuma e dix que nols podia donar pau sino la mort. E finalment los uns ne los altres no hauien desig sino de menar les mans, per que tornaren al Rey ab la resposta. Tantost lo Rey los feu pendre jurament sobre la creu e los Euangelis, que no tenien conjurs ne altres arguments a adjutoris alguns sino solament les armes desusdites. E mentre en aço estauen, un frare me-

nor lo qual dien que era home de molt santa vida e de la casa Real de França, com fos en Angers e oys parlar daquesta batalla, correch e vench a Paris en aquell cas que ja los cauallers deuien exir dels tendellos per combatre, e ab cor impacient e grans crits dix al Rey:—Est infel o que es ço que fas per quet constitueix enemich de Deu venint contra la sua ley, la qual prohibeix aquestes follies? Digues, senyor, aquests cauallers combaten contra moros per mantenir la ley de Jesu-Christ, o volen matar Erodes son enemich, o que es aço? Los Duchs e senyors digueren al frare que callas, que aquest fet se pertanyia a cauallers e no a frares. E no obstant quel frare tots temps cridas pus fort e no volgues callar, tant fonch lo brogit quels senyors feren, que el frare no fonch oyt, ans a empentes lo gitaren daquell loch per lo destorb que donaua en ço que volien ques fes, car en altra manera li hagueren feta molta honor axi com a aquell qui la merexia molt be. Lo jorn crexia e vets venir altre destorb, ço es una donzella caminant molt ben acompanyada, la qual feu suplicar al Rey que li otorgas licencia que pogues veure Curial abans de la batalla. Lo Rey demana qui era, e fonch li respost que Festa, de que lo Rey hach molt gran plaer e feu exir Curial de la tenda. E acostas a un angle de la liça, e com viu Festa alegras molt. Empero Festa, comtades a ell saluts de Monferrat, quasi plorant li dix:—Curial, en altre abit e ab altres vestedures vos volguera hauer trobat.—

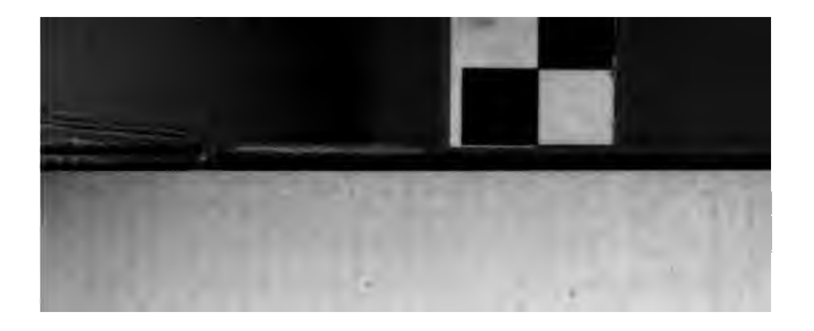
Curial respos:—Festa mia dolça, desque son caualler no fuy nem vees mills vestit que ara, e axi anats vosen a la senyora Reyna qui haura plaer ab vos, que de mius dich que a present no son dues persones en lo mon que tant me poguessen alegrar com vos hauets fet; e beneyt sia Deu que açi vos ha tramesa e don molta honor a aquella quius enuia. La Reyna reebe Festa no sens gran festa, e acostalas molt, dientli:—Festa, ¿queus par de vostre caualler?—Respos la donzella:—Amarga yo, que en altre punt lo volguera hauer trobat.—Les crides se feren als quatre angles del camp que hom del mon no perlas ni fes signes, ab les altres circunstancies ques pertanyen a tal jornada e, enderrocats los tendellons, los cauallers baxaren les cares dels bacinets, desemperaren los amichs e parents, giten los tendelons de la plaça, romanen ab los feels solament e preses les hatxes en les mans comencen a moure.

103. ASSATS e molta honor hauia guanyada lo Sanglier en moltes places on a ultrança se era trobat, de les quals ere exit gloriosament, e per moltes partides del mon la sua caualleria era tenguda en molt gran preu, en tant que de les sues victories molts hauien començat a scriure libres, daurant les letres no obstant que per ventura los actes dargent fossen, segons que es costuma dels scriptors. E si al Sanglier fos estat acceptable, be anaua la sua terrenal honor, car era pronunciada e magnificada

per lengues de Reys, Duchs e grans senyors, e no la deuia metre tantes voltes e en tants lochs en examen. Mas no sentia ell que fortuna fos alguna cosa, solament creya que al seu ardiment e a la sua força deuien esser atribuits los seus valerosos actes. Ne pensaua que los cans enueiosos, no per be del Sanglier mas per fer sos fets, laguessen tret de la selua stimulantlo ab diuerses maneres de ladraars e copia de morsos e mes ja dins lo parch, del qual exir no podia sino vencent e enderrocant lo saui caçador qui al portell lo speraua. E axil viu e encaram par quel veia ab lasquena e coll eriçats baxar lo cap, croxir les dens, afilant la una ab laltre, e tot baueiant se lexa anar prodigalment e sens manera contra Curial. Curial se mogue contre lo Sanglier ab passos forts, suaus e molta temperancia. E com fonch aiustat ab ell, donense de les hatxes molt grans ahurts, e lo Sanglier pensa que de aquell ahurt faria Curial tornar atras, mas no fonch axi, car Curial apres de hauer mesa la sua hatxa en mig, presentali los pits durs e aspres e estrebant ferm e stech inmoble, e empenyentlo apartal una passada de si, del qual ahurt se segui aço que abdosos los cauallers e los altres encara quils mirauen, conegueren certament qual dels combatents era pus fort. Tinyen se de color de mort les cares dels miradors e dins les penses fan diuerses juyhis. Los dos cauallers doblen los colps; lo Sanglier, molt pus ardit que saui, emprenia e feria mol forts; Curial se defenia e no curaua

de ferir sino en cas que podia molt noure a son enemich. Lo Sanglier treballaua tant que no es en dir, e ab diuerses maneres e terrible treball se esforçaua ab incredible ardiment venir al desus de Curial. Empero lo gran treball que menaua e la aspresa que trobaua en laltre part li procurauen cansament. Car ell desmoderadament e ab tota la sua força se esforçaua a ferir, e Curial li empatxaua los colps parant li o torbantlo en los braços; e daltre part com veya la sua lo feria axi forts que lo Sangler se tenia molt per carregat, e axi dura la batalla per gran stona que abdosos jugauen de les hatxes axi com aquells quin eren bons maestres.

104. Los altres dos se hagueren per lo contrari, car Guillalmes de la Tor conexent certament Aznar esser molt pus forts que ell, apres dels primers colps se mes en defensio, e ab giny e art pensa no solament ques defendria, ans encara li seria possible sobrar son enemich. Mas lenginy val poch contra maior enginy mesclat ab força gran, e per ço hom no deu confiar de son saber, car poch val contra altre saber mesclat ab poder. Per que conexent Aznar la poca força de Guillalmes de la Tor, puys que lach un poch comportat per conexerlo, lexas anar contra ell desmoderadament e donali tan grans colps que no li valia contrapassar ni parar, ne encara apartarse, car per molt que ell rodas e contrapassas, laltre seguia el estrenyia molt donant li colps sens comptar. E en tal

manera lo torba que Guillalmes ja no sabia quiny partit se prengues, car ni una defensio ne altra no li valien contra aquell lamp de caualleria, car certes lo seu ferir no era del caualler, mes de tempesta gran. E tant lo feri sobrel cap que Guillalmes començas a vagueiar, la qual cosa sentint Aznar retench en si e nol volgue pus seguir en aquell cas, mas giras enuers los altres e viu que feyen mortal batalla, es donauen terribles colps e que lo Sanglier ja no feria axi fort com Curial, car Curial qui solia esser defenedor ere ja requiridor, e lo Sanglier cercaua defensions. E si al Rey fos stat vist be staua lo fet per toldre la questio, car ja ni hauia de penedits perque tant hauien parlat. Lo Sanglier fa loch es aparta dels colps de Curial: laltrel segueix el combat ab gran esforç: lo Sanglier cansa e fall li ale, en tant que ja no podia repolsar. Ab tot axo a Aznar fonch vijares que aquest fet duras molt e acostant se volgue aiudar a Curial, alçant la hatxa per ferir lo Sanglier, mas Curial crida grans crits: —Lexats lo, que yous faç segur que per aquesta batalla no seura primer en la taula de Perusa. Ladonchs Curial se mou pus fort e mostra ço que pot fer, car tot lo jorn se era staluiat. Lo Sanglier rodaua e tornaua atras, e anuides podia alçar los braços per parar la hatxa, car los colps que hauia reebuts eren tals e tants que ja no podia ferir, e poch a poch retraentse sacostaua a un angle del camp per veure si alli trobaria algun remey. E com se vees ja molt prop de la liça, tornant atras molt cuytadament se mes en aquell

raco, empero al entrar cuyda caure despatles, e caygut fora certament si lo palench nol hagues tengut per detras. Perque Aznar vist que Curial no hauia mester aiuda, girars vers lo seu e viu lo que reposaua sobre la hatxa, e ana contre ell, e Guillalmes, be que fos cansat e las, sedreça contra ell per ferirlo e, a manera de un ca rabios desijant morir, se lexa anar contre Aznar. Mas no fonch res son fet, car apres de pochs colps Aznar lo abraça, el tempesteia tan terriblement, quel mes per terra e jague axi estes que no feya alguna defensio ni podia tornar ale ans se ofegaua, tant staua embafat. Aznar qui li staua desus li leu la cara del bacinet, e li dix:—¿Guillalmes, vols combatre pus? Ell respos: —Hoc; mas no mogue peu ne ma, per que Aznar li dix: —Ret te a mi. Respos: —No vull. Replica Aznar: —¿E no veus tu quet pusch alciure? Respos Guillalmes: —Fes ço que pusques, que la jornada es tua, mas yo nom retre james.

105. Lo Rey mana als feels ques metessen entre los cauallers e nols lexassen pus combatre, e devalla del cadafal molt cuytadament e ana a Aznar e mana li que no combates pus. E anant als altres qui ja eren venguts al estrem de la batalla, dix a Curial: —Yous prech que per honor mia cesse aquesta batalla. Curial se tench en si e cessa de combatre. Mas lo Sanglier en aquell punt, segons costuma de tots los franceses, que com los feels se meten en mig tornen pus braus e mostren que les desplau molt ço que los

feels fan, en aquell punt isque del angle e crida grans crits al Rey:—Mossenyor, no mo hauiets vos axi promes, per que donchs me procurats tanta desonor? Car mes me val la mort que la vida. ¿Volets me vos matar, ja que mon aduersari no pot? E dient aquestes paraules e manera de foll ana contra Curial per dodonarli un colp despasa, car la hatxa li era cayguda, mas Curial lo ahurta e abraça, e tot hom pronustica quel haguera mes per terra si lo Rey no fos quel prega molt quel lexas. E ja Curial lo lexaua, mas lo Sanglier ladonchs sesforçaua mes, es aferraua ab ell e crech que fora caygut si ab ell nos fos aferrat. Perque Curial dix:—Senyor, yous suplich queus luniyets e lexats me castigar aquest foll, lo qual ya staria segur si vos açi no fossets. Los feels hauien tots que fer en tenir lo Sanglier, car Curial nos mouia, perque lo Rey enujantse daquells mouiments no sauis, dix:—Certes, Sanglier, vos hauets poch seny e les coses que fets no son obres de caualler. E mana als feels que traguessen del camp lo Sanglier de son companyo, e lo Rey despuys pres los altres dos cauallers e mes se en mig dells e traguels del camp ab la maior honor que a ell fonch possible. Empero hagueren un poch a trigar al exir del camp, car lo Sanglier ni son companyo nos podien moure de cansament, e abans los hagueren de desarmar que moures poguessen.

106. YA sen menaua lo Rey los dos cauallers estranjers, quant lo Duch de Burgunya, lo Comte de Foix e molts altres grans Barons se meteren en torn de Curial e de Aznar e, cantant ab molta alegria, sen van ab ells fins al palau del Rey. E com lo Rey descaualcas, licencia los cauallers per anar a la sua posada. Ladonchs oyrats crits de cauallers e gentils homens, brogit de trompetes e ministrers, festa gran e alegria molta. O Deu, deyan tots, e qui fos tal com lo un daquests dos! Vansen a la posada de Curial, on trobaren lo sopar prest. Aqui foren conuidats molts senyors e grans Barons e cauallers en multitut copiosa, e festeiaren tant que no es en dir, car yous certifich que gran temps hauia que tan noble sopar no fonch fet en aquella ciutat.

107. ALGUNS dies passaren que en Paris nos parlaua sino daquella batalla, e es ver que daço se cuydaren seguir molts inconuenients e grans escandels, car tots generalment donauen lo millor als dos cauallers strangers. Empero alguns parents e amichs del Sanglier, trobant en allo gran enuig, parlauen e deyen no de tot en tot lo contrari, mas volien colorar que lo Sanglier encara no era vençut, ans se poguera defendre si lo Rey no si fos mes. Per que lo Sanglier conexent Curial esser molt pus valent caualler que ell, volent toldre la ocasio, trobant Curial en mig de tots los grans senyors de la cort que dauant lo Rey de diuersses coses parlauan, en la seguent forma li parla:

108. SENYOR Curial, veritat es que yo empes de mal consell emprengui combatreus a tota ma requesta. E alguns, ignorants lo punt en que yo era lo dia de la batalla quant lo Rey se mes en mig, parlen e fan juhy de ço que no saben e dien ço que no es ne fonch en lo mon, per que yo qui se la veritat del fet mills que altre, per toldre materia de quistionar, vull publicar lo punt en que yo era. Ver es, Curial, que yo era ja tan cansat e tan las que no podia pus en auant, e vos me feriats continuament mills e pus fort que james. E en lo cas que yom meti en lo angle del camp cuydi trobar alli remey, lo qual per vostres mans me fonch tolt, car poch maguera valgut segons que yo conegui tantost, que alli mateix vos maguerats mes a mort si lo Rey no ho hagues tolt, de que yo no li sent punt de grat; e per ço axi com home fora de seny, maferraua ab vos desijos de morir, car de escapar no era fora de sperança. E plagues a Deu que axis fos seguit, car nom aferraua ab vos sino per tenirme en estant, car en altre manera fora caygut de cansament. Empero lo Rey, al qual yo no pogui resistir, mestorce de mort, la qual per tot mon poder yo cercaua entre vostres mans e ja la veya visiblement, mas per temença del Rey fugi em desparegue. Perque yo, axi com a menor e de pobre força en esguart vostre, me ret a vos açi en aquesta plaça, ço que aquell jorn per cosa del mon no haguera fet, e fets de mi vostra volentat sens que per mi ne per altre nous sera tolt.

109. TOTS aquells qui entorn stauen e hauien oydes les paraules foren torbats e miraren Curial en la cara sperant que faria. Perque Curial tantost com lo Sanglier hach acabat de parlar, leuantse lo capero del cap, axi dix: —Senyor Sanglier, yom marauell quius ha consellat que diguessets aquestes paraules, car pus rahonable cosa era que yo les digues a vos, eus prech que vagen per mi, car certes nulls temps me trobi tan carregat com aquell jorn. E axi faç moltes gracies al senyor Rey qui no volgue que per tan poca cosa lo un de nos se perdes, o per ventura abdosos, car de les coses que son per venir Deus tot sol sab la fi. E aquells qui daço fan juyhi, si a ells plagues los staria be lo callar, car la fi ells no podien saber ne hom del mon. Perque Sanglier vets maci, e si entenets que sia quiti de vostres mans, sino trametetsme en lo loch que vos voldrets, car yastare tant alla a vostra ordenança fins que a vos vindra en plaer hauerme per quiti, en restituirets en ma libertat.

110. OYDES hauien tots los circunstants les paraules dels cauallers e, marauellats molt, no sabien que diguessen, perque Aznar se feu auant e acostas a Guillalmes de la Tor e dix: —Certes, Guillalmes, yo no sere menys cortes que aquests dos; yo son vostre presoner. Jur e vot a Deu que nom partire de vos sino que vos haiats pres de mi rescat aquell que voldrets e yo pore pagar. Perque Guillalmes dix: —Senyor Aznar, yo son content hauer tal presoner

com vos sots, e axius requir que vengats ab mi e tengats vostra paraula. Tots hagueren plaer de aquesta pau noua, e abraça e besa lo Sanglier a Curial e a Aznar, e semblantment Curial besa Guillalmes de la Tor. Mas lo dit Guillalmes no besa a Aznar ans ab la vista braua e fellona, acomiadantse de tots, a la sua posada lo sen mena, e, aparellat notable dinar, prop una donzella germana sua, bella molt, que Yoland hauia nom, lo segue. E axi menjaren splendidament e com foren dinats, entrats tots tres en una cambra, en la seguent forma li parla:

III. Aznar, vos sots mon presoner per vostra volentat e hauets jurat no partir de mi sens rescat que yo prenga de vos, e yous respongui que era content. E lo rescat que yo de vos vull hauer es que vos donets un besar a ma sor, e tantost serets quiti. Perque Aznar besa la donzella e ladonchs Guillalmes li mes per lo coll una esquerpa dor molt rica que lo Duch de Bretanya li hauia donada, e dix: —Aznar, vos hauets pagat lo rescat, empero yo no hē pagat lo deute queus deig, car vos me teniets en terra em poguerats hauer mort si volguessets. Empero vos pus piados de mi que yo mateix me donas la vida, la qual yo ab tot mon esforç me volia toldre, e axi fets de mi e de totes mes coses a vostre plaer. E tu, Yoland, fes sens contrediccio tot ço que voldra Aznar, hauent te donat un tal germa com yo son, lo qual hagueras perdut si ell hagues haut tant poch

seny com yo. E feta collacio de la cambra isque, lexats dins Aznar e Yoland sens altre companyia, e tirades les portes damunt los tanca.

112 AZNAR, trobantse a soles ab la donzella, ris del joch e dix: —Senyora, si tots los presoners han tal carceler com yo he, no deuen hauer dubte de mort, ne deuen desijar exir de preso; perque si a vos ve en plaer e a vostre frare, yous vull per muller. La donzella respos que ella no li contradiria res que ell volgues. Perque Aznar lleuant se dempeus sen ana a la porta e crida grans crits a Guillalmes, lo qual vengut dix: —Aznar, ¿ja sots huiat de la companyia de ma sor? Aznar respos: —Guillalmes, no son huiat ans te prech, si a ella plau, que lam dons per muller. Guillalmes, molt pus content que dir nos poria, replica: —Aznar, no per muller, car no ho meresch yo, mes per catiua lat done, e menalaten e fes della ço que vulles. Aznar torna a dir que per muller la volia, perque Guillalmes e Yoland ho atorgaren. E, pasada la festa, denunciat aquest fet al Rey, lo dit senyor nach molt gran plaer, e feu venir la Yoland e la Reina la enjoya e la mes en molt gran punt. E lo mateix jorn los esposaren e no passaren gayre dies feren les noces molt grans e solemnes. Era aquesta Yoland de molt noble linatge e era molt ben heretada, e lo Rey volent mostrar en molt gran singularitat la sua reyal magnificencia, e moltes joyes e cinch mili escuts dor al dit Aznar dona. E los parents de la

Yoland, per raho que lo dit Aznar sen pogues portar la dot de sa muller, la heretat li compraren. E ab molt gran e molta honor e riquesa lo dit Aznar, per tornar en lo Regne don era natural, daquest jorn auant ab sa muller a aparellar se comença.

113. Lo Sanglier qui no era content del mon, del dia que les paus dels cauallers se feren auant nulls temps se mostra, ans pres abit de framenor e secretament en lo monastir se staua. Empero lo dia de les noces de Aznar ab un abit molt pobre e un companyo isque e vench a la sala on se celebraua lo conuit e festa de les noces, e messe deuant Curial e demana li almoyna. Curial en un punt nol conegue, car no pensaua que lo Sanglier de tal eleccio usas. E lo Sanglier replica: —Curial, donam una almoyna per amor de Jesu Christ, e plora. Curial lo mira ferm e coneguel e dix: —O Sanglier, e quius ha consellat? Respos lo Sanglier: —Deu. Ladonchs Curial dix: —Ell vos faça saluar lanima. E com dix lo Sanglier, —dubtats que puys yo per seruey de Deu he relexades les vanitats del mon, que Deu non faça saul? —replica Curial: —No dubte yo en axo, mas he gran dubte que mes vos haia mogut desesperança que amor; e no pus al present. que aquesta plaça no es per aquest parlament. Lo Sanglier se muda daquell loch e discorregue les taules demanant almoyna, e no volia pendre sino troços de pa. Anaua carregat de gents quil enuironauen, e los uns plorauen, los altres se

marauellauen e quasi torbats deuenien muts, altres se metien en un raco e pensauen en aquesta nouitat. Lo Rey semblantment e los altres senyors stauan molt marauellats e no sabien que dir. Empero lo Rey a cap de gran stona comença a parlar del Sanglier, e dix: —Per cert lo Sanglier tots temps ha usat dels strems e algu nos marauelle daquest fet, car costuma es e molt natural daquesta nacio, que com a un gentil hom ve algun cas tan sinistre que perda la sua honor e deuenga pobre, no li fall un bordo ab que sen va demanant almoynes a Sant Jacme en romeria. E es lo contrari dels spanyols, que tantost que tornen pobres, ab aquella matexa pobretat deuenen ladres e robadors de camins. Aquest Sanglier empero no estech pus en Paris, ans sen ana e per ses jornades vench en Jerusalem, e apres sen ana al Mont de Sinahi al monastir de Sancta Caterina ([12]), on visque e mori santament e en fama de molt sanct religios.

114. GRANS e molt grans eren les festes que eren fetes als dos cauallers strangers, e general juyhi ere fet aquests esser los millors cauallers del mon, e que entre ells no hauia que triar, que si tot Curial era bo e molt valent caualler, certes no era menys bo ne menys valent Aznar, del qual era lo Rey tan enamorat que nos veya fart de tenir lo de prop. En aquest temps Aznar pres comiat del Rey e dels Duchs e grans senyors, los quals li donaren gran colp dargent e de joyells, e ab sa muller ab molta

alegria sen parti. Curial lo acompanya vuit legues e com vench al partir dix: —Senyor Aznar, yo nous pusch merexer a present la gran gracia que vos me hauets feta ne la honor que he hauda per vos. Deus lo qual es retribuidor de totes les coses, vos ho vulla guardonar. Yo he pertida la mia desferra tota mig per mig, e la meytat que yo tench per vos es açi. Manats la pendre, e clam vos merce que a aço no responats sino lo metre ho per obra, car si vos sots amich ami com yo son a vos, e com jam sots estat, seguirets ma voluntat e plaer, la qual es aquesta. Molt se debate Aznar per no pendre ho, mas finalment hach a complaure a Curial. Ladonchs Cúrial pregant lo que en gracia e merce de son senyor, lo Rey Darago, lo volgues recomanar, e comanats los uns als altres a Deu, continua Aznar son cami fins a Barchinona on Aznar troba son senyor ab molta gent notable.

115. No curare ara de parlar de la recepcio quel Rey feu a Aznar e a sa muller. Pens cascu que aquell Rey era lo millor caualler del mon e amaua e honraua los bon cauallers, car assats ne digui en lo capitol dels cauallers qui venien de Montferrat. E qui voldra saber qui fonch aquell Rey, lija lo seten capitol del purgatori de Dant que alli ho trobara. Car no obstant que lo dit Dant fos affeccionat ala parcialitat del Rey Carles, enemich del dit senyor Rey Darago, e en aquella comedia de purgatori aquest venerable

e gran poeta e actor ab tot son poder e saber se esforce en pronunciar les laors daquell Rey Carles, lo qual sens tota falla era notable Rey e bon caualler, no empero par e egual al altre; ab tot axo no gosa amagar la strenuitat e excellencia dela caualleria daquell illustre, tres excellent e molt alt e valeros Rey Darago, los strenuus actes darmes del qual, axi com dignes de recordable veneracio, escrits en molts autentichs e grans libres per diuerses, grans e molt solemnes doctors, robora e conferma dient en lestrem punt del seu parlar ab gran dolor de son cor, que *de ogni valor porto cinta la corda* (13). Legidor, aten be a les paraules que diu; que de tota valor, e noli posa defallment, ne ho poria dir sens cosciencia, car be sabia Dant que lo dit Rey Carles ab gran poder de gent tenint sitiada Mesina per mar e per terra fugi per pahor del dit Rey, qui venia sobrell no ab tanta gent com lo dit Carles tenia. E semblantment com seguint lo dit Rey Carles, lo Rey Darago e ell saguessen acombatre acors per cors en Bordeu, e lo dit Carles, contra tota sa fe e contra tota honor de caualleria qui prohibeix lo fet seguent, hagues fet aiust de gents darmes en gran nombre, axi com aquell qui finalment ho podia fer per raho que era frances, per empachar lo dit Rey Darago que a la batalla no anas per dubte daquella gent; ell empero cercá manera no sens gran perill, com anas e de fet ana, e lo jorn assignat pera fer la batalla comparegue dauant lo capita de Bordeu prest per fer la dita ba-

talla. Lo dit Rey Carles empero no comparegue ne satisfeu a la sua honor; e aço no era ne fonch amagat al dit Dant, car encara atots los orbs fonch assats notori. E daço no pus, car fonch massa notori en aquell temps per tot lo mon, e durara tant com lo mon haura durada; e axi tornare a la materia de la qual me son un poch lunyat, car daço nos pertany en aquest libre parlar pus.

16. Curial torna en Paris on hauia lexats los seus ancians cauallers, continuant tots temps la festa quels hauia començada a fer, de que los cauallers eren tant contents que mes no podien. E veyen lo tan fauorit e honrat, que lo Marques de Monferrat fora ben content de la meytat. E com lo Rey de França sabe, no certes empero per Curial, com hauia partit ab Aznar, jal tengue per millor caualler, e axi mateix honors moltes li feu mes que no hauia fet e preciosos dons li dona. Nos parlaua sino de Curial; tots jorns crexia la sua honor la qual cosa los ancians veyen be e, jatsia mostrassen hauer ne plaer, tota via lo volgueran veure mort, desonrat e abatut. Vets quina macipa es la mesquina enueia, que quanta mes honor li farets mes vos auorrira e desijara que laiats dan. Dins aquest temps lo Rey de França torna a parlar lo matrimoni de Laquesis e del Duch Dorleans, lo qual moltes vegades era stat mogut, e, com Laquesis noy volgues donar loch, fonch li dit que si Curial nos lunyaua per algun temps de

Paris lo matrimoni nos faria, car Laquesis ne veya ne ohia de Curial auant. Perque lo Rey, cuydant ben obrar, e per que aquesta via poria per ventura venir a fi de ço que hauia començat, trames per los dos ancians e sils dix com ell se era treballat en aquell matrimoni e que lo fet prenia alguna dilacio per Curial, al qual, segons hauia oyt, aquella donzella volia be. Perque los pregaua que de lur propri mouiment li consellauen e tenguessen manera que volgues pendre alguna espassa exint de Paris, o almenys apartantse del anar e venir tan continu com feya a la posada de Laquesis, a fi que ella refredas algun poch, e pensant que ell la hagues auorrida traurien della millor partit, car lo Duch Dorleans la amaua tant que perdia lo seny per ella e Curial noy guanyaua res.

117. OYDES los ancians aquestes paraules e conuidantse qual primerament respondria, lo un començant axi dix:—Molt alt e molt excellent senyor; si ab altra persona yo parlas per ventura no curaria de fer la seguent resposta, empero deuant tant e tan alte e tan saui Rey, no stare de dir ab bona veritat ço que yo sent de Curial. Senyor, sapia vostra molt alta senyoria que aquest es fill de un pobre gentil home, quaix que anaue a les almoynes, e vengue estant minyo a casa del Marques de Monferrat, mon senyor, lo qual com se altas dell feu lo vestir e en la sua cambra ab altres fadrins lo mes.

Aquest cresque en edat e en astucia e devench molt malicios, e ab induccio de un traydor qui Melchor de Pando es nomenat, la Guelfa, germana del dit Marques, que senyora es de Mila, senamora dell en manera que ell li roba no solament lo thesor e joyes, ans encara la honor e fama, de que aquella senyora ha perdut e pert son matrimoni; que si aquest no fos, es molt valerosa e rica e de incomparable bellesa; e axi va aquest per lo mon ab los bens daquella senyora. Semblantment anant en Alamanya per fer una batalla, axi com aquell qui es fortegaç e no dubta res no hauent altre be en ell, senamora daquesta Laquesis. E si ellal conexia tan be com nosaltres no hauria cura dell. E robala e mante per aquesta via lestat que vets, car no par que ell hage per mantenir una haca. Ara, senyor, veig que vos li fets tanta festa e tanta honor, que ell pert e pens que hage perdut lo seny, e sis te per tan gran que ja no porta honor a home del mon, ans enten que tots li hagen a fer lo buç. E si ell hagues seny, sentint lo Duch Dorleans hauer enuig de la frequentacio que fa en anar e venir al hostal de Laquesis, bes deuria lunyar della. E ella mostra be esser fembra que tots temps tria lo pijor, car diferencia deuria fer entre aquells dos. Empero puys que vostra senyoria vol e mana que aquest se partesca daçi, nosaltres lon farem anar en breu, car tindrem manera que della lo reuocaran, e ladonchs Laquesis perdra la sperança e refredar sa dell. Aquesta resposta loha laltre

ancian, aiustant a aço que no seria mester que ho sentis Curial. Al Rey plague aquest consell; empero conegue clarament que aquells ancians li volien mal, e si ell ho hagues sabut abans nos fora descubert a ells, e per çols parla en la forma seguent.

118. BE sabia yo Curial de qui fonch fill e la manera tota de son pare e tot lo seu principi, e es ver que aquexa dona la molt auançat, pero yous jur com a Rey, que ella te lo millor e pus valeros serui-dor que sia en lo mon, e si ella li ha donat e dona de sos bens, nols pot ne poria en manera alguna mills esmerçar e ell los mereix bolt be. E direume qual home conexets ni hauets vist tan noble ne tan valeros. Dich vos que entre los cauallers que yo co-nech no li sent par, car aquest es caualler en parlar e en obrar, e en plaça e en cambra, e en liça e en tot loch. Daltre part es molt abte e virtuos, saui e de gran e notable consell; pero no men marauell, car entre los grans philosofs, poetes e oradors, veig que es tengut en gran stima. E veig que son fet ira de be en millor, car es tant diligent que no pert temps, car com armes se fan en qualseuol manera ell es dels primers e sen porta la honor. Sil volets en cambra cantar, dançar e solaçar curialment, dich vos que algu dels altres nos pot egualar ab ell. E partit daqui no lexa lestudi, ans tracta tan reueren-cialment los llibres que tots quants lo conexen ho han a gran marauella. Que sia bell de la persona e

Aquest cresque en edat e en astucia e devench molt malicios, e ab induccio de un traydor qui Melchor de Pando es nomenat, la Guelfa, germana del dit Marques, que senyora es de Mila, senamora dell en manera que ell li roba no solament lo thesor e joyes, ans encara la honor e fama, de que aquella senyora ha perdut e pert son matrimoni; que si aquest no fos, es molt valerosa e rica e de incomparable bellesa; e axi va aquest per lo mon ab los bens daquella senyora. Semblantment anant en Alamanya per fer una batalla, axi com aquell qui es fortegaç e no dubta res no hauent altre be en ell, senamora daquesta Laquesis. E si ellal conexia tan be com nosaltres no hauria cura dell. E robala e mante per aquesta via lestat que vets, car no par que ell hage per mantenir una haca. Ara, senyor, veig que vos li fets tanta festa e tanta honor, que ell pert e pens que hage perdut lo seny, e sis te per tan gran que ja no porta honor a home del mon, ans enten que tots li hagen a fer lo buç. E si ell hagues seny, sentint lo Duch Dorleans hauer enuig de la frequentacio que fa en anar e venir al hostal de Laquesis, bes deuria lunyar della. E ella mostra be esser fembra que tots temps tria lo pijor, car diferencia deuria fer entre aquells dos. Empero puys que vostra senyoria vol e mana que aquest se partesca daçi, nosaltres lon farem anar en breu, car tindrem manera que della lo reuocaran, e ladonchs Laquesis perdra la sperança e refredar sa dell. Aquesta resposta loha laltre

119 L'ALTRE ancian, que encara no hauia parlat, replica:—Senyor, ni cobdicia de toldre a aquest aquell fum de vanagloria que te, ni desig de maltractarlo, no ha fet parlar axi mon companyo. E si fa la gran desonor que de aquest fet se segueix al Marques e a la Guelfa, la honor dels quals desijam. E voldriem si esser pogues, que aquella dona, la qual es la pus bella e valerosa del mon, no perdent per aquest la sua honor se collocas en matrimoni, per la qual cosa som açi venguts. E pens vostra molt alta senyoria si en casa vostra hagues un caualler qui en dan e carrech vostre torbas alguna germana o filla vostra, quiny sentiment ne hauriets. E nos no curariem tant daço, mes dubtant que lo primer jorn que aquest fet atenyera a les orelles del Marques, aquella dona es perduda sens altre culpa sino solament lo auançament que fa a aquest caualler, e semblantment ell serie perdut perdent lo fauor daquella senyora; e per ço pensam cascun jorn com millor e ab menys dan poguessem toldre aquest inconuenient, lo qual nos pot fer que no venga si Deus noy proueix o bones gents. E mes que som seruidors de aquella senyora e tenim recomanada la sua honor per lo Marques, de la qual li donarem mal compte si aquesta follia en seny nos conuerteix. E lo Marques ya en altre temps nague algun sentiment, e veent lo perill, no estam sens por e no speram sino lo jorn que sabut açо prengam mort ab ella o stigam en preso per tots temps.

120 ESCOLTADES per lo Rey molt atentament totes les paraules que li foren dites, dix: —Bons homens, gran carrech vos carregats, que Curial poca pahor ha del Marques, ni ell apresent gosaria metre en obra ço que vosaltres diets. Car Curial ha vuy tals amichs que lo Marques haurie mal seny si alguna cosa de aquexes assaiaua, e Curial sens falla loy donaria be entendre per obra. Ni encara sa sor ha comes tal crim, segons yo he entes e vosaltres axi ho diets, que meresca mort ne preso, e cas que alguna cosa hi hagues, pensats que a la Guelfa no li falliria qui la defenes e, si mester, la venjas cruelment. Si en ma casa tal caualler hagues e germana mia o filla dell se altassen, yo lay donaria per muller, car per virtut de caualleria e de noblesa de cor, nulls temps caualler valgue mes que aquest. E axi si vosaltres per a la Guelfa cercats matrimoni, no anets pus auant, car trobat lauets en Curial si ells volen, e nol pot hauer millor en lo mon. E axi siats aiudadors e no acusadors, car yo moltes coses se que vosaltres no pensats. Per que lexant les altres coses fets ço quem hauets profert. Si per ventura altre via pus honesta hi podets trobar, daquella us prech usets, car no voldria fer enuig a Curial per cosa del mon. E axils dona comiat e tengueren lur via.

121 TORNATS adonchs los ancians a la posada trobaren Curial, quils speraua per sopar; e faentlos molt bona e alegra cara los dix: —Daçi auant podem

començar a parlar del fet per que sots venguts, e axi tota vegada queus vindra en plaer me trobarets prest per parlar e metre en obra, no solament aço, ans encara totes altres coses que seruey sien del Marques. Los ancians respongueren que ell ja sabia ço per que ells eren venguts, e que ells a ell venien e no a altre persona, e axi que en ell staua lo fet, que començas tota hora que li plagues. Perque Curial lo mateix jorn ab ells sen ana al Duch de Borgonya e parlali largament, donantli entendre com lo Marques de Monferrat li hauia trames per aquesta raho aquells dos cauallers, e axi que li suplicaua e li clamaua merce que tengues manera que per Anthoni mossenyor son oncle lo Marques no fos molestat. Lo Duch li respos: —Car amich, mon oncle no es açi e es malalt, en manera que segons ço que yo vuy he sabut, nom pens que james ne lleue, e si sera cas que ell guaresca yol fare açi venir, e pensats que per amor de vos fare tant que los fets del Marques iran be. Si ell mor, ço que Deus no vulla, yo son hereu seu axi de ço que poseeix com daqueix dret del marquesat, si algun es, e tots temps fare ço que vos ordenarets, que no passare un punt mes auant. La qual resposta Curial accepta ab molt gran plaer e lin feu infinides gracies, obligantse a seruirlo mes auant de ço que ja ere obligat. E axi sen tornaren a son ostal, e feren conclusio que lo jorn seguent Curial los desempachas e tenguessen lur via, prenent Curial lo carrech del fet concordat ab lo Duch.

122. BES pensaua Curial que los ancians fossen tals dins com de fora, e no pensaua en ço que ells treballauen nuyt e jorn. Per que tantost lo jorn seguent feu venir draps e sartres, e vestils molt be, axi a ells com a la sua gent, segons la manera pertinent a cascu. E com fossen ja vestits e en punt de partir, ell los dona les letres que trametia al Marques, en les quals comendant los ancians de seny e de diligencia, los acomana creença de totes les coses. E exint ab ells, sengles molt belles hacanees e argent per al despens, graciosament los dona; les quals coses prenent los ancians, contents ultra manera, humiliant e obligantse a ell molt, dell se partiren. E tornant Curial en Paris, ells caminaren fins en Monferrat, on foren reebuts alegrament e ab molt gran festa.

123. REEBUDES e legides lo Marques les letres de Curial, volgue oyr la creença, e per virtut daquella ell sabe la resposta del Duch de Burgunya, de que fonch molt content. E publicament recitaren los ancians al Marques e la Guelfa lo punt en que Curial era, e la honor que li ere feta e la que ell per sa gracia hauia feta a ells, e semblantment la batalla que hauia feta ab lo Sanglier e tot lo triumphe en que ell se trobaua; de que lo Marques, Landrea e la Guelfa mostraren hauer gran plaer. E lo Marques dix que certes ell no creya que millor caualler hagues en lo mon ne pus valent. E axi parlaren los an-

cians de Curial, que tot hom se tenia per dit que ells lo amauen molt. Perque la Guelfa, pensant que axi fos, los scoltaua molt volenterosament, e, presents tots los interrogaua de algunes coses que ella desijaua saber, manant los que a la sua cambra per parlar ab ella venguessen.

124 LA Fortuna que fins aquell jorn hauia feta en Curial alegra e molt riallosa cara, requirida ab diuerses instancies ans importunitats per la falsa e iniqua Enueia qui della nulls temps se parteix, delibera, noent al dit Curial per tot son poder, hauer dell e dela sua virtut maior proua que fins aquell jorn no hauia poguda hauer. E jatsia ella fins aquest punt li hagues atorgats tots los bens e totes les prosperitats que ell hauia sabudes desijar, largament e molt copiosa, ara li vol noure, e de fet noura per tot son poder e saber tant com a ella sera possible. Perque appellats los Infortunis en la seguent forma los parla: —Jo ne pusch ne vull negar que vosaltres ne siats segregats de mi, car aquell jorn que luyti ab la Pobretat perdi de tot la senyoria que hauia sobre vosaltres, en manera que yo nous pusch manar ne forçar per la sentencia que contra mi fonch donada. Empero pregaries no son vedades, e axius prech que recordant vos del temps passat, me vullats fer un plaer, e fer ho deuets segons vostra costuma e bona usança que nulls temps me digues de no de cosa que yous pregas, e la causa de queus prech es

aquesta. Yo ab tot mon poder me son esforçada auançar e metre en bon estat un caualler apellat Curial, seruidor de la senyora de Mila, en manera que li he feta trobar gracia en los hulls de totes les persones que lan vist, dues solament exceptes, les quals estogi pera que vosaltres poguessets usar vostre bon offici. E aquests son dos cauallers ancians de casa de la dita senyora de Mila, los quals ma sor e bona amiga mia, la Enueia, que açi vets, ha tenguts ben a prop que dells nulls temps se es pertida, pregant encara a mi que li volgues lleuar tota o almenys una gran part de la fauor que li he donada. Yo veent que aço no pusch fer sens aiuda e fauor vostra, vos prech ab affeccio, que venint fauorables a metre en obra mos prechs, li donets lassalt per totes aquelles vies que yol he fauorit, lleuant li a dret o a tort tots los bens que yo li he comanats, en manera que no li romanga res. E aço no en un punt, car laugera cosa seria a ell e poch treball esser destruit en un punt, mas poch a poch per ses jornades, axi com poch a poch lo he yo fet e lleuat en alt. E ladonchs veure sim conexera, car ell se te per dit que tots los bens e prosperitats que ha hauts e haudes e posseeix, hage hauts per sos merits, no donant gracies al donador, ni pensa que james li pusquen defallir. E axi conexera la sua virtut si sostendra ab egual cor mi e vosaltres, car jatsia hage molt a fer en sofrir lo be e saber se gouernar en la prosperitat, empero en los infortunis proua hom la virtut dels homens. E

tantost seguint a mi e lo cami que yo he tengut en leuar lo alt, per aquell mateix cami lo metets a fons, exceptat que en batalla no vull que sie sobrat; mas tampoch vull que li aprofit en res la victoria ne li done auançament. Los Infortunis, oyda la paraula e los prechs de Fortuna, antigament dona e maestressa sua, per la seguent forma se hagueren.

125. ABANS que los Infortunis responguessen cridaren un crit molt gran e, inuocant Juno, muller e sor de Jouis, la pregaren quels aparegues. Per que tantost Juno romp e trenca los nuvols, tramet llamps e trons e terrible tempestat, escureix lo cel, caen pedres. E do esquexa e romp totes les cauernes de Lipar, (14) e per cada forat ixen vents tempestuosos qui per lo mon derroquen arbres e torres grans. Neptumpno mou les mars, bramen les aygues e fugen los peys per cada part, perexen naus, galeres e altres fustes, Pluto obre la gola lançant flames e pedres per la boca de Volcam (15) e de Mongibell (16), crema jardins e vinyes en Sicilia. E com aço per una stona hagues durat, sospesa la furor algun poch, tots justats segueren. E tantost les Infortunis officials daquests, ficats los genolls, les pregaries de la Fortuna plenariament los explicaren; los quals prechs oyts Juno primerament que tots los altres, sens obtenir licencia parla.

126. O per quantes maneres, germans e molt cars amichs, e yo prouada la ingratitut de aquest caualler! E la bella Cipriana e Cupido, fill seu, son

testimonis, qui li feren tant de be que li donaren en sort la pus bella e pus rica dona del mon per enamorada. La qual menyspreada e auorrida una e moltes vegades, es encorregut en pena de ingrat, cercant ab los bens de aquesta, amor daltra dona, e per ço es raho que no hauent la una e perdent laltra vage per lo mon pobre, exiliat e sens honor; e yo si a vosaltres plau, axi ho pronuncie. E com tots concordassen en aquesta sentencia, manaren als Infortunis quel seguissen e nos pertissen dell fins que la Fortuna, aprechs de la qual aço venia, manant los cessar, fos contenta. E tornant a fer les tempestats primeres, cascu en son regne torna.

Los Infortunis tornaren resposta a la Fortuna, dient com eren contents de seguir tot ço que a ella plauria ordonar de Curial; als quals Fortuna replica que ja los hauia uberta la sua intencio, e axils pregaua que no perdessem temps, mas que tantost metessen los prechs en obra. E mana a la Enueia que sen anas als ancians els tengues a prop, e als Infortunis que sen anassen a Curial e dell nos partissen. Per que la Enueia per una part, e los Infortunis per altra, feren lur cami alla on eren enuiats.

Manats los ancians per la Guelfa, a la sua cambra anaren, e no talayant se la enamorada dona de la embosca que li tenien, parlant primerament de altres coses, axi de luny com pogue arriba al port

de Curial, e calant les veles los dix:—Si Deus maiut yo he haut gran plaer de la honor queus es stada feta en Paris, e yo ho tench en tant a Curial com si a la mia persona la hagues feta.—Respongueren ells en fauor de Curial com aquell valeros caualler se esforçaua tant en honrar e fauorir tots aquells qui de Montferrat eren, que aço era una marauella gran, e de un be en altre e de una honor en altra saltant, digueren de Curial tantes e tan notables coses, que la Guelfa era la pus contenta del mon. E com ells molt haguessen dit e no cessassen ne podien cessar, tantes coses hauien vistes e eren passades dauant ells, que encara que tots temps parlassen los oblidaria alguna cosa digna de memoria; e com la Guelfa les interrogaua e ells, ara lo un, ara laltre, responien e contauen tan marauelloses coses, que la Guelfa altra parays no podie desijar. Empero entre les altres interrogacions quels feu, los dix:—Aram digats, hauets vista Laquesis.—¿Com, senyora, digueren ells, si la hauem vista? Senyora, siats certa que per força la hauiem a veure, car Curial nulls temps ix de la sua casa mort ni viu, e tots quants negocis ha en lo mon lexa per ella.—¿Es bella? dix la Guelfa.—Certes, respongueren ells, si es molt.—Marauellme, dix la Guelfa, com no torna en Alamanya.—Respongueren ells:—Senyora, no pot, tant es encesa en lamor de Curial.—E Curial? dix la Guelfa.—Ben se, tan be li vol be; certa siats, senyora, que no veu ni ou mes auant della. E per ma fe no es marauella

alguna, car ella li fa tanta festa, que molts li han enueia, e yo crech certament que si ella sen va en Alamanya, ell no la lexara per partit del mon, auans sen ira ab ella. ¿E volets saber noues, senyora, sil ama? Daçous podem nosaltres be certificar, que pert per ell lo matrimoni del Duch Dorleans.—¿E com ho sabets vosaltres axo? dix la Guelfa.—Respongueren:—Per ço com lo Rey nos prega que traguessem Curial secretament della, si esser pogues en manera que ell no ho sentis, e tenguessem manera que sestigues ab vos, puys li voliets be e li donauets tan largament de ço del vostre, e seria causa que Laquesis, no veent lo e sabent que seria ab vos, refredaria e com a desesperada dell atorgaria lo dit matrimoni.—¿E com, dix ella, e en aquexa manera se parla de mi en Paris?—Hoc certes, digueren ells, e encara tan desonestament queus valdria mes esser morta que viua. E per be que nos ho haiam volgut cobrir e desuiar per vostra honor, e per que non sabem res ni ho creem, nos en son estades dites tantes e tan desonestes coses, que vergonya es oyrles a qualseuol persona que vostre seruey vulla. E nons marauellam que ho diguem, car Curial, seguint la costuma dels homens jouens, per donar se fauor, segons dien, ha parlades coses que pera tan noble caualler com ell, serien be per dir, e pera vostra honor vos seria mester queus costas tot quant hauets, e nulls temps fos anat en França. Daltre part en ma fe es bo e molt notable caualler, entant que sino

dell, bonament tant com pertany a bon caualler, nos fa mencio; mas pera vos fora mills nulls temps hauerlo vist.—Respos ella:—¿E per ventura no ho ha dit ell?—Replicaren:—Nos no ho sabem sino tant com nauem oyt parlar, no pas per ell. Mes perque sapiats aço com es, com nos per manament del Marques parlassem del matrimoni del Duch Dorleans e de vos, nos fos respost que vos ja hauiets marit e non podiets hauer dos. E com nosaltres nos marauellassem daquelles paraules, nos fonch replicat que erets sposada ab Curial e per ventura consumat lo matrimoni, e per ço li donauets tot quant ell despenia, e axi que lexassem aquesta trufa. Calla la Guelfa e torbas tota, e donant comiat als ancians trames per Melchior de Pando, e dix li com Curial era ja molt rich e en gran fauor e ço que ella hauia pensat fer; perque no li playa que daqui auant li trametes dines mes auant de ço que trames li hauia, e axi que torçes la clau a la caxa, que ella pensaria com en seruey de Deu pogues despendre, que assats hauia despes en seruey del mon.

129. PARTIREN se los ancians de la Guelfa e a les sues posades sen anaren, pensant hauer fet queacom de ço que desijauen. A cap de pochs dies vench la donzella que la Guelfa hauia tramesa a Curial, e la Guelfa no li feu festa alguna ni la interroga com hauia feta la primera vegada; e si la donzella volia parlar de Curial, aquella senyora se metia en altres

noues e no la volia oyr. Per que la donzella conegue la sua senyora esser fellona contra Curial, e no gosaua parlar, e dins son cor malahia Laquesis, pensant la Guelfa hauer sentides aquelles amors e per ço esser se enfellonida contra Curial. Empero la Guelfa a cap de alguns jorns, axi com de cosa de que curaua poch, dix:—Digues quina festa se fan Laquesis e Curial. La donzella, pensant que la Guelfa sabes totes les coses, li dix tot ço que hauia vist e oyt. Creegue ladonchs la Guelfa les paraules dels ancians e torna a manar molt pus strictament a Melchior de Pando que no curas de donar res a Curial, car si ab allo que donat li hauia no era bo, no ho seria ab tot lo thesor del Soldan. Melchior respos que faria son manament.

130. A cap de algun temps, Curial, axi com solia, trames a Melchior de Pando per argent pera son despens. Melchior li respos que no ho gosaria fer si la Guelfa no ho manaua. Perque com Curial hoys aquesta resposta fonch molt marauellat, e secretament tot desfreçat vench en Montferrat, e de nits entre en la sua posada, e parla ab Melchior de Pando de moltes coses, e finalment li mostra la letre de la resposta que li hauia feta. Melchior respos que era ver que ell lay hauia tramesa, e que ell no li gosaria res donar si la Guelfa no loy manaua de la sua boca. Respos Curial:—Anats a la senyora e digats li com yo son açi e que li vull fer reuerencia e quem

man quant li plaura que vage. Melchior li dix que era content, e anant a la Guelfa li explica com tenia Curial en casa, e li suplicaua e li clamaua merce que li pogues fer reuerencia e li pogues parlar. Respos la Guelfa:—No es tan Curial ([17]), ne li escau tan be lo nom com ell pensa. Digauli que no cur de reuerencia ne de paraules, que yo no he de sos fets cura; vage en nom de Deu alla on li placia, que yom son retreta e nom cur de vanitats. A vos, Melchior, dich, que sius altats de estar en mon seruey, que no men parlets pus, que hujada son de follies. Massam costaria Curial si per ell perdia laltra mon, e ço que los pobres de Deu deuen hauer, donas tots temps a ell, para despendre en oradures. Assats li he donat si ho ha sabut guardar, e sino cerch qui li faça daçi auant atretant com yo li he fet fins aci. E si ell sabes la penitencia quem han donada per aquestes follies no men parlaria pus E axi anats vosen, que no es ma volentat parlar li pus. De ço que li he parlat me penit si als hi pogues fer.

131 MELCHIOR torna ab la resposta e dix a Curial tot ço que hauia oyt. Torbas Curial e no pot pensar que es aço, e fonch tant lo pensament que pres que aquella nit no parla pus, abans se mes en lo llit varies coses cogitant. En laltre jorn Curial dix a Melchior:—Senyor pare, prech vos per reuerencia de Deu que anets a la senyora e sapiats mills aço que es. Melchior dix que no loy gosaria demanar. Curial

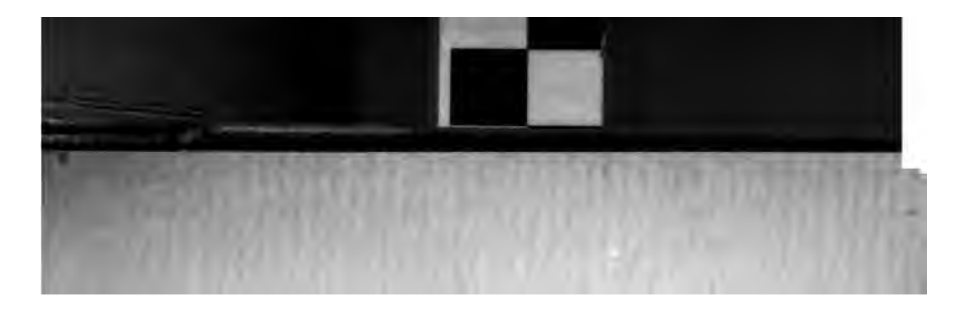
lo prega que en tot cas hi volgues anar, e encara que no parlas, que escoltas ella si li diria algun mot. Melchior respos que li plahia. Per que anant sen a la senyoria se mes a estar dauant ella. Empero per molt que estigues, nulls temps ella obri la boca per parlar de Curial, de que Melchior se marauella molt; e com vench la ora danarsen a la sua posada torna. Curial staua sperant si Melchior li aportaua alguna bona noua, mas com vees que no parlaua, comen-çali a demanar que era allo que hauia fet ab la sen-yora. Ell respos que no res no li hauia parlat.

32. A Santa Maria!—dix Curial,—e ¿nom donarets algun consell? —Respos Melchior: —Certes yo non se sino un, e es aquest: queus en anets a la Abadessa, car yo se que es molt vostra amiga, eus vol gran be, e per ella porets saber aço que es; e aquest es lo millor consell que yous pusch ne se do-nar. Pres Curial lo consell, e tot desfreçat, sen ana al monastir, e trames a dir a la Abadessa que un gentil home hauia a la porta qui li volia parlar. Per que la Abadessa vench a la porta, e veentlo desfreçat nol conech e dubtaua acostarse a ell. Perque ell la assegura, dientli ques acostas un poch e fes lunyar les altres dones e diriali qui era; perque la Abadessa, manant lunyar les altres acostas a ell, e Curial ab veu sotsmesa li dix:—Yo son Curial. En aquell punt la Abadessa el prench per la ma, el mes dins lo mo-nastir, e abraçantlo e faentli molt gran festa segue

ab ell e li demana com anaua axi. Curial respos:—Lo meu mal fat no es encara complit, e si a Deus plagues assats me deuria hauer seguit. E mostrant li la letre de Melchior, dixli com era vengut per saber aquesta nouitat don venia, e com hauia sabut que la Guelfa era tan fellona contra ell que no podia pus, ne ell podia pensar la causa per que. E axi que li suplicaua e li clamaua merce que anas a la senyora e sabes si esser podia aço com se era desuengut, que quantres ell no cuydaua hauer feta ne dita cosa perque aço meresques. La Abadessa respos que ella iria e treballaria tant com a ella seria possible en saber aço e en cercarli algun remey. Reposa algun poch Curial pensant que la Abadessa proueyria en tot, e, pres comiat, a la sua posada torna.

133. TANTOST com la Abadessa fonch dinada sen ana a la Guelfa, la qual com la viu hach molt gran plaer, e, apartant se ab ella, la causa de la sua venguda li demana. E com la Abadessa la hagues ja tota explicada, la Guelfa estech un poch sobresi, e en aquell moment no respos cosa alguna; mas demana la creu e los Euangelis, e pres sagrament a la Abadessa que de ço que ella li denunciaria no parlaria ab Curial ne ab altra persona. Ella donchs feu venir la sua donzella e feu li dir mot per mot tot ço que sabia de Curial e de Laquesis, atressi de la fama que ella hauia en la cort del Rey de França; de que la Abadessa fonch tota torbada, e dix:—Senyora, per

ventura Curial mer ([18]) poch mal en aço. La Guelfa torna a dir:—Amiga mia, yo volguera abans esser morta que oyr ço que oig. E mes auant li dix totes les paraules que dels ancians hauia oydes; per la qual cosa hauia proposat de no donar li res ne parlar li, auistant a aço que tant com hauia cara la sua vida al monastir no tornas, per que Curial no la enujas cascun jorn per desig de saber noues, ne encara li enuias a dir res. E axi Curial trametia cascun jorn al monastir per saber la Abadessa si era venguda, e com li diguessen que no, estant amagat speraua quant vendria.

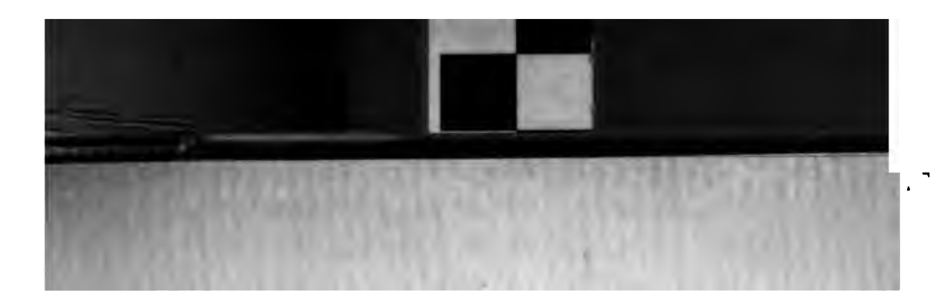
134. La Fortuna, que hauia mostrades a Curial les sues feres e crues spatles, sen ana al Duch Dorleans, e en sompnis tota riallosa e plena de alegria a ell se presenta e li dix:—Car amich meu, yo hauia fauorit Curial per tot mon poder, e ara, cansada de metre los meus bens tots en un loch vench a tu, sabent que Curial donaua a tu molt gran destorb en les amors de Laquesis. E axi per socorrer e subuenir al teu afligit spirit, te certifich que si tu ara tornes lo matrimoni yot sere fauorable axi fort, que obtindras ton obtat. E si peresa not toll, en altre manera no ho pots perdre. Perque tantost per lo mati ves al Rey e suplicali que trameta per Laquesis e per sa mare e tornals a parlar daquest fet, e tantost li sera atorgat, car la dita Laquesis es mal contenta de Curial, per raho que sens dirli res sen es anat a

la Guelfa. E sapies que Curial es en tan auol punt que no tornara açi james, e si ho fa hi aturara fort poch e haura desfauor, car yol he desfauorit e los Infortunis li han dat salt e nol lexaran de molts anys, el aportaran a tal punt que no faent se dell alguna mencio, ignoraran los quil conexen lo loch on habitara e sera ras de la memoria de tots los homens. E desparexent, girant la sua roda, en altres parts sen ana.

135. Lo Duch en laltre jorn, recordant lo sompni, cregue que axis faria, e anant sen al Rey, no dient li ço que hauia sompniat, li suplica trametes per la Duquesa de Bauaria e li tornas a parlar del matrimoni que altres moltes vegades li hauia parlat. Car ell sabia certament que aquest fet solament torbaua Curial e no altre persona, e que ell era segur que Curial no tornaria pus en França ne curaua ne curaria pus de Laquesis; e axi que li fos feta aquesta gracia de treballar se en aquest fet.

136. OYDES aquestes paraules, lo Rey pensa tantost que los ancians ab qui ell hauia parlat haurien tenguda manera que Curial sen fos anat. Per que tantost trames per la Duquesa e per sa filla, e tant los parla en una manera e en altra e tant se treballa, que Laquesis, que sinistrant la fortuna era mal contenta de Curial perque sen era anat a Montferrat sens dir li res. consenti en lo matrimoni, e abans de

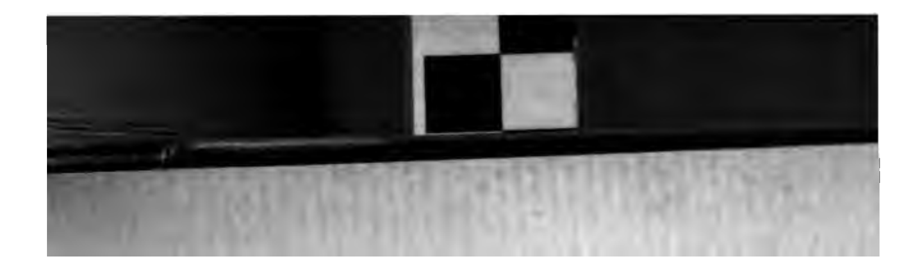
partir daquella cambra, molt secretament los esposaren. E tantost com foren esposats, Laquesis mes tota la sua amor axi ardentment en lo Duch que sens ell no volia estar una ora ne un punt. Ignorauan tots la causa, no sabent res del matrimoni, e los amichs de Curial planyien molt aquell caualler; empero, encara pensauan que ell venint lo Duch perdria aquella fauor, e axi sperauan la sua tornada.

137. Curial estech en Montferrat per alguns dies, e com vees que la Abadessa no tornaua ne podia hauer resposta della, pensa e en aquell pensament aiusta una error ab altra. Car axi es dels homens quant son desfauorits per la fortuna e seguits dels infortunis, que cuydant esmenar o adobar lurs fets, pus erren e treballen en cercar son dan. Per que Curial dix a Melchior:—Senyor pare, yo no faç res açi, ans pert lo temps en va; yo he pensat tornar en Paris a cercar manera com no caia del estat en que so. E promet vos en bona fe que si yo hagues volguda Laquesis per muller ja seria fet molts dies ha passats, e per ventura no magueran açi ronçat lo nas, e si ho fessen axi com han fet e fan, sabera on mauia a retraure. Ara per ventura haure a fer per força, ço que per grat no he volgut fer, e axi vull mich partir e metre en orde mos fets. Car si tot a present no he argent per despendre, joyells tench e altres penyores moltes de quin socorrere, e abans que sia sabuda la desfauor que he trobada açi vull

cercar remey pera la vida, la qual perdria de dolor si mes auant açi staua. E entre tant vos prech, si esser pot, que adobets algun poch aquests fets, car sim scriuits que torn, tantost maurets açi. Lo prom sabia molt e respos a Curial:

138. AY! e com me tem que errats lo cami, car totes les dones que han sentiment, senyaladament les grans senyores, nos volen tractar en aquesta forma; car com no sapien ne pusquen castigar les persones que amen en altre manera, tolen los lo parlar, amaguen se dells, dien que nols volen. Empero moltes vegades haue, que passen maior pena per los enamorats aqui fan lo gros, que no ells, si bes cuyden esser desamats; e no podent ho durar longament, elles matexes cerquen via com les paus se façen. Açо ja ho sabets vos be, car auos ha esdeuengut en aquest mateix loch. ¿On volets, donchs, anar, ne que podets fer que profitos vos sia? ¿On trouarets dona tan rica e tan bella com aquesta, ne com la induirets queus done tant com aquesta us ha donat? Obrits los ulls del enteniment, e si hauets errat, esmenats vos, e no errets altra vegada, car aquesta error seria pijor que la primera. E si ella ho sentia poria esser que pensas axi com es raho, perque ferli despit o menyspreant la, vosen tornauets a Laquesis tenint en poch la sua fellonia. E axi de fellona per ventura deuendria cruel, e auorrint vos poria esser causa queus perdessets, car tals strenes com aquelles

que la Guelfa vos ha donades no les ha hom tots anys a festes de Nadal. Calla una stona Curial e no respos cosa alguna, ans sen ana a dormir; e com fos en lo llit e dormir no pogues, lo consell del prom aproua, e pensant moltes coses e de una imaginacio en altra saltant, cansat per longa vigilia, sa dormi e dormint lo seguent infortuni li aparech.

139. Una dona, noble molt, e digna de gran reuerencia, acompanyada de molt notable gent, a ell sacosta e dix:—Curial, not marauells sim met a seure, car he caminat, e hujada per la longuesa del cami nom pusch tenir de cansament. O Curial, ¿e quet e yo fet, que axi perda ma filla per tu? Respon e digues me quiny guany fiu quant per les tues forçes cobri Cloto que quaix ia hauia perduda, si despuys mauies a fer perdre Laquesis, que es la mia vida? Laltra ja fora per mi oblidada, mas aquesta abreuiara los meus dolorosos dies. Digues, Curial, ¿e Laquesis no es couinent muller a tu? Certes no ha Duch ne senyor en lo mon que no la volgues, e yo no se tu per que la menysprees. Si ho fas per la Guelfa, erres molt, car la Guelfa ja ta auorrit, e be ho sap aqueix vell fals quit consellaua que no anasses a Paris, e consell del mon nol val contra lo seu auorriment. E encara si mo fas dir te pusch certificar que ella, hujada de tu, ha mes altre en loch teu qui la te pus aprop que tu no fahies, e per ventura de les sues amors, a fi que ella li tenga lealtat, ab la

possesio corporal ensems, ha preses fermes e segures raenes. A tu solament comunicaua los bens, al altre los bens e lo cors, perque perdent la tua sperança, axi com aquella que es vana, te consell e requir que partescas daçi tantost, e vine mentre he loch de donarte ma filla, e no perdas ço que es en la tua ma per ço que no pots hauer, car los requiridors son molts e los tractadors grans, e yot certifich que si tu tantost no vas, o ella morra per tu, o a despit seu la veuras prestament en altre poder, e lo teu remey e scusa folla sera solament la dels grossers, qui dien: no mo pensaua. —E desparexent ensems ab lo somni sen ana.

140. DESPERTAS Curial, e recordant lo somni, se tench per dit que de tot en tot hauia perduda la Guelfa; perque no volent perdre Laquesis, delibera en tot cas partir de Monferrat per anar en Paris. E com lo dia fonch vengut, lo qual a son vijares li tardaua molt, trames per lo prom e dix li que per cosa del mon ell no staria de anar a Paris, per ordonar de la sua gent e donarlos de que visqueseen; mas que tots temps li suplicaua que a la senyora lo volgues recomanar e escusar lo tant com pogues, car ell no hauia errat en alguna cosa. E si sospitaua de Laquesis, erraua molt, car veritat era que ell visitaua Laquesis, axi com altres molts feyan, empero que ell en ella, ne ella en ell, no hauien pus de ço que veyen les gents. Lo prom li respos que pus axi ho volia,

anas en nom de Deu, mas que no pensaua que ho auengues; que ab la senyoria ell obraria per tot son poder, segons hauia acostumat. E axi Curial sich parti. En aquest mateix temps lo Duch de Borgunya sen ana a la sua terra, e lo Comte de Foix semblantment en ço del seu torna, en manera que dels amichs de Curial en la cort del Rey de França algun no romas.

141. TORNA en Paris Curial e troba lo mon cambiat, e no veent algu de sos amichs que tenir solia, comença a hauer desfauor, e conuenia li per no anar tot sol, anar derrere aquells qui solien anar derrere ell. E Laquesis li trames a dir que ellal pregaua que no la anas a veure, car era sposada ab lo Duch Dorleans, lo qual hi pendria enuig molt gran, e axi que fes son prou. Semblantment lo Rey haguera haut plaer que Curial no fos encara tornat en Paris, pensant que Laquesis no hauent lo oblidat, nos sabria gouernar ab aquella discrecio que al seu matrimoni se conuenia. Perque no feu a Curial tanta festa ne tan bona cara com solia, en manera que nos acostauen a Curial, lo qual molt trist anaua, sino homens desfauorits e dels quals lo mon no feya mencio.

142. CURIAL viu que tots los camins que solia tenir oberts li eren tencats, e conexent la sua desfauor, cuydas desesperar e fonch ben prop de donar la anima al diable. E ab aço ensems perde menjar e dormir e torna tan trist que no trobaua plaer en cosa

possesio corporal ensems, ha preses fermes e segures raenes. A tu solament comunicaua los bens, al altre los bens e lo cors, perque perdent la tua sperança, axi com aquella que es vana, te consell e requir que partescas daçi tantost, e vine mentre he loch de donarte ma filla, e no perdas ço que es en la tua ma per ço que no pots hauer, car los requiridors son molts e los tractadors grans, e yot certifich que si tu tantost no vas, o ella morra per tu, o a despit seu la veuras prestament en altre poder, e lo teu remey e scusa folla sera solament la dels grossers, qui dien: no mo pensaua. —E desparexent ensems ab lo somni sen ana.

140. DESPERTAS Curial, e recordant lo somni, se tench per dit que de tot en tot hauia perduda la Guelfa; perque no volent perdre Laquesis, delibera en tot cas partir de Monferrat per anar en Paris. E com lo dia fonch vengut, lo qual a son vijares li tardaua molt, trames per lo prom e dix li que per cosa del mon ell no staria de anar a Paris, per ordonar de la sua gent e donarlos de que visqueseen; mas que tots temps li suplicaua que a la senyora lo volgues recomanar e escusar lo tant com pogues, car ell no hauia errat en alguna cosa. E si sospitaua de Laquesis, erraua molt, car veritat era que ell visitaua Laquesis, axi com altres molts feyan, empero que ell en ella, ne ella en ell, no hauien pus de ço que veyen les gents. Lo prom li respos que pus axi ho volia,

anas en nom de Deu, mas que no pensaua que ho auengues; que ab la senyoria ell obraria per tot son poder, segons hauia acostumat. E axi Curial sich parti. En aquest mateix temps lo Duch de Borgunya sen ana a la sua terra, e lo Comte de Foix semblantment en ço del seu torna, en manera que dels amichs de Curial en la cort del Rey de França algun no romas.

[illegible]. TORNA en Paris Curial e troba lo mon cambiat, e no veent algu de sos amichs que tenir solia, comença a hauer desfauor, e conuenia li per no anar tot sol, anar derrere aquells qui solien anar derrere ell. E Laquesis li trames a dir que ellal pregaua que no la anas a veure, car era sposada ab lo Duch Dorleans, lo qual hi pendria enuig molt gran, e axi que fes son prou. Semblantment lo Rey haguera haut plaer que Curial no fos encara tornat en Paris, pensant que Laquesis no hauent lo oblidat, nos sabria gouernar ab aquella discrecio que al seu matrimoni se conuenia. Perque no feu a Curial tanta festa ne tan bona cara com solia, en manera que nos acostauen a Curial, lo qual molt trist anaua, sino homens desfauorits e dels quals lo mon no feya mencio.

142. CURIAL viu que tots los camins que solia tenir oberts li eren tencats, e conexent la sua desfauor, cuydas desesperar e fonch ben prop de donar la anima al diable. E ab aço ensems perde menjar e dormir e torna tan trist que no trobaua plaer en cosa

del mon, ans parlaua a soles com a foll e feya gests molt terribles e signes de les mans; passeiaua continuament per la cambra e responia moltes vegades que nol cridaua algu; e com era cridat no responia, ans com persona inpensada e fora de tot arbitre, hauia mester quel fessen meniar, car a ell nulls temps se li oferia lapetit; anaua tot descolorit e sens donari, ne hauia gracia en cosa que fes ne digues.

143. ENCARA no era contenta la Fortuna, ans li procura altre infortuni. Car com Curial pensas que alli perdia son temps e staua ben prop de perdre lo cors e lanima, li vench voler de tornar en Monferrat ans que la Guelfa sentis la desfauor de Paris. Perque fent diners de algunes joyes e altres coses que a son parer li eren infructuoses e portar no les sen podia, se mes en cami e sen torna en Monferrat lo pus secretament que pogue, e, lexada la gent sua en algun apartat loch, a la sua posada ana. Melchior quil viu, no li feu la festa que solia, pensant que faria desplaer a la Guelfa, empero ab tot axo lacolli e li demana que hauia fet en Paris. Respos que no cosa alguna, sino desempachar se per venir sen. Replica Melchior: —¿Ja ha marit Laquesis? Respos Curial:—Jo no ho se, nim so entremes de sos fets; bem plauria que fos ver, almenys cessarien les sospites.—A la fe, dix Melchior, ver es, e dir vos he com ho he sabut. Lo jorn mateix que vos hich pertis, la Guelfa trames per mi, em mana que nous tengues pus en ma casa, e

yo li respongui com erets pertit per anar en Paris e redonir vostres fets, e puix tornar açi. La Guelfa tantost trames un scuder derrere vos, lo qual tornant ha cOntades noues, axi del matrimoni de Laquesis, com de la gran desfauor que hauets hauda, de la qual cosa la Guelfa ha ris molt. E yom so treballat ab la Abadessa tant com he pogut en tornar vos en seruey de la senyora, empero noy hauem pogut donar recapte. E com per nosaltres li fos obiscit que si aquells dos ancians lan pregassen que ella ho faria, tantost fica los genolls, e mirant lo cel, jura e vota a Nostre Senyor Deu e a la Verge Maria e a tota la cort celestial que per son mouiment propri ne per prech de home del mon, nulls temps vos perdonaria, sino era que la Cort del Puig de Nostra Dona ([19]) tota justada ab lo Rey e Reyna de França la pregassen, la qual cosa era e es impossible. E encara que tots los enamorats que alli serien demanassen a crits merce per vos ([20]); e ella nulls temps hi ira; e axi veiats en quiny punt son vostres fets. Calla Curial, e desija molt mes la mort que la vida, e com molt hagues callat e la dolor li fes rompre lo silenci, les seguents paraules dix al prom.—Una sola cosa almenys voldria obtenir, e despuys vengues la mort totora que li plagues. Que la senyora me fes tanta merce quem volgues oyr una sola vegada e despuys fes ço que plasent li fos. Lo prom li dix que ell se treballaria tant com li fos possible que ellal volgues oyr. Per que Curial aquella nit no dormi ne trobaua repos en cosa alguna. Lo

prom sesforçaua consolarlo, empero tot era no res. Lo jorn seguent lo prom sen ana a la senyora e com viu que hauia oyda missa a ella sacosta, e, ficant los genolls, en la seguent forma li parla:

144. O molt pus noble e pus valerosa de totes les altres senyores, yous clam merce que vullats perdonar a estes mies velles canes si han ardiment de parlar dauant tanta e tan singular excellencia, maiorment de cosa que sens licencia special vostra no deuria traure de la mia boca. Induexen me a aço, la mia vellesa, pensant que encara que per aquest cas me conuenga morir, no pusch perdre molt dies, e daltre part massegura lo gran seruey que, en la longuesa de tan gran temps com es passat, vos he fet e fare mentre a vos sera plasent, e la anima cansada voldra a esta pesada e anciana carn tenir companyia. Ço es que Curial, lo qual anit vespre vench e es en la mia casa, sie per vos oyt una sola vegada. Aquesta sola merce, o molt noble senyora, tropia la yo en vos, e a mi e no a ell fets aquesta gracia, la qual pens sera la derrera que james vos entench demanar. La Abadessa axi mateix de genolls li suplicaua e li clamaua merce que ho volgues fer, perque la Guelfa veent la instancia ans inportunitat daquests dos, ho otorga, roborant encara e confermant lo vot que fet hauia, e ab jurament solemne que noy mudaria res, e que tantost com lagues oyt sen anas e nos acostas a loch on ella stigues ab trenta legues. Aquesta res-

posta fonch feta a Curial; per que la nit seguent lo prom lo mena a la cambra de la Guelfa, e la Guelfa mes se dins un retret, e ab la porta tancada mana a la Abadessa que digues al prom que aquell home que ab ell era vengut, parlas e digues tot ço que dir volia, car ella staua en loch quel oyria be. Lo prom dix a la Abadessa si seria possible que vees la sua cara e faç a faç li pogues parlar, e fonch li respost que no. Per que Curial se mes a genolls e començas a escusar molt e suplicar e clamar merce, que en cas que pecat hagues li volgues perdonar, e tengue lo parlament una stona. E sitot era molt eloquent e gran orador, certes aci hauia perduda e perde la sciencia e tot lo saber, que com mes traballaua en scusar se, paria que pus fort ell mateix sacusas, e de ço que no era res, feya crim e mortal pecat. Veiats que cosa es lome com pert la gracia. Empero la Guelfa lo oy plenerament, e com senti que hach acabat, daquell loch se muda, e mana a la Abadessa quels digues que sen anassen; la qual com requeris a la senyora que respongues a les paraules que hauia oydes, la senyora respos que ella no hauia promes sino oyrlo e ja ho hauia fet, e lo respondre haguessen per escusat, car nulls temps li parlaria. E axi la Abadessa ls dix que puys la senyora lo hauia oyt, sen anassen, que sobre aço no podia hauer pus.

145. TRIST e molt doloros me trop, vista la desauenturada e molt congoxosa partença que Curial feta de la Guelfa, e dich vos que si lo dit Curial plo-

rant, tenint los genolls ficats a la polleguera de la porta de la cambra de la Guelfa, pogues esclatar, yom pens que aquella mort fora estat un dolç remey a la sua dolor, car la mort haguera acabades totes les sues mundanals penes. E es ver que aquesta desconexent Antropos, qui menaça tots los viuents ab lo seu coltell afilat, ab lo qual talla los fils de la vida de cascu, es de tan crua condicio, que les mes voltes mata aquells qui han desig de hauer en aquest mon longa durada; e aquells qui la inuoquen e cerquen, mira ab menys preu, e despuys girals la sua fastijosa cara e ronçant un poch lo nas, alargant e voltant los labis fa apares que no oia, axi com serp sorda. E fingint se orba no perdona a voler que hi venga, ans mata los uns e lexa los altres algun temps; car tot lo seu deport es banyar se en lagrimes, les quals ab diuerses arguments se esforça traure dels ulls dels plorants. Certes aquell doloros jorn que Curial de la cambra de la Guelfa parti, cuydi morir, e en aquell cas poch desig hauie de viure, e encara com me recorda, conuidat per les lagremes daquell doloros Curial, li cuyt fer companyia. Perque com la Guelfa se fos ja apartada de la porta e Curial sens esser oyt vanament se scusas, confortat per Melchior, fonch lleuat de terra e ab moltes paraules request de que de tal plor se volgues abstenir, e que certament millor partit sen portaua que no relexaua a la Guelfa, segons se prouaria per viues rahons dauant justificat arbitre. Empero Curial no atenent a la vera sentencia

de aquestes paraules, torbat ultre manera, mut e sens paraula estech un poch, mas tantost inuoca Sant Pere dient si hauia perdudes en aquest cas les claus de Parays, o si les tenia, volgues usar de son ofici a fi que un troç de fust no li vedas la entrada. —Callats, dix Melchior, que no es aquest aquell Parays del qual te les claus Sant Pere; luny es lo un del altre e les leys forts diuerses. Empero cas que vullats que aquest sia Parays, siats cert que en aquest ni en aquell nos pot entrar sino passant primer per Purgatori, e axi anem a casa nostra, dix Melchior, e per ventura conexerets no esser tant lo mal com pensats. Perque a força quaix muda Curial daquell loch e feren lur via.

146. AY de mi, e com scriure sens plorar aquest doloros partiment! Certes la força defall als meus dits e cau la ploma en mig del paper blanch e tacal'en diuerses lochs; ja oblit mi mateix e mir lo desauenturat Curial, qui sen va ab passos descomposts e la cara tota torbada. O Curial, ¿e on lexas la gracia e lo donari del teu anar? No son aqueys los teus mouiments; tornals a aquell de qui son; recobra los teus propris. ¿Per quet cambies per altri? No est content de ço que Deus, axi com artificial e natura seruenta sua copiosament tan donat? Est fembra que no es contenta de bellesa que hage, per molta que sia, e creix la per tot son poder e saber ab artifici manual e or; dona los seus mouiments, ara en una

manera, ara en altra, e no contenta dels spills, los quals la veritat li mostren, encara demana interrogant les altres, que li diguen quels en par. Aras mira detras e cuydas trencar lo coll, e gitar se los ulls de loch, voltant se per mirar se la coa, en la qual si tants ulls tengues com lo pago, encara no serie contenta, ni li parria quees vees be, e Argus serie afanat en fer la contenta, encara que tots los ulls li prestas. Yot prech, Curial, que torns en tu mateix, e regoneix te be mentre has temps, e si tu vols jutjar sens voluntat, veuras no hauer raho de planyer. Curial com atengues a la posada, es lexas caure en lo lit, no en altra manera que cau una somada de lenya empesa per gran força, los ligams primerament solts, amargosament gemega, malaint la sua desauenturada ventura. Per que Melchior fent se auant, en la seguent forma li parla:

147. CURIAL, certes yo conech les tues virtuts hauer perdudes lurs forces, e tu esser molt freturos de consell, e si nom retengues lo recordarme que son stat joue e moltes vegades he errats los camins que tu ara erres, me esforçaria rependret dels teus mouiments no sauis. ¿Cuydas tu ab lagremes restaurar ton fet? No val res aquexa manera, ans si vols be hauer te coue a fina força lexarla. Altra es la via per la qual has a caminar, car la que tens no aporta lo be, sino a abatiment. Regoneix te be e venç a tu mateix mentres has temps, e exugant les lagremes

fes loch a les mies paraules e disponte a pendre consell. Reeb lo donques de mi, qui altra cosa sino ton be e ta honor no desig, e responme:

Melchior. ¿Quina injuria fa a tu la Guelfa, si lo seu auxili e no lo teu te denega?

Curial. Nom fa injuria alguna.

Melchior. ¿Donchs perque plores?

Curial. No plor per injuria, mas per quem condampna a tort, e cas que alguna errada li haia feta, no mereix tan gran punicio.

Melchior. Certes tu has errat e nos pot dir lo contrari, e les punicions nos deuen donar a voluntat dels punits; e dohchs calla e faras be, car lo plorar no procura remey.

Curial. Ans es lo contrari, car lo plorar aleuja la dolor.

Melchior. Ja va be lo fet, e plaume que cerques via per aleujar la dolor.

Curial. Dichte, Melchior, que moltes vegades aue los homens morir, esclatant los la fel plorant.

Melchior. Hoc, mas tu per remey plores, e no per esclatar.

Curial. ¡A Melchior, pare meu! Prech te si esser pot, que cerchs altra via a ma consolacio, e ab los ulls de la pensa mira la color del meu cor; vet la mort quem menaça cuydant se que yo la tema. No sab ella

be ço que yo aparell pera seguirla, sino pus pereosament se mouria per venir a mi. ¡O vosaltres, tres germanes, que fatalment disponets la vida dels homens; trenque la una la sua filosa e no file pus; vague laltra e no deuane ne cresca la sua tela, e laltra talle la dita tela, tallant los fils de la mia vida, e totes tres donats fi a mos mals! Vets que ab necessitat vos inuoque, e vets me de genolls dauant vosaltres; nom girets la cara, oyts me almenys, e si algun spirit de pietat hauets, usats de aquell enuers mi traent me daquest mon, a mi molt dur e cruel.

FÍ DEL LLIBRE II.

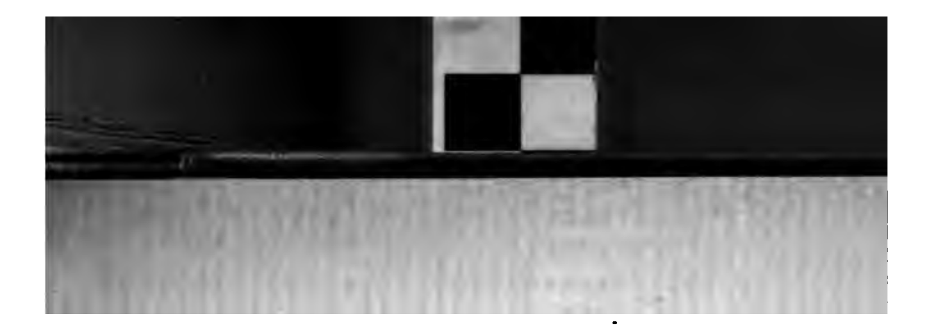
LLIBRE TERCER

Acabat es lo libre segon. Comença lo libre tercer.

En aquest tercer libre, per ço com fa mencio de les Muses, deus presupondre que los poetes han fingit nou Muses en forma de nou dones o donzelles, habitants en Monte Parnaso e colents Elicona, e foren per ells apellades Caliope, Clio, Euterpe, Talia, Melipomene, Pollimia, Erato, Tersicore e Urania. E sobre aquestes fabuliza Ouidi en lo quint libre, que altres nou germanes nades en [illegible]a de Pireus pare seu e de mare Euipra, e per ço dites Pierides, aprengueren sonar e cantar ma[illegible]llosament. E per raho de aquella delectable scien[illegible]) qui es apellada musica, de la qual per ventura

elles no eren tan grans maestres com pensauan, deuengueren molt superbes e vanaglorioses en tant, que menyspreant totes les altres persones expertes en aquella art, se volgueren no solament parificar ab les Muses, ans encara subpeditarles. E axi oydores per los deus, a batalla o disputa vengueren en aquesta manera; que les dites Muses disputaren una delles, e les Pierides semblantment altra de lurs germanes, les quals disputassen, e aquella que mills ho faria, guanyas pera la sua part la victoria. Perque oydes les parts, fonch judgat Caliope hauer cantat e sonat mills que la altra que les Pierides hauien elegida. Tantost les dites Pierides foren per los deus conuertides en piques, que en comun lenguatge cathala son dites garces. E son ocells garruladors e aprenen parlar en totes lengues ço quels mostren, empero no saben ni entenen ço que dien. E quant al integument daquesta faula, diu Fulgenci que nou Muses son dites nou consonancies de la veu humana e les nou Pierides nou dissonancies. E diu Papias que aquestes Muses son dites filles de Jovis e de Juno, per raho com tota veu de vent e de aygua se fa. E Musa es dita *a moys*, grech, que es aygua, perque tot so musical de ayre e de aygua sengendra; car no pot alguna veu sonar sens vent e sens aygua e lurs mouiments, e axi de aquestes dues coses totes les forces del cant e de la modulacio venen. Fas donques la veu per quatre dents contraposades, les quals la lengua fer, de les quals si alguna defall ha defalliment en la veu;

dos labis, dues cathacimbales, als quals la lengua plega, e com se encorba forma un vocal spirit en la concauidat del paladar e dela boca, qui per lo cami de gola corre com per flauta; los leus o polmons axi con manxes enuien lo vent, e despuys que es enuiat lo reuoquen e cobren. E aquests nou instruments son dits nou Muses, a les quals es aiustat Appollo, per ço com deu son les veus de tota melodia, e poch valdrien los instruments si no fos instrumentador; e aço quant al cantar. Axi mateix Appollo se pinta ab decacordi, que vol dir instrument ab deu cordes concordants o deu veus consonants, e finalment citara. E axi saltiri es dit decacordi, quasi deu cordes consonants segons es dit, e per ço lo psalmista: *en decacordi, psaltiri ab cants e citara*, etc. E aço quant al sonar e cantar son les Muses. Item les dites Muses en altra manera son allegorizades: que la primera Musa sis appellada Clio, que es interpretada gloriosa dea, o cogitacio gloriosa de cercar o cogitar sciencia: *cleos* en grech, en lati *fama*, la qual segueix la sciencia. La segona Euterpe, que es interpretada be delectar, car primerament se deu cercar la sciencia e despuys delectar se en ço que ha cercat. La terça Melpomene, quem fa perseuerar en aquell bon proposit. La quarta Talia, que es interpretada capacitat. La quinta Pollimia, que vol dir faent molta memoria. La sisena Erato, que vol dir inuencio, ço es, quel hom deu fer de si alguna cosa noua. La setena Tersicore, quasi instruccio o juyhi, car apres dela inuencio

coue discernir o judgar. La octaua Urania, quasi celestial enginy. La nouena e ultima Caliope, que es eloquencia, e, si tot es ordenada en la fi, de aquesta prenen les altres illuminacio, creximent e fama, e ella de totes. E aço quant a la sciencia sonen les Muses. E si per ventura les filles de Pireus foren, poetant, per los deus conuertides en piques, no sen marauell persona alguna. Car com los homens pobres de sciencia qui presumen saber molt, volen disputar o disputen ab los homens scientifichs e de reuerenda letradura, dels quals deurian oyr e apendre, volents se parificar e egualar ab ells, son judgats despuys folls e de poch saber, e comparats ales piques, qui garrulen e rallen e no saben ço que dien, e lur porfidia los aporta a vergonya. Callem donchs los qui sabem poch, dauant aquells qui saben molt.

2. MOLTES vegades, empero, aue los homens de molta sciencia esser superbiosos e menyspreen los altres homens qui no aconseguexen tant, e tenen lo pit inflat, axi com si aquella sciencia ocupas loch molt gran e que als pits nols cabes, senyaladament si son algun poch de noble linage. Contra los quals Salusti; *comune malum nobilitatis est superbia*. E Sent Gregori: *omnes studium rationem humilitatis equales sumus et studium primos parentes qui de humo facti sunt*. E Malachias propheta, secundo capitulo: *Numquid non pater unus omnium nostrum, numquid non Deus unus creavit nos, quare despicit*

unusquique nostrum fratrem suum. Foragitem donchs la superbia que es causa de tot mal e lo fum de vanagloria se partesca dells, car si la sciencia es virtut e habita en ells, lo vici de vanagloria deu fugir qui es contrari seu, e dos contraris no poden estar ensemps. Contra los quals diu Tulli, o per ventura volent los scusar: *Magni dicti vel magni facti frequens fama cum laude nedum superbos sed etiam humiles excellentes in suis operibus et scienciis cecat.* Item Valerius in titulo de *cupiditate glorie; nulla es tanta humilitas que dulcedo glorie non tangatur.* Prosper etiam in suo libro: *Cum omnia vicia superavit homo manet periculum vehemens cum consciencia pocius in se quam in Deo glorietur.* Abaxen e humiliense los nobles e grans letrats, e cregan a aquell quils dix: *Qui se exaltat humiliabitur,* etc. E Curial, lo qual tenim entre mans, bes deuia recordar que al Rey Exechies per pecats que comes, li foren tolts quinze anys de la vida humanal; empero com se regonegues, per Nostre Senyor Deu li foren restituits e tornats. Sabia mes, que com los Emperadors triunfauen en Roma e anassen en un carro, lo pus vil esclau qui hauer se podia ere mes prop dell, lo qual donant li chollades li deya: *Recognosce te ipsum ne te extollas.* E per ço com Curial per la excellencia de la sua strenua caualleria deuench superbios, e per la dignitat de la sciencia algun poch vanaglorios, fonch postrat del carro del triumphe de la sua honor e tornat en sclau set anys, a fi de que reconegues que altre

es lo donador, altre es lo reebedor. Empero á cap de set anys regonexentse, restituit en sa libertat, fonch per Nostre Senyor Deu tornat al primer punt com Nabuchodonosor, qui per pecat de superbia e de vanagloria fonch mudat per set anys en specie de bestia fera. E qui be vol tenir esment a la cayguda de Curial, la qual veurets en lo seguent libre, pijor temps passa que Job, car Job perdent los bens encara li romas un femer en lo qual jahia e ere seu propri e axi jahia en ço del seu, e la sua persona era libera, car null temps fonch venuda per preu; mas Curial perdent los bens, perde lo cors o la libertat daquell, car fonch venut per preu e fet sclau. Empero despuys confessat e penedit, de molts maiors bens que los passats fonch heretat e senyor.

3. E si sera licit a mi usar de ço que los altres qui scriuiren usaren o han usat, ço es inuocar les Muses, certes yo crech que no. Abans entench que seria una cosa superflua, car elles no aparexerien nes mostrarien a mi per molt que yo les apellas en subsidi e fauor mia, car no han cura sino de homens de gran sciencia e aquells seguexen encara que no sien demanades, e mi e mos pars axi com ignorants han en estrany auorriment, per ço que yo axi en aquesta obra com en totes les coses que parle, son imitador de les miseres e garrules filles de Pierides, enemigues capitals de aquelles nou egregies sorelles habitadores de Monte Parnaso. Daltre part que elles se tenen per

menyspreades si son meses en obres infimes e baxes, car no solen seguir sino los molt alts e sublims stils scrits per solemnes e molt grans poetes e oradors. E si yo les hagues en la mia tendra edat seruides, aram socorrerien e aiudarien com als altres seruidors seus, mas yo no curi delles ne les conegui, e per ço elles no curen de mi nem conexen. Be les voldria ara afalagar, mas sabent que riurien e trufarien de mi, elegesch callar. Perque no podentme yo aiudar dels dons de lur gracia, ab humil e baix parlament proceyre axi com sabre a aquest tercer e darrer libre, lo qual es algun poquet pus intrincat quels altres primers; per ço com en aquest haura algunes tranformacions e poetiques ficcions, escrites no en la manera que a la materia se pertany, mas axi rudament e grossera com yo ho haure sabut fer.

4. VERITAT es que aquest noble e valeros caualler del qual se scriu lo present libre, no fonch gran capita ne gran guerrer o conquistador, axi com diriem Alexandre, Cesar, Anibal, Pirro e Cipio o altres molts, los quals per lur industria, mesclada empero ab caualleria, conquistaren los uns quaix tot, los altres grans troços o partides del mon. Empero no he trobat en allo poch que he legit per be que ho hage volgut encercar, que algun de aquests nomenats hage meses les mans a cors per cors en tants e tan estrets juyhis e lices, e ab tants e tan valents cauallers com Curial feu. Oyts he moltes vegades e encara legits, los tre-

balls daquell que en son temps fonch pus forts dels cauallers, ço es, lo fill de Jupiter e de Almena, qui mata jagants, leons, serps e destrui los monstruos seguint los per moltes partides del mon. E encara de Jason, qui axi com aquest, segons les ficcions poetiques, doma toros, mata serps, sembra dents de que nasqueren cauallers, e en batalles mata molts homens. Diras per ventura Hector ocis en batalles molts Reys e grans cauallers forts e molt valents, e nulls temps fonch sobrat per caualler qui ab ell combates, no obstant que en batalla no forçat ne sobrat, mas sinistrant la Fortuna, per desauentura moris. Respon e dichte que es ver que Hector en batalles de molts gents fonch lo millor caualler del mon mentre visque, e es ver que volenterosament accepta batalla a cors per cors faedora ab Achilles e no romas per ell que nos faes. Empero no he legit, sabut, ne oyt, que ell ne algun dels desus dits, entras en lliça o camp clos, les cirimonies del qual son espantables e temedores, ab algun caualler semblant dell mateix, ab eguals armes, axi ofensiues com defensiues, e que entrat, dalli exir no pogues sino mort o vencedor. Pens yo ara que aquests nomenats e encara molts altres daquell temps qui nomenarse porien, venint a ells lo cas que sens lliça finar nos pogues, lo hagueren acceptat. Mas aço es per venir, e Curial vench moltes vegades, segons en los passats libres porets hauer vist; ax que una es la raho del que ho faria, altra del que h ha fet. E al que no ha fet, pero faria ho oferint se

cas, noli carregarem colpa; ne tampoch callem ne ho tengam amagat a aquell qui no una sola, mas moltes vegades ho ha fet, car seria malicia. Axi mateix si la Fortuna, axi com volgue mostrar aquelles lices a Curial e aquells cauallers ab los quals a cors per cors combate, li hagues donades tals capitanies com als altres dona, fora estat vencent gran conquistador e caualler i de maior fama e renom, car lo conquistar creix la fama, e la liça la virtut e lesforç. Concloent, donchs, com lo pus estret juyhi, ans estrem dels estrems, en actes militars sie la liça, la qual Curial mes que algun altre, no ell cercant la, mas ella seguintlo, hage usada, no digam los seus valerosos actes esser indignes de recordacio venerable; car si per ventura fossen estats escrits per Tito Liuio, per Virgili, Staci o algun altre gran poeta o orador, foran estats legits, recordats e tenguts en gran stima per homens de reuerenda letradura. Car los scriptors, segons es dit, hagueren daurat, fingint, los actes dargent, o si per ventura foren dor, ab la aiuda de aquelles nou apollines nomenades, los muntaran en maior nombre de quirats, ab laltesa daquell sublime e marauellos estil. E axi seguescam lo proces començat de la vida de nostre caualler.

5. Dexades hauia Curial les quirimonies de la Fortuna, mas no los pensaments, ans continuament torbat imaginaua que faria. Duna part veya que lestar en Monferrat no solament sens fruyt, ans li

poria esser molt noyble al plaer e a la honor. Car estar musant e no hauer de que sostenir lestat en lo qual se ere mes, venint a pobresa, haurie desonor e molt gran abatiment. Pensa algunes vegades anarsen en Alamanya, mas com Lemperador quil haguera sostengut honorablement fos mort, no sabia quiny partit se prengues ne on anas. Pensaua axi mateix anar sen al Rey Darago, lo qual haguera haut plaer de la sua venguda e li haguera feta bona companyia, e era la pus util e millor via que ell podia tenir. Empero los infortunis quil seguien no donauen loch que ell se afermas en aquesta conclusio. Perque ell torbat, marrit e trist ignoraua ço que deuia fer, e no trobaua loch que fos couinent a ell. Conexia lo Marques de Monferrat per ventura hauer plaer que ell hagues honor, empero no li plauria que stigues en lo seu marquesat; ne tampoch aquella casa era tan gran que ell hi cabes. E axi la sua pensa un molt treballada, la qual cosa conexent Melchior de Pando, dubtant la desesperança del caualler, nos pogue tenir de venir a ell e parlarli, dient:

6. AMICH molt car: yot prech que not vulles torbar per aquest accident que tes vengut, ans te prech quel metas entre les prosperitats o bena venturances si aquest nom merexen hauer, e comtal per una; e semblantment mira les benanances e veuras que no has raho de planyer, ans deus grayr a Nostr Senyor Deus, lo qual es prospera fortuna, o almen-

esta en la sua potestat, perque a tu sens merits teus les volgue otorgar, e perque les ha prestades a tu tan lonch temps. Digues, Curial, ¿recordes te del primer jorn que aci venguist? Prech te que hages en memoria. Be sabs tu que pobre, molt humiliat e sens consell, minyo de poca edat, e tal, que per ventura de pensar besties e trotar detras algun gentil hom foras estat content, aquesta casa te reebe et avança, metent te en loch que altres, per esser nats en maior casa e essèr primers en lo seruey, merexien mills que tu. Empero dauant tots los altres de la tua edat e encara de maior fuist ordonat; daço no plorist, abans te plahia e ho hauies per ben fet; los altres empero plorauen rahonablement lo teu goig. E despuys que fuist un poch maior la Guelfa fica en tu los seus ulls, e volent auançar alguna persona, elegi tu, e axi com ho pensa axi ho mes en obra, car mana a mi quet donas deles sues riqueses, tu no pensant aço com, don, ne perque venia. Aquella senyora no to deuia, ne ton pare ne tu loy hauiets prestat, ne loy hauiets seruit, ne donada raho perque ella fer ho degues. Donchs si deute no la mogue, direm ab veritat que aquesta senyora fonch gracia peruenint, en la qual alegrant lo seu cor profita a tu, et mes en orde de be hauer e a propries despeses ta aportat al estat en que est, e ha comprada pera tu honor e fauor a molt gran preu. De la honor que has guanyada ¿quiny profit lin ve? Certes no degu, e si fa molt gran dan, car si tu no fosses, guardant ella lo seu

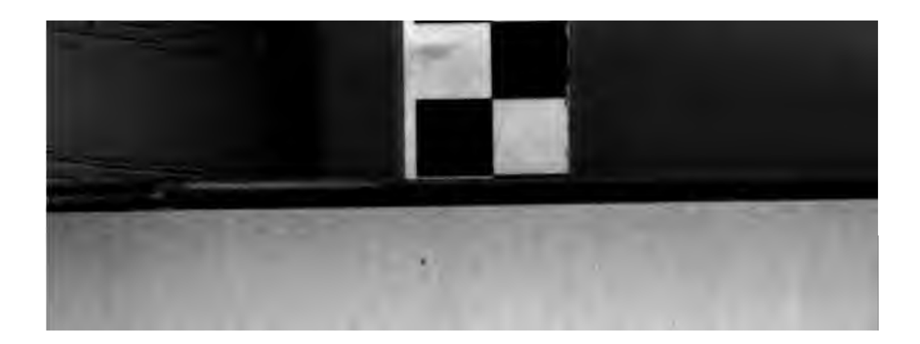
thesor fora la sua la pus rica casa de Ytalia, ço que ara no es, car ella com a prodiga ultra tota condicio de dona to ha donat, e tu com a prodich sens mesura e comte ho has no sabiament despes e guastat. Be sabs encara com per Laquesis perdist lo seny en Alamanya, e oblidant ço que oblidar no deuies, te escalfist en amor stranya; be ho se yo qui ab gran treball te tragui dalla. ¡A Curial, e com es dura cosa de comportar la prosperitat! Recordat lo sompni que fist del home ingrat que tu volies matar; pensa que tu mateix eres aquell; no sabs que si la Guelfa no tagues aiudat, nulls temps hi foras anat, o al almenys en tal estat, ni fora feta mencio de tu mes que daltre gentil home pobre. Pensa, Curial, que Laquesis fonch furia infernal quet aparague per destruirte, e cuyda ho aportar a efecte, e fet ho haguera si aquest vell que tes dauant no si fos opposat, e tu enfellonies te ab mi per quet consellaua quet guardasses, tement ço que tart te es vengut, car segons tos delictes, dies molts son passats que deuies hauer begut aquest calzer. E pur aquesta senyora la qual be sabia totes les coses, cluca los ulls, e a manera de qui beu purga, volgue tragar aquesta pillola tan amarga, e luyta ab lo seny qui li consellaua lo contrari, e vencentlo torna a aiustar dan a dans e despesa a despeses, car trames te en França per que guanyasses honor e cresquesses ab los treballs teus e les riqueses sues fama e renom, donant a tu los seus thesors, no segons ta necessitat, mas segons ta prodiga voluntat,

car certes lo Marques ab tot lo son estat no ha consumada la meytat de la riquesa que tu. E axi com si de propries rendes ho haguesses e que fallir not poguessen, ho has volgut malmetent perdre. E tu no conexent la sospita e gelosia de les dones, que per res del mon no volen ne consenten par en la cosa amada, oblidada aquesta mena dor, tornist a Laquesis axi com los cans al vomit. Aquestes dues desrahons tas fetes, car a ella no li son dan, ans te dich que de la tua ingratitut li segueix gran profit. Lexem ara les lagremes, les quals tu no merexent ho en alguna manera per tu ha escampades, car a aquestes nols pusch metre preu. Solament te bast et deu bastai quet parteix della com lo pecador del confessor, qui lexa pecats e abhominacions e laltre li dona indulgencies, car tu ten vas rich donor e de fama, e ella roman pobre de dines e de honor, car ab lo seus diners axi com aquells quet costauan poch, las comprada. E a ella no li seria obs per tot quant ha, la infamia que donant lo a tu ab lo seu thesor ha adquirida. Finalment, recordet lo text quet allegui que not fa injuria alguna si lo seu auxili, no lo teu denega, e pensa encara en la ley que ordona com primerament te comença a auançar, dient que lo primer jorn que per seruidor seu te publicaries la perdries pera tots temps Donchs tu sabs si es fama divulgada per lo mon ella donarte tot ço que tu guastes; ella no ho ha dit ne yo tampoch. Donchs de tu es exit, e aquesta es presumcio rahonable. Ves en nom de

Deu, que ara trobaras molts e molts quit voldran ço que no hagueres trobat lo jorn que primerament te parli, e faç conclusio que millor partit ten portes que no lexes a la Guelfa, segons en altre libret digui.

7. OYDES per Curial patientment totes les paraules per Melchior a ell dites, sospirant primerament algun poch, respos:—No pusch ne vull negar les coses que dites mauets, ans dich e confes esser veres e contenents veritat, empero que yo hage traspassada la ley quem imposa no es ver, car de mi nulls temps isque tal mot. Empero pot be esser que alguns ho hagen pensat, e aquell pensament denunciat a altres, aquest fet se sera publicat, e axim pens que sera a les sues orelles peruengut. E puys que altre remey trobar no puch, millor mes molt lo partir daci quel aturar. E axi yo tench joyells e robes assats los quals lexare auos; prech vos me prestets diners ab que anar men pusca. Melchior respos que era content. Perque stimats los joyells en molt gran preu, vint milia ducats sobre aquells li presta, e lin dona cinch milia graciosament, e presa la moneda secretament, sich parti e sen ana alla on hauia lexada la sua gent, la qual hach molt gran goig de la sua venguda. E ell se vesti de dol e per ses jornades a Genoua peruench, e dins poch dies en una galera de mercaderia qui en Alexandria anaua, ab tota la sua gent munta, e de Genoua partint, al viage que fer entenia dona principi e començ.

8. Un cossari genoues lo qual Ambrosino Despindola hauia nom, hach sentiment Curial esser molt rich, e per cobdicia daquella roberia pensant que ab poch treball la hauria, mesa primerament apunt una galera que tenia, de Portvendres parti, es mes en loch que la galera on Curial anaua encontras. E axi com Curial plen de pensament e de tristor en la cambra stigues, per lo patro e per altres de luny fonch vista la galera del cossari qui contra ells venie. E veent la venir en mal so, ab gran cuyta se començaren a armar e a fer gran remor per la galera, a la qual remor Curial si be sestaua molt tabuxat del mal de la mar, alça lo cap e demana quiny brogit era aquell, e fonch li respost que una galera de cossaris venia contra ell, e axi ques leuas es aparellas a la defensio, sino poria esser que ell e tota la sua gent se perdrie. Curial oydes les noues, lleuas molt prest e ab los seus, si be los mes jahien del mal de la mar, armat isque e viu la galera del cossari molt prop, e acostant se la una galera a la altra, per les primers saluts una ruxada de viratons trameteren e despuys començaren a trinquiar ab les ballestes, en manera que lo cossari nafraua molta gent a Curial, e Curial e los gentils homens qui ab ell eren, estauan en la popa ociosos sens que no podien fer cosa alguna. Perque Curial, cridats lo patro e lo comit, manals que en tot cas les galeres sacostassen pensant que axi trauria del cossari millor partit, e cuydali venir pijor, car lo cossari qui era valent home e molt exercitat en la

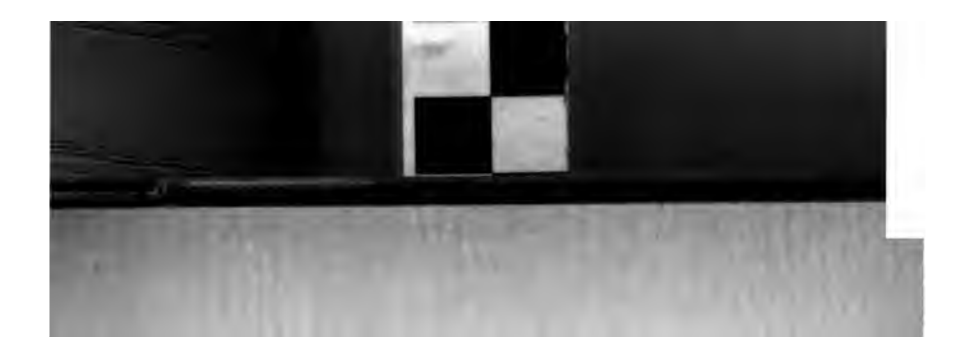
mar, aiudat dels seus ab molts homens salta en la galera de Curial e en un punt abans que Curial cosa alguna hagues feta, la meytat de la galera quaix li prengueren, e los companyons e altres de la galera ia stauan en punt de retres. Perque Curial saltant de la popa ab lo seus, alguns ab hatxes, empero los demes ab les spases en les mans, fan se auant e quisque fonch aconseguit, mort o nafrat cahia o tornaua atras. Perque los de Curial cobren esforç e feren sens merce aquells del cossari e recobren la galera que hauien perduda, e fan tant de les mans, que los del cossari qui en la galera eren saluats, volgueran esser en la sua propia, e axi ho mostraren, car molts cuydants escapar als colps de les spases e de les hatxes, se lançauen en la mar e miserament ferits de molts viratons morien. En tant que la galera del cossari per cobrar son senyor, qui en laltra encara feya armes, sacosta tant, que los de Curial saltaren dins, e axi com aquells qui molts companyons e los millors hauien perduts, nos pogueren longament defendre, abans retent se lo pus saluament que pogueren, foren presos tots, e lo cossari nafrat de dos colps molt leigs en la cara, fonch per aquesta forma pres retengut. Perque Curial ab les dues galeres a la illa de Ponça peruench, e reposat alguns dies, mes lo cossari en terra, ab los de la sua galera sauengue, per manera que la galera del cossari romas a ell, e mudada tota la gent sua en aquella, acomiadantse de laltra galera e presos de aquella alguns companyons

qui de licencia del patro ab ell volgueren anar, en Sicilia arriba, e aforça de dines armada e mesa be apunt la sua galera, volgue partir per fer son viatge al Sant Sepulcre.

9. REGNAUA en aquell temps en Sicilia un Rey noble e molt valeros fadri, e de poca edat, appellat Corral, lo qual fonch fill del Emperador Frederich, Rey de Sicilia, e nebot de Mamfre semblantment Rey del dit Regne, lo qual despuys que sabe le noua de Curial e de la vittoria que hauia hauda del cossari, mostra hauer plaer, e volguel retenir en son seruey. E de fet haguera vengut be a Curial si la Fortuna ho hagues consentit, mas certes lo Rey per larch e noble que fos no hauia poder de ferli be, car los infortunis qui a Curial seguien noy donauen loch. Perque com lo Rey lagues fet requirir ques aturas en son seruey e que ell li faria bona companyia, Curial respos que per cosa del mon ell no aturaria, car anaua al Sant Sepulcre e no lexaria son viatge, e axi lo Rey nos cura dell.

10. UN caualler napoleta apellat Arrigueto Capere e tenia Mecina per lo Rey Corral, e la hauia ja tenguda per Mamfre, cobeia la galera de Curial e suplica al Rey que li fes gracia daquella galera. Lo Rey li respos que no lay podia donar, que no era sua. Arrigueto replica:—Senyor, la galera es vostra e per ço laus deman, car en altra manera no laus demana-

ria. E lauors lo informa com hauia sabut que aquella galera era stada de Ambrosino Despindola, seruidor bo e leal de la sua Real Corona, e que lo dit Ambrosio venint en Sicilia, apres de gran batalla fonch pres e robat per aquest cossari e li hauia tolta la galera, e axi que tots temps lan deuia pendre, e axi li suplicaua que ho fes e lay donas. Lo Rey apres que hach hoyt lo capita de Mecina, trames per lo patro e per lo comit de la galera, e demanals don era lo caualler e com hauia hauda aquella galera. Ells respongueren com lo caualler era de Monferrat e anaua al Sant Sepulcre, e daqui auant li comptaren tot ço quels hauia esdeuengut ab lo cossari. Lo Rey apres quels hach oyts, los dix que sen anassen, e crida lo capita de Mecina e dixli que per res del mon ell no lleuaria ne soferria que fos lleuada la galera a aquell caualler, e axi que li demanas altres coses, que aquella galera no lay podia donar. Perque Curial tantost com hach auinentesa de partir, isque del port, e com fos en lo far de Mecina fonch encontrat per nou galera del Rey Carles, e enuironat Curial, lleua rems. Perque lo capita de les galeres lo feu requirir que vengues a ell, e Curial munta en la galera del capita e menalsen en Partenope on era lo Rey Carles. Empero de tant pres be a Curial, quen la sua galera no li feren nouitat alguna. Lo capita ana al Rey e li dix com hauia presa una galera de Corrali e hauia pres un caualler qui deya que era sua, e axi que manas que faria. Lo Rey era molt saui e valeros, magnanim

e de singular magnificencia, e trames per Curial, lo qual vengut demanali don era e on anaua. E respos que de Monferrat, e anaua al Sant Sepulcre. Dix lo Rey:—¿Donchs com exiets de Mecina? Curial respos al Rey ab tot ço que li hauia esdeuengut ab Ambrosio Despindola e com per fortuna li hauia conuengut pendre en Sicilia. Dix lo Rey:—Digues, Corrali ¿hauriet parlat que romanguesses ab ell? Curial respos que hoch, e que ell li hauia respost que per cosa del mon no lexaria son viage. E daqui auant lo Rey mana que li fos donada una bona posada e que li tenguessen esment que no sen anas, que ell lo volia interrogar pus amplament. Perque tantost fonch aposentat notablement, empero hom del mon no li feya honor, car la sua fortuna noy donaua loch.

II. Lo Rey apres parlant de Curial, dix en loch que molts ho hoyren:—Certes molt me son altat daquest caualler, e molt ma seruit en destrossar aquell ribaut de Ambrosino Despindola, e sino quem tem que sia retengut per Corrali, yol pregaria que romangues aci. E fonch li dit:—Senyor, aquest caualler no es sicilia ni ana nulls temps en mar, sino que anant segons diu al Sant Sepulcre, sencontra ab aquell cossari e despuys peruench en Sicilia, e no ha volgut romandre ab Corrali, no obstant quel hage molt pregat. Alguns ytalians deyan que aquest deuia esser gran traydor e que li lleuas la galera, el fes estrenyer e sabria la veritat. Altres francesos deyan que nos

deuia fer per cosa del mon, abans lo deuian lexar anar quitament. Ladonchs lo Rey, qui era molt saui, oydes sobre aço moltes opinions, dix:—Lo caualler fins aci no ma deseruit ne feta cosa perque yol deia maltractar, e si Corrali nol ha destrossat hauent loy ell merescut, ¿com lo destrossare yo, que a mi ni a vassalls meus no ha feta ofensa alguna? Tornats li la galera e no li fallega un clau de ço quey era, e tantost sich partesca, car per ma fe jur que si ell volgues, yol retendria de bon grat en mon seruey, sino que he dubte que tots temps visques ab sospita dell, e donats li un salconduyt per raho que si es encontrat per fustes mies, no li sie fet algun dan.

12. CURIAL cobrada la galera e haut lo salconduyt, tantost sich parti, e nauega tant, que arriba en Alexandria e isque en terra, e per terra ana en Jherusalem e visitat aquell sant loch on Nostre Senyor Jhesu Christ fonch mes en sepultura, ana axi mateix a Monte Caluari e a tots los santuaris on Jhesu Christ ere stat, e ana molt per aquella terra menant tots temps en la sua companyia discrets e molt abtes pilots, quel menauen per tots los lochs on ell anar volia. E axi per ser jornades vench al Monastir de Santa Catarina en lo Mont de Sinahi, e aqui tench nouena, e tots los frares daquell Monastir li feyan marauellosa festa, e senyaladament un sant frare qui dell nulls temps se partia, ab lo qual Curial hauia molt gran plaer de parlar per ço com parlaua frances

e hauia fama de molt santa persona, e lo frare conexia molt be a Curial, mas Curial no a ell, e com abdossos sacompanyassen, interrogant lo frare Curial a manera de qui confessa, descobri al frare tot lo fet de la Guelfa e la causa de la sua desaperança, complanyentse molt de la Fortuna qui a aquell pas lo hauia aportat. Lo frare com lach plenerament escoltat e ab paciencia oyt, respos e dix:

13. Tu has be raho de dir mal de Fortuna, e yo not sabria reprendre si ten clames, ans me marauell com no ten clames pus fort, car molts llaços ta parats e en diuerses lochs e maneres, en algun dels quals es marauella com tan tart es caygut. Mas lexem la, car es llenegable, sorda e orba e no sab ques fa, ni sab a qui dona ne a qui toll, e deço que la deuem loar no la maldigam. Digues, Curial, ¿e no li est de molt tengut que tan gran temps tage comportat et hage fet, si dir se deu segons la vanitat del mon, lo millor e pus valent caualler que visca vuy, et hage fauorit sobre tots los cauallers? Has hauda festa de Emperadors, de Reys e de senyors mes que altre; riqueses ab gran larguesa, e finalment tots los seus dons ta comunicats copiosament e larga. E apres per ço que no ofegasses en aquest golf de vanitat e no perdesses lanima, per ço que coneguesses ton Saluador, ta aportat a aquest punt, ¿e encara dius mal della, que has hauda honor en aquest mon, ella procurant, e ara te procura laltre? Has regnat en la terra

e ara si vols regnaras en lo cel. Dius mal de Fortuna? ¡O Curial! Deus te vol be, e si les vanitats del mon son algun be, gran part nas hauda, e que apres de la gloria terrenal te venga la celestial, la qual si la Fortuna no tagues mostrades les feres e brunes espatles, no conexeries, ¿perquen dius donchs mal? Duna cosa la pots rependre, ço es, que tan tart ho ha fet, e lo teu perill es estat molt gran, car si fosses mort en los temps passats, tu ten anaues dret als inferns, los quals tu has guanyats ab gran treball e perill de ton cors, et esperan alla ab gran festa e tenen a tu loch aparellat condecent a les tues errades. Lexa, lexa, donchs, les vanitats passades, que no son res; vet ques acosta lo Regne de Deu, penit te de ço que has fet, confessat, frare meu, plora tos pecats, mira e contempla lo cel nou e la gloria de libertat, e, axi com infant quaix ara engendrat, fes lo cami de Parays. Not afalaguen les terrenals follies, tasta lo pa celestial e mira la gloria dels angels; delectat en lo seruey de Deu, e si dius mal de Fortuna, fes ho solament per quet feu tant dormir en les vanitats del mon, e no per quet ha despertat e ta presentades les riqueses e honors celestials e terrenals. Aquelles la Fortuna no les pot toldre a aquell qui les ha; no hauran enueia de tu tos participants. Mira, frare meu, los martirs de Jesu Christ ab quants treballs volaren al cel; rien ells de nostra vanitat e alegren se quant un de nos se regoneix. Castiga tos membres quit fan guerra; no desiges les coses transitories e de poca durada; vine

donchs [illegible] meu [illegible] age[illegible] la ve[illegible] diuin[illegible] [illegible] Deu que tria el mon, qui sies seu, elegeix Regne sens terminal e peril. En aquell no hauras pahor que mater enemichs, en aquell la miseria enuei no hi loch, ne cobejara algun los bens teus ne altri pensar de que mantindras estat ni de la caden.. car meu paga lo carceler, qui ab una gota daygua callara e no't pora pas demanar. Lexa les viandes qui coster molts diners; elegeix aquelles qui donen sens preu e sadollen l'anima; fuig la fam e la set, fuig als treballs e als vans pensaments. ¡O quanta folia es la dels homens que ab mil maneres de trebalis conquister los inferns e les eternals penes! E plores tu per la Guelfa? No faces; mes plora per los pecats e per les ofenses fetes a Deu. Oier aquexes carnaces vils e pudents als treballs per lo Saluador. Mira que feu per tu: obre los braços e abraça la diuinal gloria quis presenta a tu. Ixla a cami: pren la mentre has temps: aquesta no la furtes a degu, car per a tots es e tua es: no la perdes. ¡Ay de mi! e quant temps iagui yo en aquesta fossa! Sapies, Curial, que tu m restituist de mort a vida; em fist oblidar les vanitats que plores et fan anar trist. No ploraua Amiclates quant fugien los grans senyors e richs homens e de pahor cercauen cauernes e lochs solitaris en los boscatges, on ab ço del seu se amagassen com en ciutats grans e ben murades, no hauent sperança de salut. E aquell alegre, cantaua e aparexia en les places, no tement la ira ne furor dels Reys. Lexa donchs per ton grat ço que per força te

conue lexar, e sino ho lexes te sera tolt ensems ab la vida o abans, e perdent aquest mon no hauras laltre; sino que tu de ton grat te dispongues aço quet he dit, e de les vanitats daquest mon usa, axi com de la barca qui esta per passage de algun riu, que pasa hom despuys pagat lo barquer, te cascu son cami e no torna a la barca sino per necessitat de passar venint lo cas, e tantost lexar la. Usa donchs daquest mon a us necessari e les superfluitats trau de ton pensament e no desigs les grans coses, les quals encara que les haguesses, perdent les despuys entristexen lo cor; humiliat donchs e exalçar ta Deus qui es en los cels. E tu qui has batallat per les vanitats mnndanes, batalla ara contra lo diable en defensio de la tua anima, e es forts caualler e aspre, e tots temps te guerrege, e si dell ab les armes de Christ nons guardam, com a vencedor en nostra mort sen porta la desferra.

14. OYDES Curial ab gran atencio les damunt dites paraules, alça lo cap e mira lo frare en la cara, e dix:—Pare meu, vos diets que yous tragui de la fossa, prech vos quem digats qui sots.—Yo son, dix lo frare, lo Sanglier que tu combatist en Paris.—Oh Santa Maria, dix Curial, ¿e com se pot fer queus siats tant abaxat e doblegat a passar aquesta vida? Respos lo Sanglier:—Jesucrist Nostre Senyor, qui per esser de linatge reyal li pertanyia Regne, e per esser Deu era Senyor de tot lo mon, mo mostra, qui volgue

esser pobre per nos, e despuys mo ha mostrat Sant Francesch, lo qual seguint la pobresa e humilitat de Jesus, meresque esser signat de les nafres del Saluador. E sapies Curial que no ha frare en aquest Monastir que baratas la sua vida per la del Rey de França, e mes es ço que per cascun dels que aci viuen se menysprea que ço que tots los Reys del mon poden hauer. Acis veu contemplatiuament lo Regne de Deu e la gloria dels angels e la diuinal e eternal cort. E en lo mon ¿que pot hom mirar sino vanitats e follies e cosas de poca durada e que sens gran treball nos poden hauer e sens maior treball nos poden posseyr, encara que sien vils, menyspreables e de poca durada? No es mal mercader aquell qui en la fira barata fanch a or, e baratar la terra per lo cel nom par sie grosseria. Lexa donchs Curial aquests pensaments folls e gitals de ton cor; fes loch a les paraules de Deu, que no entren sino alla on troben disposicio. Recordes te com anaues carregat de pedres e de perles e de or; ¿on es ara aquella vanitat? Dich te que si la gloria era en lo mirar, tots los quit estauen en torn les mirauen mills que tu, e a tu solament te sobraua lo treball de portarles al coll e la cura ansiosa de guardarles, e no sabs que primerament foren daltre e son o seran daci auant. ¿Pera qui les guardaues? Yo crech que no ho sabs. Pensa, pensa be ençο que dich, car yot assegur que si tut vols dispondre a pensar en Deu e en les sues obres, ço que ara desiges auorriras, e menysprearas aquesta miseria que cuydes que sia

gun be, e de hauer ho fet tan tart te tindras molt
er mal mirent. Empero lo piados Saluador ha los
raços tan lonchs, que en qualseuol loch e temps lo
pecador se penit, lo abraça, el se acosta, el fa ciutada
en la eternal gloria del regne de Parays. E prech te
quem digues ¿que es ço quet ha sobrat de la multitut
de viandes precioses que has menjades, de les dances
de les juntes e dels torneigs que has fets? ¿On son les
festes en les quals te est trobat? Mostrales me, frare
meu. ¿On es lo dia de ir? Mostralme. ¿On es la gloria
dels preciosos ornaments? ¿No sabs totes les coses
hauer fi? Una sola cosa se quet poria profitar sit pe-
nits empero e vens a estat de gracia, ço es, algun
poch de be si has fet per Jesucrist, es a saber, alguna
obreta de caritat, pietat o misericordia al pobres seus,
encara quem pens que sera poca cosa. Empero sit
perts, ço que Deus no vulla, valdrat a hauer menor
pena, e sit salues te profitara a hauer maior gloria,
si tot per ventura no sera feta en temps degut ne de
bens justament guanyats. ¡O catiu, e nots penits de
les batalles que has fetes per la vanagloria del mon?
Has morts homens, has trameses animes als inferns
digues ¿on es lo fum daquella vanagloria? ¿On so
aquestes coses caduques? Ja no sen parla nis fa men
cio de tu. Tu nom sabries mostrar ço quet ha rom
daço, mas yo to mostrare e to reduire a memori
ço es, un saluatge pecat, pudent e abominable a De
es a saber, obstinacio e perseuerancia dampnada.
dins ton cor encara te alegres et tens a gloria g

hauer comesos aquells pecats e no ten penits, ans ensuperbinte te gloriegес en ells, e pensant que per aquesta sola causa mereix honor e fauor, ten vas dret als inferns e camines cascun jorn mil legues perque pusques atenyer ab temps. Not cal cuytar, que encara que altres vagen primers per pendre loch, no fallira loch a tu, e lo teu loch nol pendra degu, ans hauras gran e ampla posada, e sies cert que not fallira aquell a qui has seruit, ans ta ja donat guardo de tot ço e quant per ell has fet. E vet per ventura ¿tu penses que lo diable quit consella mal obrar, fa injuria a la anima en infern si li dona pena dient que aquella anima ha seruit aci en aquest mon? Donchs com se pot fer que per seruir lo a ell li done pena? Obre los ulls, car frare, e auiua los sentiments, car lo diable not dona pena per raho del seruey que li has fet, ans ta ia donat guardo, gloria e honor mundanal en esta manera, car tu te eres glorieiat en cometre los pecats sobre dits e per aço has aconseguida, tractant lo diable mundanal, fauor e honor, si aqueix nom mereix hauer. E axi lo guardo del diable ja las haut en aquest mon, e sit dona pena en laltre, no ho fa per raho que las seruit, mas com executor de la justicia, per les ofenses fetes a Deu e dans donats a ton proysme, e axim par que ho deus entendre. Ja te dit totes les coses passen e no son sino fum. Diguesme, ¿on son aquells grans Reys qui senyoreiauen lo mon? ¿On es Eletra, de la qual vengueren tots los Reys de Troya? ¿On es Priam? ¿On son

Hector, Paris, Troyol, Deyfebus, Elenus e trenta fills seus altres? ¿On es la gloria de les sues nores? ¿On es lo ducat e imperi de Agamenon? ¿On son tots los Reys de Grecia? ¿Quels sobra de la victoria que hagueren dels troyans e de la cautelosa e falsa astucia e traycio del cauall e de la destruccio daquella ciutat gran? ¿Vols que to diga? Tots son en infern e sots la potestat del diable, e lo seu guardo fonch que los mes e millors moriren en aquella obsidio e los que romangueren trobaren lurs mullers ab fills de altres homens, e despuys los uns morien per mans o tractes de lurs mullers, los altres per mans de lurs fills o fillastres, en manera que tots arreu feren mala fi e son martirs en los inferns. ¿On es la festa que lo mon fa vuy dells? ¿Repiquen en les esgleyes? ¿Celebren les gents uniuersalment les lurs festes? ¿Regnaren lurs fills apres de la sua mort? Ve, ve, Curial, vulles esser curial en lo cel; segueix les peiades del pobre pescador, car Jhesucrist a aquell e no a Sardanopolus ne a Artaxerses ha comanades les claus de Parays. Mira los sants apostols, los sants martirs e confessors, dels quals se celebra festa en lo cel e en la terra; aquesta es obra de durada. Descalçat e segueix lo fill den Peres Bernado, lo qual per ferse menor dels altres, es fet gran en los cels e gran en la terra, axi que tots los fets son nichil sino seruir Deu e hauer misericordia dels pobres seus, e abraça la virtut de caritat, la qual es molt agradable a Deu. E si altres virtuts aconseguir no pots, almenys aconse-

gueix apresent les cardinals. co es. prudencia justicia, temperanca e fortalesa. de les quals axi com raigs radiants. segons Macrobi. emanen raho. enteniment. circunspeccio. prouidencia. docilidat. caucio. amicicia, ignocencia. concordia. pietat. religio. afeccio. humanitat. modestia. vergonya. abstinencia. castedat, honestat. moderancia. sobrietat. pudicicia e fermetat. E mentre ells en aço saguessen. una esquella molt petita fonch sonada en lo monastir. a la veu de la qual lo Sanglier dix:—Curial. yo no pusch estar pus aci. a Deu sies comanat: prech te que les mies grosseres paraules te membren. Es ver que de les altres virtuts que son molt necessaries a la saluacio de la anima te volia un poch parlar, e algunes altres coses te volia dir, empero la obediencia me costreny a seguir la veu daquella esquelleta. E girant la esquena sen ana dient: en Parays nos veiam.

15. ANASSEN lo Sanglier e Curial romas tot torbat, e si moltes lices daquelles hagues haudes, yom pens que menyspreant lo mon haguera seguides les peiades del Sanglier. mas la sua gent quil speraua era hujada de star en aquell loch, car ia eren complits los nou jorns, e axil requeriren que sen anassen. E lo diable stimulaua axi fort aquells gentils homens e per conseguent ells a Curial, quel feren partir daquell loch, e per ses jornades en Alexandria, on la sua galera hauia lexada, plen de pensament de ço que hoyt hauia e penedit de les coses mal fetes.

ab anima ansiosa torna. E entrat en la sua galera, anuides parlaua, e los jouens reyen dell dients: ¡O quin begui! ¡O com es santa persona nostramo! E moteiauanlo tots, en manera que dins pochs dies oblidades les amonestacions del Sanglier, torna tal com era dabans. E vench li volentat de veure lo Monte Parnaso, on los poetes e philosofs solien estar, e apendre on eren los temples de Appollo e de Baco, deus segons la opinio antigua de sapiencia e de sciencia. Empero la Fortuna qui no era encara contenta dels dans que a Curial a instancia de la enueia procurats hauia, volguera que en lo partir Dalexandria peris, e com lo temps fos bo e plasent, e vees que Curial ab bonança sen anaua, salta auant e crida grans crits a Neptumno, deu de la mar, e ab veu congoxosa li parla e dix:

16. O quina peresa o negligencia es aquesta tua? ¿Com not vols apercebre Curial esser un dels millors e pus valents cauallers del mon? No pots pensar que del ira dels cels, dels vents, e de la terra, e dels inferns, e encara de la mar, los noms de Jupiter, de Juno, de Pluto e de tu, es fara senyor de tot? Pensa norresmenys que aquest no permetra, que aquesta gent morisca impla la fogueiant casa de Pluto, ans ab lo sant nom de aquell, los santuaris del qual ell ha visitats. dintre e fora los murs de Jherusalem, lo girara a creure en aquell anyell qui porta los pecats del mon. E tu qui en aquestes terres

ab tos germans est adorat, perdras la senyoria de la mar, e ells los regnes que senyoregen. Vet que Venus ja ha perdut lo nom de deessa, e tots los cristians afermen no esser collocada en lo cel tercer, e Cupido, fill seu, no esser res ne tenir arch ne ferir ab sagetes, e finalment los deus dels gentils no esser cosa alguna. Perque abans que ocupe lo teu regne, fer lo e treballal; badalle la mar, e tota plena de bogues llance spumalls, e la arena somoguda puge alt, e veia lo cel, e les aygues mostren esser munts e valls; sien tempeteiats per ell tots los altres qui naueguen. Vet que ia se te per dit tu no esser res, per ço que fins aci les mars li han mostrada lasquena blanda e lisa, e a manera de qui llenega, ha nauegat suaument e quieta. O pereos ¿e not mous encara? ¿Has por quet fira ab la sua spasa no vincible? ¡O lassa yo, e ab qui parle! Yo no hagui paor de toldreli ço que li hauia prestat, e tu has li paor e espantes te com ous lo seu nom e no goses exir! Prech te quet recorts esser spirit e la sua spasa not pot tenir dan. Despertat donchs e sie somoguda la mar e totes les tempestats que sols mostrar en les mars Oceans, e axi mateix en tot aquell stret de Gibraltat, vengan tost, e los mugits daquell leo fer e brau qui habita entre les illes de Mallorca e de Cerdenya pleguen aci, e no oblidades les tempestats del far de Mecina, e les dels golfs de Satalies e de Creta junten se totes e firen aquesta galera. Mostra tu esser poderos a regir ton regne; espaordeix lo cor daquell que nulls

temps hach por, ne per perill en ques ves se descolori ne muda la cara. No hages por; vet que una fembra li ha tolta la terra, de la qual ella no es senyora; ¿e donchs tu no li toldras les mars, les quals fins aci has posseydes? Mira que Jupiter estant en lo pus alt grau de son regne te mira et fa indigne de senyoria; ia los minyons burlaran de tu, e ab tots los esquifs caualcaran les tues mars, e posseyran lo regne que antigament nols era atorgat. E si aquestes coses not mouen, tem los dans quet seguiran per la tua peresa, car tu axi com indigne de senyoria, seras posat en escarn e vituperi entre les animes infernals, e enlegiras la resplandent casa de Jouis, e Saturno negara esser ton pare, e per Pluto seras emancipat a la pus dura e tenebrosa carçre dinfern perfumada de sufre e de goma pudent, e lo teu nom qui de letres semblants dor era scrit, ara de color escura e fosca sera legit en aquell regne plen de fum, e cremaras en les viues flames, qui quasi blaues tornen en lo tremolar de les sues lengues agudes, e ia balbuceiant te denuncien les tues penes, et menasen continuament, e no lexaras fama sino de pereos, per la qual aquest tan gran mal hages merescut. No lladrara entorn de tu Ecuba ab la sua boca de can rabios, ne Meguera prègara Hercules quet fira ab la sua maça, car massa gran honor te seria que animes nades de tan clara sanch ministrassen torments a tu, mes altres qui per crims sutzeus, vils e pudents sien damnades, te stimularan continuament. E jatsia que tu diras les mies

paraules esser pus leugeres quels vents e que no he poder de fer mal, yo ho atorch, empero sabs que he saber e enginy, e son instable e diligent e no se que es repos, ans ab continuus mouiments gire la mia roda, trametent los meus bens e les mies prosperitats alla on me plau. Tench a prop lo meu offici, e se tractar e pregar, e axi no solament ab diligencia, ans encara ab importunitat te perseguire per totes aquelles vies on te pore noure, en manera que tu conexeras que yo per peresa no merexere perdre lo meu regne axi com tu.

Ia callaua la Fortuna e speraua la resposta de Neptumno, quan la mar meneiant ell lo cap murmura e en les sues profunditats comença a bullir e fer mouiments. Torben se les aygues e mesclades ab arena arranquen oues, quant Neptumno trague aquell terrible e espantable cap, e obrint la boca, paregue que totes les naus del mon no li serien un boci, ans les beurie totes en un glop, e ab gran veu e molt espauentable, parla e dix:—¿Que es aço, falsa tragitadora? ¿E penses tu que son yo la tua roda, quem menes e gires en la manera que tu vols? No sera certament axi, ans sus ara a despit teu yo atorgue guiatge e salconduyt al caualler, e certes nol malmenaras en lo meu regne, e usa les tues malicies alla on te sie consentit, car aci aquesta volta no sera donat loch a la tua variable volentat. O! be est fembra en tots los fets, que ara vols ara no vols, ara plores

ara rius, ara dones, ara tolls, e finalment, en tu no ha sola una ora de fermetat! Ve, ve falsa e variable fembra, qui si tul volguist algun temps comportar, confessant per la tua falsa lengua ell esser noble e molt valeros, axi mateix yo noble, vull aiudar a altre noble, e pur com noure li volgues, no ho faria requirint men tan falsa e tan variable fembra com est, car tots temps tagui per sospitosa, e no vull hauer nom de afeminat quem gouerne per tu.—E dites aquestes paraules, lo peix mular en lo qual Neptumno caualcaua, comença a mugir, e les aygues bramauen, e comouent les ab la coa, volgues cabuçar e entrar sen al fons, mas aquella iniqua e varia Fortuna crida yuarçosament:—No fuges axi tost, oume per ton prou, sino sies cert que yo cridare Juno, germana e senyora tua, e ladonchs oyras mal quet pes. E com Neptumno no volgues oyr, ans se amagas en les profunditats de la mar, qui ia li feyen cami per on anas, e mudat en lo seu carro de quatre rodas, tirat per quatre dalfins, tengues son cami, aquella falsa Fortuna crida grans crits:—O Juno, amiga mia, ¿on est? Vine a mi e apareix me; vet maci que tesper; nom perdas la vergonya que tots temps trobi en tu, e la obediencia que haguist enuers mi, no penses amiga que per mos fets te vulla, ans son fets teus als quals tapelle. E dites aquestes paraules, la dita Juno comença a moure gran tempestat e a enuiar sagetes de llamps per diuerses parts, e los vents mouen tempestats, e ab fiblons feren les mars

e comouen les. E despuys asseguda en un Reyal siti tot negre, circuida de moltes gents, a parlar comença e dix:

18. AMIGA mia molt cara: yo he oyda la oracio que tu has feta a Neptumno, e nom marauell de la sua crua e curta resposta, car tots temps fonch tal, e nos vol gouernar per persona del mon, ni crech en algun cas que ell reebes tos prechs, sabent que tu est fembra feta a ta guisa e no ous prechs de degu, ne has spirit de pietat, ans en un punt te enfelloneys e vols que totes les coses stiguen a ta disposicio e ordonança; e axi Neptumno vol regir son Regne en aquexa matexa forma. E son molt marauellada com en aquest cas fuyst moguda a pregar Neptumno que fos cruel a aquell caualler, com ell mateix sie tota la crueltat del mon e no sapia estar un momeut sens fer crueltats e obrar mal. ¿E com penses tu que encara que en aquest punt, en aquest loch, la mar stiga pacifica e no mostre tempestats, que en altres parts no faça mouiments terribles e espauentables, e no perescan molts ab tots los bens lurs? Yot dich que tanta es la cobdicia de Neptumno, que si molt lo nauegar se usara, tots los bens e totes les riqueses del mon, si aquest nom merexen hauer, arrapara e beura ab la sua insaciable gola. Car yo no crech que tots los homens que viuen en lo mon hagen tants bens ne tantes riqueses com Neptumno los ha tolt. E posseeix maiors riqueses, sens comparacio, que

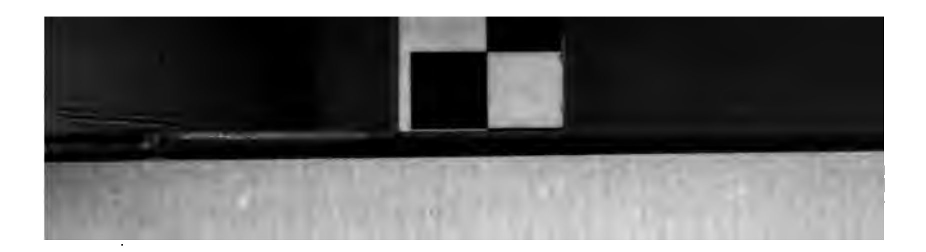
Jupiter, germa e marit meu, e tots los deus passats. E es veritat que tu dispons de les prosperitats e les dones a temps cert aqui a tu plau, empero tu pobre est, que no has res net pots res aturar, e de Neptumno es lo contrari, que ell no pot donar e toll continuament, e tots temps brama en una part o en altra menaçant los nauegants. E iatsia que ells ho sapien molt be, empero nulls temps se castiguen, e per ço sabent Neptumno que si molt nauegaran a les sues mans tart o tost han a venir, algunes voltes los fa bona cara, els lexa en pau tornar a casa llur, ymaginant que si tots temps mal usaua, algu no nauegaria e ell perdria per poch seny ço que spera hauer, comportant les gents algun poch. E hages per clar que encara que ell hage sostenguda algun poch la navigacio daquest caualler, ell lestoge pera maior mal que toldreli aqueix petit troç de fust en que nauega, e finalment no riura del joch. Perque prech que calles e nol vulles pus molestar e confia tant de la cobdicia e auaricia de Neptumno, que quant ell conexera que faça a fer, no li escapara. E si tul coneguesses tan be com yo, nol sollicitaries a mal obrar, car ell mateix si es massa inclinat. E fent conclusio, te prech me perdons per ço que arat dire: com voldras pregar algun que faça per tu, nol pregues injuriant ne ab menaces, car axo solament toldria a cascu la voluntat de complauret, car yo oy be les tues ergulloses e superbes menaces, e les injuries e vituperis que li has dits, e per ço nol entench a pregar que faça ço

que vols a present; per temps se pora fer ques fara encara que tu no ho requiras, car yo ho fare metre en lo meu memorial e nom exira de memoria. E com la Fortuna li volgues respondre, Juno despitosa per les injuries que a son frare hauia dites, no la volgue oyr, ans girant lasquena sen ana. Empero ab tot axo Fortuna veent que Juno li hauia perduda la vergonya e sen era anada sens oyrla, fora exida de seny a grans crits comença a parlar ans cridar e lançar fora la sua boca paraules descompostes e ab desorde en la forma seguent:

19. NOT cal fugir, falsa fembra, que yo son aci et perseguire ab totes les tues enemigues, les quals en aquest mon te feren guerra e yo les induire que en laltre not perdonen. O Europa, filla del Rey Agenor, que per Jouis, requirint ho la tua bellesa, meresquist esser feta la terça part del mon. E tu Girona, filla de Giron, que per Jouis fuist conuertida en jumenta, per ço que profetizaues les coses venidores et meties dauant los deus. E tu Tiresias, aqui Juno tolgue los ulls corporals. E tu Prondes, filla del Rey dels argins apellat Acrisio, la qual per ton pare fuist tancada en una torre sens forat per por de Jouis, e lo dit deu se conuerti en or colat o regalat, e entra dins e engendra en tu Perseus lo bon caualler. E tu Carmenes, qui primerament hauies nom Yo, e desflorada per Jouis fuist mudada en vaca e comanada a Argus, los cent ulls del qual, enganat per Mercurio,

foren mudats en coa de pago, e tu fugint ab la pota en les arenes de Libia, escriuias lo teu nom en cascun pas, e puys per lo dit Jouis tornada a esser persona, meresquist esser Reyna de Egipte. E tu Reyna de Macedonia, qui, segons se diu, tractant Neptanabó, gran filosof e astrolech, haguist del deu Amon, Alexandre ton fill, lo qual deu era Jouis mudat en forma de molto. E tu Leda, filla de Theseu, la qual acollint te lo deu Jouis, quis muda en forma de signe, dauall les sues ales perdist la tua virginitat. E tu filla de Ysop, deu del flum, qui per lo dit Jouis fuist strupada, prenent lo dit deu forma de foch. E tu Alcimena, filla de Amfitrion, qui enganada per lo dit Jouis parist Hercules lo fort, es dobla aquella nit en dues nits. E tu filla de Nocturno, qui per lo dit Jouis fuist desflorada, prenent lo dit Jouis forma de Saturno, deu de la mar, e nasqueren dos fadrins. E tu filla del Rey Alcedomonte, qui emprenyada per lo dit Jouis, per ço que ton pare no ho sabes, parist com a coloma; e tot lo poble Dargina, qui fonch destruit per Juno, per ço com Jouis son marit jague ab Ogienta nada daquell poble, lo qual Jouis despuys restaura e feu altre molt maior poble de sement de formigues. E tu Ganimedes, nat de Yulo, Rey dels troyans, qui per lo dit Jouis en forma daguila fuist arrapat e muntat al cel, e fuist fet pincerna seu. E tu Ceres, deessa de la terra, qui fuist strupada per lo dit Jouis, de que nasque Proserpina, la qual en Sicilia arrapada per Pluto, fonch feta dea dels inferns. E vosaltres,

auzells qui fets versos, e nasques de la cendra del cors de Minos, fill de Aurora, lo qual en la encontrada de Frigia fonch cremat per lo foch que Jouis hi trames, e par queus lamentets per la mort del dit Minos. E tu Menosia, qui per lo dit Jouis mudat en forma de pastor, fuist strupada. E tu Deoyda, qui mudat lo dit Jouis en forma de serp, fuist desflorada per ell. E tu Menofron, qui per Jouis una nit fuist mudat en bestia fera, per ço com volguist fer luxuria ab ta propria mare. E tu poble de Thebas, qui per Juno fuist destruit, per ço com Jouis jague ab Semel, donzella thebana, de la qual nasque Baco, deu del vi. E tu poble de Corinto, qui per lo dit Jouis fuist mudat en bolets, per ço com deuenguist molt luxurios, e no escaparen sino dos jouens justs, apellats Crocon e Miloe, qui foren conuertits en flors. Venits, venits tots e totes ensems ab totes les altres concubines de Jouis, ocupats e ensutzats lo llit de Juno, per forma que lo deu del foch noy entre ne la vulla, ne aquella falsa, ingrata e celerada Juno no salegre dels diuinals abraçaments, ans sie menyspreada e auorrida per son marit, e solament li romanga nom de germana, lo qual encara no mereix per la sua superbia e ingratitut. Venits donchs a mi, car yo sere ab vosaltres eus aiudare a hauer venjança de aquella celerada e tempestosa Juno; no la temats que ja no es res, ans ha perduda tota la gloria de la sua deytat. E axi venits a mi, car ja son les mies armes prestes per anar contra aquella inica e fastijosa fembra, e

son certa que aiudats per mi haurets della dura e cruel venjança, e tal que nulls temps fonch vista ne oyda.

20. E tu Dione, Reyna de Xipre, qui tractant yo haguist del dit deu Jouis, Venus filla tua, la qual en gran singularitat fonch dotada de bellesa e pari del dit deu Cupido son fill, e fonch estellificada e collocada en lo cel tercer; e com appareix en lalba ha nom Lucifer, e com ve lo vespre e appareix en ponent ha nom Esperus, per raho com se pon en lo Regne de Speria. Recort te de la bona sort que haguist ab mi; car yot doni per enamorat lo maior de tots los deus mortals, e la tua filla deessa pari fill qui es deu dels enamorats, e fer ab les sues sagetes e no es persona quis pusca guardar de la sua inuisible treta; e com fer ab la fletxa dor enamora e encen, e com fer ab la fletxa de plom desenamora e refreda, e no es poble en lo mon que no sie subiugat a la sua senyoria ne que pusca estorçre de la sua amigable treta. E per ço com es a tu molt gran gloria que yo no hage oblidats lo noms de tan excellent dea com fonch la tua filla, la qual en molts lochs es apellada Dione; vull dauant tu repetir la gloria de la sua deitat, la qual me pens que sera no poch plaer a tu, perque veges com es stada tractada en lo mon e collocada en lo cel, e quant es gran la festa e mencio ques fa della uniuersalment per tot lo mon.

Fingen, molt cara amiga mia, los poetes que Celso fonch sens pare e hach un fill apellat Saturno e fonch Rey de Cret, e foren li tallats los genitius, per ço com mataua tots los fills que Cimbeles e Obsrea sa muller paria; los quals genitius foren lançats en les mars de Cipre, Regne teu, e de la spuma de aquells nasque Venus, filla tua, e per lo dit Jupiter fonch deificada en lo cel tercer e conuertida en planeta. Aquest planeta de sa natura importa dolçura, es amigable e porta amor, alegria, guany; tempra la malicia del combatent Mars; esta en cascun signe vint e nou jorns, segons Tholomeu; es calt e humit, estanli desota Taurus e Libra, e regna en Piscis, e la sua casa es en Virgo; va alguna volta dauant lo sol e alguna volta lo segueix, e tant lo te aprop, que nulls temps se lunya dell, e conforta lo sol en la sua natura. Es ardent e calt; tota luxuria e voluptat prenen principi dell; fa lo seu cors en trecents quaranta e vuyt jorns, e toca per mesura dues parts del Zodiach; fa lome namorat, vigil e sollicit, e segons he dit, en la sua natiuitat hach nom Venus. Es apellada Diana per los pobles quant apareix los matins en Orient, per ço com anuncia lo aduenimen del dia, e la gent grossa lapella la stela del alba. Es apellada Ciprinya per ço com nasque en Cipre, e despuys del seu traspassament se conuerti en estela, e per ço fonch axi apellada. Es apellada Esperus quant apareix al vespre deuant lo sol. Es apellada en grech *Jubar*, que en lati vol dir llum, e hach nom axi per lo

dar llum de sos raigs. Es apellada Frondosa, a *frondos*, grech, que en lati vol dir spuma, perque nasque de la spuma dels genitius de Saturno e fonch lançada en la mar de Xipre. E diu se Dione per tu, segons diu Dante en lo terç libre del Parays. alla on diu; *Ma Dione adoravano e Cupido, quella per madre sua quello per filgiolo, er decia chillo stette in gremo a Dido* ([2]) Es apellada Citerea, de Citero, mont on se diu que nasque; fonch muller de Vulcano, deu dels llamps. Aquesta tua filla conuerti les dones de Xipre en vagues e conuerti una image de pedra en dona gentil e bella molt.

22. E donchs, dolça amiga mia, prechte quem oies. Sapies que aquella fastijosa e menyspreyuol Juno ab la sua superbia indomita, ma mostrades les crues e feres espatles e no ha oyts mos prechs ne ha volgut molestar aquell Neptumno, deu del sutzeu e pudent Regne de la mar, deu del eternal plor, qui ab menyspreu me gira la cara scura e vil, e lo qual mentre li parli tots temps trametia per la boca, per lo nas e per les orelles orrible fum de sufre; e los ulls qui parien luquets quant se comencen a encendre e per la barba auall li cahie sangonosa baba, qui cremada per lo foch paria vermella spuma, la qual bullia e feya brogit de paella ab poch oli bullent quant hi lancen alguna cosa freda. Vulles te recordar de les iniques persecucions que la dita Juno, enemiga capital e cruel tua e de ta filla, te feu mentre visque

en lo mon; e sit hagues poguda anichilar e raure de la memoria dels homens, ho haguera aportat a effecte. Vet aci totes les altres amigues de Jouis, qui axi com tu foren per ella maltractades, les quals ab los cabells eriçats, croxint les dents, tanquen e estrenyen los punys. Ja lurs ulls de viues brases se miren de luny, llampega aquella vista encesa, ixen daquells ulls purnes de foch espesses, molt viues e ardents. Menacen Juno, enemiga llur. Ara veurem que fara la falsa e superba Juno, car no te amich ne parent que be li vulla; certes ara podem dir quels metges lan desemparada. Sus, sus, donchs, dolça amiga mia, salta auant e met te primer, car tu ho mereix per moltes rahons que no he temps de explicar. Donali salt, vage fora dels cels e habite en los sutzeus e pudents marjals fangosos, e a forma de cullereta o ranapeix de pantá o marjal, visca en aquells pantans o marjals vils ab poca aygua, e solament los stius reuiua e los yuerns no sie res; car qui contra raho e dret vol esser sobre totes les viuents magnificada, mereix ab dret juyhi, deius totes les creatures animades, esser deformada, enuileyda e abatuda, e si a altra cosa pus vil e menys util o menys preada la pogues comparar e en aquella conuertir, sapies que no ho lexaria per cosa del mon.

Sus, sus donchs, aiustats vos totes; vet que ia
23. tesperen les altres, e desijoses de la tua reyal companyia, estan auides e molt prestes cascuna ab les sues armes; mira les luents spases e les armes

resplandents. ¿No veus tu Tiresias e Manto, filla sua? ¿No veus Aronta, Erictona, Phitonissa, Eurifile e tots los altres deuins, ab los caps e ulls de bubo, croxir lo bech e obrir la boca, denunciant a la dita Juno mals auvyrs? E ja son aci les Eumenides o Crines, ço es, Thesifone, Megera e Alecto, que son furies infernals. Mira com volen contra ella les cruels arpies, ço es, Aello, Accipito e Celeno. ¿Que esperes donchs? Sus, ve auant; certes ara perira de Juno la arrogancia superba. Euay! quantes animes dampnades, crinades de serps, venen contra la superba e cruel Juno! Tots los camins son ja plens; detenits vos un poch; nous acostets tant ença; fets loch a Dione, mare de la gran deessa, qui acompanyada no de gent pobre e menyspreada, mas dels deus, ço es, Venus e Cupido, van en aiuda vostra. Mostre ara la superba Juno alguna de les sues obres; veiam si estan en peus. Certes no foren de maior preu que les de Aragnes, que foren conuertides en nores. E donchs, amiga mia molt cara, prechte que mogues, e la tua resplandent e benauvyrada bandera met la en mig del camp, e seguiran los deus; car yo so certa que tantost Jouis vindra en aiuda tua, car tu sabs be que moltes vegades auorri lo talem de aquella bruta e brofega Juno, e acompanya a tu en lo llit, et alegrist dels abraçaments del maior deu dels mortals, dels quals la dita Juno, axi com indigna, fonch despullada. No sies pereosa, amiga mia molt cara, ve auant solament un poch; no vulles perdre la honor quet fan los deus; ix

los al encontre e reeb los ab reuerencia. ¿E cuydas tu hauer tots jorns tanta honor? No pot esser; e si veen que no la prens com tes oferta, per ventura serien indignats rahonablement contra tu e hauries la perduda pera tots temps. Ara veuras daquella celerada ço que desigist. ¿E encara dubtes? ¿Perque not mous? Certes no mereix nom de senyor qui no sab o no vol senyoreiar. Senyoreia, donchs, amiga mia, a la superba Juno, que ha que fer en senyoreiar los humils, quis reten de genolls, les mans plegades. No, no, que no es gloria als deus senyoreiar los flachs qui nos defenen, mas aquells qui son o cuyden esser forts, es treballen combatre contra maiors de si o eguals a ells, o almenys forts e valents. Sie abatut adonchs lergull de la pestilent Juno, e vista la tua victoriosa e no sobrable excellencia, tots los deus menyspreant laltra, faran loch als teus aduenimen ts, e entre los deus collocada, obtindras lo loch que eternalment es a tu estoiat. Lladonchs Dione, oydes les oracions per la Fortuna a ella fetes, ab veu baxa e molt dolça en la seguent forma respos:

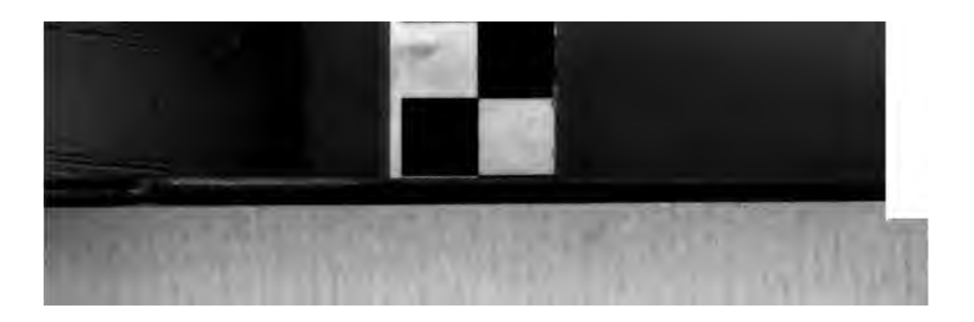
24. No negare, senyora e amiga mia molt cara, ne oblidare los dons que tu, pus piadosa de mi que yo matexa me oferist, ne les glories per tu a mi prestades seran per algun temps meses en oblit, ans conech e confes tu, dea e senyora de totes les prosperitats, prestar aquelles a cascuna persona, a uns mes, a altres menys, a uns poch temps, a altres gran,

segons la disposicio de la tua no reposable volentat. E es necessari que cascun jorn dons e tolgues e mudes los terrenals bens de un linatge en altra e de uns homens en altres, e per ço com lo teu Regne es gran, e continuament has a dispondre de les riqueses mundanals e has a fer en moltes partides de ton Regne, no es raho que la mia resposta sie longa. Empero tots temps te prech quem vulles oyr ab orella pacifica. E respon me, senyora: ¿Quit mou a fer aquests prechs? ¿Quina es la causa de la tua indignacio contra aquell caualler? ¿No las assats molestat? ¿No las abatut? ¿No las treballat e derrocat de lloch on lo hauies mes? ¿Not basta hauerli tolts los bens? ¿Perque li vols toldre lo cors? Tu no sols esser homeyera, ans te porien dir robadora, perque vols fer ço que no es pertinent a tu.—Marauell me de tu, dix la Fortuna; ¿per quem fas aquesta demanda? Tu no est ignorant, segons que tu matexa has dit dessus, e daltra part que la mia congoxa no sofer dilacio. Empero encarat dire, jatsia breu; tu sabs que yo no son ferma ne stable, ans es obs que do e tolga, e mude e barrege, be ho sabs. ¿Donchs perque ho demanes? Vine, dolça amiga mia; aiudam a destruir aquella celerada e falsa fembra, e despuys per ventura te donare compte de ço que faç, encara que noy sie tenguda.—Not parle de Juno, dix Dione, que ja es fora de la tua potestat per ço com es espirit; del caualler te parle: ¿que ta fet per quel deges perseguir?

25. AY de mi, dix la Fortuna, e en aço han a venir mos prechs! Mes maguera valgut callar e fer mos fets, segons a mi serie estat possible. Anats, anats, homens del mon, e requirits vostres amichs queus aiuden en vostres necessitats; e com vindrets ab maior cuyta, fermaran lo colze, e demanaran no segons vostra congoxa, mas segons lur repos, la causa del amprament. Bo seria lo madurar si lo temps ho soferia, mas lo podrir es cosa dampnada, car, qui no ha voluntat de aiudar sa ferma en una rama tan prima, que no tendria una mosca, e dona entendre que soferria los fets de tot lo mon. Yot requir, Dione, quem aiuts mentre ho he obs. Car si yo volia ara disputar ab tu, entretant perdria mon dret qui es en lo camp, e si no ho vols fer, nom tingas a noves, nem faces perdre temps. Car consumaria mos bens sperant, e despuys no poria suplir a les mies necessitats e perdria mos amichs, los quals son ia en la plaça prests per combatre, e los aduersaris, sentint aço, cobrarien cor e ami prearien fort poch. E pensa, Dione, que algunes coses son que sostenen madurar, altres ques volen sobtar, del nombre de les quals es aquesta de quet parle. Sino mentens á aiudar, espatxat a respondre, a fi que no perda tu e los altres sperant.

26. O deessa dels deus mortals, qui entre totes les altres obtenguist principat e maioria, not vulles irritar contra mi e veges si es en mi ço que tu

vols que faça. Sabs be que ma filla Venus es dea de concordia e de pau, e conuida les gents a amarse e volerse be, e Cupido fill seu força e costreny, enflama e encen a amor; daquesta matexa condició son yo, car nulls temps me plague discordia ne hagui desig de veniança. Axi mateix, la dita filla mia ho hereta de Jouis son pare, lo qual com tu sabs es planeta molt plasent, enemich de prauitat e amich de pau, Rey e senyor de justicia, font de veritat e de dretura, amigable e virtuos; tempra la ferocitat de Mars e de Saturno. E daquest diu Dant en lo seu tercer libre: *Ovi se vedel temperar de loue tral patre et filgio, e quiui me fo certo*, etc. ([3]) E donchs si yo de ma propria natura no desig ne vull discordies, ne sedicions, ne venjances, ¿com cuydes tu que ara pogues tornar cruel e fer contra natura ço que per natura mes vedat? Impossible seria a mi fer ço que tu vols. Empero, si a tu plau yom treballare en toldret aquest treball, e aquell es amich quit guarda de questio e de mal, e axi ho fare per tot mon poder e saber, tu empero volent hi donar loch. E aquesta es vera e no popular amicicia, e axi ho diu lo philosof en lo quart de les Etiques. E si aço not plau, apella Mars en ta aiuda, lo qual es bataller, e lexa lamor, la pau e la concordia, que son yo, que atals fets com son los quem apelles not porie profitar, car qui guerra vol, no deu portar cimbre doliua.

27. Anuides hauia acabat de parlar Dione, quant Fortuna se comença a tirar los cabells e a esquinçar les robes en los pits, e dix:—Euay de mi, que yo açi no venia per consell, que aiuda volia, aiuda e no consell! Digues, Dione, ¿e yo donit consell com tu me demanist aiuda? Ve be, Dione, sies amiga de quit vulles, car yo no he mester tals amichs. Assats haurie yo poch seny que de tal com tu prengues consell; car nol haguist pera tu quant laguist obs, e vols lo donar ami que nol te deman. Dione, Dione, si yot apellas a fer altre adulteri com fist ab Jouis, bem pens que series presta, e no hauries obs molts prechs; car gracia deu tu e ta filla, be ho hauets haut per mans. Car ta filla fonch muller de Vulcano, deu dels lamps, e adultera ab Mars; e vista per lo sol per una streta finestra, fonch envergonyida, si dir se pot la puta poder hauer vergonya, e fonch mostrada a tots los deus, los quals se tragueren escarn della. Axi que ta filla no es dea damor, de pau ne de concordia, mas dea de luxuria e de puteria. E per ço que fonch molt pus luxuriosa que totes les dones del mon, axi com a pus ensutzada e enuileyda, lapellen dea daquell pecat e daquella sutzura. E no stela en lo cel, mas truja sutza, vil e pudent es, e habita no en los cels ne es stela, car la stela ia era abans que ella nasques, mas en fanchs e lochs vils e pudents en los quals abans lo morro met quel peu; e basta ami hauerte prouada, e tu sies daquelles amigues ab les quals pot hom menaçar, mas no ferir. E axi roman, que sens

tu haure victoria de mos enemichs. Prest me deu aquesta parenta e amiga mia la Enueia que aci es e nos parteix de mi, e tu e tes pars nulls temps vos veia en casa mia baldament. Car en ma fe a tu molta honor e a mi seria gran vituperi que tu e yo fossem trobades en una companyia; e lo caualler nauegue tant com li plaura e lo temps li donara loch. E anant sen desparech.

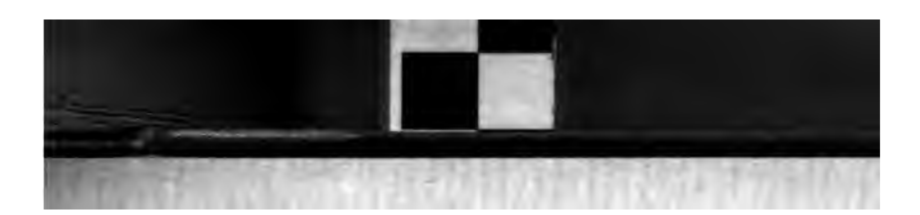
28. ENTRAT adonchs Curial en la sua galera, comença a nauegar e volgue veure aquella ciutat antiga, noble e molt famosa, qui dona leys a Roma, e mira aquell studi famos en lo qual la sciencia de conexer deu se aprenia. E axi com aquell qui era home scientifich e qui nulls temps lexaua lo studi, alegras molt de les coses que li foren mostrades e dites. Ana mes e viu aquella ciutat qui primerament musa Cadmo, de la qual tant scriu Staci en lo seu Thebaidos, los sepulcres de Etiocles e Pollinices, cruels germans fills de Edipo e de Yocasta. Ana mes e viu aquells monts appellats Nissa e Cirra, e viu los llorers consagrats a Apollo, deu de sapiencia, e les vinyes consagrades a Baco, deu llur de sciencia, e moltes coses antigues, les quals de paraula hauia oydes. E es veritat que aquest animos e sobres gran e valent caualler nulls temps hauia hauda pahor, o almenys home del mon no pogue conexer en tot lo temps passat que pahor hagues; mas com ell a aquell temple de Apollo sacostas, no tench cabell en lo cap que nos eriças e

muda la color. Empero encara ana auant algun poch; los companyons seus espaordits e plens de glay callaren se tots, e defallint los la força e la virtut, no pogueren anar auant, ans espaordits mirant se los uns als altres, se donaren causa de maior por. Car veyen se ab les cares mudades, tenyides de color de mort, muts e sens paraula, sens força e sens vigor e sens cosa quels consolas nels animas los spirits, e per ço forçats hagueren a seure ans a jaure, no podent se tenir en peus. E com per longa saho axi stiguessen, Curial, qui mes era anat auant, se estanca, e no podent mes auant anar, en una grada de marbre segue, e inclinant lo cap en una altra pedra per lo gran treball que passat hauia, sadormi. E dormit, oy grans crits, e fonch li vijares ques despertas. Empero ell dormia axi fort que nol hagueran despertat leugerament, e fonch li mostrat en aquell sompni Hector, fill de Priam, lo qual ell tota la sua vida veure hauia desijat. E la pahor que dell hague fonch tanta, que si Honorada sa mare fos stada present, dins lo seu ventre si pogues o almenys dauall les sues faldes vergonyosament fugint esglayat, se fora amagat de por.

O Curial, e fesses tu aquesta relacio qui ho vist en sompnis, e la mia ploma vergonyosa que torna roia en la mia ma no hagues a scriure lo cas seguent, car parla sens testimoni e alguns noy donaran fe. E si yo pogues lexar en lo tinter aquest acte, certes no sulcaria lo paper nel tenyiria ab aquesta tinta;

vet que la ma me denega lescriure e no consent ques faça. Daltre part que Dante ma avisat ab aquell metre qui diu, que *Tuto aquel vero que ha faccia de moncoñia* (4) etc. E tu forças me que ho diga, allegantme lo libre de Macrobi sobre lo sompni de Scipio e lo sompni de Pharao, expost per Josep, moralizat per Johannem Limonicensem en vuyt epistoles. E dius encara que es possible sompniar lome ço que nulls temps ha vist ne pensat. E aço cascu ho sap, e no es forçat que les gents ho creguen que no es article de fe, ans sompni sompniat en la forma que cascu somia. E per ço haure ardiment de parlar per no lexar tan alt e tan notable acte com es lo seguent; e axi tu dir ço que has somiat, e yo scriure ço que tu a molts publiquist, segons la informacio que he hauda, nom par sie errada gran.

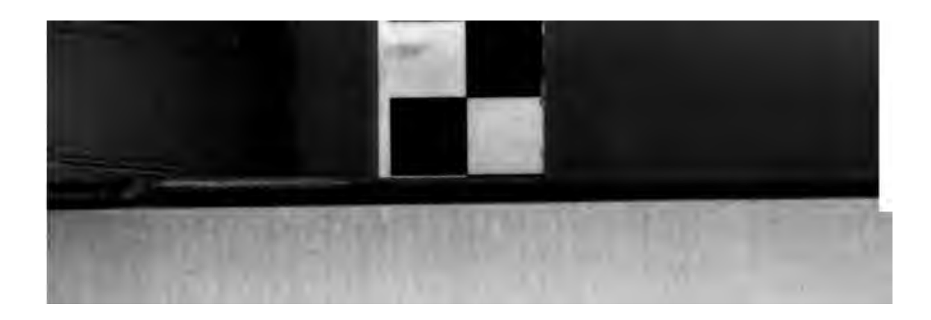
30. AL crit que Curial hauia oyt alarga los ulls e viu nou donzelles belles molt, e dignes de grandissima reverencia, les quals confortauen un sobre reuerent home qui era citat a juyhi e no gosaua comparer, tement la sentencia que conexia ques haurie adonar sobrel cas que ere appellat. E la una daquelles donzelles vench a Curial, e dix: —O tu qui dorms, despertat, vet que est elegit en judge; oyras les parts e donaras sentencia sobrel cas quet sera mostrat. Nosaltres som germanes filles de Jovis e habitans aci en Parnaso. E ara tenin companyia a aquest reuerent poeta grech Homero, lo qual per fama tu coneix

molt be, e axi com aquell que mentre visque nos ama, e per aquella raho li aiudam a fer aquell libre tan noble appellat Achileydos, e altres obres moltes de recordancia dignes. E no penses que si be estam ara ab aquest, no hauem en oy ne auorrim sos aduersaris e grans acusadors, ço es, Dites, gran historial, e Dares, gran poeta, qui sus ara seran aci. Empero pregamte que la honor daquest vulles hauer recomanada, axi com aquell qui ho mereix molt be, axi com maior dels poetes grechs, per la boca del qual se dix tot ço que dir se podia per la lengua grega. E be conexem que aquesta pregaria es superflua, car tu generalment honres a tots e mes aquells qui mes ho merexen, empero per ço com li som de molt tengudes, vull que sapies la intencio de nosaltres. Not pregam, empero, que de la justicia dels altres li dons un petit pel, sino solament quel vulles tractar ab honor. E es ver que aquest maestre maior dels poetes grechs, ab la aiuda de nosaltres poetant, scriui lo dessus dit libre e parla en fauor de Achiles, qui fonch grech axi com ell, molt grans coses. Es estat repres per aquests altres dos, qui son homens de molta sciencia, no empero pars ne eguals a aquest, afermants en moltes coses hauer dit ço que no era ne fonch: e que aquell Achilles del qual tants e tan excellents coses aquest diu, no hauer ferit Hector bonament ne com a caualler. E que ab laltesa daquell sublime e marauellos estil amulceix los coratges dels homens letrats e despuis per conseguent dels oydors,

entant quels fa creure moltes coses que no les hach Achilles, ne passaren axi com ell escriu; don la excellencia daquell incomparable Hector perdia fama e renom. E axi ells seran ara aci; oyras les rahons e per la tua sentencia toldras la questio qui es entre los viuents sobre aquest cas. E dites aquestes paraules, calla. A la qual Curial quasi empeguit, respos:

31. O molt noble e magnifica senyora: humilment vos suplich que en vostres ulls yo tropia tanta gracia quem digats vostre nom e de vostres egregies germanes, a fi que yo sapia ab qui parle. E tantost aquella dea ab cara benigna, respos:—Nos som nou germanes com te digui, filles de Jouis, pare del gran Alcides, e yo he nom Clio; les altres per orde axi com venen han nom, Euterpe, Melipomene, Talia, Pollimia, Herato, Tersicore, Urania e Caliope. E axi com te dich, som filles del pare del fort Alcides e de Radamanto, e hauem nom Muses. Nos conuertim les filles de Piereus en piques; estam entorn al deu Apollo, e ell per amor tempra la viola de set cordes, e enamorant canta molt suaument e dolça, temprant larmonia de les set planetes. E si de algunes coses vols esser informat, parla, que Caliope ma sor, que es dea de eloquencia, te respondra. Perque faent se auant Caliope a Curial sacosta. Ladonchs Curial ab molta reuerencia e no sens gran vergonya, parla e dix:

32. O egregia senyora, e quals fades me fadaren que yo tanta honor reebes, que nou germanes, filles del maior dels deus mortals, venguessen a mi e vissitassen aquest sepulcre de ignorancia! Cert es a mi que vosaltres fes compagnia a Homero, Virgilio, Oracio, Ouidio e a Lucano e a molts altres, los quals per no esser lonch lexare de recitar; mes a mi quina raho hauets hauda de venir? Yo no son home de sciencia, ne meresqui ne meresch per donzelles de tanta excellencia esser vissitat. Lexats Aristotil e Plato, e venits a mi.—Not marauells daço, dix Caliope, car nosaltres tots temps seguim aquells quens volen, e encara que stigam de present ab tu, nons partim dels altres, ans tots temps estam ab ells, e per virtut de Deu som fetes tals, que en tot loch quens volen som. E per ventura a vegades acompanyam, totes o alguna o algunes de nos, alguns homens que ells no so cuyden, els aiudam a fer e dir ço que fan e dien, a uns mes a altres menys, segons la disposicio que en ells trobam. Nos ara empero, axi com ma sor te dix, venim ab Apollo e confortam aquest poeta que ab la aiuda de nos dix tot ço que per la lengua grega se podia, e volem oyr la acusacio que dos reuerents homens li fan, e tu est elet en judge e decerniras la questio. E per ço que en sa vida ell nos ama e nulls temps de nos se parti, nol volem en aquesta necessitat desemparar, a fi que no puscam esser notades de ingratitut.

O molt reuerent senyora, dix Curial, be sia veritat tot ço que hauets dit, empero com judgare yo ço que no entench, car en mi no cap aquest juhi? Com judgare yo tants e tant grans cauallers com aquells foren, e com sabre yo, Homero si dix ver o no, que yo no viu james aquells actes dels quals ell fa mencio?—No dubtes de res, dix Caliope; totes les coses seran ubertes a tu, e axi com si per les tues mans fossen passades o almenys en ta presencia, de tot en tot seras plenerament instruit e informat. E mentres ells axi stiguessen, una armonia tan suau, una musical dolçor feri les orelles de Curial, car Apollo ab la sua viola sonant, canta tant dolçament, que yo no pusch creure que les serenes qui retenien Ulixes, no fossen retengudes per tanta dolçor. Axi mateix Febus comença obrir lo carcaix e trametent sagetes per tot lo mon, illuminants la faç de la terra, daura lo loch on Curial staua. Axi que Curial torbat alarga los ulls e inclina les orelles vers aquella part, viu los lorers reuerencialment inclinarse, e lo sol ab lo seu carro de quatre rodes tirat per aquells quatre caualls, ço es, Titan, Etheus. Lampaus e Philogeus, venir fort yuarçosament, en manera que a Curial fonch vijares aquell esser lo pus clar jorn que ell james hagues vist, e per la temperancia de les vapors, los ulls de Curial sostengueren longament aquella resplandor.

34. ADONCHS ordonat axi aquell tan noble consistori, e assegut en lo loch que la sua dignitat requi-

rie, primerament pres Curial per les dites nou donzelles, fonch menat e assegut a manera de judge en loch conuinent a la sua dignitat, e les dites nou egregies sorelles estant li entorn confortaren lo, dient que no hagues pahor. E tantost Homero se presenta dauant ell e crida Achilles, lo qual vench molt prest, e dixli axi:—O Rey e Senyor que fuist del maior Regne de Grecia, flor e lum de caualleria, be sabs que yo scriui e fiu libre en lo qual se contenen los alts fets que tu fist, em treballi ab paraules, si esser pogues, publicar la gloria de les tues victories, les quals yo crech foren maiors fets que la mia ploma no podia explicar, yot prech que en preu de mos treballs sies fauorable a mi, e tu que sabs la veritat, sies testimoni meu en aquest consistori, axi com yo ho son stat teu en tot lo mon. Vet, los acusadors son dos, forts e valents, los quals se son treballats en prouar contra mi que les loors que yo a tu doni no foren en tot vertaderes, e que Hector fonch millor caualler que tu, e que si ell mori per la tua lança, quel hauries ferit a traycio. E sobre aço han assats scrit longament e yo he vista aquella scriptura, la qual no obstant que sia legida no ab tanta reuerencia com la mia, empero ve a noticia de moltes gents. E fins que aquell altissim poeta Virgili, maior de tots los altres poetes, crech que per reuerencia tua, altant se de la veritat, ma seguit e aiudat entrels latins, yom pens que tu hagueres perduda molta fama. Per quet suplich que axi com mentre fuist en lo mon defenist

tots los grechs e fuist causa de lur victoria contra tanta gent notable, defenas ara un grech tot sol seruidor teu, contra dos homens sols, los quals me pens que encara que en les tues espatles hagen parlat, en los teus ulls tornaran muts, e aquella menyspreable scriptura sie freturosa de toda efficacia e valor. E dites aquestes paraules, lo dit Homero calla. E tantost Achilles sescalfa e los labis li començaren a tremolar, e no podent tenir les mans segures, volgues fer auant e parlar, mas Apollo li dix:—Calla, Achilles, la veritat de tots los fets yo la se, e axi lunyat, e tu Homero ve ab ell, que aqui no ha mester moltes paraules; aci es lo teu libre e no pots dir pus de ço que has dit.

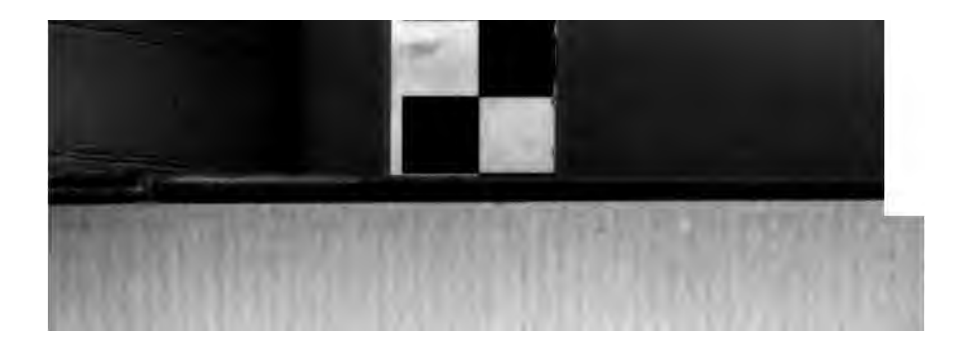
35. ERA aquest Achilles couinentment gran de la persona, molt ben proporcionat e de gentil fayço, blanch, los cabells rossos, molt ben parlant, molt prompte a respondre, home fort cuytat en totes les coses, forts de la persona, gran feridor de lança, ardit e gran emprenedor, e no dubtaua cosa alguna que dauant li vengues, gran philosof e astrolech, gran sonador de esturments, gran cantador e portauas molt ornat, home molt enamorat e alegre, conexedor de erbes e molt entes en tota art de medecina, amich de son amich e enemich de son enemich, abte, expert e molt industrios en tot exercici darmes, gran caçador de leons, larch en donar e prodich en despendre, en tant, que en tots los grechs mentre vis-

que no hach par ne egual. Era empero luxurios, cobeu e volia hauer gloria dels fets que feya, dels quals li playa vantarse, e menaçaua molt, e segons la Fiorita ([b]) diu, era mentidor e fals, empero yo no ho dich, car no ho he legit en altre loch. E axi Achilles e Homero sapartaren e meteren se entre aquells lorers, e comença Achilles molt dolçament a cantar, e Achilles com Emperador, e Homero com a poeta, se coronaren dels rams daquells arbres a aquell deu consagrats.

36. Apartats aquests segons es dit, foren apellats los altres dos, ço es, Dites e Dares, grans e molt solemnes historials e poetes, los quals acompanyats per aquell alt e excellent fill maior de Priam, ço es, Hector, del qual ells hauien escrit reuerencialment, en aquell solemne consistori presentantse, meteren en les mans a Curial dos libres escrits en lengua grega e latina, en los quals se contenien les victories e fets grans darmes que Hector en aquell poch temps que hauia viscut hauia fets, e com hauia aportats tots los Reys de Asia a esser tributaris de Priam. E contenien apres per orde seriat la edificacio e construccio de la gran Troya, e finalment totes les coses ordonadament que esdeuengueren fins a la sua destruccio, e encara la fi que apres feren tots los Princeps dels grechs, segons que ho ha tret dells maestre Guido de Columpnis ([c]), feel relator de tots aquells fets. E dauant aquell strenuu e sobres gran

Duch, venien quaranta set Reys, los quals per mans daquell, axi en la obsidio com fora daquella noble e sobres gran ciutat, finaren lurs naturals dies, e semblantment Duchs e Princeps e altres legions de gents en menor esclat, constituits en nombre gran, qui per laspasa daquell, axi com los dits Reys morts en batalles, foren per lo dit Hector tramesos al Regne de Pluto. Era aquest Hector (7) . . . .
. . . .
. . . .

37. EN aquell punt que Curial viu Hector, cuyda caure de la cadira on estaua, e en lo seu cor se mes tanta terror, que tots los membres li començaren a tremolar. Mas aquell saui e cortes Hector, conexent la passio de Curial, apartantse dell un poch, en la seguent forma parla: —Curial, nom marauell si has por veent te entre tal gent constituit, car no ha vuy home en lo mon que en tal plaça com aquesta se tengues per segur. Empero sies cert que algun dels que açi som, not pot tenir dan. So estat certificat que tum desijaues veure; vet maçi, yo son aquell de qui tant se parla, e per ventura los fets meus no foren tals que tanta mencio sen degues fer. Si a mi fos possible fer alguna cosa per ta honor, no cansaria, mas es me tolt, e a tu ne a altre no pusch aprofitar, e aquesta es la pena que pas; e calla. Curial no fonch poderos a respondre, ans se fora mes a genolls si li fos estat consentit, mas era judge e conueniali

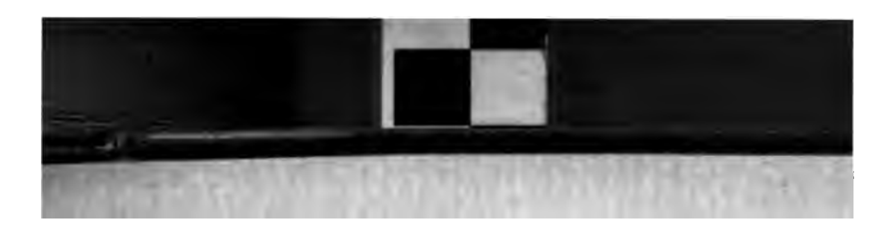

seure e no mudarse daquell lloch. Com Apollo dix: —Hector, per ço que es entrels viuents molt gran questio qual de tu e de Achilles fonch millor caualler, e semblantment qual escriptura de aquestes es pus vertadera, vull que siats judgats per Curial, qui vuy entrels quil conexen obte de caualleria corona e principat, e no a tort, que yot faç segur que no es lloat de algun acte que ell nol hage mills obrat que la lengua dels qui ho han vist no han pogut expressar, e si ell present no fos, yot diria moltes coses que ara per no caure en vici de adulacio haure de callar. Hector ladonchs mira a Curial mills que no hauia fet, e viu lo poch e quasi nan segons los homens daquell temps, e no li fonch vijares pogues esser tal com Apollo dit hauia. Empero Apollo qui conegue lo pensament de Hector, replica:—Not marauelles de ço que he dit, car sapies que tots los homens son vuy de poca statura, e aquest entrels qui viuen es assats e encara massa gran. Hector calla. Ladonchs Apollo dix: —Hector, lunyat de nosaltres e apartat vers aquesta altra part del temple, yo vull informar aquest caualler per ço que ell pusca justament pronunciar. Al qual Hector respos:—Yo nulls temps fuy desijos de vana loor, e ara menys que james, e aquells que la desigen, hagen la, que yo de tot en tot hi renunciu. E girant les spatles ab tota la sua venerable comitiua, daquell loch se lunya. E Curial com hach oyt Hector, no solament se tench per segur, ans encara romas alegre e molt consolat. E tantost Apollo, retenguts

Dites e Dares, trames per Homero, lo qual vengut, en la seguent forma li parla:

38. HOMERO, not hauia yo fet perçoner meu e de la mia deytat, net hauia fet acompanyar e seruir a aquestes inclites donzelles, les quals de voluntat mia mentre visquist te tengueren companya et feren honor, pera que tu usant de la mia deitat, aiudat delles scriuisses mes a gloria tua que a la veritat del fet. Volguist mostrar quant senties de la mia sapiencia, e usant de la sciencia de Baco, poetant, te esforcits scriuint cercar poetiques ficcions e rectoriques colors, fingint moltes coses que no foren, donant als uns ço que no ere llur, e amagant ço que en los altres publicament fonch conegut, e alçant en alt aquell noble e marauellos estil, ab la ploma has fet marauellar tots los poetes qui apres tu son venguts, e pensen que los fets axi com tu has escrit foren passats. Axo mateix ha fet Virgili, gran ans molt maior de tots los poetes latins, que axi com tu ha cercades e, poetant, escrites coses tenyides de color de mentira, dient entre les altres, Dido, Reyna de Cartago, esser se morta per Eneas, la qual cosa no fonch ni es veritat, car Eneas nulls temps viu Dido, ne Dido Eneas, car del un al altre hach prop de trecents anys. E aquella viuda punica, continent e honesta, no rompe la fe a les cendres de Siqueo, son marit, ans com Jarba, Rey dels musicans, a força la volgues per muller, e per aquesta raho molt la guerreias e quasi la terra li

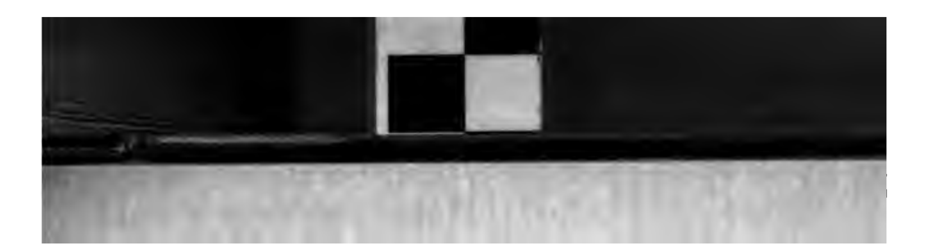

destruis, veent la noble Reyna que en altra manera libertat no podia aconseguir, voluntariament se mata ans que no consenti les sues carns contra la sua volentat esser per mans de hom estrany tractades. Aquesta nom par trencas la fe a son marit, ja molts dies hauia mort, ans per prouarla mori, e axi ho scriui Sant Jeronim, qui no erra, en una sua Epistola *ad Jovinianum*. Bo es poetar, mas contra veritat scriure, nom par sia loor. Yo he legida tota la sua scriptura, e semblantment la de aquests dos qui açi son, e de aquest mateix fet que tu han scrit; he mostrats los libres a aquest caualler, qui deu entre vosaltres pronunciar, lo qual es poeta molt gran e solemne orador, solament vos deman si volets pus dir. Ladonchs Homero, gran poeta, respos que no; assats hauia dit e no sabria ne poria pus dir, e semblantment los altres renunciaren e conclogueren. E ladonchs manals que de aquell loch se partissen e no tornassen fins que fossen apellats a oyr sentencia. E axi ells apartats, Apollo presos alguns rams dels arbres a ell consagrats, lo cap del dit Curial cenyi, dient: *millor e pus valent entre los cauallers e maior de tots los poetes e oradors que vuy son*. E comunicali tota la sapiencia de la sua deitat, en manera que Curial fonch informat axi de les virtuts e estrenuitats dels cauallers, com de la composicio e ordinacio dels libres. Per que ordonada la sentencia, apellades e vengudes les parts, en la seguent forma pronuncia:
—Yo trobe Hector esser lo millor caualler que fos

entre los troyans, e Achilles lo millor que fonch en los grechs, e que Hector feu mes, pus solemnes e maiors coses, hach mes virtuts e fonch menys vicios ([8]); Homero ha escrit libre que entre los homens de sciencia man que sia tengut en gran stima; Dites e Dares scriuiren la veritat, e axi ho pronuncie ([9]). E baxants los caps loants la sentencia, daquell loch desparexent se partiren.

39. HAUIA durat aquest acte gran estona, dins la qual los companyons de Curial, qui de glay en terra eren cayguts, se lleuaren e oynt la dolçor de aquella melodia, alienats los sentiments, ignorauen lo loch on eren, car les angelicals veus e la dolçor de les cordes ferien axi suaument les orelles dels oydors que no sabien si era nuyt o jorn. Com la resplandor del loch defallis, quasi una tenebrosa escuredat los cobri los ulls, axi que en aquell punt no veren cosa alguna, empero trobaren se lleus e descansats axi com si no haguessen haut treball. E apres començant a cobrar la visura virtut, anaren vers Curial, lo qual dormia molt fort, e mirant lo, veren lo coronat de lor, e lo loch on ell era, plen de una olor tan suau e tan plasent, que paria be loch on los deus hauien habitat. Car ells no podien compendre altra cosa, sino olor celestial e dolçor de parays. E lo celestial ros que banyaua aquella erba donaua tant plasent olor e de tanta suauitat, que no es bastant memoria de homens a recordarho, ne ploma a scriure. E pensa, legidor, quel humanal saber

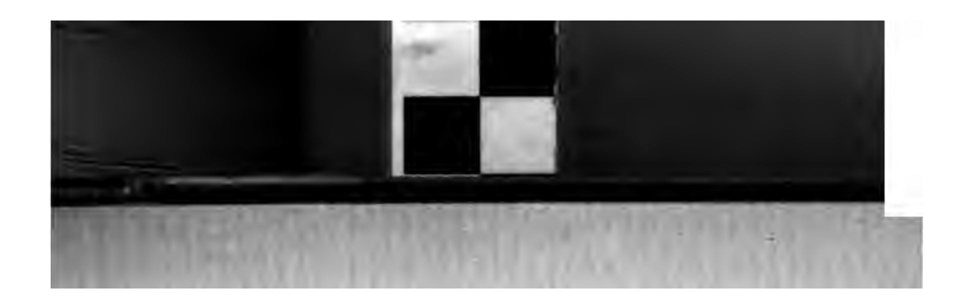

ve amenys quant vol compendre e memorar los diuinals actes, als quals seny ne memoria de homens no basta. Axi que los gentils homens de la companyia de Curial lo despertaren; e ell, metent se les mans al cap, se troba coronat de lor, e en lo front un cartell qui deya: *millor e pus valent entre los cauallers, e maior de tots los poetes e oradors qui vuy son.*

40. MOLTES vegades aquells gentils homens hauien interrogat a Curial, empero ell no responia, ans staua com encantat, e miraues en torn, e no abia que li hauia esdeuengut, ni gosaua parlar; sino ques metia les mans al cap, e no sabia si aquells gentils homens hauian trufat dell e com a foll li haguessen mes aquell xapellet al cap. E recordant se del sompni marauellauas de si mateix, e no sabia ço que li hauia esdeuengut. Ladonchs, un de aquells gentils homens li dix: —Curial, on sots? No regonexets la terra? Sots vos exit de memoria? Pensats de vos e metets consell en vos e en nos per manera que nous perdam. Sus, sus, dix un altre, anem daci, no perdam temps que assats hauem trigat; tornem a nostra galera e façam nostres fets. Ladonchs Curial torna a metres la ma al cap, e pres aquell xapellet e mirant lo, viu les letres, e mira la sua gent e dix: —Per quem hauets enuergonyit, so embriach, o per queus traets escarn de mi? Ladonchs tots afermaren ab jurament, que hom del mon nos era acostat a ell, ans lo hauien

trobat en aquell stat, ne mans de homens no eren bastants a compondre aquella corona, ne a fer aquelles letres. Axi que Curial, a forma de home quis leua de longa e dura malaltia, molt flacament se leua dempeus e no podia anar ni tenir se; axi que aiudat dels seus, poch a poch fonch amenat a la ciutat, e despuys per ses jornades á la galera preuench, e entrat dins, mana que a Genoua aportessen, perque lo patro mana fer aquella via. E axi nauegaren molts jorns prosperament e salua.

41. TANTA era la bonança de la mar, que a Curial ne als seus no era vijares que james aquell temps se degues mudar, e axi anaren molts jorns ab bon temps. Empero, la Fortuna e la Enueia qui no dormien, per unes vies e per altres enfelloniren Neptuno, deu de la mar, e tantost ab gran furor trames li los seus harauts, publicant li guerra e maror, perque los harauts mostrades les esquenes als nauegants, tornaren a lur Rey. Neptuno, adonchs, muntat en lo seu carro tirat per quatre dalfins, discorre e comou totes les profunditats de la mar. Eolo romp e trenca totes les coues de Lipar, de Ponça e de Sicilia; ixen vents tempestuosos, feren la fac de aquella lisa e blanca mar, comouenla, tempestegenla e per los batiments brama e plora; la mesquina tormentada, molestada e maltractada, lamentas de hauer tan cruel tiran per Rey e senyor. Los mariners, vists los harauts de Neptuno, aperceben les mans e meten se

en so de defendre, cinyen la sua galera ab ligams e cordes molt forts, liguen los galiots per ço que Neptuno nols sen port ab la sua rapina. E com de luny vessen venir un nuuol molt negre, murmurant e menaçant, cuyten los mariners e lo comit ab astes de darts, preguen los galiots que voguen per atenyer a port de salut. Empero, la pluge ve en gran cantitat, bramen los nuuols e lascuredat creix, la nit mostra la sua bruna ans tenebrosa cara, mouen se les ones e fan munts e valls, feren aquella galera que encara no sabia que ere mal, tempesteyen la, ara la menen ença, ara enlla, ara amunt, ara auall, ara la meten en la pus alta sumitat de les ones, ara en la pus baxa profunditat de la mar, torben se los mariners, no saben que façan, perden la sperança de lur salud e totes les diligencies que feyen no valien res, car la tempestat de les ones e dels vents contraris qui uns ab altres com anemichs se combatien era tanta, que trenca los rems, romp les bandes, va la galera entre dues aygues, e a les voltes spiraua, a les voltes no aparexia: axi que aquella mesquina gent fonch tan treballada en poca ora, que aço fonch una gran marauella. No han temps de pregar Deu, ni de inuocar sants ne santes quels muden lo temps, ne hagen pietat de lurs animes mesquines; ans son en punt de esser vianda de peys; ara perden un home, ara dos, perden larbitre del nauegar, cruix la galera, desclauas e desuinyse, tremola e doblegant se paria enguila. E la nit, si be era en Agost, paria molt longa.

Yo nous puch descriure los pensaments de cascu, car nols viu; pus e quant deus volgue que lo jorn fonch vengut, cuydaren cobrar alguna poca sperança, per ço que la tempestat del vent algun poch comença a ablanir e perdre la força. Empero les ones crexien e la mar bramaua molt spauentablement, e tempesteiaua aquella mesquina galera, la qual feya molta aygua e era en punt de perdres, e axi ana tot aquell jorn e la nit seguent fins al terç jorn que feri en terra dauant Tripol de Barberia. E com hagues poch temps que certes galeres e terides del Rey Darago haguessen donats grans dans en aquella ribera e sen hauien aportades moltes animes e dues galeres armades de moros, e cremades moltes altres fustes menors, staua tota aquella ribera ab les orelles alçades, perque los moros qui veren la galera venguda atraues corregueren alla, e veent que eren chrestians aquells pochs que en la galera trobaren vius, foren mesos a spasa e tots tallats en peces. E no escaparen sino Curial e un gentil home catala qui hauia nom Galceran de Madiona, home valent e de gran esforç, e aquests no foren escapats sino que pensauan que eran morts, qui axi com a morts en la cambra jayen. Empero, passada la furor als moros, trobaren que eren vius, e tragueren los de la galera assats vituperosament, e ab les mans ligades foren venuts a poch preu. Car no pensauan que poguessen escapar en manera alguna del mon, e foren comprats per un moro estranger, lo qual dins terra mes de quarante

legues los mes. E aquell moro despuys los vene a un caualler de Tuniç molt rich e auar, joue empero, lo qual dins pochs dies, carregats de cadenes e de ferros, a peu tots nuus ab poch menjar e menys beure, plens de desayre e de mala sort, a Tuniç los mena.

42. Tenia aquest caualler en les ortes luny de Tuniç mija legua, una casa gentil e molt bella, noua, flamant e tant blanca com una coloma, ab un ort molt gran e bell e ben plantat de molts arbres e moltes altres terres. E aquell caualler delitauas molt en aquella casa, e compra aquells dos catius pera conrear aquell ort e aquelles terres, e puys quels tench en aquell loch, feu los metre en possessio de sengles cauechs els feu mostrar ço que hauien a fer. E manant los que diguessen lurs noms e de quina terra eren, Curial respos que era de Normandia e hauia nom Johan; laltre dix que era cathala e hauia nom Berenguer. Lo caualler los dix que era allo que ells sabrien fer; respongueren que pensar besties. Dix lo moro:—Pensau a vosaltres mateix donchs, que aqui no ha altres besties que pensar. E ab mala cara los mana que cauassen e haguessen cura daquell ort. E axi Johan e Berenguer per aquell ort se començaren a deportar, cauant e conreant lort e totes les terres, e finalment en poch temps foren molt bons lauradors. E com fossen molt forts de les persones e treballassen molt be, lo senyor lur, qui Faraig hauia nom, amauals molt. Empero aquella amor no

aprofitaua gens als catius, ans los carregaua mes de ferros, els donaua mes en que treballassen; nulls temps los lexaua anar a la ciutat. En manera que los pobres homens no eren vists per altres catius ne mercaders, qui per ventura los hagueren coneguts, ni eren socorreguts per persona alguna; en manera que aquells mesquins, trists e desauenturats passauan molt afanosa vida. Cantaua Curial marauellosament, e semblantment son companyo molt be, perque com eren ujats algunes vegades cantauan es alegrauan, de una alegria de la qual guart Deu a mi e a tota res bona. Car los dits catius hauien poch pa e menys carn, e nols donauan vi, e cascu jorn eren dinats auans que sodolls, e treballar no mancaua, perque en poch temps ells foren tan desfreçats, que si aquells qui en la galera ab ells anauen los vessen, nols hagueren coneguts. Atressi no romas testimoni de lur preso, com tots los de la galera morissen sino ells dos. E axi fonch publica fama la galera de Curial esser perduda e tota la gent morta, sens que no hauia escapat degu, com tots fossen passats pel fil de lespasa. E per mercaders genoueses fonch escrit a Genoua, e daqui auant se sabe en Monferrat com Curial ere mort e la sua galera era anada atraues en Berberia, e finalment tots aquels qui ab ell eren, eren estats mesos a espasa e non hauia escapat degu, e axi fonch haut per cert en totes les parts on eren coneguts.

43. La fama parlera prouench a les orelles de la Guelfa, la qual trames per aquell vell cansat Melchior de Pando e li demana si hauia oyda alguna cosa de Curial. Lo prom abans que començas a parlar se torca les lagremes, e despuys axi com pogue, plorosament dix:—A la fe, senyora, ja hauets acabat, e lo vostre auorriment no ha loch, e si Curial vos feu algun enuig, los moros de Berberia vos han venjada dell molt be. Ell e tots quants eren en la sua galera son estats morts miserament e trista, e sens defensio alguna, e de tant han hauda pijor sort, que los ossos no han obtenguda sepultura, ans les lurs carns menjades de cans e besties feres han lexats los ossos nuus e descuberts. No han haut temps de confessar; certes, senyora, be lan seguit vostres malediccions. Ara reposaran aquells vells falsos; ara la enveia nol seguira pus e al menys lanima sera quita daquelles persecucions. ¡A vells falsos e maluats, reposats duymes! Mort es Curial, qui sens fervos enuig vos enujaua; ia nous cal tembre que torn; ara veurem quant vos millorarets de la sua mort, e quants anys vos seran tolts de la vellesa, e en quanta suma crexeran vostres bens per aquesta mort. E vos, senyora, cercats altre seruidor, que aquell tan leal, tan noble e tan virtuos, mort es en lexili al qual, a gran tort, lo hauiets dampnat.

44. Escoltades hauia la Guelfa totes les paraules de Melchior, e sens mostrar en la sua cara algun

torbament, sens respondre, mana a Melchior que sen anas, e axi ho feu. Empero tantost tancades les portes de la cambra, solament ab la Abadessa en un retret se tanca, e axi com entra a grans crits crida e dix:—Curial meu, ¿on est? ¿On vas, Curial? Apareix me, vine a mi, vege yo la tua cara, speram que yot seguire. Tu est vengut a la mort per mi; yo he partida la companyia de la anima e dels cors; yo he donades les tues carns a cans e a leons, e los teus ossos estan sens sepultura. O honor de tots los cauallers del mon, ¿on ne vas? Mostram lo cami. Digues me, ¿per on te seguire? ¿On est, anima mia, vida mia? ¿En quals lochs habites e quals palaus son dignes de tu? O Guelfa brofega e cruel, ¿e com te tolguist la lum dels teus ulls? ¿E perque nols me arranque en manera que altre home no sie vist per mi? O Edipo, prech te quem prests los teus dits amaestrats e ardits. Ay de mi, ¿e com viure sens Curial? O falsa e cruel, yo he mort aquell que los cauallers no podien matar; yo he vençut lo vencedor de tots, donant a exili lo pus virtuos e millor cauallier del mon.—E dites aquestes paraules, comença a anar per la cambra recordant les virtuts de Curial. Empero los seus ulls nos exugauen; romp los vels al cap e los cabells no foren quitis, met entrells les ungles blanques e tallants, e entre los dits neuats trahia aquells cabells que paria que fossen fils dor batut, e tant ana e tant parla e plora, que sobrada de dolor e de lagremes, en un llit de repos cansada

caygue. La Abadessa, mesquina e catiua, mes se a genolls dauant ella e ab les millors paraules que podia se esforçaua consolar la, mas vanament se treballaua, car lanima daquella senyora era tan aflicta, que no podia reebre consolacio alguna; e com algun poch hagues callat, tornaua de nou a plorar, en manera que les sues lagremes no hauien fi. Loaua Curial de totes aquelles virtuts que caualler noble e virtuos podia esser loat, e no acabaua afermant que si caualleria fos persona, que lo jorn que Curial mori la deuen soterrar viua ab ell, com ell fos aquell qui la sostenia en gran preu. E axi tench lonchs dies de plor. Empero com la longuesa del temps fa fugir les lagremes, mana a Melchior que trametes homens discrets e sauis al loch on la galera de Curial era stada perduda e sabessen si era escapat algu, e sino que los ossos daquell, si podia esser possible que fossen coneguts, li fossen aportats, a fi que poguessen obtenir aquella sepultura que la sua valor hauia merescut. Perque tantost Melchior lo pus secretament que posque, enuia a Tripol homens sauis a fi que sauiament fessen ço quels ere manat; los quals en Tripol saberen com la galera se perde e la gent mori tota, exceptats dos, los quals foren venuts a un mercader estranger; empero pensauan que no degueren escapar, car eren quasi morts com los tragueren de la galera e nols pronusticauan a vida. E daço fonch pijor, que no pogueren saber lo nom del mercader quils hauia comprats, ne la terra don era.

Daqui auant anaren al loch on foren morts e veren molts ossos, empero no pogueren conexer cosa alguna, mas informaren se de la talla e estatura dels catius qui eren estats venuts e del abit en que foren atrobats, e fonch los respost que eren homens ben apressonats, especialment lo un dells era molt gran de la persona e hauia molt bona cara, les carns molt blanques, e fonch pres, vestit de un jupo de seda, lo qual lo mostraren e semblantment li fonch atrobat en lo polze de la man dreta un anell dor ab un leo, ab lo qual segellaua les sues letres. E tant feren e tant treballaren, que ells hagueren lo jupo e lanell e compraren ho a mes preu que no valia. E daqui auant partiren de Tripol e anaren per moltes ciutats e viles cercant los catius, e no trobant res, vengueren a Tuniç, e cercaren demanant per la ciutat axi a mercaders com a catius cristians, si sabien on eren dos catius qui escaparen de la galera de Curial ques perde a Tripol; empero nulls temps ne pogueren hauer algun indici. Anaren per moltes alqueries e cases de les ortes cercant e interrogant los catius que trobauen, empero no vengueren a aquella casa on ells eren, ne encara que venguts hi fossen los hagueran coneguts, tant eran ya cambiats e mudats, ne Curial se fora donat a conexer a ells, ne hauia desig de exir de catiu, ans alli volia morir. Perque com molt haguessen cercat e non poguessen hauer algun indidi, muntats en una nau de genoueses, a Genova vengueren e despuys, per lurs jornades, a Monferrat, e

[illegible]
Guelfa.

45. PRESES aquestes [illegible] Melchior [illegible] la Guelfa [illegible] sabia. [illegible] certament aquell anell ere estat de Curial e semblantment [illegible] e la Guelfa demana a Melchior si sabia Curial lexat algun jupi en casa sua. Melchior respos que hoch. Perque feu venir un altre jupi, mediren los e trobaren que abdosos foren fets para un cors e sabuda la informacio com lo senyor daquell jupi e de aquell [illegible] tret viu de la galera e foren venuts, que era possible que fos viu, empero que no fonch ben cercat, sino que per ventura lagueren trobat. Perque mana la Guelfa a Melchior que enuias altra vegada, e que aquells catius ab sobirana diligencia fossen cercats, e que si fossen trobats per qualseuol preu fossen reemuts, empero que Curial no tornas en Monferrat. E axi Melchior reenuia aquells homens a Tunic e ab la maior diligencia que pogueren se meteren a encercar si porien saber alguna cosa daquells dos catius, empero non podien hauer alguna ensenya, car ells no stauan en la ciutat ni venien james a aquella, ni tampoch aquells quils

cercauan esdeuenien en la casa on ells eren. E axi passaua lo temps sens los catius hauer consolacio e los cercadors alegrarse de ço que desijauan trobar, e axi tornaren en Monferrat dients que no podia esser que vius fossen, car ells ab la mayor diligencia del mon hauien cercat no solament Tuniç, ans moltes altres ciutats e viles, e que nulls temps ensenya alguna nauien poguda hauer, ans certament entenien que eren morts.

46. Los catius se esforçauen be a treballar e seruien axi be a aquell senyor de qui eren, que per cosa del mon Faraig nols donara a algu, ans los amaua tant e confiaua tant dells, que no hauia cura si feyen molt o poch, tenint se per dit que nulls temps stauan en soll. E enaua sen a Tuniç e passaua moltes vegades la setmana tota que no tornaua al ort, en lo qual tenia sa muller e una filla, ia de edat per ventura de quinze anys. E era tan bella, que segons la fama que aquells qui la hauien vista li feyen, no hauia par en tot lo Regne de Tuniç. E certes no a tort, car si los ulls de Curial no eren enganats, no li era atribuida bellesa alguna que en ella no fos mills que ells no podien esperar, e hauia nom Cammar. Son pare era tan gelos no solament de la filla ans encara de la muller, que bellissima dona era, que nulls temps a la ciutat les lexaua anar, ans les tenia en aquella casa no solament apartades, ans amagades, e ell anauassen a Tuniç on tenia altre casa e

altres mullers, e ab aquelles e altres encara que cercaua, axi com aquell qui era molt luxurios e vicios daquell pecat, e en ell molt enfangat e ensutzat, e axi viuia. La muller sua, que Fatima hauia nom, se enamora del catiu cathala quis feya dir Berenguer e començali a donar a meniar mills que no solia, axi que com Faraig no era, los catius valien mes e eren couinentment pensats. Empero lo treballar no cessaua, ans continuament crexia tots jorns, e lo pes dels ferros augmentaua. Empero lo cathala hauia millors nits e mes comports que Curial, lo qual Johan se feya apellar. E axi stigueren passats sis anys en aquell ort, e ja la sua captiuitat los era conuertida en natura, que no pensauan en hauer libertat, ni pensauan que james daquell loch ne de aquella captiuitat deguessen exir.

47. CAMMAR sabent les amors de sa mare e de aquell catiu apellat Berenguer, veent la sua solitut e la gelosia de son pare, lo qual no pensaua en donar li marit, veent se desemparada e lunyada de tota companyia de homens e encara de altres persones, sino de aquells dos catius, sallint de casa sen entraua en aquell ort, e ab aquells catius qui marauellosament cantauan, tot lo dia sestaua, e encara la mare, qui moltes vegades li feya companyia. Cantaua molt be Cammar, e Johan mostrali moltes cantiques, e ab acorts cantaua ab ella, e tant frequenta la tendra donzella aquest fet, ques pres esment de la bellesa del

cors de Curial e de la resplandor dels seus ulls, e mira li la boca e totes les circunferencies de la cara, e feu juyhi que en lo mon pus gentil home no hauia ne encara podia hauer, car Faraig qui era judgat un del bells homens de tot aquell Regne, no egualaua ab tornes de molt ab la bellesa de Johan. E mes pensa la donzella dins son cor, que si catiu no fos e anas ornat e hagues delits com hauia desayres e treballs, altre seria que nos mostraua ara, e per aquesta raho comença a donar li a menjar algunes viandes millors e pus delicades que no solia, e en maior copia, en tant que la vida dels catius fonch millorada sens comparacio, e si Fatima tenia a prop a Berenguer, Cammar no oblidaua Johan, ans ab ell staua e dell null temps se partia. Fatima no pensaua que Cammar se enamoras de Johan, mas que sabent lo fet de Berenguer e della, per ferli plaer sestaua ab los catius, de que la mare hauia no poch plaer, ans los confortaua molt a allo per cobrir sos mal fets. E com Cammar dels catius se partia, legia Leneydos de Virgili, lo qual ella en lengua materna tenia ben glosat e moralisat, car son pare lo hauia haut del Rey, e molts altres libres en que la donzella passaua temps, e era tan entesa segons la sua tendra edat, que aço era una gran marauella. E Johan que sabia molt be tot lo Virgili e los altres libres, li declaraua moltes coses que ella no sabia ne entenia, e yous dich que de ço que ella podia pagaua be lo mestre. Parlaua Johan molt be aquella lengua, e Cammar mostrali

legir e scriure, en manera que quant Faraig noy ere, ella e Johan nulls temps se partien. Empero com Faraig venia, elles se cobrien tan fort que no mostrauan que james parlauan ab los catius. Empero Faraig los anaua a veure, e ells se clamauan del mal menjar e de la poca cura que hauien dells, e Faraig tantost manaua quels fos donat a menjar, reptant les que no eren pera pensar dos catius. La mare responia:—Be par que mes amats ells que nos, e yo no crech que tan be sien tractats los catius moros per los chrestians, e be hauets vos oyt lo desayre que mon cosi passa en Barchinona, e a bona fe aquests mo pagaran. Faraig reya, diguent:—Quiny mal meren aquests que en ma fe no crech millors catius hague al mon. Ells fan be ço que han a fer, e cascu treballa per dos homens; perque yous prech los donets be a menjar e sien comportats algùn poch. E tantost en laltre jorn Faraig sen tornaua a Tuniç, de que elles hauien gran goig, car mes amauen veureli les espatles que la cara, e tantost elles visitauen los catius, e axi los catius estauan be, sis pot dir catius poder be hauer. Empero com Johan no curas de Cammar daquella cura que ella volguera, la mesquina de Cammar que encesa era del foch de Curial, qui en ella com en forn de vidre cremaua, se consumaua tots jorns e perdia ço que los catius cobrauan, car ella no podia menjar ne dormir, e los catius menjauan be e dormiren mills e hauien plaer perque Faraig sestaua en Tuniç, car com ell venia los catius perdien tot lo be que ell absent los ere fet.

48. LA fama de la bellesa de Cammar peruench a les orelles del Rey, e trames per Faraig e demanali de la bellesa de la sua filla. Faraig respos que hom del mon no podia dretament judgar en sos fills, e que a ell bella li paria, empero poria esser que no parria tan bella als altres; perque lo Rey li mana que la fes venir, que ell la volia veure. Faraig ana a la sua casa mostrant molta alegria e plaer per ço com lo Rey li hauia demanada sa filla, e apartant sa muller a una part, ço que lo Rey li hauia dit li denuncia, manant metes sa filla a punt, per ço que al Rey la pogues amenar. La mare lo jorn vinent apella sa filla e dix li:—Cammar, yom pens que tu sies vuy la pus benauenturada donzella de tot aquest Regne; vet, lo Rey ses enamorat de tu e ha manat a ton pare quet mene a ell e seras sa muller. Perque, sus, met te a punt, en manera que tantost pusques partir. E cara filla mia, prech te que com te veges Reyna te recorts de ton pare e de mi.

49. CAMMAR oydes les paraules de la mare, senti de present en son cor dolor molt gran, e respos:—Senyora, yo no vull esser muller del Rey ne daltri, e posat que marit hagues a pendre, pensats que en partit del mon no seria muller del Rey, no ara que te mil mullers, mas com fos segura que a mi sola tengues, yo nom acordaria a esser sua. E la mort me pot donar, mas yo nulls temps en tal matrimoni consentire, car yo he votada virginitat e aquella

guardare per tot mon poder, e qui.toldre lam voldra, ensems ab aquella, o abans, me toldra la vida. E sobre aço, senyora, no parlets pus, car tant com viure, que sera ben poch, trobarets em mi aquesta resposta, e seria molt pus honest a mon pare quem alcies que tal matrimoni m procuras. La mare que oy parlar axi la sua filla, fonch tota torbada, e dix:—Filla dolça, ¿e menyspreraras tu lo Rey, qui es molt gentil senyor e joue? E yo se que tu seras per ell molt ben tractada; perque filla mia, disponte a complaurel, car yot promet que no ten penediras, e ¿no es molt gran cosa quel Rey nos prech de ço que nosaltres lo deuriam pregar? Torna Cammar e dix a la senyora:—Ma intencio es no complaure ell ne altre de tal cosa, e axi cessen les paraules, que fort breu veurets per obra la mia disposicio, e per ventura encara vuy si molt tenits aquestes noues, veurets de mi ço que anats cercant.

50. Faraig pensaua que sa muller estaua en crexer la bellesa de la sua filla, e parlali que trigaua molt, perque ell mateix ana a la cambra on eren e dix:—¿E encara estats axi? Sus, sus, espatxats vos que yo trigue massa e lo Rey se enujara desperar tant. Fatima respos:—Faraig, vostra filla noy vol anar de alguna manera; empero vets la aqui, manats li ques vulla adobar, o menats la tal com sesta. Faraig dix:—Filla mia, endreçat e met te apunt; vet que lo Rey te vol veure; yot faç segura quen hauras honor

e molt de be, e nosaltres serem per tu honrats e auançats molt; e axi, filla mia, vine ab mi e pensa que no ha Rey en lo mon que no donas sa filla a tal Rey e senyor com lo nostre. Ell lexara per tu totes les altres mullers, e tos fills seran Reys, e axi, filla mia, espatxat. Tu sabs que yo no he altre be sino tu, e si yo not menaua al Rey, pensa que per tu haurie la mort, o al menys serie destruit pera tot temps.

51. CAMMAR qui era tan encesa en lamor daquell catiu, no solament la vida daquell pare, mas de cent pares haguera donada per hauer sola una bona paraula de Johan, e respos:—Senyor, yo no negare en alguna manera que no dege fer vostre manament, e mentre sere viua, que sera poch temps, axi ho fare en totes les coses a mi posibles. Empero pensats que yo he oferta la mia virginitat a Deu e no lay toldre per cosa del mon. E axius prech quem procurets abans la mort que marit, car marit tench, segons vos he dit, e non haure altre si a Deu plau. E açous tendre en molta gracia, e sino siats segur que si en aço mes auant voldrets treballar, aquestes dues mans me trauran de poder vostre e del Rey. ¿E volets quem pinte? Yom pintare de la pintura que Deus se alta. E alçant les mans arrapas la cara, la qual en un punt fonch plena de sanch, e començа fer plant molt doloros, de que son pare e sa mare foren molt torbats. E senyaladament lo pare fonch posat en gran pensament, car pensa que no porie respondre al Rey,

e cas que li respongues, la resposta serie molt desplasent, e per aquesta raho lo Rey se enfelloniria, el faria matar o al menys lo destruyria. Car era home molt luxurios, e com sabia alguna donzella que bella fos, tantost la volie, e era mester que son pare tantost lay donas, sino la brega, lo oy e la rancor eren en lo camp, e sens mort no perdonaua. Perque Faraig dix a la sua filla:

DIGUES, filla, ¿e penses tu que altre Deu sia maior quel Rey? ¿E a qual Deu pots oferir lo teu cors que mes honor e be te pusca fer? ¿No sabs tu que ço que aquest senyor vol ques faça en son Regne, coue que sie fet? ¿Com dire yo de no a aquell quim pot fer e desfer, segons li caura en lenteniment? Prech te, filla mia, que lexes aquestes maneres, que no taporten profit. Serueix lo Rey, puys que li plau, car qui serueix al Rey serueix a Deu. Car lo Rey Deu es en la terra, e si per ventura ab axo que fas poguesses escapar, encara seria tolerable, empero axo no toll que lo manament del Rey nos faça, ans a fina força sa afer. E axi mante, si manament de pare hach loch en filla, quet vullas torcar la cara e adobar lo mills que pusques fer, car per res del mon yo no stare de fer lo manament del Rey, e mes am sostenir les tues injustes lagremes, que no en correr la ira del Rey que nulls temps ha fi. La donzella que oy parlar son pare, pensa ans creegue que la voldrie forçar, e contre son voler amenar la al Rey,

e mira entorn e viu un coltell que estaua sobre un banch, e corrent pres aquell e dix:—Tum defendras del Rey. E feris ab lo coltell pels pits. E com se feris sens manera dubtant esser empatxada, no entra dret lo coltell, ans biaxa per la mamella esquerra, e no li entra en lo tou del cors. Mas ab tot axo la nafra fonch molt gran, pregona e molt espauentable, e a la trista Cammar, vista la sang, fugi lo cor e caygue mig viua. La mare vist aquest acte tan inopinat, correch a sa filla, dient a grans crits com fembra fora de seny:—Traydor, tu mas morta ma filla. O alcauot e acurador de la tua carn, ¿perque has morta ta filla, e a mi, e encara tu mateix? Lo mesqui de pare, torbat, no sabia que dir; mas caualca e fort cuytadament anassen a la ciutat, e trames lo cirurgia del Rey a casa sua, pregant lo molt que daquella minyona volgues curar. Perque lo cirurgia caualca tantost, e anant molt prest entra en casa e viu la nafra molt gran e molt perillosa, empero tots temps dix que la donzella, aiudant Nostre Senyor, curaria be, no obstant que en perill son fet stigues e stech alla per quatre jorns.

53. PASSATS los dits quatre jorns, lo cirurgia vench a Tuniç, e feta reuerencia al Rey, lo dit senyor li demana don venia. Ell respos que de pensar una filla de Faraig Audilbar, que tenia un gran colp en la mamella esquerra, lo qual ella matexa ab un coltell sauia donat, e que era molt perillosa. Lo Rey

torna a dir com era que aquella se fos axi ab ses propries mans nafrade.—No crech, dix ell, que axi sia, ans sapies que yo hauie manat a son pare que lam amenas açi e lo traydor, per no donarlam, la haura volguda matar; e certament axi es, car dies ha molts que yo conech que aquest hom no va dret, mas ell mo pagara.—E en aquell punt trames per Faraig, e, sens dir li res e sens oyrlo, li feu tallar lo cap. E ab aquella matexa furor caualca e anassen a la casa d. Faraig, e troba Cammar en lo llit assats flaca e dix li:—Cammar amiga ¿e que es stada la causa per que aquell foll de ton pare ta nafrada tan agrament? La donzella respos:—Mon pare no ma nafrada.—¿E donchs qui ho ha fet? dix lo Rey. Respos Cammar: —Yo matexa ho fiu ab les mies mans pensant venir a fi de mos dies, empero encara quels hage un poch pus lonchs que no voldria, son ben certa que no seran molts, e nom fallira altra art per acabar la mia dolorosa vida. Lo Rey torna e dix:—Cammar, yo he molt gran desplaer del mal que vos hauets, e si yo pogues metre remey en vostre treball, yo ho faria per tot mon poder. E tantost trames per Juves, un caualler molt notable, germa de la mare de Cammar, e dix li:—Juves, yo son amoros de Cammar, tant, que no ho pusch dir, e pensant que son pare la hauria nafrada, e encara axi ho crech, mani que li fos tolt lo cap. Prech te que not partescas daci, e Cammar no sapia la mort de son pare, sino poria esser que lo mal que te li doblaria e, per conseguent, poria morir.

E tu poch a poch tendras manera que vulla esser mia, e yot jur que aquesta sera maior de totes mes mullers, e per ella lexare moltes altres, segons ella voldra, e per ventura totes, e tu regiras mon Regne e yo no fare sino ço que tu voldras. E tornant a la donzella, dix:—Cammar, a Deus te sies; si yo pore fer alguna cosa que en ton plaer pusca venir, prech te que mo digues, que yo ho fare mantinent. La donzella no respos. Lo Rey sen va a Tuniç e feu venir un germa de Faraig Audilbar e dix li:—Audalla, vet que yo hauia pregat ton frare Faraig quem donas per muller una filla sua apellada Cammar, e fuy informat que per despit meu per ço que yo no la hagues, la hauia morta. Ara he sabut lo contrari, e penit me de ço que he fet, e prech te que mo perdons, e pensa que tu e ta casa e tots tos parents haure per recomanats. Audalla respos:—Senyor, Faraig, mon frare, no nafra sa filla, ne yo he poguda saber la causa de son dan, ne vostra senyoria deuia pensar que crueltat de home del mon bastas a matar sos fills, e daltre part que ell era tant vostre, que per res del mon ne fera ne diguera cosa que en enuig vos degues venir. E que vos li haguessets demanada sa filla, e a ell e a tot son linatge, era molta honor; la errada solament es stada vos creure massa leugerament, e apres hauer hauda massa prompta la execucio. Empero com aço ja reparacio no hage, la medecina es metre ho en oblit. Lo Rey torna a dir:—Audalla, la veritat es que yo son enamorat de

Cammar ta neboda, e en tot cas la vull hauer; prech te que tengas manera que yo la hage, car yot promet en ma bona fe que yo li fare bona companyia e crexer lo seu stat e ta honor en tal manera, que tu seras de mi content. Audalla respos que la donzella a present staua en tal punt, que no era pera seruir a ell en alguna manera, empero que com fos restituida a sanitat se tendria manera que la sua senyoria fos seruida. Daqui auant lo Rey cascun jorn caualca per aquelles ortes e passaua prop casa de Faraig, e cuydant consolar la donzella alguna vegada la entraua a veure, empero ella hi trobaua tant enuig, que de malenconia cuydaua morir, e en tot aquell jorn no la podien fer parlar ne volia menjar cosa alguna.

54. UN jorn Cammar stant en lo lit tota pensosa, viu entrar Johan en la cambra, e, voltant ella los ulls, no viu altra persona alguna, e elegi usar de la oportunitat, e fent lo venir dauant ab paraula balbuza li dix:—¡O Johan, hages merce de mi, e baste a tu aquest dan tan gran que per tu me es vengut! No vulles que perda la vida, que per volerte be nom par to hage merescut. Johan, torbat, respos:—Cammar, digues me ¿qual es lo dan quet es vengut per mi? Car yo nulls temps hagui plaer de fer ne procurar dan a tu ne a altra persona alguna, e axi prech te que mo digues, car yo ignocent ne so e no pusch pensar com per mi te sia vengut dan en alguna manera. Ladonchs aquella pobre donzella en la seguent forma parla:

55. O enemich de la mia salut! ¡O acurtador de la mia vida! ¿E encara has per conexer yo esser me altada de tu, e per aquesta raho hauer auorrits pare, mare, parents e amichs, e encara tota la mia honor? ¿E ignores la causa de la nafra dels meus pits? ¿E pensas tu que aquell troç de ferro que yo amagui en lo meu pits tendre, sie tota la mia dolor, tot lo meu mal e tot lo meu treball? Maior es la nafra que lo teu cor sens pietat me fa, la qual creix tots dies, que aquesta que yom he poguda fer. E la quem ve de tu, tu tot sol la pots guarir, e la que yom fiu pot reebre per qualseuol ma, saludable medicina. E de tant me creix la dolor, que no se persona ab la qual yo de tu rahonar me pusca, ne en qual poder tan cara e tan gran penyora com es aquest secret pusca confiar. Empero puys que Deus tanta gracia ma volguda atorgar que yo a tu pusca mostrar mos treballs, sapies que yo en mon cor hauent a tu atorgada la mia amor, fuy per mon pare requirida que casas ab lo Rey, lo qual volia lo meu matrimoni. E per ço que mon pare a força me volia menar al Rey, no sabent yo altre manera per la qual men pogues escusar, apres de moltes rahons passades entre mon pare e mi, ferim ab un coltell en los pits e fiu me gran nafra. Jatsia en los meus ulls en esguart de ço que yo per tu faria sia petita molt, empero molt es pus pregona la que tu mas feta, de la qual sino per tu no pusch guarir, car una es la nafra dels cors, altra la del cor. E si yo per estoiarme per a tu entens que

dege morir, almenys hage en tu spirit de pietat e tropia yo en tu tanta merce quem mates ab les tues mans en un colp, e no pene morint en molts dies, ne vulles esperar que les mies mans sien homeyeres de mi, car yo to tindre a gracia singular.

56. Johan oynt aquestes paraules, pensa que aquesta donzella prenia mal cami, e que ell per cosa del mon no la complauria, induit a aço per moltes rahons que serien longues de recomtar, empero pensa que si no la metia en esperança poria esser possible aquesta donzella se perdes, e per ço dix:—Cammar, yo nulls temps pensi ne haguera pensat que aquesta consideracio haguesses, empero puys que axi es e a tu plau, esforçat a guarir e despuys yot respondre per manera que tu rahonablement deuras esser contenta. E entretant te prech no mapells a parlament a fi que no sia sentida la causa del teu mal.

57. Cammar oyda la resposta de Johan, fonch contenta molt, pensant que ella guarida salegraria dels seus desijats abraçaments, e sis comença a esforçar en tant, que en pochs dies pres gran millorament, e los cirurgians del Rey hagueren molt gran plaer. E lo Rey semblantment nague molt gran alegria, e trametia li joyes e moltes coses per enamorarla, empero ella no prenia res que ell li enuias, ne hauia plaer de mirar les sues joyes, ne encara que

dallo li parlassen. Empero sos oncles, qui notables cauallers eren, la confortauen e la pregauen que prengues ço que lo Rey li enuiaua, ella empero noy feya cara, e com molt la estrenguessen, hach per força a traure de la boca les paraules seguents:

58. SENYORS oncles, yo no he altre mal sino aquell quel Rey me dona, e si ell me lexaua yo seria tantost guarida, e si porfidiar voldra, no solament un colp, axi com parlantme mon pare daquest fet me doni, mas cent e mil si eñ menys colps morir no podia, me donaria e donare per no venir a poder del Rey. Ara sabets lo meu mal, e no he altra dan sino aquest queus he dit.—Torbaren se los oncles e la mare, e digueren li ques marauellauen de la sua oradura; que ella no era digna de tanta honor com lo Rey li volia fer, e no hauia Rey en lo mon que no hagues a bona sort quel Rey de Tuniz volgues sa filla per muller; e que lo Rey volent e demanant la filla dun son vassal, per rich que fos deuia trobar repulsa, ne ella deuia fer tan gran menyspreu del Rey; que guardas be ço que feya, que poria esser que no serie a temps de penedir, e per ventura poria aquesta sua follia esser causa de la destruccio de tot son linatge. La mare, oydes les paraules de Cammar, dix als altres ques lunyassen, e que ella volia parlar un poch ab sa filla, e per ventura poria esser que sabes la causa de tant gran auorriment. Perque desats los altres, a sa filla sacosta e dix:

59. FILLA mia dolça, molt son marauellada de tu; volte per muller lo Rey, e tu menysprees lo. ¿E qual dona o donzella ha en lo Regne de Tuniz que fes la oradura que tu fas? Yot promet en ma bona fe que yo no conech en tot lo Regne tan gentil cors de home ne tan gracios; e tots quants cauallers ha en aquest Regne lo preguen cascu ab sa filla, e ell pregue a nos. ¿E direm li de no de ço que de genolls lo deuriem pregar? Filla mia, no ho faces axi, sino sies certa que sobre aço lo Rey fara un castich dels grans del mon.

Cammar. Per cosa del mon yo no fare ço que diets, e lo Rey ab tot son poder nom pot donar pena que yo no la port ab millor voluntat que ell no lam pot donar; mas prech vos tengats manera, si possible es, que ell no cur de mi, e aço li tendre en molta merce, e sino yo matexa fare cosa per la qual sere quita daquesta oppressio.

Fatima. Filla mia, sapies que tu e tots nosaltres som morts, car tantost com lo Rey sabe que tu fuist nafrada als pits, feu matar ton pare leuant li lo cap de les espatles, cuydant que ell tagues ferida, per raho que al Rey no anasses. E pensa que fara si sap que per tu roman.

Cam. ¿Axi que mort es Faraig?

Fat. Si a la fe.

Cam. E yo ab ell.

Fat. ¿Perque, filla mia?

Cam. Car apres mort de tal pare, no vull ne deig viure pus.

Fat. Filla mia, estoia aquexa fortalesa del teu noble cor per altre cas, que a aquest not poria profitar ne exiries ab ta opinio.

Cam. Certes no fare tan gran injuria a la sanch de mon pare, que yom sotapose a home qui voluntariament la ha volguda escampar.

Fat. ¡Ay filla mia, e que faras, ne qual cor taiudara a sostenir los turments forts e cruels quet fara donar!

Cam. Vengan duymes totes les penes que ell donar me pusca, car mayor pena es a mi esperar que passarles, e estar en esta vida par a mi cometre maluat delicte.

Fat. Ay filla mia ¿e no tems la furor e crueltat del Rey, lo qual com vol una cosa no escolta raho ne demana consell, ans faent ley de la voluntat pessima, no tement superior ne reprensio dels seus, mana e coue ques faça ço que vol. e mata aquells qui per ventura contra raho ha en oy, e no es qui loy gose demanar?

Cam. E si la crueltat del Rey no ha tanta força que daquest mon me pusca traure, les mies mans men trauran.

Fat. Filla mia, ¿no sabs que lo cor de la fembra es flach e les mans tremoloses?

Cam. Abans es lo contrari, car escrit es, e no per un sol doctor, que los cauallers deuen hauer ardiment de fembra e cor de leo, e axi ho dix Hercules a Philotete com lo feu caualler en Espanya. E axi lo meu cor, pus dur que pedra, mana a les mans que executen ara aço que altre vegada ab menys raho han assaiat, e no soferran que yo sia per lo matador de mon pare tan vilment ensutzada.

Fat. Filla mia, no vulles morir, car lo morir no es venjança, e si tu morint mataues lo matador, alguna gloria te seria e no gran, mas morir tu e laltre viure e hauer tots los plaers del mon, follia es pensar ho e seria millor metre ho en obra. E com tu fosses morta al Rey no li fallirien mullers, e tu serias judgada per folla e morries sens virtut.

Cam. Virtut es la fortalesa del meu cor, e Cato, honor de tots los romans, me mostra en Utica lo cami de la libertat e per aquell caminare, e a tal mestre tal dexebla.

Fat. ¿E penses tu que Cato com se fonch ferit en Utica e ab lo ferro feu cami per on fugis de Cesar la sua espauentada ans esglayada anima, nos penedis de hauerse

donada mort, sino que no ho pogue dir en la fi? ¿E quiny mal feu a Cesar? ¿E libertat penses que sie la mort? Carçre escur e tenebros la pots apellar, e exili sens sperança de retorn. Mas si per ventura tens lo cor en altre part, digues mo, filla mia, que yo tindre manera que de tot talegraras.

Cam. ¿E en qual part pusch yo tenir lo cor? ¿No sabets vos be que ha set anys que açi no ha entrat home del mon sino aquests catius?

Fat. Filla mia, sapies que moltes dones son que puys los es tolta auinentesa de practicar ab homens condecents a lur honor, practiquen ab aquells qui poden hauer, segons ab lo nostre Berenguer qui es catiu, faç yo, que plagues a Deu fos per començar.

Cam. Si fos per fer, millor seria, empero no sots vos sola aquella que en los actes de Venus sots cayguda, e de tant hauets hauda bona sort, que ho hauets fet ab home virtuos, car la captiuitat no tol la virtut, e si per lo contrari, la virtut tol la captiuitat. Car legim que Plato, gran philosof, fonch presoner de un tiran e venut per preu, e dix al quel hauia comprat: Yo son maior que tu. E no ho dix sino perque era pus

virtuos. E per ço diu Jeronim en una epistola a Paulino, segons del nostre Johan he apres, sobre lestudi de la scriptura santa, en comendacio del home virtuos, parlant de Plato, posat que Plato fos presoner e venut per esclau, puys era philosof e saui pus franch era que aquell quil compra. E mes que vos en aquests fets no hauets cercats talems illicits, segons altres moltes feren. Car legim que Pasife, muller de Minos, Rey de Cret, senamora de un tor, e per industria de Dedalo jague ab ell e hach un fill mig home e mig bestia apellat Mino Tauro. Ne hauets fet com Phedra, muller de Theseu, quis enamora del cast Ypolit son fillastre, lo qual com fos molt perseguit per la madrastra que jagues ab ella, lo sobredit Ypolit no volent corrompre lo llit paternal per tenir lealtat a son pare, se mata. Ne hauets fet axi com feu Semiremis, Reyna de Babilonia, qui pres Nino, fill seu, per marit, e feu ley que cascuna dona pogues casar ab son fill. Ne com Jocasta, Reyna de Thebes, qui jague ab Edipo, fill seu, e hague dell dos fills apellats Ethiocles e Polinices, los quals veent la desauenturada mare, se mataren lo un al altre. Ne encara hauets fet com la amarga Mirra, qui senamora de son pro-

pri pare, e per industria de una sua nodriça, cuydant lo pare jaure ab altre dona, jague ab sa propria filla, e despuys sabut lengan la mata, e los Deus conuertiren la en arbre, lo qual continuament plora, e les sues lagremes amargues tenen aquell mateix nom de Mirra. E Juno ¿no jague ab son germa Jupiter, e tenial en fama de marit en escarn e vituperi de tot lo mon, e moltes altres, tantes com los cabells del cap, les quals per no allongar la mia vida lexare de nomenar? Axi que vostra errada no es tanta com vos la fets, e cas que gran fos, vos matexa lo elegis, degu nous feu força, ans per vostre grat hauets usat de vostra eleccio. E de mi serie lo contrari, car lo Rey mata mon pare per causa mia e yo sens colpa, e que ara que mon pare per aquesta causa es mort, fes ço que no volgui fer quant ell me pregaua! He escampada la sanch de mon pare, de que pusch esser appellada parricida, e que no scampe la mia! ¡Ay, e com hauria bona sort si aquestes dues sanchs se mesclassen! Empero pus que aço mes tolt, les animes se mesclaran. ¡O anima tribulada de mon pare, speram que tost sere ab tu! E sapies que no trigare, e si en lo pus pregon carçre del infernal Etige habites,

ab tu elegesch habitar, car no crech que pijor loch sia que aquest, ne que tan gran pena alla se pusca donar com passa aci aquell qui viu sots potestat de tiran. E axi anats vosen, nom parlets pus daquest fet, car siats certa que yo no reebre consell que la vida m pusca alongar.

Fat. ¡Ay filla mia, e nom vulles exorbar de la tua vista! ¡Hages merce de mi e vulles viure al menys per ço que yo viua! ¡Mira quet llaue la cara ab les mies amargues lagremes!

Cam. Estoiats les vos, e no les escampets ara, que en breu vos sera temps prestat que les haurets obs. Empero de una cosa podets esser segura: que nous apellaran mare de la adultera ne ensutzada.

Fat. Filla mia, no seras adultera ne ensutzada, que per muller te vol e fara matrimoni ab tu en la manera per Nostre Senyor Deu ordenada.

Cam. No es matrimoni aquell ques fa per força, car entre persones liberes se vol liberament contractar, e com hi esdeue força, segons ara se tracta, pert lo nom e encara lo efecte de matrimoni.

Fat. Filla mia, consent ho tu e fes ho de ta volentat e consentiment, e sera matrimoni.

Cam. Mare mia, pren abans un coltell e donam

libertat; hages pietat de la mia carn; trau la daquest mon a fi que no venga a poder de mon enemich. E no sia yo de pijor condicio que Virginea, donzella romana, a la qual son pare per ço que Apio Claudio Çonsol no desonestas, ab un coltell li dona mort, amant molt mes esser sens filla, que pare de la adulterada, ensutzada e vituperada.

Fat. ¡Ay filla mia, morta son, e abans morre que tu!

Cam. No morrets vos, ans viurets e serets appellada honrada mare de filla honesta.

Fat. A la fe si tu mors, morir vull.

Cam. ¡Ay mare mia, e matats me vos ab vostres mans, per ço que yo no venga a poder de tiran! ¡Haiats de mi aquella pietat que altres mares han hauda a sos fills! E recordats vos que Medea, filla del Rey Oetes, solament per fer despit a Jason, mata sos propris fills. Semblantment Prognes, filla de Pandion, mata Itim son fill, el feu menjar a Tereu son marit, per un sol despit, ço es, perque a força jague, e despuys talla la lengua a Filomena, germana de la dita Prognes, de que lo dit Tereu fonch per los deus conuertit en upega, Filomena en rossinyol e Prognes en oronella. Empero los fills de Jason ne de

Tereu no pregauen lurs mares quels matassen, ans plorauen per no morir. E yo prech a tu ab legremes, ¿e seras tan cruel que no reebas mos prechs?

Fat. Filla mia, abans matare a mi que a tu, e si aquest cami prens, ta mare desauenturada te seguira.

60. TORNA adonchs la mare ab la resposta als altres, e finalment los dix que no podia saber res de sa filla, sino que la veya pus disposta a morir que a viure, e que sens tota falla morria si la volien metre en poder del Rey. Tots foren molt marauellats daço, e jas tenien per dit que la vida daquesta minyona era poca, car com fos guarida lo Rey la voldria hauer e ella no ho consentria; ans seria possible lo Rey voler ho saber della matexa, e ella respondre per forma que la faria matar, e axi stauan molt trists. Lo Rey de ora en ora volia saber lestat de la donzella, e trametia li moltes coses per alegrarla, e com ell mes se treballaua en cercar li alguns plaers, mes la enuiaua, e axi les voluntats del un e del altre eren molt luny. Cammar empero, que en altre fet sino en aquest no pensaua, cregue que ella no porie hauer del seu Johan ço que desijaua, car lo Rey axi com fos un poch millorada a força la sen menaria, e axi delibera, mentre hauia temps, fer ço que en lo cor li era caygut, ço es, donar a Johan tot lo thesor de son pare: axi que si ella escapas de les mans del Rey, lo dit

Johan hagues aquell thesor ab que proueyr a la sua libertat e cercas manera com la sen pogues menar. E si per ventura la fortuna li fos tan contraria que lo Rey a força hauer la volgues, Johan hagues lo thesor e no perdes ella e lo thesor en un jorn.

61. PASSAREN alguns pochs dies dins los quals Cammar hach auinentesa de veure lo seu Johan, e aquella vista era a ella consolacio sobirana. Perque un jorn captada ora que algu nols oys nels vees, lo dit Johan crida, e vengut, en la seguent manera li parla:—Johan, en langle del ort dauant lo presseguer maior, mon pare, qui per tu ha perduda la vida, en algunes gerres tenia soterrat tot lo seu thesor, e trobaras en la paret tres ralles de almaguena, tantost al peu estan les gerres, e aço no ho sap persona al mon foras yo. Prech que proueesques a la tua libertat e que tengas ton cami a la tua terra; yo son morta per tu, e pensa que nom leuare viua daquest llit, e si men leuen a força, la mia vida no sera de longa durada. ¡A homeyer de la persona que mes te ama en aquest mon, per lo qual he mort mon pare, robe la sua casa, he escampada la propia sanch e tramet lanima al altre mon! prech te que si algun spirit de pietat viu e regna ab tu, que apres que sie morta sies remembrant de mi, car la mia anima solta daquest carçre tantost aparexera a tu en qualseuol loch sies, e si ab tu a la tua terra los meus ossos portar poguesses, altre parays no desijaria, e axit prech que ho faces. Respon Johan:

2. CAMMAR, estoia aquexa moneda per a tu e vulles te esforçar, car yo no vull exir de catiu, ans viure e morre catiu teu, e Deus nom leix tant viure que libertat pusca conseguir ne exir de ton poder. Ne vull tornar a la mia terra, car sapies que encara que alla tornas e men portas tot lo thesor del Rey hauria pijor vida que açi. Axi que en aquest ort me trobaras catiu teu mentre viure, e sino la mort nom traura de ton poder.

53. ALGUNA ans molt gran consolacio fonch a Cammar oyr les paraules de Johan, e si fos segura que lo Rey no la demanas, en aquell punt se fora leuada del lit, pensant que per ella aquelles paraules Johan hagues dites. Mas molt anaua luny de la veritat, car Johan tenia en altra part tot lo seu pensament e passaua molt gran afany per la opinio que Cammar hauia presa. La qual Cammar li dix:—Johan, adobam aquesta ligadura que mes afloxada e he dubte quem caia lenguent e per ventura men poria seguir algun poch de dan. Johan sacosta e Cammar en un punt li hach mesos los braços pel coll e hach ficada la sua boca ab la de Johan, e com Johan lo pus suaument que pogue se fos della desaferrat, ella dix: —¡O jorn beneyt, o santa ora que yo aquest tan desijat plaer he aconseguit! ¡O Rey, malayta sia la tua vida, e com me fas perdre la mia!—E aquella groga e descolorida cara se ences e, tornada tota vermella, dix:—Johan, prech te quem vulles visitar, e pus que

yo a força te he pres a furt un besar, en do e gracia ten deman un altre que de ton grat me vulles donar. Johan llauors inclina lo cap e quasi reuerencialment a ella un poch acostantse, aquells braços solts e desempachats qui de polp paria que fossen, lo prengueren pel coll, e ella tirada per los braços qui al coll de Johan aferrats stauan, alça totes les spatles del lit e aquell magre cors e flach penjat al coll del catiu, sabraça ab ell e ab aquells enuessos dels labis lo besa tan estretament que ne lo un ne laltre no podian espirar ne tornar ale, contrastant aquell lonch e molt cobeiat besar. E com axi per un gran spay estats fossen, apartaren se lo un del altre, e Johan pres comiat, exint de la cambra, a lort sen torna. E Cammar romas en lo lit lauant ab la lengua los seus labis per pendre lo çucre daquella poca de saliua que dels labis de Johan en los seus ere romasa.

64. LA mare vench a la cambra e a sos vijares troba la filla un poch ab millor color que dabans no tenia, e acostantse a ella li troba lo pols tot batent, e dix:—Filla mia, ¿com estas? Cammar respos:—Un poch de fret he haut, e ara pens quem pren la febra que tota estich torbada.—Filla mia, dix la mare, no hages paor que no sera res; sit seras algun poch refredada, o tendras alguna coseta en lo ventrell quet faça enuig, empero no pot esser gran mal. La filla romas la pus contenta del mon, e, perque hagues loch de pensar, la mare prega que tot hom fes exir de la

cambra e ella sen anas e la lexassen dormir algun poch, e axi fonch fet, car exint de la cambra la lexaren a solas. Pens cascu qui enamorat es estat, com son plasents aquells pensaments e com es dolça aquella solitut. Cammar contempla imaginariament aquell Johan, contempla aquels abraçars e besars tan saborosos e tant dolços, en tant que tots los plaers que en los temps passats hauia hauts li semblaren desplaers e enuigs en esguart daquests, e dix:—¡Ay amor, amor, com es agradable la tua sperança e plasents les flors del teu amoros fruyt!

65. TORNAT adonchs al ort Johan, segons es dit, parla ab Berenguer e dix li tot lo fet de la moneda, perque hagueren a fer ço que en algun partit no hagueren si aço no fos assaiat, e haut son acort, la nit següent Berenguer dix a Fatima:—¿Quem aprofita lo be quem fas en dormir ab tu, si tots temps me tens carregat de ferros e yo ni mon companyo no podem hauer un jorn de be? Prech te almenys quens vulles desferrar e donans a menjar, e seruiam te tota nostra vida. Set anys ha vuy que som teus, no conexent ni hauent desig de conexer altre senyor; provada has nostra lealtat e nostra fe, e axi a cap de tan gran temps trobem en tu aquesta gracia que a nosaltres sera molta e es poca cosa a tu. Fatima dix que era contenta, e tantost, trames per un ferrer, los feu desferrar els millora la vida, la qual los era pijorada desque Cammar jahia en lo lit. Tots temps empero

dormien en lort, de que ells eren molt contents, e cercaren ço que Cammar hauia dit a Johan e trobaren ho, e feren raho que ab aquelles dobles Curial poria tornar en millor estat que nulls temps se fos trobat, si fos possible que en terra de chrestians les poguessen aportar. Alegraren se molt los catius, empero seruien e treballauen mills que james, e per ço eren molt amats e comportats en moltes maneres. Era la casa daquell Faraig la pus rica de tota Libia e per ventura de Africa, car tots los auis de Faraig e son pare foren thesorers de molts Reys e ajustaren molt grans thesors, en tant que la sua moneda era innumerable. E foren tots molt cobeiosos e auars en estrem, e de tan pobre cor, que una malla que despenessen los dolia, e lo mercadeiar e guanyar nulls temps cessaua e la cobdicia e auaricia crexian tots temps.

66. Lo Rey, qui era tan enamorat de Cammar que oblidar no la podia, trames per Juves e dix li: —Juves, ¿com esta ta neboda?—Senyor, respos Juves, no pot millorar en partit del mon, ans en ma fe pens que axi entre mans, no sabem com, vos escapara e sen ira al altre mon.—¿Com se pot fer? dix lo Rey: lo meu cirurgia ma dit que la sua nafra esta en molt bona disposicio.—Ver es, dix Juves, mas no menge cosa alguna ni dorm e no fa sino plorar, e es ja en tanta estremitat la sua debilitacio, que es venguda als ossos; e en ma fe nom pusch pensar que ella guaresca may, e si ho fa passara lonch temps abans

que sie tornada en son estat. Dix lo Rey:—Digues, Juves, ¿e perque plora tant?—Respos:—Senyor, per molt que yo la hage volguda guardar, no he pogut fer tant que ella no hage sabuda la mort de son pare, e la mesquina amaual mes que la sua vida e no fa sino plorar; e com vos he dit, ha perdut lo menjar e esta tan amarga que no es hom del mon que la pusca consolar. Replica lo Rey:—¿E qui lay dix?—Senyor, yo no ho he pogut saber, car moltes persones lan visitada e visiten cascun jorn, e per molt que yo hi hage volgut proveyr no he pogut. Empero, Deu volent, la longuesa del temps secara les lagremes e donara loch a les coses e enujar sa de planyer.—Ver es, dix lo Rey, empero molt me plauria saber qui loy ha dit. Torna Juves e dix:—Senyor, per auant ella matexa ho dira. Lo Rey ladonchs dix:—Juves, yot prech que Cammar sie pensada e seruida lo mills que en lo mon pusca esser, en manera que prestament sie tornada a sanitat, car en ma fe molt me tarda lo veurela en bon punt. Juves respos que ell si treballaria tant com a ell seria possible.

67. Durant aquest temps los catius anauen los divendres a Tuniç e cercauan amistats, e per fet de ventura confiaren de un genoues molt famos appellat Andrea de Nigro, e comanaren li mil dobles pregant lo que les volgues guardar e tenir manera com fossen reemuts e isquessen de catiu. Berenguer conexia alguns mercaders catalans e entrels altres parla

ab un que habia nom en Jacme Perpunter, home molt bo e de gran veritat, natural de Solsona, empero tenia casa en Barchinona, e dix li com eren catius ell e un caualler ab qui ell estaua e com tenien dines pera reembres. E donaren li altres mil dobles pregant lo molt les guardas, car ells entenien prestament exir de catiu, e axi que com fossen franchs se poguessen socorrer de ço del seu. Lo mercader los respos que era molt content e demana a Berenguer com hauia nom. Respos que Galceran de Madiona, fill den Asbert de Madiona, no obstant que aras fes apellar Berenguer, e que laltre catiu hauia nom Johan e era normant. Lo mercader, qui sabe aquest esser Galceran de Madiona, feu li molt gran reuerencia, e pres los diners e guardals molt be; e als catius dona una gran e molt bona caxa. E no feyen sino de nits anar e venir a Tuniz carregats en manera que en aquella gran caxa e en altra que hagueren a hauer aiudats del dit mercader, qui ab gran diligencia ab ells treballa, en la casa del mercader sobredit totes les dobles vengueren e moltes altres joyes dor ab pedres precioses e perles grosses, qui axi mateix ab lo dit thesor foren atrobades. E aquell Jacme Perpunter lealment los aiuda e feelment ço del seu los guarda.

68. TROBAREN se los catius molt alegres com tengueren tot aquell thesor en casa del mercader, empero lo treballar en lort nulls temps mancaua,

ans treballauen mills e pus fort que james; e axi mateix eren pensats mills que en los temps passats, e ja començauan a cantar e hauer algun plaer, pensant que no podien estar longament en cami e que eren richs e de bona ventura. E tanta era lur alegria, que Johan, qui Curial hauia nom, pensant en la Guelfa e en lexili seu del Marquesat de Monferrat e de les paraules que la Guelfa hauia dites, que si la Cort del Puig els leals amadors no la pregassen, nulls temps li perdonaria, axi com aquell qui era gran trobador feu una canço que diu:

Atressi com laurifany (10).

. . . .

. . . .

69. Dins aquest temps Cammar fonch curada de la nafra, empero romas tan flaca e tan magra que no tenia sino lesprit, e no la podien fer menjar. Perque lo Rey a cap dalguns dies, cuydant que millorarie, mana que la amenassen a la ciutat, e leuaren la del lit, e ella feu se metre en una finestra molt alta que exia al ort. E com molt hagues estat mirant Johan qui casaua, e ja sa mare la pregas que menjas algun poch per ço que en unes andes a la ciutat dur la poguessen, cridats los catius pera que les andes adobassen, la mesquina donzella mana que alli en lo verger a ran de la paret en dret de la finestra les andes li adobassen, e, mirant ho ella, les metessen a punt. E com ells no ho fessen a guisa de la mare,

tantost Fatima deualla per metre les andes en millor estat. La donzella ques viu sens la mare, sabent que al Rey la volien amenar e que may no veuria a Johan, cridant grans crits axi dix:

70. O neta de Abançi, Rey de Tir e de Sidonia, neboda de Acrisio, Rey dels Argius e filla de Bello, Rey de molts regnes, tu qui jurist sobre les cendres dels ossos de Siqueo tenir lealtat a ton marit despuys de la sua mort, e apres fugida per pahor de Pigmalion ton frare, rompist la fe promesa a les reyals cendres per noua amor que en tu contra tota raho se nodri! Yo he vergonya esser nada en la tua Cartago per raho de la inconstancia que Virgili scriu de tu, e sino fos esdeuengut lo segon cas, ço es, que per mort reparist la tua gran errada, per ço que dues vegades no fosses trobada moçoneguera, nom apellaria tua ne voldria hauer nom de enamorada cartaginesa. Yo Cammar, filla tua, seguint les segones pejades de la tua furor encesa, ire per seruir a tu en los regnes innots, car no es raho que Reyna tan noble vage sola entre animes nades de clara sanch. Se que son passats molts centenaris de anys que tu esperes alguna vassalla tua que gosas empendre lo cami que tu intrepida prenguist, per seguir la claredat daquell que dins lo cor te resplandi. Es ver que no fonch massa gran cosa a tu morir per amor, puys que lo pensar morir e lo morir foren en un moment, en manera que lo deliberar no precey a la execucio.

Mes que si tu elegist morir per home digne de la tua amor, par e egual a tu, no es marauella gran, mes auant quet lexaua e no volia usar pus de la tua companyia, e per ço com a persona desesperada a la qual tots remeys desparexen, elegist morir sens alguna raho. Car la furor tua fonch tanta que no sabent ço que feyes morist, e per ço not deu esser comptat a virtut, sino solament que no volguist oyr aquell tan vituperable mot de repudiada, e aço solament dona color a la tua celerada rigor. Empero yo punida e combatuda per aquells insanis enteniments, qui partiren la tua anima dolorosa daquella lagrimosa carn, te inuoque et prech que reebas lanima mia que va per seruir a tu no usant de imaginacio repentina, mas de longa e madura deliberacio per mi en molts dies dirigida. Se de cert que Artemisia plora com yo, empero plorant vence, e la Mareselua, aduersaria sua, mori de dol en lo carçre. ¡Ay, que aquesta mia no es la obra de Aragnes, que per la dea Pallas fonch conuertida en no res! Abans sera mort amarga e cruel, empero donara fi a tots los meus mals. E axi, Reyna e senyora mia molt cara, no penses que vaig a tu per desig de veuret, que si escusar men pogues açi ab un catiu meu voldria viure tots temps, mas puys aço mes tolt, vull anar mes a tu que mentir la fe que dins mon cor he a aquell atorgada. Per que, Johan, aparella a mi los teus braços e daquells fes lit en lo qual muyra. Reeb me, senyor, que a tu vaig; chrestiana son e he nom Johana. Recomana al Deu teu

la mia anima, e lo cors en la tua terra hage sepultura.—E lexant se caure de la alta finestra en la baxa terra, dona del cap en la vora de les andes e trencats los ossos del cap en diuerses peces, exint lo ceruell per molts lochs, dins aquelles andes mori. Los oncles qui prop della stauan corregueren a la scala, empero com a ella foren venguts ja era morta. La mesquina de la mare que altre be sino aquella filla no tenia, comença sobre lo cors de sa filla a fer molt gran plant, e rompent los vels, los cabells e les robes, volia morir. Los oncles de Cammar tenien la, empero ells axi mateix plorauen molt cruament, axi que entre ells no hauia sino lagremes e plor, lo qual tots temps crexia. Alli se recordaua la mort de Faraig, alli veyen la mort de Cammar e en les propries vides no hauien sperança, car pensauan que sabent ho lo Rey tots eren morts, e per ço la sua dolor era molt maior. E alguns plorauen lo mal passat, altres lo present, altres lo venidor, axi que los seus spirits eren afligits tant, que en ells no hauia un moment despay ne de repos. Temien la furor del Rey e per conseguent la rigor de la sua acerba execucio, axi que si poguessen alla morir no pregarien Deu per lo allongament dels dies.

71. Sabent lo Rey la mort de Cammar e totes les paraules que hauia dites, per les quals ell conegue certament com per aquell catiu la hauia perduda, torbat tot, ensense de furios foch. Tramet per la mare e per los oncles, los quals venguts e feta per

ells tots relacio al Rey de la manera de la mort de Cammar, mana lo Rey que aquell catiu Johan li fos amenat, e semblantment lo cors de la donzella. E axi com lo Rey lo viu dix:—Digues, catiu, ¿Cammar caygue en los teus braços? Respos Johan:—Senyor, no, car com yo, lexades les andes adobades, fos tornat a cauar, a la veu dels clamants giri lo cap e per laer buyt la viu venir reuoltantse de la finestra auall, e corregui per socorrerla, mas noy fuy a temps; abans que yo atengues, fonch morta.—Estaua prop lo Rey un ambaxador del Rey Darago, caualler molt noble e valeros apellat Ramon Folch de Cardona, lo qual lo Rey honraua e festeiaua molt, e viu lo catiu ab lo pus gentil cors que home que may a sos vijares hagues vist e miral, e altas dell tant que mes no podia. Lo Rey rabiaua de mal talent, e mana que en aquell punt lo catiu e Cammar fossen donats als leons. En Ramon Folch dix:—Senyor, lexats me parlar un poch ab ell. Per que apartats a una part, en Ramon Folch li dix: — Digues, amich, don est? Senyor, dix Johan, yous ho dire, ab tal condicio que vos james no digats lo meu nom a persona del mon. Lambaxador dix: —Amich, no dubtes, digues qui est. —Senyor, dix ell, yo he nom Curial. Lambaxador lo mira, e dix: —¿Sou vos lo que fonch en lo torneig de Melu ab lo Rey Darago?—Si son, dix ell.—No morrets per cert, o yo morre ab vos huy en aquest dia, dix lambaxador. Curial dix:—¿E vos, senyor, qui sots?—Yo son un caualler, dix ell, del Rey Darago, e

so be vostre amich, si be nous viu fins ara. Lo catiu pres esforç. Dix lo Rey:—Sus anem e veurets un leo lo pus brau e lo pus bell que james sie estat vist. Respos lambaxador: Senyor, clam vos merce, me façats una gracia.—Dix lo Rey, que li playa, mes que no li demanas la vida del catiu. Lambaxador respos que no lay demanaua, mas que li suplicaua que puys no tolia al leo les armes naturals, no tolgues al home les armes artificials, e que solament una spasa e una darga li manas donar. Lo Rey, molt durament, ho otorga. Perque feta venir una bona spasa e una darga al catiu ho donaren, lo qual despullat en camisa fonch mes en lo corral.

72. JA la desauenturada Cammar tota nua, que no semblaua persona, era en lo corral ben ligada a un pal, per ço que dreta estigues. Lambaxador viu al cap del lit del Rey un altra darga e una spasa, e encontinent los pres, e despullat en jupo, ana vers lo mirador on lo Rey era. Lo Rey, quil viu, dix:—¿Que es ço que volets fer? Dix lambaxador:—Ara ho veurets, que per cert lo catiu no morra sens mi. E mentre que en aquesta porfidia stiguessen, ja lo Rey manaua que lo catiu fos tret del corral. Empero en tant lo leo fonch exit e en Ramon Folch, quel viu, volgue saltar an ell; mas lo Rey lo retench a gran força. Lo catiu, que viu lo leo, mes les epatles al pal on staua Cammar ligada, per ço que lo leo a ella no sacostas; lo leo no vench dret a ell, ans ana a altre part del

corral, empero tots temps lo miraua. Curial dix en lengua arabica:—Cammar, segons açi ses dit, vos moris per mi, e yo per donarvosen aquell guardo que pore, vos assegur que yo morre abans que lo leo a vos sacost. E alçant lo braç, verdugueia la spasa; lo leo, qui viu lo mouiment del braç, vench a ell fort prest. Curial laten ab la darga dauant, e laspasa alça ab aquella vista tan segura e la cara tan ferma, que tot hom sen marauella; miral lo leo, e a la resplandor de laspasa qui llampegaua a la claredat del sol, comensa un poch a badar. Curial feu un gran crit e ab dos passos, contrapassant molt prest, fonch junt al leo, e donali tant gran colp de la spasa pels ulls que lo leo volta per fugir. Mas Curial li hach donat un altre colp per los loms, que en poch estech de fer lo dos troços ([11]). Lo Rey, qui viu lo leo mort, cuyda morir de malenconia, e mana quen traguessen un altre. Lembaxador dix al Rey que aço era inhumanitat, e que li suplicaua que li fes gracia daquell catiu. Lo Rey nos disponia be a donarloy, perque un caualler Despanya qui don Henrich de Castella hauia nom e tenia mil rocins de chrestians a gatges del Rey, suplica al Rey que fes aquella gracia an Ramon Folch. Perque lo Rey dubtant no solament en lo fet, ans encara en la paraula, dix:—Ara vets yo he manat traure altre leo, e si aquell venç, sie quiti e menats lous en. En Ramon Folch bascaua per saltar en lo corral. Don Henrich li dix:—Si vos saltats, yo hi saltare. Lo Rey los prega e mana que nos moguessen, e ab gran treball los

retench, car lo un per laltre per punt donor se foran mesos en tot perill. Lo leo fonch exit; Johan, qui hauia ja torçada la spasa en laltre leo, mira lo segon de fit en fit. Lo leo sen va dret a ell; mas allo mateix o pitjor feu del segon que del primer. Los dos cauallers corren e entren en lo corral, e en Ramon Folch despulla un manto molt rich e mes lo damunt lo catiu. Curial en un punt los hach despullat el mes sobre Cammar, e ab aquell cobri les sues carns nues, e ficant lo genoll dauant ella, plorant dix:—¡O Cammar, senyora, que Deus no ma feta gracia que en vostra vida, e vos veent ho, prenguessets aquest petit seruey de vostre catiu, ignocent de vostra mort!—Lo Rey se feu venir lo catiu e li demana don era. Respos que de Normandia e hauia nom Johan. Lo Rey lo interroga molt sobre la mort de Cammar. Tots temps li respos no saberne res. Lo Rey li dix:—Ara vets per honor daquets cauallers, qui per tu man pregat, yot faç franch e duy mes ves on te vulles, mas no aturs en mon regne de dos mesos auant. Curial e los cauallers loy grayren molt. Curial li feu demanar lo cors de Cammar e fonch per lo Rey otorgat. E axil tragueren del corral, e molt honorablement a casa del embaxador fonch aportat, e be embalsamat e mirrat ab totes les circunstancies pertinents, en una molt rica caxa fonch mes, e despuys en terra de chrestians aportat e ab honor sepultat. Lambaxador dix: —Curial, yo hauia lo maior desig del mon de conexeruos, eus jur que he decijada vos-

tra companyia mes que de caualler qui visca. Loat sia Deu queus ma lexat trobar; yo he nom Ramon Folch de Cardona, e son ben prest, tant com viure, a vostre plaer e honor. Yo tench açi dines ab queus porets metre apunt no segons soliets, ne vostra valor mereix; empero algun poch vos porets adobar. E feu venir de les sues robes per vestir lo. Mas Curial li dix: —Senyor, yo per res del mon no pendria cosa alguna, ne vull apresent exir de la pobretat en que son posat. Ladonchs lambaxador li demana com era estat pres. Curial loy comta tot e com tenia un companyo catiu, lo qual desitjaua reembre e tenia assats diners per pagar la reemço. E axi lambaxador tench manera que laltre catiu, qui Berenguer se feya apellar, fonch reemut, e en aquesta manera los catius abdosos hagueren libertat.

73. Lambaxador miraua molt a Berenguer, e cuydaual conexer e dix li:—Amich, ¿don ets tu? Berenguer comença a riure e dix:—¿Nom conexets? Donchs yo a vos nous he desconegut. Lambaxador torna a dir: —Nom pot recordar qui sots; empero, yous he vist certament. Ladonchs Berenguer dix: —Yo he nom Galceran de Madiona. Lambaxador, ab un gran crit, dix:—¡O cosi meu, e catiu erets vos e yo ne vostres parents no ho sabiem! Beneyt sia Deu que yous he trobat; sapiats que en tota Cathalunya es fama que vos erets mort. Loat sia Deu queus ma dat a trobar e vos vindrets ab mi o al menys yo

portare bones noues de vos en Cathalunya, e vostra mare, que ha per vos cuydat perdrel seny e encara la vida, salegrara ab les noues que yo de vos li comtare.—Ladonchs Galceran li respos que ell per res no lexaria Curial en aquell estat, car sabia be que voldria tornar com a catiu en ço del seu; empero, que despuys poria esser, Deus donant li la vida, que la iria a veure.

74. MOLTA fonch la alegria que lambaxador hach en hauer trobat aquell parent, e si li fonch molta honor, e sapiats que daquell linatge de Madiona son exits tots los de la casa de Pallars, e aquells eren cap e principi de tot lo linatge. E demanali la causa perque Curial no hauia volgut pendre diners ne robes ne cosa alguna que ell li volgues donar. E Galceran respos que pensaua que com a catiu voldria tornar en son pays, e que no voldria esser conegut en alguna manera.—E vos, dix lambaxador, ben se no hauets anar axi avergonya mia e de tots quants parents e amichs hauets. E de continent foren aportades robes e diners, e conuidal que ho prengues. Galceran respos que ell no hauia presa la companyia de Curial, per exir un punt de sa ordenança, e axi que no faria sino seguir ço que a Curial vindria en plaher. Lambaxador torna a requerir e pregar a Curial, que volgues pendre dell, aiustant a aço que si ell fos en tal estat pendria de Curial e de tot altre caualler que en tal cas socorrerli volgues. Curial respos que apresent

li plagues soferir que ells dos anassen en tant pobre estat, que axi li conuenia tornar en la sua terra e en aço no podie fer als.

75. Lambaxador hauia oyt parlar dell e de la sor del Marques e tantost li caygue en lo cor que per allo ho faya, e axi calla que nol enuja pus. Ladonchs Curial li dix: —Senyor, vos nos hauets feta gracia gran e molta honor en traurens de catiu, e hauets donada a mi la vida, la qual si vos no fossets fora ja acabada. Yo prech a Deu vos en do guardo car yo no pusch: vulla Deu que a honor vostra yo pusca fer per vos alguna cosa per la qual yom pusca quitar daquest deute que de vos he manleuat. E perdonats nos que nos volem anar a casa dun mercader amich nostre; car estant prop vos seriem coneguts, la qual cosa yo hauria en pijor sort que no hagui com fuy fet catiu. E axi fetes moltes profertes per la una part a la altra, daquell loch partint, a casa del mercader sen anaren.

76. Molt romas content en Ramon Folch en hauer tret de catiu a Curial e a Galceran, e si pensa en son cor que li seria molta honor en tot loch on fos sabut; empero, per tot lo desig daquella honor, a ell no conuenia dir ho per cosa del mon. Axi mateix los catius stauen molt alegres per la libertat que hauien aconseguida; pero Curial daltre part staua molt trist per la mort de Cammar. Posauen en casa

daquell mercader cathala e ab ell tractauen com porien exir de Tuniç, demanant li consell com e en quina guisa sen porien portar aquelles dobles que tenien. Lo mercader respos com aquell ambaxador era desempaxat, e en una galera sua grossa e molt ben armada que tenia sen porien ab ell anar fins Hiuiça, on hauia una nau grossa que carregaua de sal e aquella nau era de genoueses, e quel ambaxador era tan notable caualler que, si ells lon preguauen, los metria en aquella nau ab saluetat, e dalli porien anar a Genoua e despuys en la sua terra. E axi fonch fet que la sua moneda fonch mesa en la galera, e Andria de Nigro nega la comanda de les mil dobles, afermant ab jurament tals catius no conexer ne tals dobles en comanda hauer reebudes. La galera no partia per raho quel mbaxador no podia partir; perque lo dit mbaxador mana al patro de la galera, que aquells dos catius mentre ell se desempatxaua metes ab ço del lur en Genoua, e axi partiren e nauegant en pochs dies a Gènoua vengueren. E lo patro de la galera tenia un parent mercader en Genoua, lo qual no obstant fos de Barchinona, tenia empero casa en Genoua, e responia a molts mercaders de Barchinona, home molt sabi, industrios, feel e de molta virtut. Lo patro qui hauia vista la festa que Ramon Folch hauia feta als catius, e semblantment hauent sabut lo un esser Galceran de Madiona, recomanals molt al mercader, denunciantli lo un daquells esser Galceran de Madiona. Lo mercader,

molt content, se offeri a ells molt; perque ells tragueren ço del seu de la galera, e molt secretament en casa del mercader ho meteren, e pagada be e molt notablement la galera sich parti e ells romangueren e reposaren aqui alguns pochs jorns.

77. NO passaren gayres dies partiren de Genoua e anaren a Monferrat e posaren en lospital. E venien caseun jorn a pendre del relleu que donauen als pobres a la porta del palau del Marques, e moltes vegades esperant cantauen, en tant que lo Marques ho hague a saber e feu los manar que venguessen dauant ell. Venguts los catius, lo Marques los oyhi, e altas tant daquell cantar e daquella canço del orifany que aço fonch marauella gran. E de continent trames a dir a sa sor que jahie malalta, que alli hauia dos catius que cantauan molt be, sils volie oyr. La Guelfa respos que li playa, e axi lo Marques mana que a la Guelfa los amenassen.

78. LA Guelfa hauia sabut com Curial, escapat de la galera, era mort ensems ab son companyo, car aquells homens qui foren tramesos per cercarlos ho hauien afermat, jatsia falsament, de la qual cosa la Guelfa hauia aportat maior dol que per la mort de son marit. E axi com aquests dos catius foren dauant ella, fonch los manat que cantassen; ells començaren a cantar la canço del orifany. La Guelfa que oyhi aquella canço, marauellas molt e manals que la

tornassen a cantar, e axi ho feren. E sino tos que hauia per clar Curial esser mort, per ventura haguera pensat esser lo un daquells; mas la certificacio quen hauia hauda no li lexaua creure ne encara pensar que aquell fos. Empero tots temps se recorda de Curial, e de ço que li hauia dit com lexella, que si la Cort del Puig e los leals amadors no la pregassen, nulls temps li perdonaria. E tantost comença a plorar e mana a Melchior que sen menas a casa sua aquells catius, els donas a menjar, els vestis be, els donas almoyna, per ço que Deus hagues pietat de la anima daquell qui en catiu era mort. Perque Melchior de Pando, los sen mena a casa sua, els feu donar a menjar e volguels vestir. Mas Curial no volgue quels fossen donades robes, dient que primerament hauien a anar a Santa Maria del Puig, e que porie esser que apres quey fossen estats, tornarien e pendrien per ventura ço quels volguessen donar. Melchior torna á la Guelfa, e li dix, com aquells catius no hauien volgudes pendre robes ne cosa alguna, e quels hauia interrogats si sabien res de Curial, e que li hauien respos que no. La Guelfa torna a manar quels digues que venguessen; los quals venguts, manals que tornassen a cantar aquella canço. E axi cantaren e apres que hagueren cantat, la Guelfa apella Curial, e demanali don era e com hauia nom. Respos que de Normandia e hauia nom Johan, e parlaua frances continuament. E la barba que li donaua quaix a la cinta, e lo desfreçament terrible, totes aquestes coses trahien memoria

à la Guelfa, aquest poder esser Curial. Empero manali que li digues aquella canço de paraula sens cantar, e ell ho feu tantost, e com ella la hach oyda, li dix, qui hauia feta aquella cançο. Ell dix que no sabia, que en Tuniç la hauia apresa de uns mercaders. ¡Ay trista! dix ella, que yo conegui aquell qui la feu. Lo catiu respos: —Si vos laguessets ben conegut nol haguerats exellat. —E com sabs tu que yol exellas? dix la Guelfa. Respos: —Saber ho deig que so estat en catiu set anys, per una vostra fellonia. E comença a parlar lengua lombarda. Ladonchs ellal mira e en los lineaments de la cara coneguel, e dixli: —Traidor, quit aporta a la mia cara? Respos ell: —Vos senyora, quem enuias a manar que vengues. —Anats, anats, dix ella, a casa de vostre oste, e nom vengats pus açi. E axi Curial, inclinant lo cap, a casa de son oste un poch alegre, reuerencialment acomiadant se torna.

79. Axi com Curial gira lasquena, la Guelfa crida a Melchior, e volent mostrar la cara fellona encara que no podia, li dix: —E sabets qui es lo catiu ab que yo he parlat? —No, senyora, respos Melchior. Donchs demanats loy que ell vos ha dira, e altre oste tenits que no pensats. Melchior, ladonchs, ficant lo genoll, li dix: —Ah, senyora, per Deu meree, digats me qui es. —Anats, anats, a vostra casa, que alla trobarets aquell vostre fals amich Curial. —¿E com senyora, aquell es? Hoc, dix ella, certament. —A las, e tenguil en ma casa e nol conegui? Perque correch a

casa sua e trobant Curial, abraçal e besal, e plora de goig ab ell, e dix li ço que ab la Guelfa despuys que sen era anat li hauia esdeuengut. Labadessa no pogues pus tenir, ans com ho sabe, secretament isque del monastir el vench a veure, e feu raho que la alegria fonch molta entre ells, en tant que no la sabien regir en manera del mon.

80. TORBADA la Guelfa, trames per Labadessa e trobaren la en casa de Melchior, e ana tantost a la senyora, e ab la cara tota inflamada li comta totes les coses que de Curial hach sabudes, pregant la molt li enuias a manar que vengues, car sens falla ell sescusaria be del carrech que injustament li hauien posat, e que ell era innocent en tot cas. La senyora respos: —Amiga mia, yo son molt alegre en saber que es viu, em desplau lo mals temps que ha passat. E son ben certa que si yol scoltaua a tort o a dret, sabria.ell molt ben cobrir totes les sues errades. Mas no placia a Deu que yol escolt nel veia pus. De ço que ses fet, me pesa molt, jatsia que ma consciencia no sie lesa, car a cas es vengut. Mas yo seruare lo meu vot e no rompre la fe a Deu, puys lay he promesa; ans vos prech vos informets dell pus amplament de tot ço que fins açi li es esdeuengut, en manera que yo ho sapia tot per vos e per Melchior. E tan tost li digats que partesca daci, en manera que no sie sentida la sua tornada e vage en nom de Deu alla on li placia, e perda la sperança que ha en

mi. Car yo torn a votar a Deu e a la Verge Maria, que tant com yo sie viua no mudare del proposit que li digui com li doni comiat.

Abadessa. ¿On lo trametets, on li manats que vage? Assignats li algun loch on vos placia que habite.

Guelfa. Vaga on se vulla, lo mon es gran e ample e bey cabra ara axi com fins açi hi ha cabut.

Abad. Hoch, mas vos li manauets on anas, e axi ho feya.

Guel. Manauali yo mentre yol tenia per meu; ara no ho faria, car no he raho de fer ho.

Abad. Yo dich, senyora, que ell es vostre, e ho sera mentres sia viu; be ho proua la desauenturada Cammar, que per ell menys preant un Rey perde la vida.

Guel. Esmerça fort mal la sua mort puys ques mata per home cruel e desconexent, e sil hagues conegut tan be com yo, mils haguera guardada la sua vida.

Abad. Certes, ella mori per lo pus leal home del mon, e no obstant que ell fos causa de la sua mort, pero fonch sens colpa, e no podia complaure a ella e guardar la fe que a vos hauia promesa.

Guel. E donchs yo la mati segons aço.

Abad. No la matas vos, ne tan poch moriria si vos no fossets.

Guel. ¡Ay de mi! A com fallia encara quem carregueu lanima daquella mora folla! Plagues a Deu fos viua, e Curial hagues be ab ella.

Abad. Curial no pot hauer be sens vos.

Guel. Ne ab mi no laura, segons vos he dit.

Abad. Puys que axi es que volets que sen vage, haiats tanta pietat que nol trametats a demanar almoynes per les portes. Donats li ab que isca daçi es pusca metre en algun estat rahonable, fins que a Deu placia la sua mala sort hage fi, que en ma fe no crech nasques may en lo mon home pus mal fadat que aquest.

Guel. Sospira, e dix: —No hagues yo hauda ab ell pijor sort que ell ab mi, e daço no pus. Anats, e Melchior doneli ço que hage obs per metres en estat de vint caualcadares e en aquell lo mantenga, e doneli los joyells e robes que li lexa empenyades com sich perti, e vage sen en nom de Deu e cerch son auantage. E no sperant de mi perdo sino en la forma dauant dita, meta silenci en la sua boca e nom scriua, nes cur de mi car certes yol he de tot en tot auorrit e com mes men parlats, tant mes pijoren sos fets.

31. Pres comiat Labadessa e anant a Melchior, la voluntat de la Guelfa li obri. E tantost aquell prom restitui a Curial totes les sues coses e sens manament les li haguera donades. Daqui auant foren entre ells tres rahonades e tractades moltes coses, apres de les quals donat orde couinent a Curial e manera com se gouernas ab son companyo, ben proveyts de diners e de letres de cambis daquell loch parti. Lo prom los acompanya una jornada, e en aquell cami Curial li descobri tot lo fet del thesor que tenia en Genoua e tengueren manera que en breus dies fonch tot mudat a casa del prom.

32. Curial sen va a Marsella e alli adobas algun poch, e despuys ana a Avinyo e adobas millor e cresque son estat. E ana per França fins que hach vint caualcadures, e ana a Santa Maria del Puig e tench nouena en la sgleya, e estech alli algun temps donant se plaer tant com podia. Daltre part Melchior, puys que hach cobrat lo thesor de Curial, viu e feu juhi que Curial ere un dels richs senyors del mon sens vassalls e sens terra, de que fonch alegre molt. Semblantment Curial pensant en la sua riquesa, e daltre part que cuyda hauer cobrada la Guelfa, se dona a viure mollament e laciua com si fos Arquebisbe e gran Prelat, no recordant se esser caualler ne home de sciencia, ans axi la disciplina militar com la vigilia del studi mes totalment en oblit, e en menjars, conuits e festes, vestirs e altres vanitats e en los

actes de Venus despenia totalment lo temps. Aquest era lo seu studi, lo seu deport e encara tot lo seu be, e finalment sino en aquests fastijosos plaers no pensaua. E mentre en aço stigues, que hom quil conegues nol jugaua sino per gulos e deuorador, e finalment freturos de tota virtut, e aplicat tant a la deshonestat e fastig dels vicis de la carn, una nit en sompnis la seguent visio li aparech:

83. AQUELL deu que los gentils apellauen deu de sciencia, ço es, Baco, fill de Semel, estant en uns palaus grans e molt richs, emperamentats de pampols ab gran copia de rayms, acompanyat de infinides gens, a Curial se mostra en la manera y orde que segueix. Estauen dauant aquell deu, a la part empero esquerra, una Reyna ab aquella cara joue e fadrina e una corona al cap no molt preciosa, circuyda de infinits minyons, qui uns legien, altres plorauen. E tenia la dita Reyna en la ma dreta unes correiades e en lasquerra un cantell de pa. Stauan dauant aquesta quatre donzelles molt belles, les quals los seus noms propris tenien brodats als pits e per aquestes letres Curial sabe lo nom de cada una delles, ço es, Ortografia, Ethimologia, Diassintastica e Prosodia. Apres daquesta, ia pus prop de Baco, staua una altra Reyna ab la cara molt aguda e no podia estar segura e tenia dues serps, ço es, una en cascuna ma, les quals continuament se volien mordre, e de fet se morderan sino que la Reyna apartaua les mans en manera que

nos podien aconseguir, e meneiauen les lengues ab tanta velocitat que paria que cascuna set lengues tengues, dauant la qual stauen tres donzelles axi mateix ab los noms seu brodats als pits, ço es, Probabilis, Demostratiua e Sophistica. Tantost prop daquesta staua una altra Reyna, de varies colors vestida, empero molt ricament abillada, e staua tan alegra cantant que aço era una gran marauella. E tenia en la ma un cartell scrit e notat a nota de cant, en lo qual miraua continuament e ab una ploma esmenaua, e tenia dauant si tres donzelles belles molt, les quals segons les letres de lurs pits eren apellades Judicialis, Demostratiua, Deliberatiua. Continuant prop daquesta ja pus prop de Baco, hauia una altra Reyna, la qual tenia una taula blanca dauant si, e dauant ella hauia dues donzelles qui la seruien, e, segons les letres de lurs pits, hauien nom Par, Dispar. Apres daquesta ja pus prop de Baco, hauia una altra Reyna e tenia un liuell en la una ma e en laltra un compas e tres donzelles que li stauen dauant, segons los cartells de lurs pits, apellades Altimetria, Planiimetria, Subeumetria. Apres daquesta, ia pus prop de Baco, hauia un altre Reyna e sonaua uns orguens e cantaua ab tanta dolçor de melodia, que yo no crech que millor so ne millor cant fos james, ne sia ara ne pusca esser daçi auant. Stauan li dauant tres donzelles les quals ab diuerses veus cantant se concordauan ab ella, e certes si los angels cantauen dauant lo Saluador maior dolçor no porien mostrar. Eren los noms daquestes don-

zelles segons lurs cartells, Organico Flatu, Armonica Voce, Ritmica Pulsu. La setena e ultima Reyna e que pus prop del dit deu staua, tenia una spera en la ma e un quadrant als pits, e tenint alta la ma miraua aquella spera, e hauia la vista tan agil, que penetraua e traspassaua los cels, e tenie dauant dues donzelles apellades Motus, Effectus. Detras daquell deu hauia tanta gent e de tan diuerses partides e de tan stranyes terres, que si no fos que tots parlauen llati, nulls temps se foran entesos. Sehian als peus de la primera Reyna, Priscian, Uguici, Papias, Catholicon, Isidoro, Alexandre e molts altres. Semblantment totes les altres dees tenien molts imitadors e seruidors en multitud copiosa, los quals per gracia de breuidat lexaren de nomenar. Pero com Curial vees prop la derrera dea Hercules, fill de Jupiter e de Almena, lo qual mentre visque fonch lo pus fort e pus saui del mon, el vees vestit de la pell del leo ab aquella espauentable cara, hach molt gran por e nulls temps hauia hauda pahor sino de Hector, fill de Priam, e ara la hach daquest. Empero ell sacosta a Baco, lo qual lo assegura, e tantost Curial ficant los genolls li feu molt gran reuerencia, oferintse a ell per seruidor. Baco, reebentlo molt alegrement, les seguents paraules li dix: —Curial, tu has reebudes per mi honors e molts auançaments en lo mon, e per mi has sentit que es raho e juyhi, e yo en lo teu studi fuy a tu molt fauorable, e veent la tua disposicio volgui habitar en tu e fiu que aquestes set deesses que aci

veus ta companyassen et graduassen cascuna en la sua dignitat, e mentre tu les amist no lexaren la tua companyia. Es ver que ara ab vituperi les has foragitades de ta casa e metentles en oblit les has mostrades les feres e ingrates espatles, donant la tua vida a coses lasciues e no pertinents a tu, e, viuint viciosament, te est fet sepulcre podrit e plen de corrupcio. E tu que en lo mon axi per cauallerfa com per sciencia resplandies, ara est difamat aci on nouament te conexen, e ho series molt mes si a la primera vida no tornaues. Yot prech requir e amonest que torns al studi e vulles honrar aquestes dees que tan honrat e fauorit, e lexa aquexa vida qui porta lome a fretura, vituperi e desonor, e la sciencia que es don diuinal e eternal, no la vulles cambiar per la brutura e sutzura terrenal e temporal. Car si ho has legit, Sant Gregori ta dit: *vilescunt temporalia cum considerant eterna.* E daci auant aquestes dees, ques clamen rahonablement de tu, no tornen pus per aquesta causa dauant mi, sino sies cert que not aprofitara tant lo tresor de Cammar com te noura la tua desconexença e ingratitut. E dites aquestes paraules daquell loch se parti. Curial, despertant se, estech fort marauellat e pensa be en ço que somiat hauia, e feu juyhi que Baco li hauia dita veritat, perque tantost lo jorn seguent feu cercar libres en totes les facultats e torna al studi segons hauia acostumat, tenint per perdut aquell temps que sens studi hauia viscut.

84. JA sestenia la fama per tot loch, com Curial ere tornat, car molts quil hauien vist axi en Santa Maria del Puig, com en altres lochs del Realme de França, ho publicauen per totes les encontrades. Perque venint a noticia del Marques mostra hauer molt gran plaer e sens tota falla li vench molt en grat. E anant a sa sor pensant que ella no ho sabes, li dix com Curial era aparegut; de la qual cosa ella ris molt, dient: —Mesquina, com se pot fer? Set anys ha que dien que es mort e aquest maior miracle es que la ressucitacio de Latzer, car aquell fonch ressucitat quatre jorns apres que mori, e aquest set anys: ara us dich que nulls temps oyhi tan gran miracle. Respos lo Marques: —Segons veig, ell no mori mas fonch catiu en terra de moros, e Deus hali aiudat e es exit segons veig ab honor. E nom aiut Deu sino era gran tala que un tal caualler per tal via se perdes, e yom tench molt per malmirent com no fiu alguna diligencia en cercarlo e reembrel, car be mo hauia marescut. Respos la Guelfa: —Axi haura prouat que es be e mal. Perque lo Marques tantost li scriui e li trames un gentil home pregant lo ques ampras dell en totes les coses que hagues mester, faent li moltes profertes. E com lescuder volgues ja partir, lo Marques dix a sa sor com enuiaua aquell gentil home a Curial, si li volia trametre res a dir. La Guelfa respos: —Yo no, bastam que se que li va be segons diets, e per aqueix scuder ho sabrem pus cert. Lescuder sich parti, e ana tant fins que troba

Cuiial en Angers, e feta li primerament reuerencia, les letres del Marques li dona, de que Curial hach molt gran plaer e feu molta honor al portador, e li dona robes e diners. E daqui avant rescriui al Marques, regraciant li molt la sua proferta; car sens enviar loy a dir era ell ben segur quel Marques li ajudaria, axi com a criat antich e servidor leal; axi mateix li manas ço que li vengues en plaer, car ell per tot son poder e saber, lo complauria e faria per ell mes que per home que fos en lo mon. E ab tant lascuder informat be dels fets de Curial, molt content de la festa que dell hauia reebuda, rich e ben anant a Monferrat torna. E apres de hauer donades les letres parlaua de Curial ab tanta affeccio que no es en dir, de que tot hom hauia plaer, exceptats los dos ancians qui encara no podian ab paciencia sostenir que aquell escuder digues tant be de Curial, e murmurauen e deyen en alguns lochs apartats que mentia. Empero lescuder no sentint res daço, tots temps continuaua, de que la Guelfa sentia en son cor alegria molt gran, e jatsia ella no interrogas lascuder, pero si hauia plaer de oyrlo, es cuydaua desesperar per la murmuracio dels ancians, e ells pensant quel hauia del tot auorrit, deyen ne tot lo mal que podien; e la Guelfa reya sen. Mas certes non hauia plaer, ne tan poch los feya be ans cascun jorn los lunyaua de si poch a poch. E aço dura tant que la Fortuna senuja de perseguir Curial. E no penedintse del mal que fet li hauia, deliuera tornar lo altra volta en fauor. E jatsia la Fortuna no

serue orde en sos fets ne instifich la sua causa, empero no pot tant noure al saui diligent com al ignorant negligent. Ans aue moltes vegades quel porfidios la venç, en tant ques mante contra la Fortuna, no per ventura tan be com faria si ella li fos amiga e li aiudas, ne tan poch li va tan mal com faria si a ella de genolls se retes e remetes los fets a natura. E axi ella matexa cerca via com lo remuntas segons hauia començat en lo furt dels dobles. E veent que sens la fauor de Venus bonament fer nos poria, jatsia contra ella hagues un poch gros lo ventrell, pensa pregarla que per elles dos lo caualler fos aiudat. Perque la Fortuna tantos sen ana en lo regne de Xipre e munta al temple de Venus e com sacostas a les portes ficats los genolls, en la seguent forma parla:

85. O celestial margarita! ¡O Diana molt resplandent! ¡O Lucifer, tu que preuens lo sol e denuncies a les gents lo adueniment del dia! ¡O Esperus, tu quit pons en lo Regne Desperia e a alguns te pons massa tart, a altres massa tost, segons lurs necessitats. Vet maci penedida de ço que contra tu e ton excellent fill furiosament digui. Miram be e aqueix teu piados ull giral enuers mi, e sie yo mirada per tu ab aquella benignitat e mansuetut que fonch mirat lo violador de la boca, per lo qual fonch respost; si als quens amen matam, ¿que farem a aquells als quals som en oy capital? Yo, deuota tua, te deman mil vegades perdo et suplich que no vulles usar de la cruel

condicio de les Parques, ans misericordiosament te vulles hauer enuers mi. Tu sols perdonar als qui perdo not demanen, ¿e donchs com lo negaras a mi quel te deman de genolls? Yo confes la tua deidat e son certa que no es persona en lo mon que de la tua sentencia pusca apellar, ans vullen o no, sa a fer ço que tu en tot lo mon ordones. E es tanta la tua potestat, que tot lo mon per tu es en un moment circuit, e entres en tots los cors de les gents, els indueys forçadament a complir tos manaments. Dich induccio, perque la tua força plau a tots aquells a qui es feta, e si alguns per ventura dien mal de tu, es perque ton fill nols ha ferits ab la sua treta dor, ans los auorreix e nols acull en los teus reyals palaus. Yo perseguidora e maltractadora dels bons, que no pense ço que faç, ne mir degu, ne oig prechs, ni he spirit de pietat, sino sola voluntat, la qual use axi com me plau, cansada de perseguir un caualler valent, vull girar la mia roda, e axi com le tengut baix e sota peu, lo vull alçar ara en lo pus alt grau de la mia spera, e axi ho he començat a fer. E vull te pregar et prech que tu axi mateix prechs ton fill, que ab la sua treta dor fira la senyora de Mila en la pus pregona part del seu cor, e la encena axi fort que no tropia loch on pusca hauer repos. Desig aquest caualler e cerch via contra tot son grat com lo pusca hauer, e un dia li sie un any a esperarlo. Pregue aquells qui la solien pregar per ell e ells anuides la vullen oyr. Alarguen li lo temps, usen enuers ella segons que contra laltre

ella ha usat, e conega que los vots ne les promissions que ella ha fets en ofensa de la tua jurisdiccio diuinal, sens permissio tua, nos poden conseruar sino tant com a tu plau. E esperant resposta, calla. No triga molt que del temple isque una veu suau e dolça molt que dix:—Amiga mia molt cara, yo he oyda la tua oracio: ço que demanes se fara. E tantost Fortuna sich parti.

86. En aquest temps hauia en Londres un caualler de Bretanya molt valent apellat Guillalmes del Chastell, e no gosaua estar en lo Regne de França per alguna cosa que hauia feta contra lo plaer del Rey, e hauia molts anys que viuia en Anglaterra. Aquest caualler per fama, e encara de fet, era lo pus fort e lo pus valent caualler que en tot lo Reyalme de França se trobas, e encara en Anglaterra no hauia par ne egual. Aquest caualler era stat germa de un caualler qui Bertran del Chastell hach nom, lo qual hauia combatut Curial en lo cami que a forma de caualler errant feu al torneig de Melu. E perque Bertran del Chastell despuys se parti del monastir en lo segon libre mencionat, per aquella batalla perde lo seny e apres la vida. Guillalmes del Chastell son frare, tenint per aquella raho lo ventrell gros contra Curial, sabent que Curial era tornat, per un haraut lo scriui requirint lo de batalla pera dauant lo Rey Danglaterra, com lo dit Guillalmes en França no gosas passar. E jatsia Curial per dues letres se fos escusat daquella

batalla, obrint ab bona veritat tot lo cas ques era seguit entre ell e Bertran del Chastell, lo dit Guillalmes qui era molt ardit e forts, e molt ultraios e ab gran ergull en estrem, li replica en tal manera e sots tal composicio de paraules, que a Curial segons art de caualleria fora mills esser mort en lo catiueri que escusarse mes auant daquella batalla. Perque hach contra tot son grat a asceptar la, e puys que hach coneguda la volentat del caualler, segui la axi en lo deuisar de les armes, com en la eleccio e nominacio de judge; car ell li deuisa la batalla ab arnes comu de guerra, a peu, ab hatxes, spases e dagues, e designada la longuesa de les dites armes, li nomena per judge lo Rey Danglaterra. De tot li scriui Curial que era content, no obstant que per estil de batalla e dret o usança darmes, la eleccio del judge e nominacio de les armes a Curial pertangues. Lo breto alegre ultra manera se presenta ab tal companyia dauant lo Rey, joue e desijos de veure tal fet, que tantost lo Rey respos que li playia tenir aquella plaça, e de continent scriui a Curial que vengues a cert jorn a ell intimat en aquella letra en Anglaterra, e fos en Londres lo jorn assignat per fer la batalla. Curial pres la letra e, fet content lo haraut, respos que li playa. E tantost saparella per passar, e, haut son arnes tal com per Guillalmes li era deuisat, ab poca companyia en Londres passa. Empero fonch molt ben vengut e ben reebut e festeiat per lo Rey e per molts senyors daquell Regne. E perque no tengam temps, vindre al

fet, car de les cerimonies daquestes batalles assats e molt nauem tractat desus. Lo camp fonch aplanat e feta una lliça no tan solemne com en França, car, segons me apar, en Anglaterra en aquell temps nos feyen tan grans cerimonies de dos cauallers quis combatessen. Curial sabe que Guillalmes hauia parlat e parlaua dell molt desonestament e, no sens injuria, li menaçaua de matarlo en aquell camp ab paraules descompostes e fora de tot orde de caualleria. E anaua tot inflat e hauia desig de la batalla e encara de matarse ab ell abans daquell jorn. E totora que passaua lo un prop laltre, Guillalmes dehia alguns mots fexuchs de Curial, per ço que Curial los oys. Perque un jorn com en lo palau del Rey, Curial prop lo dit Guillalmes passas, e Guillalmes digues semblants paraules contra Curial, com moltes altres vegades hauia fet, Curial sacosta a ell e deuant molta notable gent li dix:—Guillalmes, sius recordassets que en breu vos e yo donarem comte lo un al altre de ço que hauem fet e dit, no parlariets segons que fets, e si Deus maiut les paraules que vos diets no son de tal cualler com vos cuydats esser. E si tan gran desig hauets de obrar com de parlar, pregats lo Rey queus vulla acurtar lo temps e dema sie la jornada; o si daga tenits e daga tench, iscam de casa del Rey e rahonem nos, o callats com yo pas prop vos, car segons vos he dit vostres paraules mes son de foll que de saui caualler. Guillalmes, fello ans furios o rabios, volgue exir, mas aquells senyors qui entorn li estauan lo

retengueren a força. Lo Rey, sentida la remor, vench vers aquella part e volgue saber tot lo fet. Guillalmes se mes a genolls e suplica lo Rey que lo seguent jorn fos la batalla. Lo Rey mira Curial en la cara. Curial no dix res, mas besa la ma al Rey axi com si ja ho hagues atorgat. Lo Rey se marauella e dix:—¿Perquem hauets besada la ma?—Perquem par que hauets respost queus plau.—O, dix lo Rey, molt sab aquest lombart. Tots los que stauan entorn se marauellaren de la abtesa de Curial, si tot parlaua ab paraules blanes e no ab aquell mouiment ne ab aquella furor quel breto. Perque lo Rey de volentat de les parts los assigna lo jorn seguent, e fetes venir les armes e regonegudes be, les reenuia als cauallers, axi com aquelles qui eren eguals e noy hauia que dir. E lo Rey joue, qui era molt fumos e hauia hauda molta malenconia de les paraules de Curial, car tots los circunstans lo acusauen de ultraios, confiant de la força e virtut del breto, se mes la ma al cap e jura per aquell que lexaria venir la batalla a fi. Los cauallers ho saberen e mostraren hauer ne plaer. En laltre jorn los cauallers son al camp ben mati, e, fetes les cirimonies acostumades, lo un contra laltre comencen a moure. Yous dich que molt apren lo foll com Deus li depare maestre qui li mostre, e axi Guillalmes apres de tembre, que no ho sabia. Perque abdosos sacosten e donen se de les hatxes marauellosos colps. Curial, be que fos molt forts ans fortissim, ab aço ensems hauia un saber; que comportaua molt la sua persona

e lo seu ale, e sabia conexer lauantage de la batalla, e com veya la sua no la lexaua perdre. Laltre prodich e foll ab incredible ardiment despenia tota la sua força, e com mes anaua, mes se esforçaua e cansaua. Curial lo feria per los braços e per les mans, en tant que lo breto comença a fluxar, e costret per lo cansament torna quatre o cinch passos atras. Curial nol segui, ans en aquell mateix loch estech. Lo breto, cansat e las, comença a reposar axi com aquell qui ho hauia ben obs: laltre speraua quant se voldria moure. Lo breto, qui deuia tornar a la batalla, se feu altre poch atras e alça la cara del bacinet, e per totes aquestes coses Curial conech que los fets del breto anauen mal. Aquest mateix juyhi feu lo Rey e feren tots los qui mirauen la batalla. E com Curial vees que lo breto nos mouia, dix:—Guillalmes, ¿perque sots vengut aci? Pus brau erets en la cambra del Rey; ara no hauets mester queus tenga.—Perque Guillalmes auergonyit per aquest tan gran improperi, ab gran cuyta baxa la cara del bacinet e, desijos de morir, ab passos molt cuytats ana contra Curial e començal a combatre molt asprament. Curial, qui no dormia, dona un colp tan forts de la hatxa al breto en la man dreta, que la hatxa li feu caure de les mans. Lo breto mes mans per lespasa, mas laltre li hach donat altre colp tan gran en lo cap, que tot lo tabuxa. Lo breto, no curant de la spasa, se volgue metre en ell e abraçarlo. Curial li dona un altre colp axi forts al cap que lo breto anuides se tench en peus. Curial li percut altre

colp tan terrible que estes lo mes per terra, e per ventura ere ja mort e encara li dona en terra on jahia dos colps tan estranys, que lo ceruell li feu exir per moltes parts del cap. Lo breto nos mou; Curial sarresta; los feels sacosten e, regonexent lo caualler, trobaren lo mort e anaren al Rey. Lo Rey mana quel traguessen del camp e que en una esgleya que prop estaua lo metessen, e hauent per quiti Curial, li feu dir que sen anas a son hostal, no faent ne procurantli honor alguna per raho de la victoria. Empero aquells quil hauien acompanyat al anar a la plaça, lo acompanyaren fins que fonch en son hostal. Curial tantost hach una fusta ab que sen tornas, e com en laltre jorn volgues pendre comiat del Rey per anarsen, lo Rey li trames a dir que nos sentia be, que sen anas en nom de Deu. Curial viu que aço no anaua be; secretament sen vench a la mar e recollintse, feta vela, en França torna.

87. Aquesta batalla se sabe per tot lo Realme de França e per totes les parts conuicines, e Curial fonch tengut en molt maior stima que james. E lo Rey de França, que amaua Curial e hauia en oy lo breto, mostra hauer ne molt gran plaer e ho publica a tots, e volguera que Curial sen vengues a ell tot dret, desijant auançarlo e ferli algun be, mas Curial se tenia tant per rich que no pensaua en allo.

88. Lo Rey de França desija celebrar la sua general cort en lo Puig de Nostra Dona, segons la antiga e loable costuma dels Reys de França, illustres predecessors seus. E caygueli en lenteniment que tendria manera que lo Marques de Monferrat, sa muller e sa sor hi vendrien, e per ventura aportar a efecte que Curial casas ab la sor del Marques. E axi com ho hach pensat se mes al cor de portar ho a execucio. E axi delibera solemnizar la sua cort lo primer jorn de Maig primer vinent, e escriui al Marques de Monferrat pregantlo molt que a aquella festa vengues e amenas ab si sa muller e sa sor. Lo Marques, reebudes les letres, hach son consell e fonch deliberat que en tot cas deuia anar, per tres rahons: la primera que seruiria molt lo Rey; la segona que donaria fi en los fets de Anthoni Mossenyor; la tercera que poria esser possible que donaria marit a sa sor. Perque respos al Rey que per son seruey era prest anar a la solemnitzacio de la sua noble cort, de que lo Rey hach molt gran plaer. Empero hach a mudar la jornada, per ço com sabe que los Turchs eren entrats en Limperi e feyen mortal guerra, e molts dels conuidats irien a una batalla, la qual a vint dies Dabril era assignada entre Lemperador e lo Solda. E per ço torna a rescriure que axi com deuien venir a la sua festa lo primer dia de Maig, venguessen per al dia de Santa Maria Dagost primer vinent. E axi torna a rescriure a tots que per a lo dit jorn li volguessen fer honor, e tots respongueren esser contents.

89. Curial, qui oy parlar daquella jornada o batalla que deuia esser entre Lemperador e lo Solda, trames fort cuytadament per una quantidat de les dobles que hauia aportades de Tuniz, e entre tant conuida molts cauallers e gentils homens pregantlos que per sos gatges volguessen esser en aquella jornada en companyia sua, e obtenguda bona e alegra resposta, tantost que los diners foren venguts, paga les gents e parti. Los cauallers e gentils homens qui ja apunt stauen, pres lo sou, partiren e continuaren son cami a la frontera on maior quantitat de Turchs hauia, e diu se que foren los primers estrangers qui a la dita frontera eren atesos. Lemperador que sabe la venguda de Curial ab mil bacinets fonch alegre molt, sabent que era un dels millors cauallers del mon. E scriui a Curial loant molt la sua venguda, oferintse molt a ell axi com era raho. Curial vista la manera dels Turchs, los quals cascun jorn combatien a cors per cors ab aquells quis metien en auinentesa de fer armes... (12) Atressi ascaramuçauen a tants per tants e algun jorn se mesclauen moltes gents en les escaramuces, en manera que sabia mes a batalla mortal que no a escaramuça. Curial mira molts jorns e viu que un turch apellat Critxi, home molt fort e gran de la persona, capita de tots los Turchs qui eren en aquella frontera, ardit e gran emprendedor, hauia morts alguns chrestians en duello. E axi mateix en les escaramuces era tant temut, que ja no trobaua en qui pogues metre ma, car tots los chrestians lo esqui-

vauen com si fos tempesta o lamp. E tanta era la sua força, que tots los Turchs lo apellauen Hercules lo fort. E com Curial moltes vegades en diuerses jorns lagues mirat, e vist que no li exie chrestia algun per combatre ab ell, hach molt gran malenconia e jura per Sant Jordi, que si lo Turch altre jorn exia, ell lo combatria. La nit seguent mossen Sant Jordi se mostra a Curial e dixli: —O caualler, amich meu, tu has vuy jurat combatre lo Turch apellat Critxi; ve segur a la batalla, e aporta aquesta creu mia als teus pits, car tu seras vencedor no solament en aquesta batalla, mas en totes altres que a requesta daltri empendras. E prechte que no requiras algun chrestia de batalla, mas si est request seras vencedor; e desparech. Curial, desparegut mossen Sant Jordi, se desperta e trobas un petit escut blanch als pits, ab una creu vermella que paria sanch qui brullas. Leuas tantost del lit, e aquell escut feu cusir en lo seu jupo, per manera que sens aquell nulls temps anas, e hach daqui auant tanta deuocio e tanta confiança en Sant Jordi, que nos tench per dit que hom del mon li pogues fer força. Lo jorn seguent, axi com per nostre senyor Deu era ordonat, tractants los tats, aquell desauenturat Turch ab molts altres a la escaramuça ja començada peruench, e mostras entrels altres marauellos duch, capita e senyor. E era tractat ab tanta reuerencia per ells, que si fos lo Solda no podien mes fer. Critxi, qui molt gran desig hauia de combatre, se mes a peu dauant los seus. Curial sarma,

e com fonch armat, viu lo Turch en loch couinent a batalla de peu e que li tenien una lança e una maça de prop, e viu semblantment tots los chrestians mirar. Mas algun no hauia ardiment de combatre, perque hach molt gran vergonya que tots los chrestians estiguessen axi retrets, e feu se auant. E enuia a dir a Critxi ques apartas dels seus, que ell lo combatria. Critxi demana qui era. Fonch li dit que un gran capita estranger qui ab mil bacinets era vengut. Critxi feu apartar los seus e manals que degu nos mogues. E donades certes rahenes e seguretats la una part a la altra, Curial se mostra, e lo Turch se feu mes auant que no estaua, e, verdugueiant la lança, portant la maça en la ma esquerra, se mou contra Curial. Curial quil viu venir, tenint una altra lança en la ma dreta e una bona hatxa en lasquerra, va contral Turch. Trameten se les lançes, e encara ques ferissen als pits les feels armes los guardaren de dan. Ladonchs meten les mans a les segones armes, ço es, la hatxa e la maça, e comensen se a espolsar les cuyraces ab tal virtut, que tots los miradors stauen marauellats. Tenia lo Turch en lo cap una capellina escarada, Curial un bacinet ab la cara baxa; e donantse grans colps e molt espessos. Curial sauisa Critxi no hauer cara en la capellina, perque tantost lo feri ab la punta de la hatxa en la cara. Lo Turch, sentintse ferit, ahurta Curial molt cruelment mostrant tot quant podia fer; e Curial conech certament aquest esser lo pus dur e lo pus aspre caualler que ell james

hagues combatut. Empero tota via lo feria per la cara, de que lo Turch fonch molt torbat, que perdia molta sanch, e, no sabent altre remey, lexant la maça, volgues abraçar ab son enemich. Mas Curial noy dona loch, car com lo viu axi torbat que quasi no veya ne sabia ço que feya, contrapassant li dona un tan gran colp al cap que tot lo tabuxa, e segundali altre colp tan forts que estes caech en terra mort. E Curial, veent que nos mouia, feu se atras pensant que lanima daquell ja era en lo Regne de Pluto.

90. Los Turchs qui veren Critxi mort, lo qual era quaix sperança de tots ells, sentiren en si dolor molt gran e trameteren pregar Curial quels donas lo cors de Critxi per quel poguessen soterrar. Curial dix que li playia molt, empero que les armes sues volie. Los Turchs desarmaren aquell cors sens arma, e trameses les armes a Curial, fonch trames Critxi en la sua terra e ab general dolor de tots los seus honorablement sobollit. Eren les armes daquest Critxi totes de cuyr, orlades dor ab moltes perles e pedres fines, e axi eren de molt gran preu. Lo Solda en pochs dies sabe la mort de Critxi e pesali molt. E volguera mes hauer perduts molts altres que aquell tot sol, com fos son parent molt propinque, gran capita, senyor de moltes gents, valent e molt forts combatidor, unica e sola sperança dels Turchs, los quals tements les forces de Curial, apres la mort de Critxi, ja començauen desemparar aquella frontera.

Mas lo Solda, qui era valent e molt ardit caualler, ana personalment en aquella part e reforça tots los seus en manera que tot hom estech segur e aquells qui sen eren anats ab vergonya tornaren.

91. Axi mateix Lemperador sabe aquestes noues e hach lo maior plaer del mon. E hauent sabut Curial hauer feta aquella batalla, fonch molt alegre e tench se per segur que aquell caualler seria destruccio de tots los Turchs, e trames li molts diners per sos gatges e de la sua gent, e feu lo gran Conestable seu. E pregal que volgues pendre carrech de la capitania daquella frontera, car molt prestament o al menys lo jorn de la batalla serie ab ell, e mana que fos obeyt per tots generalment, la qual cosa jas feya sens lo manament del Emperador.

92. En aquest mateix temps, o almenys no triga molt, que vench noua a Monferrat com Curial era en la frontera dels Turchs, Conestable del Emperador, e capita general de tota la sua gent, e hauent ja sabut com hauia mort Critxi, caualler de gran renom, molt prouat e famos, de que tots hagueren plaer. Lo Marques comunica aquestas noues a la Guelfa ab molt gran affeccio. E la Guelfa, per mostrar se altra que no era simplement, li respos:—Senyor pare, nous marauellets daxo, car tots tostemps hauiam vist e sabut que Deus li vol be e li fa vençre totes les batalles en les quals ell se troba. ¿Nol hauets vist

apres dels set anys que estech en catiu, exir ab honor e aconseguir en un punt maiors honors e maiors fauors que dabans no hauie? ¿Que direm de la sua captiuitat, sino que Nostre Senyor Deus li volgue trametre aquell flagell per que nos altificas mes de ço que li pertanyia? E segons que he hoit, una noble donzella mora, filla daquell quil hauia comprat, refusant lo matrimoni del Rey qui la volie, se mata per que aquest no la volch amar. Axi que aquell qui Deus vol aiudar, aiudat es, el altre vanament se treballa. E aquest no pot esser que no sie gran senyor en lo mon. Replica lo Marques:—En ma fe, ma sor, en punt estich de anar a ell desfreçat. La Guelfa respos que no li paria condigna cosa que per veurel anas tan luny, e que ell se vendria per temps el veuria. Ladonchs lo Marques, sens altra deliberacio, dix: —Certes, ma sor, yo ire en tot cas e fare tres coses: seruire a Deu, veure a Curial, e axi mateix haure lamor del Emperador, que no es poca cosa. Perque tantost ab molt gran cuyta pagades primerament les sues gents, sich parti e en pochs dies fonch ab Lemperador, lo qual lacolli molt be e li feu festa molt gran.

93. LEMPERADOR, com lo dia de la batalla sacostas, aiustades totes les sues gents, e manat que anassen al loch on la batalla deuia esser, comença a caualcar e, per ses jornades ja tota la gent en aquell loch aiustada, axi mateix cercat couinent loch pera

les sues tendes, benauenturadament ates. E ja tots aleujats e lo camp proueyt de infinides viandes, tots aquells qui en la batalla esser deuien per les sues letres mana que venguessen; e entrels altres, Curial, gran Conestable del Emperador, duch e capita de moltes gents, qui ab ell aquella frontera hauian tenguda e marauellosament guardada, los quals, molt contents de la sua companyia, dell per cosa del mon nos partien. Lo Marques, qui de la vista de Curial per no esser encara per ell conegut ab studi se guardaua, mira be la gent qui venia ab Curial e com eren tots contents, e mira la festa que Lemperador li feu en estrem, e tots los Reys e Princeps, Duchs, senyors e grans Barons li feyen honor. Torbas tot, e viu que ell no era res en esguart de Curial e menys seria si a ell se mostras, e no sabia elegir. Mas aquell gentil hom del Marques qui fonch trames a Curial a Angers, sens saber ho lo Marques, ana a Curial e dixli com lo Marques ere vengut desfreçat, empero que nos era donat a conexer sino al Emperador solament. Curial dix:—Digues, amich, ¿e vol que yol conega?—No ho se, respos lescuder, empero mes mostra de no que de si.—Ara, dix Curial, ves a ell e digues li com yo he sabut que ell es aci e que men vaig a ell tot dret. E mana a un gentil hom de sa companyia que anas ab aquell escuder, per ço que tornant li sabes mostrar lo loch on lo Marques era aleujat. Lo Marques, oyda lambaxada, dix al escuder:—¿E tu sabs on es? —Si se, respos lescuder. Perque lo Marques veent

que aquestes vistes escusar nos podien, a les tendes de Curial sen ana. E es ver que ell no desijaua sino veure Curial e parlar, ni era per als vengut, empero nol volia veure axi tost. Ja Curial se metia a punt per anar al Marques; labraçar e la festa fonch gran. Los senyors qui ab Curial eren, vista la festa que Curial feya al Marques, axi mateix lonraren molt, car en altra manera no hagueren curat molt dell, e certes lo Marques nulls temps se viu tant de be com aquell jorn. E axi lo Marques fonch festeiat e fauorit mes que no fonch en la sua vida fins aquell jorn. Curial lo prega que nos partis daquelles tendes e que aquella fos la sua posada. Lo Marques, prenent los prechs de Curial per manaments, ho atorga. Perque Curial lo feu seruir esplendidament e li donaua tot çò que despenia bastantment e larga. Curial era molt ben seruit e tots temps se seruia ab ministrers e ab grans cirimonies: conuidaua molts senyors grans e donaua grans dons, e aquestes coses e altres semblants li procurauen molt grans honors e fauors. Lemperador qui hauia entre oyt lo fet de la Guelfa, sabut lo Marques de Monferrat esser en les tendes de Curial, no obstant que per sos merits ial fauoris molt, ladonchs lo fauori molt mes e li feu millor cara e li donaua grans dons, axi que lo Marques staua tot esbayt e torbat, no sabia que dir, sino que ell axi mateix se treballaua ab tot son saber en dir e fer totes les coses que a Curial podien e deuien plaure. E tants eren los grans senyors que a Curial

sacostauan, que anuides lo Marques hauia auinentesa de acostar se a ell, empero Curial lo cridaua el sacostaua molt, la qual cosa lo Marques tenia en mes preu que si Lemperador lo festeias.

94. TOTS los consells de la batalla se tenien en la tenda de Curial. Aqui venia Lemperador, Reys, duchs e princeps e tots aquells qui al consell eren apellats, e de comun acort tots conclogueren que Curial, qui era tal caualler com oyt hauets e axi mateix gran conestable del Emperador, deuia ordonar tots aquets fets e a son carrech deuia esser del tot recomanat; car la copia dels magnats era tanta, que serie impossible se concordassen, e ab ço que lo gran conestable faria serien tots contents. Feren tots aquesta conclusio, e Lemperador, vell e molt antich, puys que axi fonch plaer de tots, crida Curial. E ell metent se a genolls dauant la sua sacra magestat, Lemperador alça los braços, e mes los al coll de Curial e dix: —Conestable, oyt hauets ço que aci ses deliberat; yous recoman lo seruey de Deu e tot lo be de chrestiandat, lo qual va en aquesta jornada. E no lexant lo respondre, tots los Reys e senyors qui presents eren, ho loaren e juraren obeyr lo e estar sens contradiccio a la sua ordonança, e axi isqueren del consell. Curial se viu no solament honrat, mas carregat de molt gran pes. E tantost, haut lo secretari del Emperador, sabe lo nombre de tota la gent, e semblantment lo nombre dels senyors,

e cascu quanta gent tenia, e informas de la manera e condicio de les gents e bels haguera volguts veure en lo camp per conexer los mills, mas dubtant se dels espies dels Turchs no gosa manar que en plaça se mostrassen.

95. Los Turchs feren lo contrari, car, com foren aiustats, feren mostra per veure lo Solda la sua gent tota. E Curial, qui no dormia, obtengut salconduyt del Solda a manera dambaxador ana a ell per concordar algunes coses de la batalla, e per fet de ventura fonch lo jorn que lo Solda feya fer la mostra a les sues gents. Lo Solda, axi com aquell qui no temia poch ni molt al Emperador, nos cura del ambaxador, ans lo pres en companya e li mostra totes les sues gents, faent li dir per los turcimanys, que si no hauia ben mirat, tornas altra vegada, e tant com en lo camp starien miras be a son plaer. Curial, concordat ab lo Solda, al terç jorn, qui era dilluns, fossen en lo camp, pres comiat, a les sues gents torna. E aiustats tots aquells qui al consell eren diputats, ço que vist hauia e la manera quel Solda hauia tenguda los denuncia. Torbaren se tots e miraren se los uns als altres. Curial, quils viu, ab veu molt esforçada mostrant la granesa del seu noble cor, los dix axi: O senyor molt excellent, nous vullats torbar del nombre gran dels enemichs que per mi hauets sabut. Car vos tenits tantes gents e tan notables, que no solament aquells, mas encara tota la resta del mon

poriets combatre e vençre en un jorn. E yous jur, puys que a la vostra senyoria ha plagut que yo hage lo carrech daquesta batalla, que yo sere vencedor, e son cert que ara ni en altre temps no pusch esser vençut e tal es la mia sort. Perque tot hom sesforce be, car los Turchs seran desconfits, vençuts e morts, e yous partire en breu tota la sua desferra. E aci no cal pus parlar, sino que no prengats en va la gracia que Deus vos presenta, ans li exits a cami, e si huy feyats festa de vencedors, vos jur com a caualler que la poriets fer certament e no seriets enganats. Confortaren se tots algun poch e leuant se del consell, vist que Curial hauia carrech de ordonar totes les coses, no esperaren sino quant los serie manat que isquessen a la batalla. Curial, qui ab gran diligencia e sollicitut entenia al regiment, en un cartell ordona totes les sues batalles e foren vint e quatre, e ordonat en cascuna bon capita forts e notable, lo dilluns bon mati, un poch quasi abans del jorn, a la resplandor de la luna, los mana exir. E posades totes les batalles en orde reglat, com lo sol començas a exir, ja les imperials banderes resplandien en lo camp. Lo vell Emperador, qui viu tots los senyors exits e ab regular providencia ordonats, hach sobiran goig. E mes ell en lloch molt alt, munit de alguna fortalesa e de valents cauallers quil guardassen, los enemichs, qui ja en lo camp semblantment eren, començaren a esperar. Los Turchs qui tan poch dormien, ordenades les sues trenta batalles, començaren a moure, contra

los quals dues batalles dels chrestians en cors yuarços de cauålls, ab incredible desig de combatre se presenten al camp. Feren se de les lançes pels pits, derroquen e maten se; uns caen de ça, altres dalla, e finalment comencen forts e molt aspra batalla. Los Turchs anaden a les sues, altres dues batalles. Curial contra aquelles mes solament una de les sues, e ell ab aquella batalla sempeny auant e fer de la lança lo conduidor dels Turchs axi vigorosament que delaltra part lo passa. Feren los chrestians ab tanta virtut, quels fonch vijares que los Turchs no aportassen armes algunes: moren e caen aquells barbres sens ley e les sues animes visiten la casa de Pluto. Los Turchs empenyen auant quatre batalles, contra les quals Curial empeny tres de les sues; encontren se pits per pits; aqui virats aspre e molt terrible conflicte. Los Turchs mouen altres sis batalles; Curial mou cinch de les sues, les quals ab incredible desig de combatre se presenten als Turchs. Aqui se fa cruel e molt aspra batalla; tornen atras los Turchs, e los chrestians anuides los podien seguir, tanta era la multitut dels morts que ab molt gran treball podien anar sobre los cossos qui sens animes jahien. Los crits, los gemechs e lo brogit eren tan grans, que hom del mon no sentenia. Los Turchs mouen totes les sues batalles e comencen a ferir de nou en los chrestians molt poderosament. Curial axi mateix mou les sues, e recobra lo camp que los chrestians ja perdien. Met se per mig, e ab la sua inuencible

espasa fa coses de recordança dignes. Corre e discorre per aquelles batalles,, e tot mullat de sanch de Turchs, en la sua sobreuesta blanca anuides la creu vermella se conexia. E crida un gran crit en los seus, los quals oyda la veu del seu valent e noble capita, resumen e cobren esforç, alcen aquells braços, feren en aquells menyscreents. Ixen dels cossos aquelles animes sens fe, e moren sens compte. La calor creix, los cauallers son braus e ardits e ben armats, e axi ferien sens merce e donauen se colps sens prometre, dels quals no eren escassos, ans ab gran larguesa cascu distribuhia tota la sua força en sos enemichs. Ja los caualls anauen per sanch e passauen sobre cossos morts, dels quals era la espessura tan gran que no plegauen los peus a terra. Los chrestians qui de diuerses nacions eren, uns per enueia daltres, feyen coses que dir ne scriure nos poden. E conuenials car los Turchs combatien tan valentment, que sino fos lo virtuos esforç dels christians, estona ha que foren vençuts. Quant a Curial vengueren los exploradors faent relacio que tots los Turchs eren en la batalla, e noy hauia embosca alguna. Ladonchs Curial, qui vuyt milia homens darmes hauia per asi estoiats, los quals encara no eren entrats en la batalla, va a ells, e en senyal de victoria los mou els amonesta a ben fer. Estaua la batalla en pes que no sabia hom a qual part la balança declinaria, quant aquell caualler, ans llamp de caualleria, ab aquells vuyt milia freschs entra per los enemichs e alla on

viu las banderes del Solda empenyent se ab cors yuarços ab aquella turma de gent, fer per mig e cridant un gran crit: *Mossenyor Sant Jordi, ara es temps quens enuiets vostre socors*, derroquen aquelles banderes, passen los desus, esquexen, rompen e desquaernen aquella multitut gloriosa dels Turchs. Virats caure cossos sens animes, peus e mans tallats volar a la terra, caps asclar, polmons e fetges peceiar, gemechs e crits, e lo brogit de les armes e del ferir ere tan gran que nos hoya lo cel ab la terra. Legit he en Tito Liuio la victoria que hach Anibal dels romans, e despuys la que Scipio hach dels africans, e semblantment la de Cathilina, e no res menys la de Julio e Pompeyo. Mas yo crech que si ell aquesta hagues sabuda, no haguera escrites aquelles per maiors. Aquests no combatien per tirania, sino solament per la fe de Jhesuchrist, la qual ardia en los cors dels chrestians. Aqui no anaue lo fet solament dels cossos, mas cossos e animes juntament; e cascu batallaua en defensio de la sua ley. Los altres chrestians qui cansats flacament combatien, sentint lo fresch socors, cobren cor e resumexen lurs forces e fonch los vijares que en tot aquell dia no haguessen res fet. Empenyen se auant, entren per aquelles rotures dels enemichs qui ja eren desordonats, maten los sens merce. Giren los Turchs les miseres espatles, e com la maior part dells fos sens armes, eren foradats e traspassats per les agudes e segants lançes e espases dels chrestians. Hauien ja perdudes les banderes

e los millors e mes capitans eren ja morts; donen se a subsidi vengonyos de fuyta, la qual fa los couarts ardits car lo qui fuig no tretura de acaçador. Mas ¿queus dire? Tal comença a caçar que en tot aquell dia no hauia gosat donar colp ne era entrat en la batalla, e ara era pus brau e pus cruel en ferir aquells qui ja nos defenien e en matar aquells qui demanant misericordia se metien de genolls, que ab cadenes nols haguera hom poguts tenir. Empero tots hi foren obs, e si mes fossen estats, no haguera menys valgut lo fet. Lo Solda qui viu de tot en tot la batalla perduda e que no havia reparacio, girant lasquena, doloros e plen de lagremes, sen ana fugint; dura aquell encalç molt. Empero Curial, saui e diligent capita, se mes dauant los chrestians, tenint los que mes auant no anassen, dubtant que los Turchs fugint se porien refer, e los acaçadors per cobdicia de seguir la desijada e molt agradable victoria se porien perdre. Foren los Turchs morts infinits e los presos en molta quantitat. Axi que cascun vencedor a manament del capita torna a la sua tenda, e com Curial no trobas lo Marques, hach molt gran dubte que fos mort e hach molt gran dolor dins son cor, e aquella nit no pogue sopar ne dormir. Lo jorn vinent enuia espies per saber ques eren fets los enemichs, e sabe que tots desquaernats sen eren anats, no tenint un ab altre, e qui mes pogue mes fugi, axi que aquells qui escapar pogueren ab gran treball en lurs terres tornaren.

96. CURIAL, ab molt gran diligencia, feu cercar lo camp, mas lo Marques no fonch trobat entrels morts ne entrels nafrats, e pensa que los Turchs lo sen menauen pres, e axi era. Perque per ses jornades fonch tractat ab Turchs qui venien per reembre altres, que lo Marques fonch deliurat. E Curial dona deu Turchs grans senyors per ell, e axil cobra. E despuys, vista la preda, e feta de aquella iguals distribucions, presa cascu la porcio sua, al seu logis ab gran goig la sen porta. Curial qui la singularitat de la sua magnanimitat oblidar no podia, ans cascun jorn mes e mes la usaua, la part a ell pertinent, al Marques de Monferrat, ensems ab aquella que de dret li pertanyia, graciosament assigna, e apres que fonch vengut dona liberament e franca. Lo qual fet vendre ço que dur no sen podia, de molta riquesa e grandissima honor per molts a ell feta tota la sua vida salegra, e content ultra mesura loant se molt de Curial, per tot loch deya, Curial esser lo maior e millor caualler del mon. E ab aquestes noues torna per temps a casa sua, aiustant a aço que maiors homens viuien en casa de Curial e li feyen honor que no era lo Marques de Monferrat. Gran fonch la festa que tots los de Monferrat feren per la venguda de son senyor. Mas la Guelfa escoltaua molt volenterosament tots los actes de Curial, e jatsia dauant les gents fort poch los loas, empero estoiant los dins son cor, ab Labadessa e ab Melchior despuys los recordaua els tenia en gran preu.

97. LEMPERADOR, obtenguda victoria del Solda e altres Turchs, en ço del seu torna, e fets e donats molts dons a aquells quil hauien seruit, tots los licencia, per que cascu prenent comiat alegre torna a casa sua. E axi Curial, venint al Emperador, notificant li com hauia a esser a la solemnitzacio de la cort que lo Rey de França volie celebrar a Nostra Dona del Puig, pres son comiat. Mas Lemperador, abans de donar li licencia, en la seguent forma li parla: —Curial, yo no sabria ne poria satisfer la honor quem hauets feta en aquesta batalla, la qual vos tot sol hauets vençuda; hauets seruit a Nostre Senyor Deu e hauets fet gran be a mi e a tota chrestiandat; yo prech Nostre Senyor, que ell qui es retribuidor de tots los bens, vos en done guardo, car yo noy serie bastant, mes que de home qui al mon sie, e axi fets compte de mi en qualseuol loch que siats, e escriuitsme, car en ma bona fe nous fallire, ans vos aiudare per tot mon poder. E dites aquestes paraules li dix que anas en nom de Deu. Curial sen ana a son ostal, e aquella vesprada mes en orde totes les sues coses a fi que per lo mati pogues partir. Tots los seus murmurauan perque Lemperador no li hauia res donat, e eren mal contents daço dient mal del Emperador. Lo qual sens tota falla era lo pus franch, lo pus larch e liberal senyor del mon, e hauia deliberat ferho molt be. Perque gran mati e molt abans que Curial pertis, fonch sentit que a la porta de la posada de Curial hauia molta gent e moltes atzembles

e besties carregades, e axi fonch dit a Curial, e tantost lo Camarlench del Emperador e lo Thesorer presentantse a Curial li digueren: Senyor Curial, Lemperador, veent que no pot en manera del mon satisfer lo treball que hauets passat ne renunciar la honor que feta li hauets, no ha hauda boca ab queus parlas, mas demanantvos mil perdons, vos prega vullats pendre pacientment aquest petit present, lo qual pera ell a donar e auos a pendre es poca cosa, segons a causa quel mou e Lemperador deuria fer e vos merexets; la intencio del Emperador es bona, e si Deus li prestara la vida, ell ho esmenara cascun any. Curial ho pres molt reuerencialtment regraciant molt a la sua molt alta senyoria aquest tan gran e tan precios present; oferint se a son seruey tota vegada que seruir lo pogues. Es ver que Lemperador no lexa en casa sua, ne de sos seruidors, moneda, ne vaxella dor, ne joyells dor, ne pedres precioses, ne perles que de gran preu fossen, que a Curial no trametes. Perque Curial pus content que dir nos pot, sich parti. E hauts bons e molt notables caualls, enuers França poch a poch e a petites jornades, continua son cami e feu raho que a quinze dies de juny, Curial fonch prop Nostra Dona del Puig. E començas de solaçar per aquella terra, ara en una vila, ara en altra, treballant en fer peraments e moltes altres coses pera la gran festa. E com lo temps sacostas, cascu comença a metre tendes, a fer cadafals e totes altres coses necessaries a aquella jornada. E axi

mateix Curial, qui hauia desig de no esser conegut, mes tendes en quatre parts, per ço que ara en les unes ara en les altres pogues estar, e no fos forçat anar totauia a un loch, e axi tot hom ben aparellat espera lo jorn assignat. Era aquella plaça molt gran e circuida de moltes lotges e ben proveyda de totes les coses necessaries, e crech que si tot temps aquell loch pogues estar en aquell punt, altre parays en aquest mon nos deurie desijar.

98. LEXADA hauem la Guelfa molt luny de nostres noues, e com la obra present sie sua, raho es que della façam alguna mencio. Fortuna no oblidant ço que envers Curial fer volia, acompanyada de infinits seruidors seus, una nit en sompnis a la Guelfa aparegue. Lo jorn passat la Guelfa e Labadessa hauien molt parlat del Marques qui era en Alamanya, e encara no sabien res de la batalla si era feta o no. E molt ansiosa la Guelfa per raho de son pare, e encara per raho de Curial, si tot de vergonya no ho gosaua dir, passaua mals jorns e pijors nits. E axi ella e la Abadessa, tancades en la sua cambra, en fi de moltes rahons, cansades per longa vigilia, caygueren al lit. E tantost com foren colgades, foren preses de tan estranya son, quels fonch vijares que may dormit no haguessen. E axi dormint, la seguent visio los aparesch. Trobaren se en una molt delectable praderia circuida de infinits arbres, plens uns de flors, altres de fruyts de diuerses natures molt odorants,

e la verdor del prat molt fresca, en tant quels fonch vijares que nulls temps tan delectable loch vist haguessen. E desenuolupades de totes les passions passades, les sues animes sentien un refrigeri e un plaer tan gran, que a vijares lurs, maior ne tan gran nos podia hauer en loch del mon. E mentre callant en aquest parays estiguessen, oynts celestials ocells, a lur parer, qui cants angelicals en diuerses maneres de melodia armonicament feyen, veren una dea venir ab una cara molt resplandent, mostrant en lo ris de la sua cara alegria gran, ab aquells ulls radiants qui per lur resplandor parien dos estels illuminants. Venia acompanyada de cauallers e gentils homens, en copia gran, e semblantment dones e donzelles en multitut copiosa. Era aquella senyora cuberta dun mantell de varies colors, tot brodat de esteles dor e dargent. E a la Guelfa, que de genolls la speraua, continuant sen ana, e li dix:—Amiga mia, sapies que tractant aquesta falsa vella que tench dauall aquest mantell, yo he perseguit e maltractat lo teu leal e valeros Curial fins que ses cuydat perdre, e sino tement que Antropos lom tragues dentre mans, tractant aquesta iniqua vella, encara no li haguera perdonat. Sapies que yo son aquella Fortuna de la qual les gents tant parlen. He deliberat tornar lo teu Curial en lestat, fauor e renom quere dabans e molt maior, e axi ho sabras en breu. Car yo he tenguda manera ab Mars que li do les sues victorioses armes ab les quals ell entre en aquesta batalla ques deu fer entre

Lemperador e lo Solda. E Mars lo dia de la batalla sera prop dell e li donara la lança Dachilles e laspasa de Hector. E daqui auant sapies quel perseguire d honors e fauors sobre tots quants seruidors tench, e axi mateix li donare dels meus bens copiosament e larga. Car ja yo manant e ordonant, Camar li dona tanta moneda la qual lo teu Melchior te per ell, que yo no crech que tan rich caualler per gran princip que sia hage vuy en lo mon.—A la Guelfa, que la oy parlar, fonch vijares hauer oyda una celestial veu. Empero dix:—Senyora, clam vos merce quem vullats mostrar la falsa vella quem diets que tenits dauall la falda. Ladonchs Fortuna obri lo mantell, e a manera de qui sacut o espolsa roba, llança de fora una vella molt longa e molt prima barbuda, ab los pels de les celles molt lonchs, los ulls forrats de terçanell, tots de color vermella lagrimosos ab laganya, tota ruada e descolorida, tan seca e magra, ab aquell coll de guitana que entre la pell els ossos no tenia carn alguna, amb una roba burella de drap gros. vella molt e descolorida, rompuda e molt pedaçada, ab los peus bambollats e qui per algun loch trametien quasi groga sanch. Tremolauen li lo cap, les barres e les mans, e en la sua boca no hauia dent ne caxal; cahia li la saliua de la boca e lo nas li destillaua; les sues orelles parien presechs sechs o pansats, e los seus dits e artells sarments ia de dos o tres anys podats del cep. E la pell del seu cors a pedaços li caye, que no parie sino cep o parra a la qual cau la scorça, e finalment

ni a bugres ([19]) velles, sarnoses, ne a altra cosa per vil e menyspreable que fos comparar se podia. La Guelfa que la viu, cuydas fer un poch atras per lunyarse della, e començala a malair.—Estats segura, dix la vella, e callats, que en vostra casa so estada gran temps, e segons lo meu estat honorablement mantenguda. Ladonchs la Guelfa li dix: —E com hauets vos nom? Dix la vella: —E nom conexeu a bona fe? Jous fiu companyia gran temps contra Laquesis, e encara vuy vos toca algun poch la mia sombra; sapiats que son una pobre dona e seruesch sens soldada, e he nom Enueia.—Pobre siats vos, dix la Guelfa, e desauenturada, e yo prech Deu que nulls temps en casa mia ne encara en altra pensats vos habitar, tants mals venen per vos a totes les gents del mon. —Vage, dix la vella, que mentre tals amichs tenga en vostra casa, ço es los dos ancians, no he dubte que on que vos siats me fallega posada. Yo habite maiorment en casa dels grans senyors e per persones de gran estat son venerada, no menys que si fos ornada de precioses vestidures.—Certes, torna a dir la Guelfa, tant com yo pore, vos vedare lantrada de la mia porta, e aqueys dos ostes, vostres amichs, lançare fora, asi que vos ne ells no usets en ço del meu vostre no profitos ofici. Ladonchs Fortuna, que totes les paraules hauia escoltades, dix a la Guelfa: —Amiga molt cara, lexats estar aqueys dos vells en vostra casa, car encara que ells sen anasen, lo benanant no fretura denueiosos e altra pena maior no poden hauer

que morir ab lur enuejos pensament. ¿E volets los fer pijor, que fer lo contrari de ço quells desigen? E ab tant a Deu siats comanada, vull fer loch a altre dea que sus ara a prechs meus vos vindra a visitar. E girant les espatles desparech.

99 STAVAN encara la Guelfa e Labadessa tan carregades de son que nos podien despertar, e en aquell mateix prat, totes admiratiues e estuporoses de ço que vist hauien, una altra visio los aparech. Ço es, que mirant vers les parts orientals a vijares delles, los cels se obriren e aquella stela Diana que denunciant lo adueniment del dia preceix lo sol, comença a trametre sayetes de resplandor e feriren los ulls de les dues dones, e elles voltats los ulls llurs vers aquella part, veren aquella resplandent Venus, qui per molts Lucifer es apellada, clara e molt luminosa, qui corrent per lo arch del tercer cel, en alt muntaua. E trametent un raig illustrant la terra, posa suaument e blana una excellentissima dona, ab un infant amagat dins son mantell, en la verdeiant e molt fresca erba daquell prat. La qual dona, acompanyada en un punt de infinides gents, enuers les dites dues dones pres cami. E axi com comensa entrar per aquella praderia virats cauallers e gentils homens aiudar a descaualcar dames e donzelles, e despuys amb amorosos besars ferse plasent e molt bella festa. E cascu, prenent la sua pel braç, a la dita dea qui mes podia sacostaua ab tanta alegria que no es lengua que ho

pogues recomptar. E en un punt ministrers començaren a cornar ab tanta melodia, que yo no pens que Orpheu e Mercuri no fossen hauts per grossers dauant tanta musical dolçor. La deessa qui sobre totes les altres de resplandent bellesa obte principat e maioria, sacosta a les dites dones; ere cenyit lo seu cap dels ulls de Argus, plens de insoferible resplandor; era vestit lo seu cors de un mantell carmesi tot flameiant de encenalls dor, lo qual, aparer de les dones ardia dun foch tan plasent quels paria aquesta esser la maior gloria de parays. E si exien daquell foch encenalls e purnes molt ardents les quals per totes les parts del mon se estenien, e aquelles persones qui eren tocades daquella flama soferien molt dolça ans dolcissima pena e desijauen pendre daquell foch mes que no podian aconseguir. E algu dels penats no volia guarir del mal que soferia. Ladonchs aquella dea, ab una angelical veu, a la Guelfa parla e dix:—¡O amiga e molt amada mia! ¡O ingrata e desconexent! Com not vols recordar que entre totes aquelles que yo he elegides a mon seruey, tauia preferida et hauia donat en sort un dels pus nobles e millors cauallers del mon, del qual tu est amada e lealment seruida. E tu menyspreant los dons que yo, molt pus piadosa de tu que tu mateixa, graciosament tauia donats, induida per dues falses lengues de dos enueiosos, falsos e mentidors ancians que dins casa tua tens, has fets vots e permissions contra tota consciencia en menys preu de la mia diuinal

jurisdiccio, cuydant apropriar a tu ço que es meu e no donaria loch a tu ne a altre que de tal eleccio usassets. E si yom volgues hauer enuers tu segons la tua repugnancia e ingratitut, yot faria treballar sens fruyt, tant temps com tu per la tua superba crueltat fist estar Curial en catiu. Vet alli Cammar la bella ques mata per ell, per esser ell leal a tu e passant per tu infinits treballs. Ara yot man que daci auant lo ames tant temps com en aquest mon hauras durada. Y obrint lo mantell, Cupido, lo qual ella tenia dins aquell amagat, la feri ab una treta dor per lo costat sinistre, axi cruelment, que la treta samaga tota dins lo cor dela dona, e no lexa loch ni senyal per on fos entrada. E tantost la Guelfa caygue de genolls e penedint se deles crueltats passades se oferi voluntariament a fer tot ço que per la dita dea li era manat. Era aquest Cupido fill de la dita dea, minyo molt resplandent, vestit de plomes daurades amb ales molts grans e una touallola dauant los ulls. E era sort e hauia la cara, los peus e les mans vermelles com foch, e tenia en la ma esquerra un arch e al costat un carcaix plen de sagetes blanques e dor, e sens cessar colpeiaua e trametia les sues tretes per totes les parts del mon sens que no veya a qui feria. E puys que la dita dona fonch ferida, virats la gran festa e lo gran dançar, e de tant pres be a la Guelfa e a la Abadessa que tots los que veyen conexien. Aqui virats Tisbes e Piramus ferse marauellosa festa, Flors e Blanca flor, Tristany e Ysolda, Lançalot e

Genebra, Frondino e Brisona, Amadis e Uriana, (14) Phedra ab Ypolit, Achilles tot sol menaçant son fill Pirro, Troyol e Briseyda, Paris e Viana, (15) e molts altres dels quals per no esser lonch me callare. Lo jorn venia e un celestial ros mullaua la terra, e la dea e sompni en un punt sen anaren. E romangueren les dones en lo lit torbades en tant que no feyen sino pensar, e la Guelfa dubtaua si era ver que fos estada ferida, e mes se la ma al costat, mas no troba senyal de alguna nafra. E axi speraren lo jorn, lo qual apres que fonch vengut se lleuaren del lit, e ne la una ne la altra parlauen ne deyen res de ço que hauien vist. E axi tornarem a la materia que damunt hauien lexada, ço es del torneig e gran festa ques solen fer a santa María del Puig.

100. ATENGUEREN lo Marques sa muller e sa sor a la plaça, e, ficades les sues tendes en un loch molt plasent, hagueren dins la vila posades conuinents a lur estat. E la Guelfa tots temps tenia prop si la Abadessa a la qual obria tot son cor, e si la prega ques auisas si porie veure Curial ó algun seruidor seu, e ques informas on tenia les tendes. E Curial no era en aquell loch ans se era desat asi que no fos conegut. Lo Rey hauia ja ordonats tots los fets de son Regne, e meses totes les coses en reglat orde entenent al tranquille e pacifich estat de tota la sua senyoria, ya legits e fermats tots los legals capitols en publica e comuna concordia de tots los

grans senyors daquell Regne, la resta del temps solament a fer e solemnizar festa e testes totalment se donaren. Era dilluns lo dia de la festa de Santa Marta Dagost, perque lo diumenge abans celebraren les vespres del torneig. Totes les senyores muntaren en les lotges, e la Reyna que viu la Guelfa plena de incredible bellesa, comença a festeiarla axi per amor della e de Curial com per despit de Laquesis la qual tenie present. Mirarense les dues, e jatsia la Guelfa com a viuda fos de negre vestida, empero la sua gracia era tanta que paria que la honestat daquelles negres vestedures cresques la sua bellesa. Laquesis la miraua de fit en fit e no partie della la sua vista. Mirauen la tots los caullers e gentils homens e con mes la mirauen, mes crexia a cascu lo desig de mirarla, e paregue a tots que des que la Guelfa era venguda, Laquesis hauia perduda la meytat de la sua bellesa. Empero entre tant en la plaça se rompien moltes lançes de cada part, e la Reyna retengue prop si la Guelfa e nos veya sodolla de contemplarla. Lo Duch Dorleans que era assats notable caualler vench a la plaça molt ben acompanyat e rompe moltes lançes e feu marauelles de son cors. Axi mateix altres Duchs, Princeps, Comtes e grans senyors en gran nombre, rompien moltes lançes e feyen maravelloses coses. Curial vench no molt be mas couinentment abillat, e per ço no fonch conegut, car sabien que pera ell e sos cauallers eren estats fets preciosos peraments e sabien que era lo mills

abillat caualler del mon. E daltra part pensauan que estant la Guelfa en aquella plaça, ell se voldria mostrar e donar a conexer, e per ço ab molt gran desig lesperauen tots. Empero lo Duch Dorleans, qui valent caualler era e tenia molts cauallers pus valents en la sua companyia, se mes al cap de abatre en aquell torneig lergull de Curial. E ells en aço estant, un caualler molt ben muntat mas no preciosament armat, vench a la plaça, e alargant la ma pres un basto que dauant la loia de la Reyna era plantat, en lo qual era penjat un restell dor ab moltes perles e diamants, lo qual era otorgat en pris a aquell que mills ho faria en aquells vespres, e dix:—Vos vindrets ab mi aquesta vegada. La gent molta que aqui estaua comença a riure e diguerenli:—Amich per ço que fins açi hauets fet, no par merescats lo pris. Ladonchs ell donant desperons, tenint una lança grossa e molt forts en la sua encontra un caualler e derrocal; encontra altre e met lo per terra; encontra altre e fali buydar la sella, e axi feu de sis cauallers que la sua lança encara era sencera. E torna al basto e dix: —Yom pens que men dure lo restell aquesta vesprada. Lo Duch Dorleans hauent oyt ço que lo caualler hauia fet, vench vers aquella part e alla on viu lo caualler, va contra ell e feril per mig lescut e rompe la lança. Laltre lencontra axi fort que per terra l mes e la lança tota via sancera. —Ay santa Maria dix lo Rey, ¿e qui es aquest caualler tan ultraios? Laquesis sesmorti per la cayguda del Duch. Los cauallers qui ab lo Duch eren venguts,

cuydant venjar aquella onta, comencen a junyer ab lo caualler, mas de tots un a un feu ço que del Duch hauia fet. E lo caualler torna al basto e dix: —Lo restell sera meu segons veig. Respos la Reyna: —Si sera certament si altre nol vos toll. Desijauen tots la venguda de Curial, pensant que aquell defendria lo restell, mas vanament lo sperauen. Decebuts eren com son los jueus del sperar lo Messies, quel tenien en mig e encara lesperauen, el speren vuy. En moltes parts de la plaça se rompien diuerses lançes es feya molt gran festa. La Guelfa pensaua que aquell qui aço feya era Curial, si tot nos volie donar a conexer. Ladonchs lo Rey, com lo ora del sopar fos venguda, licencia les vespres del torneig donant lo restell al caualler ultraios, lo qual fent ficar en aquell mateix loch la sua lança en aquella lo penja suplicant al Rey fos sa merce fer lo guardar.

101 Comanat al Rey lo restell, lo caualler gira lasquena e feu son cami, e molta gent dix: —Per cert aquest caualler es lo pus ultraios que sie en lo mon. Altres interrogant digueren si serie Curial:—No deyen tots, car Curial es lo pus cortes caualler e lo pus gracios que al mon sie e aquet va de tot en tot per lo contrari; e Curial es tan magnifich que tots temps vindria ab la maior pompa del mon e aquest fort pobrement es vengut; axi que no es aquest Curial. Lo Rey e la Reyna, cascu a sa part, soparen en aquelles lotges, e lo Rey conuida molts senyors e

grans barons, e entrels altres conuida lo Marques de Monferrat. Axi mateix la Reyna conuida la Guelfa e Landrea, e mentre sopauen com de altra cosa sino del caualler ultraios nos parla, lo Rey demana al Marques si sabia algunes noues de Curial. Lo Marques respos que no, ne creye que al torneig fos vengut, auistant a aço que ell creya que si alli fos nos celaria a ell per cosa del mon. —O Deus, dix lo Rey, e com lo desig veure! Per cert no çrech que tan valent caualler hage en lo mon e tots aquells qui venen Dalamanya comten dell marauelloses coses. Respos lo Marques: —Axo us pusch dir yo molt be. E la donchs dix moltes coses que lo Rey no hauia encara oydes, e com mes lo Marques parlaua tant mes al Rey crexia desig de veurel. —Ara dix lo Rey o ell es malalt o ell sera dema en lo torneig.

103 LA Reyna, que molt amauà a Curial, despuys que hagueren sopat crida Labadessa, é sabent que era molt familiar a la Guelfa, e que sabia tots los fets della e de Curial, la conjura que, axi com hauia cara la vida, la volgues informar verdaderament dun fet que li volia demanar. Labadessa loy promes. Ladonchs la Reyna li dix: —Yous prech que vos me digats lo rompiment de la Guelfa e de Curial si pot hauer reparacio. Labadessa dix que si, ab aquesta condicio, que lo Rey e ella e tota la cort que alli era justada la pregassen que li perdonas; e ladonchs li dix lo vot. —Acabat es, dix la Reyna; ara venga Curial

o no venga, los prechs se faran en tot cas. La Reyna ho dix al Rey, e lo Rey dix que axis faria certament. No passa gran stona que un gentil home tot desfreçat vench al Rey e li dix, en manera que hom del mon no ho entes, com Curial ere aqui e li volia parlar sens esser per algun altre conegut. Lo Rey se mes en un retret e Curial entra, e fetali humil reuerencia, lo Rey li posa los braços en les espatlles, e Curial li suplica que per sa merce hagues per recomanats lo Marques de Monferrat, sa muller e sa sor. Lo Rey respos que era molt content per amor dell, anadint que per amor dell lauia fet venir, e, si a ell playa, se treballaria en fer matrimoni dell ab la Guelfa. Curial replica: —Senyor, jaus he suplicat ço que vull de vos; del als no dich res, vos farets ço que a vostra senyoria vindra en plaer. —Curial, dix lo Rey, ¿perque nous en portas lo restell que hauets vuy guanyat? Curial ris, e dix: —Quius dona entendre que yol hage guanyat? no ho creegats, Senyor. —Lo Rey torna a dir: —Curial, nous celets a mi pus, e prech vos que dema vengats en lo millor punt que vos puscats al torneig, e axi ho atorga Curial. E lo Rey, axi com Curial gira la squena, crida lo Marques e li dix en gran secret, com hauia vist Curial e que ell era lo que hauia guanyat lo pris, e que acendema vendria al torneig molt ben abillat. —Axo pot ell fer molt be, dix lo Marques, mills que caualler del mon. Ab tant lo Marques pres comiat del Rey e ab sa muller e sa sor a les sues tendes sen ana, e tantost dix a sa sor

com Curial ere lo qui hauia guanyat lo pris, e que acendema vindria molt ben abillat. La Guelfa no feu molta mencio de aquestes noues, empero en tota aquella nit no dormiren ella ne Labadessa, ans ab molta alegria tota aquella nit vetlaren parlant de Curial. Era ferida la Guelfa al costat sinestre en mig del cor, e no hauia be ni repos sino tant com de Curial parlaua, e axi passa aquella nit la qual fonch la pus longa del mon.

104 FUGI la nit, e aquella stela que força e compelleix los homens a amar, mostrant la sua cara resplandent, trames los seus raigs luminosos anunciant lo adueniment del dia, quant la Guelfa que dormir no podia, se lleua del lit e anaua per la tenda bascant. Labadessa, que conexie lo seu mal, reye de goig, e, leuantse semblantment, començaren a metres a punt, axi que abans que la gent se leuas, a elles ja no fallia plato (16). Resplandia la cara de la Guelfa, e aquella bellesa sua, mesclada ab lo goig, semblaua que prengues marauellos creximent. Lo sol vagueros venie e lo seu carro paria que nos mogues, car lo primer cauall apellat Titan quel tira per los matins, a vijares de la Guelfa, se mouia fexugament e tardaua. Empero com lo dia fos vengut, la gent se lleua molt alegrement e tot hom anaua mirar la lança on era penjat lo restell. Era aquell restell de aquells qui son posats en les muralles per dubte descala. Curial que sabia la Guelfa esser en la plaça, la qual

nulls temps lo hauia vist en torneig, se abilla es mes en tan gran punt que pera lo maior Rey del mon fora molt, e ab trenta cauallers de casa sua, prous e molt valents, venguda la ora del torneig, benauenturadament a la plaça peruench. Aportaua Curial lescut tot negre ab un falco emcapellat pintat en mig, segons altres vegades hauia fet, e ell e tots los seus, paraments burells e negres, e los escuts daquella matexa color, lleuat solament Curial qui tot negre lo portaua segons es dit. Lo cauall de Curial aportaua una esquella al coll, la qual de gran troç luny mouent se lo cauall se sentia, e daquesta matexa manera sis caualls emperamentats ab sis pages molt ben vestits e ricament abillats li anauen dauant, ab sis lançes tan grosses que dauant li portauen, que nulls temps caualler tan forts les porta a torneig, E com ja les lotges fossen plenes, e la plaça ab infinides gents en multitut copiosa, aquell llamp de caualleria, ab brogit de moltes trompetes, crits de infinides gents, que uns cantauen, altres cridauen, gran brogit de tabals, e apres, melodios so de ministrers, vench a les lotges. Enuirona lo la gent que se li met en torn, en tan gran copia, que no li donauen loch que a les lotges se pogues acostar. Empero com lo dit Curial ab molt gran treball hach feta reuerencia al Rey, lo qual de la ma tenia lo Marques, a la senyora Reyna e als altres senyors e senyores, en altes veus axi dix: —Yous suplich que demanant merce me obtengats perdo, a grans crits, de una senyora que diu que es

mal contenta de mi. Ladonchs lo Rey primerament comensa: —Quis que ella sie, yo la prech que per amor de mi vos vulla perdonar. La Reyna axi mateix segui les paraules del Rey, anadint: —E si yo so aquexa que vos diets, yous perdo. La Reyna tantost prega la Guelfa que seguis ço que ella hauia dit. La Guelfa empeguida e tota plena de vergonxa, dix aquelles matexes paraules. Virats senyors e senyores en gran nombre e, finalment, tota la cort, per part del caualler cridar a la senyora no coneguda, *merce, merce, merce*. Los crits foren tan grans que nos oyen uns a altres, e quatre Reys darmes e molts harauts vestits de la liurea de Curial, anauan per tota la plaça cridant merce, e conuidant e animant les gents a cadar. Mirauen tots a Curial, lo qual era vengut tan pompos que nos feya daltre mencio. Anauali de prop la gloria mundana, e en la sua roda aquest en aquella jornada tenia tota la sua ma. Fortuna mes lo clau en la sua roda e contra sa propia natura la tench segura e ferma. Curial, ladonchs, trague un estandart negre ab lo falco ia empero desencapellat, ab unes letres dor en les flamoles, *ans anuie que pitie*. Ladonchs ab tots los seus mouent lestandart sen ana al angle del camp, a la part esquerra del Rey, e alli ab los seus se reposa.

105 LA plaça se comença emplir de gents qui venien per fer armes e començaren a rompre lançes per cada part, e molts senyors molt ben acom-

panyats en multitut glomerosa comencen lo torneig. Per que Curial, prenent una de las sues lançes, met se per mig, e encontra un caualler molt famos e derrocal del cauall; encontra un altre e axi mateix lenderroca; e altre apres e si fa tans com dauant lin venen, en manera que no era caualler'qui per ell fos ben encontrat que no desemparas lo cauall. Tot hom deya: —Aquest es lo caualler de re; certes sua sera la honor daquesta jornada. Lo Duch Dorleans confiaua molt de la sua virtut e cuidant venjar la cayguda que en lo precedent dia hauia feta, se lexa anar contra lo caualler qui alli dauant la Reyna feya armes, e fer lo molt ardidament e ab tan gran força que tota la lança feu volar en peces. Mas certes no feu cosa james de que tantost hagues guardo, que laltrel trasch de la sella tant com la lança hauia de lonch, e fonch tan gran lo colp que pres, que hach obs aiuda al leuar. Laquesis quel viu, malay lo caualler —mas la Guelfa en son cor litornaua les saluts— cuydaua morir de malenconia e tota rabiaua de mal talent. Los cauallers del Duch venen contra aquells de Curial, rompen les lançes los uns en los altres, despuys meten mans per les spases e començen un torneig molt forts. Lo Duch fonch muntat en les lotges e estech entre la Reyna e la Guelfa, e mira les marauelles del torneig. Laquesis deya mal continuament del caualler del falco, no de la sua caualleria, car no la podia rependre, mas de la sua vanagloria e del ergull. Lo Duch li dix que callas, car ja era stat temps

que deya lo contrari, de que la Guelfa ris molt, aiustant lo Duch a estes paraules, que en la sua fe ell no creya que en lo mon fos vuy tan noble e tant valent caualler, e que en la sua fe ell no li volia mal si be en dos jorns lo hauia enderrocat dues vegades. —Queus dire? dix lo Duch, no ha caualler en tot lo torneig que dur en la sella sino tant com aquest vol. Curial vench vers les lotges, e lo Rey miral e dix al Duch: —Vets açi lo caualler tan cortes que aiuda a tots a descaualcar. Respos lo Duch: —Si maiut Deus yo li son de molt tengut, car ell ma aiudat en dos jorns dues vegades, en manera que sembla mes volar que descaualcar, tant ho fa fer leugerament. E en aquell cas que daços parlaua Curial sacosta al basto del pris, en lo qual hauia una corona dor molt rica, e dix: —Yom pens que vos serets mia. —Hoch baldament, dix lo Duch, e nom do Deus honor si yom treball en toldrelaus. La Guelfa qui no poch retenir la lengua dix: —Vos senyor, fets be en lexarli ço que no li podets toldre. Lo Duch ab un gran ris replica: —Senyora, yo li son liberal de ço del seu. Ris lo Rey, reyen tots. Curial ficant alli, prop lo basto, la sua lança que nulls temps la hauia poguda rompre, mes mans per la spasa, e comença a ferir tan desmoderadament que mes sabia lo seu fet a miracle que a acte humanal. Toll escuts de coll, arranca elms de cap, e aquell qui ab laspasa atenyia nos tenia molt per segur. Senyas lo Rey, marauellen se tots; lo Marques, qui no partia los ulls del caualler, al Rey

suplica que aquell caualler manas exir del torneig, car la testa valia menys per ell, perque lo Rey per un rey darmes lo prega que vengues a ell. Tantost lo caualler, qui molt obedient era, vench. Lo Rey fet muntar aquell en les lotges prega la Reyna, la Guelfa e Laquesis, que li lleuassen lelm del cap e aixi fonch fet. Viu lo Duch que era Curial, abraçal molt amigablement e aqui foren perdonades totes les pasades iniquitats. Laquesis puys quel hach vist volgues un poch apartar dell, empero lo Duch dix: —Muller, yous fare amichs; sus, aral besats per amor demi. E aixi Laquesis lo besa. La Reyna lo feu besar a quantes nobles donzelles hauia en casa sua. Lo torneig bullia menys de foch, e virats colps de lançes, despases e de bastons tan spessament per totes les parts, que no oyrats lo cel encara que tronas. Certes Jupiter ne Juno null temps tan grans brogits trameteren en la terra. Yous dich que lo caualler, qui hauia virtut en los braços, loch tenia de prouarla. Curial ja desarmat e vestit de la millor roba del Rey, estaua entre les dones que no donauem loch que hom del mon a ell sacostas. Lo Rey entre tant aparta lo Marques, e despuys molta composicio de paraules lo prega que donas a Curial la Guelfa per muller. Lo Marques respos: —Que no hauia cosa en lo mon que tan desijas; per que lo Rey e la Reyna, cridada a una part la Guelfa, lo Marques e la Abadesa, a la Guelfa lo dit matrimoni parlaren. Callaua la Guelfa e de vergonya no sabia ne podia

respondre, per que la Abadessa rompent lo silenci dix al Rey: —Senyor ¿que esperats? yo per ella us dix de si, eus responch que li plau. Lo Marques dix: —Ma sor, yous prech, yous prech, que façats ço que lo Rey mana. Ladonchs la Guelfa respos al Rey, no sens veu tremolosa e la cara tota carregada de vergonya: —No per desig que yo hage de hauer marit, com yo hagues deliberat nulls temps fer matrimoni, mas no hauent boca per dir lo contrari de ço que vostra molt alta senyoria mana, fets de mi ço que en plaer vos vindra. Lo Rey e la Reyna, contents ultra manera, fet venir Larquebisbe de Rens, qui cosi era del Rey, muntades la Reyna e la Guelfa en sengles hacanees, en mig de la plaça vengueren, e ab general festa lo Rey los feu esposar. Lo crit se mou molt gran, los cauallers refresquen lo torneig. La Reyna e la Guelfa tornaren en les lotges, e tantost entrades en un retret, la Guelfa fonch marauellosament vestida e ornada de tants e tan preciosos joyells que tot lo mon staua torbat. Resplandia la bellesa daquella senyora sobre quantes eren. ¡Ay, e com cuyda morir Laquesis ferida de tres enueges, ço es del marit, de la bellesa, e de la festa! Miraula, mudaua lo color en mil maneres e per molt ques volgues cobrir, encara dix: —*Benedicta tu in mulieribus*. Lo Rey mana que lo torneig cessas aquell jorn e axi fonch fet. ¡O magnanimitat e magnificencia de Rey! ¡O cor excellent e valeros! Certes no oblida Rey la singularitat de la sua liberalitat,

pres lo restell e la corona del pris e donals a la Guelfa, e a Curial dona lo principat Dorenge. E aquell qui era caualler nat en pobra casa, fauorit de la fortuna apres de infinits infortunis, per les sues virtuts, a les quals nulls temps defall loch, e axi mateix per amor, qui es molt pus poderosa dea que la fortuna e nulls temps se era partida dell nel hauia desemparat, ans continuament contra la fortuna e infortunis guerreiant, vencent aquells lauia sostingut, no obstants los assalts secrets de la iniqua e porfidiosa enueia, fonch remuntat en tal manera, que lo valent e virtuos caualler en un jorn per sos merits, obtengue principat e muller.

106 COM lo dia ja declinas e lo sol menaçat per les tenebres qui ja saparellauen de venir, cuytas los seus caualls, dels quals lexats cansats los tres, ço es, Titan, Etheus, e Lampaus, tirat solament per Philogueus, desemparades mes de les tres parts del dia, ab maior velocitat que dir nos pot, fugis vers lo Regne Desperia, aquell excellents e sobres alt Rey, en companyia de molts nobles, presa la Guelfa de les regnes, a la vila entra. Anaua la Guelfa en mig del Rey e de la Reyna, e axi mateix Curial en mig de Duchs e grans senyors, ab gran brogit de trompetes e ministrers, ab crits e canços de molts cauallers e gentils homens, los quals plens de molta alegria crexien lo plaer e la festa. E axi entraren en la ciutat de Nostra Dona, e aposentats conuinentment, lo Rey

sopa. E a la sua taula segueren solament la Reyna, Curial e la Guelfa; en altres taules, Duchs e Duqueses, Comtes, Barons e altres gents notables. Seruien grans senyors, en manera que la festa fonch gran en maneres diuerses, e qui mes podia o sabia festeiar mes festa feya. Virats cauallers e gentils homens molts ab cardenals pels ulls, altres los braços en toualloles dels colps qui hauien presos al torneig. Empero no cesauen de riure, de cantar e de dançar. Les viandes foren moltes en aquell sopar, e los vins preciosos en gran abundancia. Axi que tot hom fonch seruit explendidament, e qui hauia haut desig de veure festa, molt se deguera esser treballat en veure aquesta, car certes no podia recordar memoria de gents que tal ne tan gran laguessen vista, hauents tots per tota conclusio que lo Rey solament per fer aquell matrimoni, hauia feta e celebrada aquella Real cort.

107 Passada adonchs en aquesta manera gran part de la nit, lo Rey dona licencia a tothom que cascu a la sua posada tornas. Lo Duch Dorleans, pres les regnes de la Guelfa, e axi en companyia de tots los Duchs e senyors, fins a la sua posada la acompanyaren, e pres amigable comiat cascu ana a son loch. Romangueren en la posada, lo Marques e Landrea, Curial e la Guelfa; los quals ocupats per inextimable goig anuides sabien anar dormir. Empero, a cap de gran estona, com la nit ja sen anas,

costrets per la son anaren als llits. Mas qui dormira? Certes lo Marques ne sa muller no dormiren, nels basta la nit a parlar. La Guelfa e Labadessa vetllaren e no sabien on se metessen de goig. Recordauen les virtuts e proeses de Curial, e la Guelfa que fins aquell jorn ere citada com a muda, certes ara hach cobrada la paraula e deya coses dell tan agudes e tan subtils que en pochs pensaments cabien, e si be les portes de la boca hauia fins aquell jorn tengudes tancades, ella tenie ubertes les de les orelles e del enteniment. Ne Curial tampoch dormi, car pensant com hauia ab honor aconseguit son obtat, estaua tot encantat, e axi aquella resta de nit en parlar ab en Galceran de Madiona totalment consuma. E no solament ells, ans encara infinits altres qui per lo cansament hagueren pus necessari dormir que vetllar, passaren axi aquella nit tota parlant o pensant. Lo Rey, qui era senyor de molt gran prouidencia, acorda jornada per les noces e no volgue que alli pus se torneias, ans son poch a poch (16) ab les altres gents a la gran vila peruench. E donades al Marques grans e molt notables posades, ab sa muller e sa sor en aquelles entra. E Curial en lo seu propri hostal, qui encara ab tota la persecucio de la fortuna nol hauia perdut, entra gloriosament. Molts foren los conuits, grans foren les festes que per aquest matrimoni se feren es celebraren en Paris. E cascu e cascuna se treballauen en abillarse segons lur facultat. Mas la Guelfa, que tenia los seus propris joyells e aquells de Curial, trans-

passaua de gran res les altres totes. Mirenla, contemplanla tots, miran los seus joyells tan preciosos e en tanta quantitat, que no es lapidari al mon qui presuma posar los preu. Va alegre Curial. festegen lo tots, axi per merits de la sua virtut de caualleria e altres dons de gracia dels quals nostre senyor Deus copiosament lauia dotat, com encara perque veyen que era gran senyor e molt rich. Aparia li la Fortuna en mig daquells gents, reya li dauant e feya li marauellosa festa, en tant que daltri sino dell e de la Guelfa nos feya mencio. Tots e totes deyen que Laquesis no era res. Lo Duch qui de Curial nos partie dix: —Curial, vos mauets furtada ma muller, car yo no ha molts dies hauia la pus bella muller del mon, ara veig que la tenits vos. Empero jur vos que hom del mon nous en deu hauer enueia, que si la tenits, molt be la hauets, e, en molts anys seruint, merescuda e a gran preu la hauets comprada. Moltes eren les paraules que en solaç deça e della se deyen, e cascu e cascuna parlauen de Curial e de la Guelfa, e axi poch a poch los seus gloriosos actes generalment per tots integrament foren sabuts e, per cada part, per moltes gents diuulgats. Axi mateix Curial dona an Galceran de Madiona per muller la sua donzella apellada Festa, e, partint ab ell ço que tenia ampliament e larga, lo dit Galceran, a cap empero de molt gran temps, molt rich e alegre ab sa muller, de la qual era no poch content, en Cathalunya torna.

108 Lo Rey, qui no dormia les nits entegres, feu aparellar festa molt gran e conuidades infinides gents a les noces de Curial, en un jorn li feu festa de nuui e de princep. Los conuits e les festes foren molt grans, les dançes e les justes, e finalment, cosa alguna que a tal festa pertangues lo Rey no lexa per fer. No curare de nomenar la manera de les viandes, vins, justes ne dançes, que assats ne parlat en aquests libres e leix ho per gracia de breuidat; ne parlare del desig que los nuuis hauien de anar al lit. Aquells que ho voldran saber, ligen maestre Guido de Columpnis alla on tracta del dormir de Jason e de Medea, si be tota comparacio es desigual, car allo vench en un punt e aço fonch desijat per molts anys. Mas perque Maestre Guido se es treballat molt en fer tals descripcions a ell ho recoman. Les festes passen axi com totes les altres coses. Tot hom finalment se nuge de longues e grans despeses. E axi tot hom son poch a poch sen ana, per que lo Princep e la Princesa, lo Marques e sa muller, axi com los altres feren. Car obtenguda licencia del Rey e de la Reyna, e reebuts dells preciosos dons, benauenturadament en les sues terres ab molta alegria tornaren. E aquell Melchior vell, cansat, qui viu lo Princep, abraçal plorant de goig, dient: *Nunc dimitis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace. Explicit Deo gracias.*

NOTES

LLIBRE PRIMER

(1) Plana 2, linia 2:—*un gentil hom...* Hi ha aqui en lo lloch destinat al nom del pare de Curial, una clariana ó blanch, que corrobora que 'l manuscrit no es autógrafo. En Milá y Fontanals, en lo curt y precipitat estudi dedicat á aquesta novela (Vid. *Un roman catalan.* OBRAS COMPLETAS. Tomo III, p. 485), al transcriure aquest capitol, omple erradament la dita clariana ab lo nom de *Curial*, qu' es lo del fill del gentil hom, no lo d' aquest.

(2) P. 4, l. 20: — *staua en un castell apellat Pont de Stura.* No Pont de Sturci, com llegi En Milá (loc. cit. p. 488). *Pontestura*, municipi avuy que compren los dos llogarets de Rocchetta y Viallarda, ab 2155 habitants; pertany al bisbat de Casale Monferrato. Antigament s'hi alçava un castell d' alguna importancia ahont hi feyan posada en la bona estació los Marquesos de Montferrat, als quals pertenexia: encara era habitador al principi d'aquest segle, mes ara es tot enrunat. Sembla que 'l nom primitiu de Pontestura fou *Pons Turris*, perque 'l pont sota 'l qual passava 'l Po, estava defensat per una forta torra pera seguretat dels passatgers. (Vid. *Dizionario Corografico dell' Italia* del prof. Amato Amati, etc. Milano.—Vallardi: sens data d' impressió).

(3) P. 34, l. 7:—*un leo dargent, rampant, qui trauessada ab dues* etc. Encara que axis se llegeix en lo M. S. que hem tingut á la vista, sembla que ha de dir: *un leo dargent rampant qui trauessaua ab dues les colors del estandart.*

(4) P. 35, l. 11:—*laxes los aler;* dexaulos anar. No es aquesta la sola vegada que l' autor se val de expressions franceses mes ó menys corruptes, pera donar color á la narració. Vegis mes endavant al parlar de la inscripció de tenda de Laquesis: *Comant pora mon paubre cuer pourter, la grant dolour que li faut a soufrir.* (p. 195) En certa ocasió Curial se presentá portant un braçalet d' or, ab una llegenda que deya: *ami sens amie*, (p. 197) y mes tart quan tota la Cort del Puig hagué demanat mercé per ell, tragué un

estandart negre ab la següent llegenda francesa: *ans anuie que pitie* (p. 506). Tots aquestos mots y llegendes en francés confirman que les arts de la cavalleria derivavan en aquella época principalment de models ultra-pirinaichs, observació feta ja per lo eminent romanista Morel-Fatio (*Grundiss der Romanische Philologie*. III. 3. *Katalanische Litteratur* p. 114). La influencia de lectures franceses se nota ademés no sols per les continues alusions als llibres de *Tristan* y *Lancelot* vulgarisats per Chretien de Troyes en lo segle XII, sino per certs galicismes com *armurers, mestre dostal, renarts burells* y altres, y sobre tot per la molta afició del autor á sovintejar noms propis francesos com v. gr. los dels herauts *Bon Panser* y *Bonté*, y los dels cavallers, Bertran del Chastell, Jacques de Mombrun, Auger Belliam, Parrot, Perrin, lo Sanglier de Vilahir, etc. En son viatje al torneig de Melu, Curial fa nit en un convent de monjes que porten casi totes noms ilustres en la historia de aquella nació: Gileta de Berri, Johannina de Borbo, Isabel de Bar, Caterina d'Orleans, Matta d'Armanyach, Beatriu de Foix y Yoland Lemengre germana de Johan Lemengre. Lo recort d'aquest personatje, qui no es altre que Jean II le Meingre (1366 1421) anomenat Boucicaut, marescal de França y gobernador de Genova, una de les figures mes grans de sa época sots lo regnat de Carles VI, lo qual exercí en l'Orient una influencia considerable (V. *La France en Orient au XIV siecle. Expeditions du Marechal Boucicaut* par J. Delaville le Roulx. Paris. 1886), es també sumament interessant y mostra un conexement regular per nostre autor de la historia francesa. Son esperit se manifesta axí mateix mes favorable á França que als espanyols com se pot veure per lo següent passatje: «*car costuma es molt natural daquesta nacio, que com a un gentil hom ve algun cas tan sinistre que perda la sua honor e devenga pobre, no li fall un bordo ab que sen va demanant almoynes a Sant Jaume en romeria. E es lo contrari dels spanyols que tantost tornen pobres ab aquella matexa pobretat devenen ladres e robadors de camins* (p. 294). No sempre tot son elogis (p. 142), mes may arriba á dir com lo autor de *Tirant lo Blanch... aquestos francesos son molt mala gent*. (Ed. Aguiló. II. 297).

(5) P. 43, l. 22:—*e feu pendre sagrament als cavallers que no tenien scrits, pedres, conjurs ne altres artificis que aiudar los poguessen*. Curiosa superstició, molt freqüent en aquells temps en los torneigs. Per lo vehinat y mes continuu contacte ab França s'arrelaren aquí mes que en lo restant d'Espanya les arts mágiques y tota mena de supersticions. (V. *La Alquimia en España*, por D. José Ramón de Luanco. 2 vol. 1889-1897). A pesar d'axó ni en la obra de Ramón Lull «Libre del orde de cavayleria», ni en lo «Sumari de les batalles á ultrança» de Pere Joan Ferrer, cavaller, á fi del s. XV, he trobat res que 's relacione ab elles. Ramón Lull, com es de suposar, se les mostra molt contrari escribint en la *Sisena part* de dita obra: *Mas cavayler qui dayso fa lo contrari et creu en auirs et auaranys, fa contra Deu*, etc.» (Ed. Aguiló. Barcelona, 1879. p. XXXI).

(6) P. 57, l. 26:—*no poguera ferne mostrar maior* BAUDOR. *Baudor* ó *bauzor*, com si diguessem, major ostentació, major joya ó alegria, expresió poch usada en los textos catalans.

> E plaj mi quant aug la *bauzor*
> Dels auzels que fan retentir
> Los chant per lo boscatge...
> (Bertrand de Born.: *Be 'm play*).
>
> Don menan gran *baudor* per tota la ciutat.
> (Vie de S. Honorat).

«Unde usque in hodiernum diem... lingua romana *baudour* id est *gaudium deorum*, ab incolis nuncupatur.»

Vid. M. Raynouard.—*Lexique roman du dictionnaire de la langue des troubadours.*—Paris. 1844.—T. II, p. 201.

(7) P. 58, l. 14:—*No vull musar en escriure*, etc. Prov., *Muzar*, *musar*; Ant. Franc., *Muser*; Ant. Esp., *Musar*; Ital., *Musare*; verb. esperar en vá, entretenirse, etc.

> Qui fin' amor vol blasmar
> Elha 'l fai si en fol *muzar*
> Que per art cuida esser peritz.
> (Marcabrus)
>
> Si l' us *musa*, l' autre bada (idem)

Vid. Raynouard. Ibid. t. IV.

Mes endevant torna á valerse de la metexa paraula. *No vull* MUSAR *en descriure les viandes*, etc. (p. 60, l. 28).—*Car estar* MUSANT *e no hauer de que sostenir lestat en lo qual se ere mes, etc.* (p. 342, l. 2).

(8) P. 95, l. 12:—MALAY *son venguts los strangers no coneguts.* La expresió *malay* se llegeix encara en altres dos indrets:... MALA *hi era vengut Boca de Far* (p. 106, cap. 37)... *que si lo jorn seguent tornauen al torneig*, MALAY *vindrien pera ells* (p. 204, c. 40). Sembla que aquesta expressió *malay*, no es altre cosa que la unió del adjectiu *mala* (en mal hora) pres adverbialment y la particula locativa *hi*. *Malay son venguts*, equival á *en mal hora hi son venguts*, acepció que corrobora la frase del text següent: *Mala hi era vengut.*

(9) P. 106, l. 18:—*e aço mentre anima tindre en lo cors.* Per equivocació se ha posat la nota en aquesta frase, en lloch de haverla collocat en la que diu: —*car per gracia de Deu un Rey tenim, quens dona manera que sens pendre argent daltri podem cercar lo mon.* En aquest passatge comença la glorificació del Rey Pere III lo Gran, en qui sembla vol encarnar lo autor lo esperit caballeresch, á efecte d' un sentiment de catalanisme conscient, inspirat per lo conexement de la historia nacional, ó produhit per la impressió de la lectura de Dant y de Bocacci, los escriptors extrangers que mes contribuhiren á idealisar la figura d' aquell llegendari monarca. Molts son los punts en que lo autor insisteix en los elogis del Rey catalá. Citarém aquí lo cap. 47, p. 121, del Llibre I: (*Hauia en aquest temps en Aragó un Rey molt noble e molt valeros en estrem, etc.*); y en lo Llibre II, los cap. 35, p. 192 (*Ell es lo millor caualler del mon sens tota falla*); 39, p. 199, y 41, p. 207, plens de recorts del torneig de Burdeus; lo

cap. 40, p. 203 á que 'ns hem de referir en altre nota, y lo cap. 67, p. 240 (*Aquest es lo Rey Darago e es huy de sa lança lo millor caualler del mon*), essent com la magnífica corona de tots ells lo grandiós elogi fet per lo Dant que omple tot lo cap. 115, d' aquell mateix llibre (p. 295 á 297).

(40) P. 108, l. 9: —*e pres lancandora de impla*... Impla es un vel ó toca pera 'l cap, que s' usava antigament. S' emplea aquesta paraula pera significar la tela fina de que 's feyen aquestos vels. Lo nom *alcandora* sembla d' origen bereber é introduhit á España pels Arabes. Significa camisa, camiseta. Segons Eguilaz en son Diccionari etimológich, posterior als treballs de Dozy y de Engelmann, se deya *alcandria, gandora*. Impla, en lo sentit de texit fi, se troba en lo *Testament del Princep de Viana* y en altres punts. En aquest episodi de l' alcandora d' impla que 's despulla la Guelfa pera donarla á Curial, adornantla de creus de Sant Jordi, m' hi sembla veure com una especie de parodia del sentiment amorós y caballeresch, parodia que se acentúa quan Curial vesteix la camisa ó alcandora publicament en un torneig; *e tenchse per dit que ab aquella alcandora venciria* (sic) *no á Boca de Far solament, mes á Tristan de Leonis si á la batalla vengues* (p. 109). Curial conexent que les dames se reyen d' ell esclama: *ara pusch yo esser appellat lo donzell de la cota mal tallada* (p. 114). Aquest incident cómich me recorda altre no menys comich de *Tirant lo Blanch*, ahont la parodia se porta fins al extrem, presentantse en publich adornant sa cimera ab lo Sant Graal, y posant sobres d' aquest la *pinta* que la Princesa li havia dada. (Ed. Aguiló: II. 373)

(41) P. 121, l. 14: —*hauent D. Pere tres fills, lo maior dels quals era appellat Don Alfonso, e aquest mori abans que son pare*, etc. Aquí hi ha una grossa inexactitut histórica. D. Alfonso no morí abans que son pare D. Pere, sino que 'l succehí á sa mort en 1285, en los reyalmes d' Aragó y Valencia. (Próspero Bofarull. Los Condes de Barcelona vindicados.—Barcelona. 1836. t. II. p. 244). L' autor que tracta de donar á sa obra un sabor históricb molt marcat, está en lo cert quant diu que 'ls fills de Don Pere foren Don Alfonso, Don Jayme (sic) y Don Frederich.—Tal vegada lo nostre escriptor confongué aquí Don Alfonso II, á qui doná la historia lo nom de *Lliberal*, ab lo fill de Don Jaume lo Conqueridor del mateix nom, que morí en vida de son pare. (V. op. cit. p. 234. II).—Per inadvertencia se ha posat aquesta nota en la p. 122, l. 22.

Al terminar aquesta primera part dech fer una observació: y es que á partir de la p. 25, la numeració dels capitols ha sofert una lleugera alteració, per haverse descompós inadvertidament en dos al corregirse les probes, lo cap. 14. De axó resulta que 'n lloch dels 46 capitols ó apartats del manuscrit, n' hi ha un de mes en la nostra impressió, ó siga 47. Fem aquesta advertencia, perque no 's cregu qu' á grat scient, havem alterat en lo mes mínim la copia M. S. de la Biblioteca Nacional de Madrit, que tinguerem á la vista.

LLIBRE SEGON

(1) P. 123, l. 10:—*e vartut* (sic) *á sostener les nafres*, es á dir, coratge pera sufrir les *nafres*. La forma *sostener* sembla castellanisada, com algunes altres que lo autor emplea. Consultada en lo Diccionari inédit del malagusanyat Aguiló, la he trobada sols usada per Vicens Comes, autor del segle XIV.

(2) P. 124, l. 7: *e segons Macrobi la proppia color es de foch*... Mes avall en la lin. 17 se llegeix *propria* que es la verdadera lliçó.— Milá, *Obras completas*, t. III, p. 490 al transcriure un fragment de lo començament del Llibre II de la novela, en lo lleuger estudi que li dedica, interpreta erradament aquest passatje en la següent forma: *e segons ara trobi la proppia*, etc.

(3) P. 124, l. 14:—*lo leo qui a Dante se mostra*.. Lo autor se serveix indistintament de les formes Dante (p. 124, 374, 381) y Dant (p. 295, 380) que es la propia catalana. En tot cas la primera pot considerarse també com un italianisme. Lo traductor de la *Divina Comedia*, Andreu Fabrer, empleá sempre la segona. *Comença la Comedia de Dant Allighieri de Florença*, etc. (Vid. la edició de D. Cayetá Vidal y Valenciano. Barcelona 1878). Encara que lo nostre escriptor aludesca en aquest passatje per primera vegada al famós poeta italiá, ja ha seguit abans les seves petjades en lo capitol del Llibre I, (p. 64) que podriam anomenar de la *visio del cor menjat*, sentida adaptació de la *maravigliosa visione* del cap. III de la *Vita Nuova*.

(4) P. 126, l. 4:—*ades vos enfelloniu ab vos matexa, ades vos matau ab vostres mans*. Generalment en lo llenguatje de *Curial*, que peca per afectació y arcaisme, se usan las formes verbals de les segones persones del plural en *ats, ets, its*, que per tradició literaria conservava lo llenguatje escrit, pero que de molt temps abans ja havien desaparegut de la llengua parlada. Recordis lo *tornau* de P. Vidal, posat en boca de catalans. No es aquesta la única y sola vegada en que 's presenta en lo nostre text la eufonisació de la *t* final en *u* de les formes verbals indicades; podriam citar molts mes exemples, v. gr. p. 88 *e digau*, p. 93, *lexau*, p. 157, *molt parlau*, etc., etc. Es de notar que en lo *Tirant lo Blanch* que ofereix molts mes recorts que 'l *Curial* de la llengua viva y parlada, apenes surten aquestes formes verbals en *ats, ets, its*, predominant casi sempre les correlatives mes eufoniques y mes vulgars en *u*.

(5) P. 145, l. 6:—*que resta pus á fer á* BREUS *sens pietat*? Sembla que referintse aqui á la mala costum d' alguns cavallers de pendre pels cabells á les donzelles, lo sentit de la frase es clar. Vegis

sino lo que 's diu abans (p. 131): *volets tornar en lo mon les males costumes de* BREUS *sens pietat. Sus, sus leuats tantost e hage yo les donzelles que hauets preses*, etc. En tal cas lo sentit deuria quedar axi:—*Vilan caualler ¿les donzelles prenets vos per les treces? que resta pus á fer á hebreus* (jueus) *sens pietat?* Aquesta matexa expressió se repeteix ab motiu de la batalla á ultrança ab lo senyor de Mombru que devant de Curial havia mort traydorament l' escuder y la donzella que amenava lo senyor de Monlesu.—*Curial* respos:—*Certes, si vos sots mort, yo dix ques mort* BREUS *sens pietat*, etc. (p. 170, l. 8).

(6) P. 203, l. 21:—*Senyor, si tots los Reys de cristians eren tals caualllers com vos e tenien tals vassalls, no hauria moro en lo mon.* Axis diu Festa al Rey de Aragó, despres de haver contemplat les proeses que de son cos havia fet en lo torneig, pensament y expressió que recordan una de Muntaner referintse al Rey Jaume II de Aragó: «que siats certs cascuns que si el regne de de Granada fos de la sua conquesta, gran temps ha que fora de chrestians.» (Ed. de la *Renaixensa*, cap. CCXLVIII, p. 478).

(7) P. 217, l. 18:—*tal cuyda ontes daltri que creix les sues.* Lo pensament d' aquesta expressió ó refrá esta mes desenrotllat en la p. 175, l. 6:—*Tal cuyda venjar les ontes daltri que creix les sues.* —Lo refraner ó colecció de modismes proverbials y vulgars de *Curial* no es, ni de molt, tan rich com en *Tirant*, que ofereix una deu de parla popular abundant com pochs de nostres classichs. Ab tot se 'n hi poden trobar alguns molt interessants. V. gr.:—*hostes e peix á tres dies puden* (p. 72).—*tals canten que ploraran en breu* (p. 105):—*car çucre tots dies amarga* (p. 111): —*no puges tan que ten endenys, net baxes tant que valles menys* (p. 175):—*qui havia llegit lo text hoguera feta la glosa* (p. 215): —á manera daquells *qui cerquen pel en lou e nuu en lo jonch* (p. 251):—*á tal mestre tal dexebla* (p. 123), etc., etc.

(8) P. 227, l. 28:—*Lo caualler ha nom Curial.—E Santa Maria, dix lo Rey, e quinys noms! Per ma fe aquest nom se pertany be á tal caualler com ell es.* Lo mot *Curial* que ha desaparegut de la llengua vulgar catalana, y que en aquest llibre se usa com nom propi del protagonista, y també en lo sentit de adjectiu, significa *cortesá*. Lo substantiu *curialitat* significava cortesia, y *curialment*, cortesment. Axis *curials festes* (*Tirant*, IV. 340), venen á ser festes de cort ó solemnials: *usar de curialitat* (*Somni* de Bernat Metge. París, 1889. p. 127) es conformarse als usatges de la cort, *y reebre molt curialment* (Curial, 276), es com si diguessim, rebre molt atentament.

(9) P. 229, l. 11:—Lo sentit no está clar, sen dupte perque lo copista s' oblidá algun verb. Sembla que havia de dir: *Perque la Reyna vench, e lo Rey pres á Festa per la ma, e dix: on que vos siats no staran sens festa.*

(10) P. 235, l. 20:—*e portaua en la manega lo..... e les letres tal com eren en la tenda que havia donada á Curial.* Hi ha un buyt en lo text, tal vegada per no haverlo entés lo copista. Lo mot omitit creyém qu'es *lebrer*. Recordis lo passatje de la p. 195, en que's fa la descripció del present de Laquesis á Curial. «*Atressi li dona*

una tenda ab quatre retrets molt bella, toda de ceti ras carmesi, brodada de laços dor e de ulls, e en la porta hauia un lebrer blanch molt ben fet qui semblaua fos viu, e tenia un collar fet de perles e de safirs, e per les vores de la porta de la tenda hauia letres de perles e de pedres precioses qui deyen: Comant pora mon paubre cuer pourter, la grant dolour qui li faut á soufrir.

(11) P. 263, l. 15:—*¿recordats vos, senyora, de les paraules que dix Guismunda de Tancredi á son pare sobre lo fet de Guiscart, e de la descripció de noblesa?* Aludeix aquí l' autor á la historia sentimental dels amors de Guiscart y Guismunda que 's conta en la novela primera de la jornada IV del *Decamerone* de Boccacci. Entre 'ls principis, la condició y la oculta amor de Curial y del infortunat amant de Salern hi ha alguna semblança. L' autor se refereix á ella y fá després menció de la trágica mort dels dos amants. La patética narració de Boccacci fou molt coneguda en la Edat Mitja y sa influencia ha arribat fins als temps moderns. *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie.* XIII C. 412.—Sherwood, *Die neuenglische Bearbeitungen der Erzählung Boccaccios von Ghismonda und Guiscardo.*

(12) P. 294, l. 17:—*e apres sen ana al Mont de Sinahi al monastir de Sancta Caterina...* Aquest monastir tingué en la Edat Mitja molta anomenada, y á la sepultura de la santa se li atribuian virtuts curatives miraculoses. Allí vivian tretze monjos en extrema pobretat, puig no 'ls podian portar vianda sino tres cops per setmana. «*En cel mont la* (Synai) *ú li lois fu donnée porterent li angele le cors sainte Katerine, quan de ót le cief copé en Egipte. La gist en ville que ses cors rent. Et lassus a une abeie de moines Gris.*» Ernoul.—*Fragments relatifs a la Galilee,* p. 63, dels *Itineraires á Jerusalem,* Geneve 1882.

(13) P. 296, l. 12:—*de ogni valor porto cinta la corda.* Y després d'aquesta cita encomiástica, cita ab que posa en alt los famosos actes del valerós Rey d'Arago, *escrits en molts autentichs e grans libres per diverses, grans e molt solemnes doctors,* segueix lo comentari que ompla lo restant del capitol. «*Legidor, aten be a les paraules que diu: que de tota valor, e no li posa defalliment,* etc.» La tercina del Dant, á la qual pertany lo fragment citat, es la seguent:

Quel que par si membrato, e che s'accorda,
cantando con colui dal maschio naso,
d'ogni valor portó cínta la corda. (Purgatori, cant VII, terc. 88)

Ab lo retrato del Rey que fan lo Dant y altres escriptors, s'acorda lo del autor de la present novela: «*Axi mateix Curial, mira lo Rey* (Pere) *e viu lo molt espes de tota la persona e de condecent statura, terrible en lesguart, los ulls tots ardents e que paría que alla on miraua metia terror: parlaua poch.*» (p. 199).

(14) P. 308, l. 14:—*e romp totes les cauernes de Lipar e per cada forat ixen vents tempestuosos,* etc. *Lipari* anomenada *Meligunis* en los temps antichs es la mes gran del archipelech d'illes volcániques d'aquest nom, ahont los grechs hi posaren lo estatge de Eolus, lo deu dels vents.

(15) P. 308, l. 19:—*Pluto obre la gola lançant flames e pedres per la boca de Volcam.*—Volcano es una altre de les illes Lipari, famosa per son volcá qu' es mostra sempre fumant, ab un ample crater de 500 m. de diámetre.

(16) P. 308, l. 19:—*Mongibell.*—Los Sicilians anomenan *Mongibello* ó simplement *il Monte* al Etna, lo volcá mes alt d'Europa y la montanya mes enlairada d'Italia.

(17) P. 314, l. 5:—*No es tan Curial, ne li escau tan be lo nom com ell pensa.* Ha de dir: *no es tan curial,* etc. perque aqui no es nom propi, sino adjectiu. Torna á jugar l' autor ab aquesta doble acepció de nom propi y adjectiu en altre passatje.—*Ve, ve, Curial, vulles esser curial en lo cel.* (p. 360, l. 17).

(18) P. 317, l. 1:—*Curial* MER *poch mal en aço.*—*Mer,* per *mereix,* forma escursada molt rara. Se troba també en lo plural v. gr.:—*quiny mal* MEREN *aquests,* p. 411, l. 13. En *Tirant lo Blanch,* no s' usa aquesta forma, sino la mes vulgar y corrent *mereix,* v. gr. *Si lo caualler ha pietat ni merce al qui* MEREX *mort.* (I. c. 35). Encara es mes notable lo escursament en lo verb *ferir* que may pren la forma incoactiva en lo nostre text. V. gr.:—*van contra aquells franceses e* FEREN *en ells, e lo brogit del ferir era tan gran,* etc. (p. 218, l. 5).—*veent quel hauia ferit de la lança, va á ell e* FERLO *de la spasa,* (ibid. l. 23).

(19) P. 325, l. 15:—*sino era que la Cort del Puig de Nostra Dona tota justada...* etc. Los *puigs* ó *puis* eren certamens poétichs dits també en altres temps *Puis de Nostra Dame,* del nom de la vila de Velai, ahont havian pres origen los concursos d'aquesta classe, celebrats primerament en honor de la Verge María, en los quals se premiaven les millors composicions poétiques. Aquestos *puis* consagraven á la forma externa una importancia capital, y llur influencia contribuí á donar á aquella poesia un tó monótono y desagradable, sobre tot quan desaparegué de les esferes aristocrátiques, en les que s'apoyava al menys en alguna realitat. (*La litterature française au moyen age* par Gaston Paris.—París, 1890. p. 185). Los *puis* continuaren llur existencia durant lo segle XIV y fins mes avant, y semblan haver promogut les imitacions alemanyes dels *Mestres cantors.*—De la devoció que's tenia á la Verge del Puig pot donar idea lo seguent passatje de *Tirant lo Blanch* (I. 78):—*yous promet de seruir vos un any complit en la vostra deuota casa del Puig de França, e donarhi C marchs dargent.*

(20) P. 325, l. 18:—*E encara que tots los enamorats que alli serien demanassen á crits merce per vos...* Aquest epissodi se llegeix també en les *Cento novelle antichi,* per altre nom dit *Il Novellino,* novela LII. « *D'una novelle ch'avenne in Provenza alla corte del Po.* » Es lo text mes considerable que'ns ha quedat de les festes del Puig, y la relació ó argument es lo mateix de la poesía de Ricart de Barbessieu, á la qual mes endevant hem de referirnos, y de lo *Lai de Erembors.* (Vid. Milá y Fontanals. *Obras completas.* t. II. *De los trobadores en España.* Barcelona. 1889.—p. 111).

LLIBRE TERCER

(1) P. 333, l. 12:—*E per raho de aquella delectable sciencia...* En aquest lloch hi ha en lo text de Madrit una linia de punts horizontal, interrompuda ab dues ratlletes verticals, mes lo sentit queda complert.

(2) P. 374, l. 8:—*Ma Dione adoravano e Cupido, quella per madre sua, quello per filgiolo, er decia chillo stette in gremo á Dido.*—Lo text italiá de la *Divina Comedia*, mal transcrit per l'autor ó pel copista, restituit á sa verdadera lliçó es lo següent:

Ma Dione adoravano e Cupido,
Quella per madre sua, questo per figlio;
E dicean ch'ei sedete in grembo á Dido;
(*Il Paradiso.* Cant. VIII, terc. [illegible])

(3) P. 380, l. 13:—*E daquest* (Saturno) *diu Dant en lo seu tercer libre; Ovi se vedel temperar di Ioue tral patre et filgio, e quivi me fo certo*, etc. Vet aqui la restitució del text á que 's refereix aquesta cita de la *Divina Comedia:*

Quindi m' apparve il temperar di Giove
Tra 'l padre e 'l figlio; e quindi mi fu chiaro
Il variar che fanno di lor dove
(*Il Paradiso.* Cant. XII, terc. 49).

(4) P. 384, l. 4:—*Daltre part que Dante ma auisat ab aquell metre qui diu, que* TUTO AQUEL VERO QUE HA FACCIA DE MONCONIA —L' autor en aquest punt al intentar referir lo somni de Curial en lo Mont Parnas, tem entrar en lo terrer de lo incredible y maravellós, y en serio ó de per riure, s'excusa, ab sengles antoritats, del seu atreviment. No 's pot douar un respecte mes gran als furs de la realitat, ab tot y tractarse d'una novela. La cita del Dant complerta es la següent:

Sempre a quel ver ch'a faccia di menzogna
dé l' uom chiuder le labbra quant' é puote,
perocché, sanza colpa, fa vergogna

(5) P. 391, l. 4:—*e segons la* FIORITA *diu,* (Achilles) *era mentidor e fals, empero yo no ho dich, car no ho he legit en altre loch.* La *Fiorita* de que aqui's parla es, sens dupte, la de Armannino, Jutge de Bolonya, composta en 1325; una compilació de historia romana, segons lo gust de la época, plena de simpatía per la causa troyana, feta per la major part sobre la *Eneida* y altres fonts, v. gr. los comentaris de Servio, lo *Roman d'Eneas* y una traducció

lliure del poema de Virgili, per l'estil de les *Chansons de geste*. Tal es la opinió de Parodi, lo darrer dels erudits que s' han ocupat de la *Fiorita* italiana de Armannino, en los *Studi di filologia romanza*, de Ernest Monaci, fasc. 5. Roma.—1887. p. 119. Existeix un exemplar d' aquesta *Fiorita* en la Biblioteca Nacional de Madrit, procedent de la del Duch d' Osuna, citat per J. M. Rocamora, *Catálogo abreviado de los manuscritos de la Biblioteca del Excmo. Sr. Duque de Osuna y del Infantado*. Madrid. 1882, I. 23. Vid. *Giorn. stor. della lett. ital.* I. 335.

(6) P. 391, l. 27:—*segons que ho ha tret delle mestre Guido de Columpnis*. Se refereix á Dictys y Dares, als qui se atribuhexen dos narracions novelesques de la decadencia clássica, sobre la guerra de Troya, compostes probablement en grech y abreviades en llatí. Es aquesta una nova prova de la gran popularitat que la Crónica troyana obtingué en la literatura catalana, á qual conexement arribá, segons sembla, per conducte de Guido de Colonna, advocat de Messina, qui posá en llatí en lo segle XIII lo famós *Roman de Troie* de Benoit de Sainte-More escrit vers 1160. La obra de Guido fou traduhida al catalá en 1367 per Jaume Conesa, protonotari de D. Pere IV. Se conservan d' ella alguns códices: un en la Biblioteca Nacional de Madrid, altre en la del Duch d' Osuna, que ha passat també á la Nacional. y los que possehexen respectivament D. Pau Gil de Saragosa, y D. Joseph Ametller de Girona. Se 'n trovan citats d' altres en los catalechs de les Biblioteques del Rey D. Martí y del Princep de Viana. Se sap que D. Pere IV pagá 100 florins per la traducció del Dictys y Dares, pero no 's pot afirmar si ab axó volía referirse á la obra de Colonna, qn' es un compendi de les dos. L' autor del *Curial* pareix haver conegut directament aquesta, puix la cita ab delectació altres vegades. Axís diu (p. 58) al encarir la bellesa de Laquesis: «*mes aquell qui ho voldrá saber, lija Guido de Colupnes alla on descriu la bellesa de Elena...*» y torna á traurela per testimoni al parlar de les bodes de Curial y Guelfa (p. 515): «*Aquells que ho voldran saber, ligen mestre Guido de Columpnis alla hon tracta del dormir de Jason e de Medea.... mas perque Mestre Guido se es treballat molt en fer tals descripcions a ell ho recoman.*»

(7) P. 392, l. 8:—Hi ha aqui en lo codex de que m' he servit, mitja plana en blanch que tal vegada deu correspondre á una llacuna del text original.

(8) P. 396, l. 4:—*Hector feu mes, pus solemnes e maiors coses, hach mes virtuts e fonch menys vicios...* Al marge d' aquest passatje 's troba en lo codex de Madrid una nota que diu, referintse á Achilles, com si l' autor se penedís d' haver carregat massa la ma en lo elogi d' Hector: «*achilles feri be a Hector car en batalla cascu deu cercar son avantatje*». En lo *Tirant lo Blanch* s' observa la matexa simpatía envers lo fill de Priam, que sentiren casi totes les literatures mitjevals. Los exercits del gran Turch portaven en la sua bandera unes letres d' or que deyen: *Venjadors de aquella sanch de aquell benauenturat caualler don Hector de Troya*. (I. 330).

(9) P. 396, l. 6: — «*Homero ha escrit libre que entre los homens de sciencia man que sia tengut en gran estima; Ditis e Dares scriuiren la veritat e axi ho pronuncie.* Aquesta sentencia del héroe de la novela, proba que ab tot y los elogis del autor envers Homero, que demostran que lo Renaxement s' obria ja pas, no se havien desarrelat encara en son esperit los prejudicis de simpatía de la Edat Mitja envers los Troyans, als quals considerava com los antipassats dels Franchs, dels Romans y fins dels matexos Bretons. No recordo haver trobat en tota la interessant peregrinació de la llegenda troyana en Espanya al través de la Edat Mitja, un episodi tan curiós y tan extens com aquest de la present novela, en lo que Curial es elegit jutje per Apollo y les Muses pera decernir la questió sobre la respectiva veracitat de les narracions de Homero, de Dares lo frigi y del cretench Ditys.

(10) P. 439, l. 12: —(Curial) *axi com aquell qui era gran trobador feu una canço qui diu:*

Atressi com laurifany.

La canço que aqui s' atribueix á Curial, al recordarse de les paraules de la Guelfa, de que si la Cort del Puig y los lleals amadors no la pregassen no 'l perdonaria jamés, no es altra que la del trobador provençal Ricart de Barbessieu, sobre l' argument de la qual se texi lo de la noveleta LXI de les *cento novelle antiche*, colecció anomenada comunment *Il Novellino*. A son torn tota la trama de la part amorosa y sentimental de *Curial* está casi be calcada sobre aquesta poética tradició provençal. Heus aquí com la descriu en Raynouard: «Dans la cour du Puy-Notre Dame, un »gentil-homme de grand merite eut le malheur de deplaire á sa belle »par une indiscretion excusable. Des chevaliers la prierent de par»donner á cet infortuné»; elle respondit: «Je ne lui pardonnerai »qu' autant que cent barons, cent chevaliers, cent dames et cent »demoiselles me crieront á la fois merci, sans savoir á qui leur »priére s' adresse».—Il devait y avoir bientôt une fête qui attirait »ordinairement un grand concours de personnes; le gentilhomme »se flatta que sa dame s'y trouverait, et qu' il pourrait y venir »assez de monde pour crier merci. Il composa une chanson et le »matin de la féte il montá sur un lieu elevé, et la chanta devant »une assamblée immense; c' est la piece: *Atressi cum l' olifans.*» (*Choix des* poesies originales des Troubadours, par M. Raynouard. T. V. p. III y IV de l' *Advertissement* y 433 del text).

En lo M. S. del *Curial* de la Bib. Nac. de Madrit, no s' hi llegeix mes que 'l primer vers d' aquesta canço y en son lloch hi ha una llacuna d'un full y mitj, espay aproximat al qu' haguera necessitat la cancó, que sens dupte lo copista pensá transcriure mes tart. Tal volta ho dexá de fer per no entendre lo text provençal. Vet aquí ara la primera estrofa de la poesía de Barbassieu, qu'es cabalment també la que conté en germen lo pensament capital del *Curial*.

Atressi cum l'olifans
Que quan chai no 's pot levar
Tro que l'autre, ab lo cridar
De lor votz, lo levon sus,
Et eu segrai aquel us

Quar mos mesfaits m' es tan greus e pesans.
E si la cortz del Puei e 'l ric bobans
E l' adreitz pretz dels leials amadors
No 'm relevon, jamais non serai sors;
Que deignesson per mi clamar merce
Lai on preiars ni merces no 'm val re! (Ibid.)

Seguexen quatre estrofes mes de la matexa extensió que aquesta.

(11) P. 445, l. 16: - *Mas Curial li hach donat* (al leo) *un altre colp per los loms, que en poch estech de fer lo dos troços.* Aquest epissodi recorda un de semblant del cavaller D. Pere de Queralt (s. XIII), cantat en lo *Romancer catalá* del llorejat poeta D. Francesch Ubach y Vinyeta. (Segon aplech. Barcelona. 1894. p. 322).

(12) P. 473, l. 20:—*Curial vista la manera dels Turchs, los quals cascun jorn combatien á cors per cors ab aquells quis metien en avinentesa de fer armes.....* Lo sentit queda aqui incomplert, per mancament de la oració principal. La obscuritat de la frase deu, á lo que sembla, atribuirse al copista.

(13) P. 494, l. 1:—*e finalment ni a* BUGRES *velles, sarnoses, ne a altra cosa per vil e menyspreable que fos comparar se podia.*—*Bugre*, insult que corregué en la Edat Mitja per Europa: durá fins á prop del nostre temps, y significava á mes d' heretje un home entregat á tota mena de bestialitats. (*Diccionari d' autoritats de la llengua catalana*, de D. Marian Aguiló).

(14) P. 498, l. 1:—*Frondino e Brisona, Amadis e Uriana.*—La alusió al Amadis es interessant, com una prova mes de la difussió del llibre de caballeries molt anterior al Amadis castellá. Es summament curiosa també la menció de Frondino y Brisona, tal vegada única en la nostra literatura catalana. La historia de aquests dos aymadors vé á esser un *dictat* ó relació senzillisima, ó mes be una especie de manual epistolari amorós y galant, barrejat de prosa y vers, de curta extensió, d' autor desconegut y d' origen probablement francés. Degué esser escrita á les darreries del s. XIV ó en lo comencament del XV. Com diu ab molta de rahó lo sabi Paul Meyer qui publicá en la *Romania* una versió provenzal-catalana de aquesta relació. (Any 1891, t. XX, n.º 80, p. 599 y s. s.), lo fet de Frondino d' anar á batres ab los Turchs, era molt natural en los temps del famós Bayacet. (1389-1403).

(15) P. 498, l. 3:—*Paris e Viana.* Aquesta enumeració de noveles caballeresques dels segles XIV y XV, venia á esser un lloch comú de la literatura erótica de la época. En lo *Cancionero de Baena* se llegeix la seguent estrofa, composta en 1405, per Micer Francisco Imperial, en llaor del recen nat princep D. Joan, qui després fou lo segon de Castella;

«Todos los amores que ovieron Achiles
Paris e Troilos de los sus señores,
Tristan, Lancerote, de los muy gentiles
Sus enamoradas e muy de valores;
El e su muger ayan mayores
Que los de Paris e los de Vyana
E de Amadis e los de Oryana.
E que los de Blancafor e Flores»

De la narració novelesca de Paris y Viana, tan popular en la Edat Mitja, se coneix una versió catalana, qual unich exemplar possehia D. Marian Aguiló, y avuy son fill, ab lo titol de *Historia de les amors e vida del Caualler paris: e de Viana, filla del dalfi de frança.* Hi ha d' ella traduccions italianes, ingleses, franceses, flamenques, castellanes, y fins un codex aljamiat degut á un *morisco* aragonés, puig está ple de modismes d' aquest dialecte. (Vid. la *Historia de los amores de Paris y Viana trasladada por un morisco*, por D. Eduardo Saavedra. Extracto de la *Revista histórica*. Barcelona, Febrero de 1876 . En lo *Tirant* se troben també alusions á la historia de Paris y Diana (v. t. II. c. 110), si be sovintejan mes les cites del cicle bretó.

(16) P. 513, l. 20: *ans son poch á poch... á la gran vila peruench.* Torna á repetirse aquesta expressió, y en lo mateix sentit, en la página 515, l. 18: «*e axi tot hom son poch á poch sen ana.* No la he trobada may, que jo recorde, en les meves lectures de textos catalans antichs. Be poguera esser un castellanisme; á lo menys la he vista usada en la matexa época, en la carta 25 de Hernando del Pulgar, endressada en 1473 al bisbe de Coria, en la que se pinta ab vius colors lo estat de Castella abans del adveniment dels Reys catolichs. «Los perlados..... acordaron de se juntar para remediar algunas tiranias que se entran *su poco á poco* en la iglesia...» (V. Menendez y Pelayo, *Antologia de poetas liricos castellanos*, t. VI, p. CLXVII .

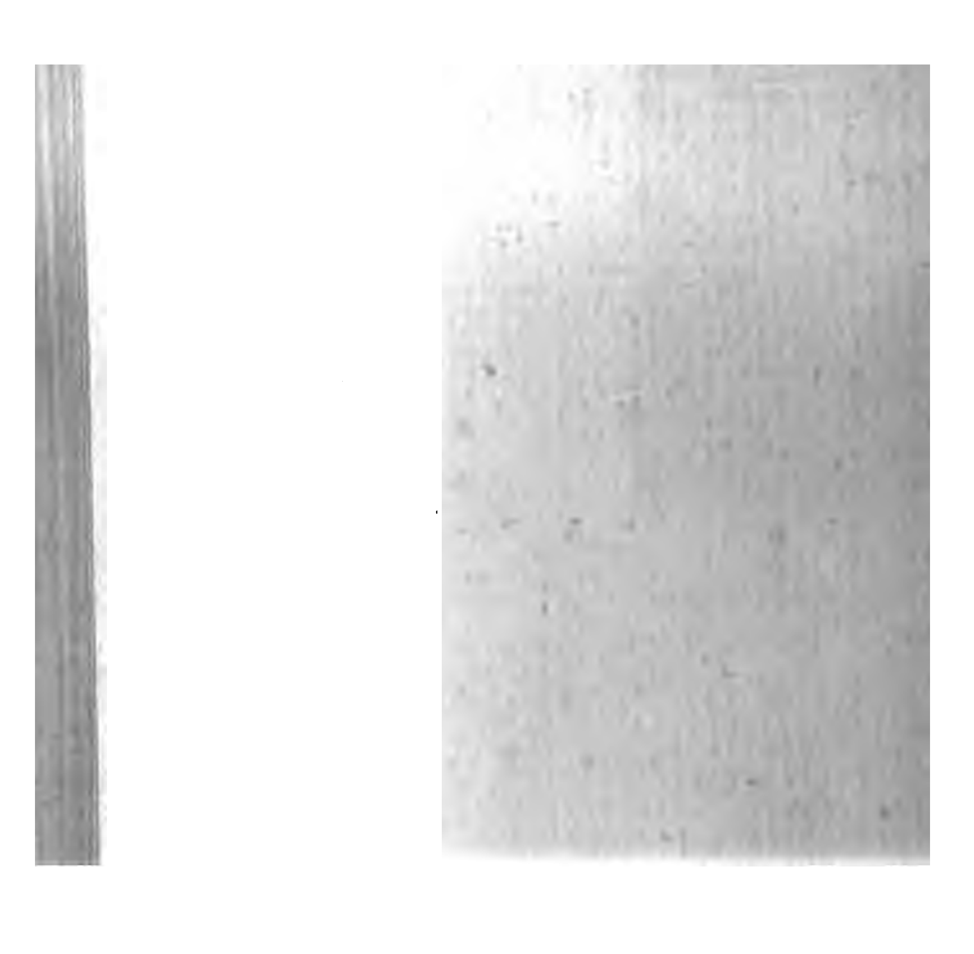
TAULA D'ERRADES

Pág.	Lin.	Diu	Ha de dir
4	22	casa	cara
7	27	pare	frare
8	11	pare	frare
9	8	desprendre	despendre
9	19	dasprendre	despendre
14	12	pare	fraro
16	20	pare	frare
29	23	Aperrin	A! Perrin
63	5	ço esfrontals	ço es. frontals
65	15	bastaua	bascaua
95	7	Arta. calla	Arta calla
96	5	cuydat	cuydats
106	12	queus	quens
127	5	present. venint lo vespre	present. Venint lo vespre,
128	4	car com anima	tant com anima (?)
131	1	ança	lança
131	18	efcrebar.	escrebat (?)
135	1	veent lo	veent
137	11	aonrats	aontats
138	24	qui sats	que siats
143	29	qui	que
146	22	trobariagran	trobaria gran
167	23	graciosamente	graciosament
169	1	guinyaua	ginyaua
172	2	haxes	baxes
174	1	fer	fet
175	11	mostrat	mostras
185	15	aquest	aquests
188	12	partir sia	partit sia
194	8	dels	del
208	11	quyn	quiyn
208	24	poch dias	pochs dies
210	10	honorablementent	honorablement
217	10	era era	era
233	29	Caualler	Cauallers
242	15	liu hauen	lin hauien
242	19	sen	seu
247	1	perdiga	prodiga
247	14	rocordant	recordant
249	6	volques	volgues
249	21	a	la
252	2	los renom	lo renom
275	5	roho	raho
290	19	en restituirets	em restituirets
293	21	non faça	nom faça
296	14	defallment	defalliment
309	18	perdessem	perdessen
314	5	No es tan Curial	No es tan curial
317	6	auistant	aiustant
319	27	quin	quim
322	21	visqueseen	visquessen
334	7	disputaren	diputaren
350	20	galera	galeres
352	23	ser	ses

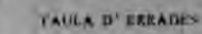
Pág.	Lin.	Diu	Ha de dir
358	15	al pobres	als pobres
362	21	lo girara	la girara
370	9	signe	cigne
381	6	Ve be	Ve, ve
384	7	Limonicensem	Limoulcensem
397	11	e no abia	e no sabia
444	26	epatles	espatles
450	16	mbaxador	ambaxador
470	17	mbaxador	ambaxador
483	22	vos ha dira	vos ho dira
469	15	lexaren	lexarem
464	1	instifich	iustifich
479	14	li feyen honor. Torbes	li feyen honor torbes
490	10	segons a causa	segons la causa
499	1	Santa Merta Dagost	Santa Maria Dagost
499	14	caullers	cauallers
501	13	lo ora	la ora
502	7	auistant	aiustant
507	6	ancapellat	encapellat
531	21	donanem	donauen

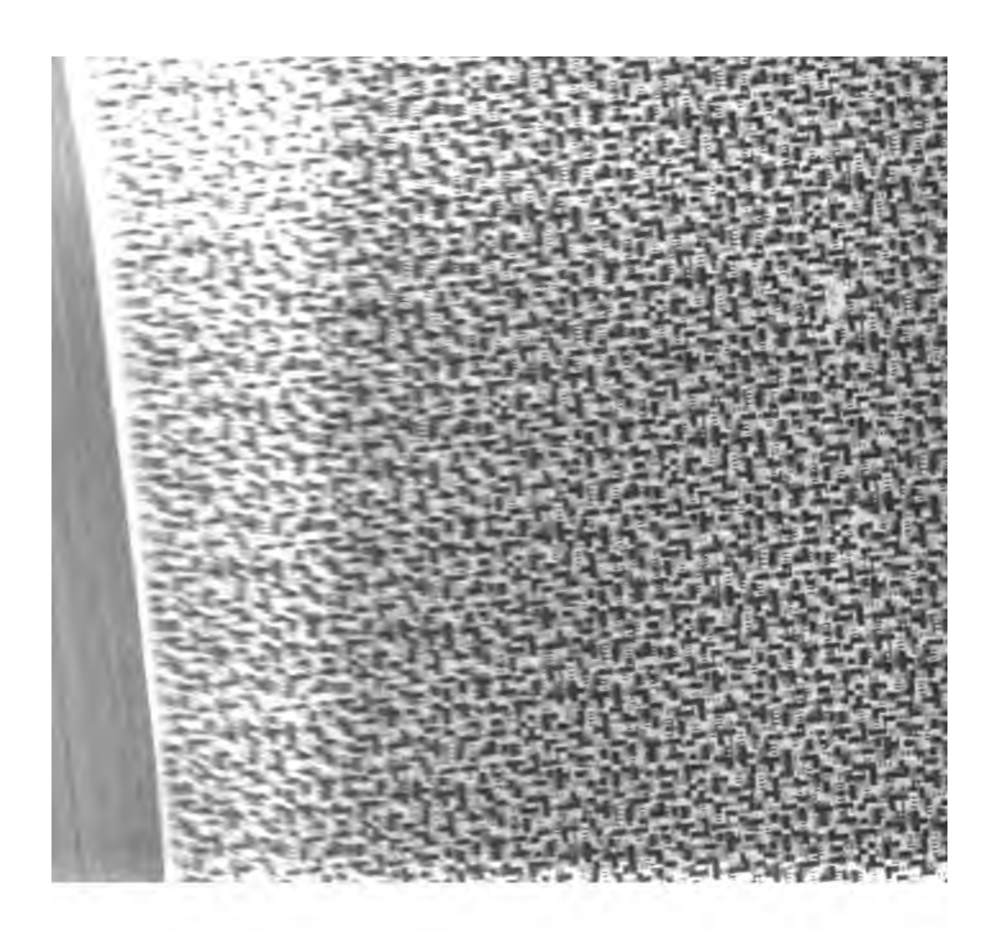
TAULA D'ERRADES

Pág.	Lín.	Diu	Ha de dir
4	22	casa	cara
7	27	pare	frare
8	11	pare	frare
9	8	desprendre	despendre
9	19	desprendre	despendre
14	12	pare	frare
16	20	pare	frare
29	23	Aperrin	A! Perrin
63	5	ço esfrontals	ço es, frontals
65	15	bastaua	bascaua
95	7	Arta. calla	Arta calla
96	5	cuydat	cuydats
106	12	queus	quens
127	5	present, venint lo vespre	present. Venint lo vespre,
128	4	car com anima	tant com anima (?)
131	1	ança	lança
131	13	efcrebar,	escrebat (?)
135	1	veent lo	veent
137	11	aonrats	aontats
138	24	qui ssts	que siats
143	29	qui	que
146	22	trobariagran	trobaria gran
167	23	graciosamente	graciosament
169	1	guinyaua	ginyaua
172	2	haxes	baxes
174	1	fer	fet
175	11	mostrat	mostras
185	15	aquest	aquests
188	12	partir sia	partit sia
194	8	dels	del
208	11	quyn	quiyn
208	24	poch dias	pochs dies
210	10	honorablementent	honorablement
217	10	era era	era
238	29	Caualler	Cauallers
242	15	lin hauen	lin hauien
242	19	sen	seu
247	1	perdiga	prodiga
247	14	rocordant	recordant
249	6	volques	volgues
249	21	a	la
252	2	los renom	lo renom
275	5	roho	raho
290	19	en restituirets	em restituirets
293	21	non faça	nom faça
296	14	defallment	defalliment
309	18	perdessem	perdessen
314	5	No es tan Curial	No es tan curial
317	6	auistant	aiustant
319	27	quin	quim
322	21	visqueseen	visquessen
334	7	disputareu	diputaren
350	20	galera	galeres
352	23	ser	ses

Pàg.	Lin.	Diu	Ha de dir
258	15	al pobres	als pobres
362	21	lo girara	la girara
370	9	signe	cigne
381	6	Ve be	Ve, ve
384	7	Limonicensem	Limouicensem
397	11	e no abia	e no sabia
444	26	epatles	espatles
450	16	mbaxador	ambaxador
450	17	mbaxador	ambaxador
453	22	vos ha dira	vos ho dira
460	15	lexaren	lexarem
464	1	instifich	iustifich
479	14	li feyen honor. Torbas	li feyen honor. torbas
490	10	segona a causa	segons la causa
499	4	Santa Marta Dagost	Santa Maria Dagost
499	14	caullers	cauallers
501	15	lo ora	la ora
502	7	auistant	aiustant
505	8	emcapellat	encapellat
509	21	donanem	donauen

DATE DUE

